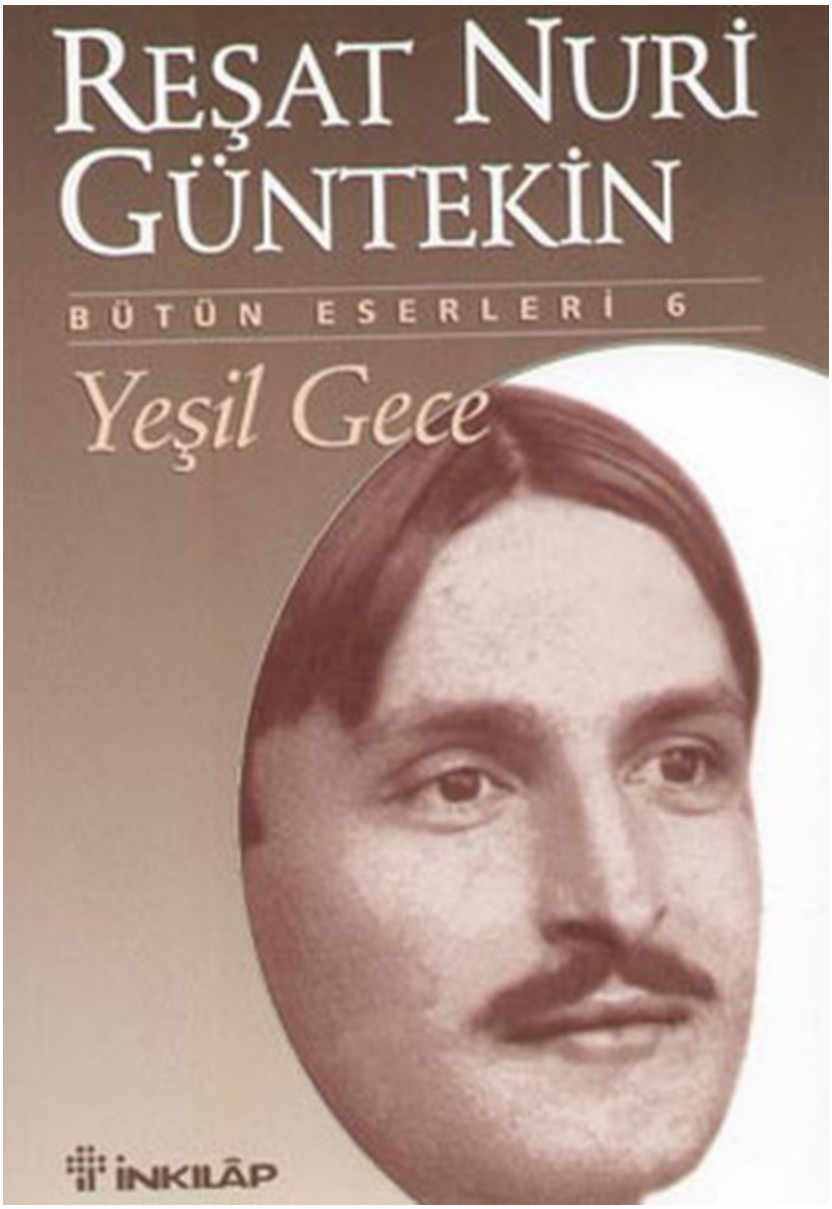

REŞAT NURİ
GÜNTEKİN
BÜTÜN ESERLERİ 6
Yeşil Gece
İNKILÂP

I

-Mart-Eylül, 1926-

Maarif Nezareti Tedrisat-ı iptidaiye Birinci Şube Müdürü Basri Bey koskoca bir idadi müdürünün bu cehaletini aklına sığdıramadı. Kara sakalının seyrek kılları arasından ablak yanaklarının kızardığı görülüyordu. Başını ve omuzlarını kaldırıp iki elinin parmaklarını piyano çalacak gibi bir vaziyette yazıhanenin kenarına koyarak bağıra bağıra söylenmeye başladı:

- Ne buyurdunuz, ne buyurdunuz? Sakın yanlış işitmiş olmıyayım! Müsellem olan irfanınıza rağmen bu kadar basit bir meselede bu derece azım zühule kapılmanıza doğrusu hayret ettim. Tarifiniz birkaç cihetten muhtac-ı tenkiddir. Evvela, şunu biliniz ki, uskumru dolması asla ve kat'a balıktan yapılmaz. Saniyense uskumrunun içi bıçakla oyulmaz... Kabak mi yahu, bu balık?

Bu balık teşbihini kendi de beğenmişti. Vücudu gevşedi ve başını arkaya bırakarak gevrek kahkahalarla uzun uzun güldü; sonra önündeki kâğıt yığınının arasından yassı bir cetvel tahtası bulup çıkararak devam etti:

- Bak, şimdi bir de bendeniz tarif edeyim. Hatırınızda kalmazsa karnenize not buyurun. Şu cetveli uskumru farz buyurun. Balığı şöyle elinize alırsınız. Evvela başından, sonra ta kuyruğundan kırarsınız... Saniyen şu vaziyette iki avucunuzun arasına yatırırsınız... Başlarsınız oğuşturmaya... Ancak, pek fazla sıkarsanız balığın karnı deşilir. Bu minval üzere uskumruyu bir hayli yumuşattıktan sonra...

Basri Bey birdenbire sözünü kesti, camekânlı bir bölme ile kalem odasından aynJan ve ancak makam yazıhanesiyle, bir evrak dolabı ve ziyaretçiler için iki iskemle alabilen minimini odasının aralık kapısına gözlerini dikti. Koridorun karanlığında iki gözlük camının parladığım görmüştü.

- Kim var orada? diye bağırdı.

Titrek bir el, kapının kenarına iki defa tereddütle vurdu ve içeriye eski redingotlu, sarı meşin potinli, mavi atlas gömlekli yirmi beş, otuz yaşlarında zayıf bir adam girdi. Hafif çi-çekbozuğu bir yüzü, ince, kara

bir sakalı vardı. Kapanmış bir sıraca yarası boynunu hafifçe sağa çarpıtmıştı. Redingotunun gevşemiş düğmesini ilikleyip fesini düzelttikten sonra yerden temenna etti; kapının yanında durdu.

Şube Müdürü, maarifle pek az alâkası olan bir meseleden bahsederken yakalandığına kızmıştı. Aynı sert sesle sordu;

- Kimsin, ne istiyorsun?

Sakallı genç, bir kere daha temenna ettikten sonra alçak sesle:

- Kullan, Darülmuallimin bu sene mezunlarındanım, dedi. Dün çekilen kur'ada talihin bir acayip cilvesine uğradım. Hiç istemediğim bir yere düştüm. Lütuf ve kereminize ilticaya geldim.

Basri Bey, birdenbire çıldırmış gibi masaya bir kuvvetli yumruk indirdi ve avaz avaz bağırmaya başladı:

- Allahım, bu Darülmualliminlileri beni kudurtsunlar diye mi halkettin? Bu, kaçıncı bu?.. Dünden beri hiç değilse otuz kişi geldi. Söyleye söyleye dilimde tüy bitti. İstanbul yok. Ya tayin edildiğiniz yere gideceksiniz, ya istifa. Anlaşıldı mı?

Ellerini ve gözlerini sıvalan çatlamış kirli tavana kaldırarak devam etti:

- Ulular ulusu Yarabbim... Şunların üç, beşini eksik ya-raıaydın da kalan malzeme ile kafalarına biraz iz'an, yüreklerine biraz insaf sokaydın. Tövbe tövbe Yarabbim. Bu

adamlar, insanı küfürbaz edip günaha sokuyorlar.

Yeni gelene yer vermek için iskemlesini biraz yana çekmiş olan idadi müdürü gülmeye başlamıştı.

Basri Bey, bu defa ona hitap etti:

- Nûr-i dîdem kardeşim. Sana anlatayım da sen hak ver. Devlet, bu adamları yıllarca yedirip içiriyor, giydirip kuşatıyor. Cenab-ı Hakkın Hazret-i Âdem Aleyhisselâmı topraktan halkedebilmesi gibi hiç yoktan âdem suretine sokup ortaya çıkarıyor. Ve her birini liyakatlerinin on kat fevkinde müstevfa maaşlarla evlâd-ı memleketi tenvire memur ediyor. Gel gelelim daha kendileri gaflet uykuları içinde. Kendi âdem olmayan gayri nasıl âdem eder? Yahu, bu söz, manzum düştü. Öyle ya "Kendi âdem olmayan gayri nasıl âdem der." "Failâtün, failâtün, failâtün, fâilün"... Güzel değil mi?

Biraz evvelki balık ve kabak teşbihi gibi kendiliğinden gelen bu mısra da Basri Beyi memnun etmiş ve ölkesini bir dereceye kadar

yatıştırmıştı. Mısraı önündeki sigara kutusunun altına kaydederek devam etti:

- Ne söylüyordum efendim? Ha, evet... Bunlara liyakatleri fevkinde vazife verilir. Fakat heyhat ki, efendim nerede, ben nerede? Hiç birisi tayin edildiği yerden memnun olmaz. "İstanbul da İstanbul" diye asılır... Hani bir sekiz, on elli ahtapotlar vardır... Bir elini kesersin ötekileriyle yapışırlar. Bu adamlar da keenne o ahtapotlar... İstanbul'dan çıkarabilirsen aşkolsun... Nezaret-i Celile bunlardan biraz oldu ve kur'a usulünü ihdas etti. Dün kur'alar çekildi. Bu sene mezunlarının beşi İstanbul'a, otuz ikisi de vilâyetlere tefrik olundu. Efendim, dünden beri bir hücumdur başladı. Hiçbiri kendine düşen yerden memnun değil. Hepsi lütuf ve atıfetinize sığınırlar. Hatta gadirden ve haksızlıktan şikayete cüret edenler oldu. Düşününüz birader... Kura usulüyle yapılan işte gadir nasıl mevzuubahis olur. Güya Nezaret-i Celile iltimasların parmaklarına birer çift göz takıvermiş de oniar da torbadaki kâğıtları okuyup okuyup öyle seçmişler... Ze-hiy gaflet!..

Kapı ile yazıhanenin arasındaki daracık yerde sıkıntıdan redingotunun düğmeleri ve etekleriyle oynayan sakallı adam, Şube Müdürünün bu gözlü parmaklar teşbihi üzerine attığı yeni bir kahkahadan ve onu takibeden uzunca bir öksürükten istifade etmek istedi ve yeni bir bağırıp çağırma faslının başlamasına meydan vermemek için acele acele:

- Maruzat-ı hakiranemi lütfen dinlerseniz... diye dert anlatmaya çalıştı.

Fakat Basri Bey, yine bir el hareketiyle onun sözünü kesti. Yalnız, bu defa ses ve hitap tarzı tamamıyla değişmiş, fakir kıyafetli Darülmualliminliye karşı müşfik, hayırhah bir baba tavrı almıştı:

- Oğlum, evlâdım, nûr-i aynım, biz, keenne sizin pederleriniz makamındayız. Şu İstanbul sevdasından vazgeçin. Hemen harcırahınızı alıp makam-ı memuriyetinize gidin. Size isabet eden yer aranmakla bulunmaz bir yerdir. Ab-ü havası, menazır-ı tabiiyesi fevkalâdedir. Ahalisi melek gibi insanlardır. Fevkalâde imtizaç edemeyecek olursanız bana yazarsınız. Hemen bir yolunu bulup sizi terfian İstanbul'a aldırırım. İstanbul, kaçmıyor ya... Saye-i Peygamberde daima

sancağımız altındadır. Gideceğin yer de mübarek, ucuz bir yerdir. Beş, on para sahibi olur, kılığını, kıyafetini düzeltirsin.

Sakallı genç, dayanamadı:

- Kim olduğumu, nereye tayin edildiğimi biliyor musunuz ki gideceğim yerin iyi olduğunu temin buyuruyorsunuz? diye sordu.

Basri Bey, birdenbire şaşaladı:

- Nereye mi tayin edildiniz? Şu şeye tayin edilmediniz mi canım? diye kekelemeye başladı. Fakat içinden çıkamayacağını anladı, yüzüne hemen hemen sevimli bir eda veren saf bir kahkaha kopardı. Karşısında oturan misafirine:

- Hayat-ı memuriyette sakalımızı ağartmaya başladık. Hâlâ şu duruğ-i maslahatâmize kendimizi alıştırmadık, dedi. Yalan söylemeden insanları idare etmek kabil olmuyor birader. Hani gelinlik kızları nasıl süslerler. Biz de münhal memuriyetleri öyle süsleyip püslemeye alıştık. Ne yaparsın nûr-i aynım, kimse beğenip almıyor. Dünden beri Darüimu-alliminlilere tayin edildikleri yerleri sena etmeye makine gibi alıştık da...

Pişkin kahkahalarına rağmen Basri Beyin utandığı, seyrek sakallarının altından yanaklarının elma gibi kızardığı görünüyordu.

Sakallı genç, cesaretlenmişti. Gülümseyerek:

- Beyefendi hazretleri, dedi, sözleriniz zan ve tahmin buyurduğunuzdan çok daha isabetlidir. Taşradaki memuriyetlerin en kötüsü fikr-i âcizanemce Istanbul'dakilerin en iyisinden daha iyidir.

Basri Bey, hayretle baktı:

- Şu halde niçin itiraz ediyorsunuz?

- Bendeniz itiraz etmedim ki... Henüz ağzımı açmama müsaade buyurmadınız.

- Canım, kur'ada talihin bir acayip cilvesine uğradım, diyen sen değil miydin Allahaşkına?

Sakallı genç, artık güldüğünü saklamaya lüzum görmüyor, gözlüğünün arkasında silik ve mütevazi şahsından umulmayacak kadar parlak ve zeki gözlerle bakıyordu:

- Bendeniz, taşraya değil, İstanbul mekteplerinden birine tayin edildim. Şikâyetimin sebebi bu...

Basri Bey, hayretinden elindeki cetveli yere attı:

- Fesuphanallah... Bir yaşıma daha girdim. İnsan kılığında bunca yıldır bu makamı işgal ediyorum... "Beni İstanbul'a tayin ettiler" diye şikayete geleni ilk defa görüyorum. Demek sen, sen kendi arzunla taşrada memuriyet almak istiyordun da talihine İstanbul çıktı. İşte istihza-yı sükûn diye buna derler.

- İstirhamım çok basit... Neresi olursa olsun razıyım. Elverir ki İstanbul hudutları dışında olsun.

- Arkadaş, ben, bu işi çok merak ettim. Gel bana şunun hikmetini izah et.

Sakallı genç, boynunu büktü, pencereden uzaklara bakarak söylenmeye başladı:

- Biz kim, İstanbul kim? Taşraya gidersek belki adam sırasına gireriz. Hele bazı köyler vardır... Ben Anadolu'yu iyi bilirim. Ahalinin kılık kıyafeti öyledir ki fakiri görseler: "Yeni güvey midir? Miras mı yemiştir; yoksa bir yerden mi çalmıştır?" diye şaşırırlar.

Basri Bey:

- Yahu, Molla, sen, cevherli bir delikanlıya benziyorsun. Ne halâvetli bir natıkan var. Senin arkadaşlarınla da müşerref oldum. Mübarek çocuklar içinde fail ve mef ulü yerine münsecim lakırdı söyleyenine rastgelmedim.

- Yok efendimiz yok. Aralarında değerli gençler vardır. Bendeniz fi tarihinde biraz vaizlik ettim de...

- Ne diyorsun?.

- Fakir, Darülmualiimine girmeden evvel medrese tahsili gördüm. Ramazan aylarında cerre çıkardım.

Basri Bey, memnuniyetle:

- Yaü! dedi, tevekkeli değil... Görüştüğümüze memnun oldum. Gel arkadaş, otur bakalım şöyle. Bir enfiye çeker miyiz? "Ehl-i dil birbirini bibnemek insaf değil."

Sakallı genç. gösterilen yeri ve uzatılan kutuyu nezaketle reddetti:

- Müsaade buyurun beyefendi. Zâtıaliniz mürüvveten istirhamımı kabul buyurursanız.

- Peki, Molla, peki, senin elinde istanbul gibi yer olduktan sonra elini öpenle becayiş ettirir, hatta, istersen üç, beş lira peştemaliye de alabilirsin...

- Arkadaşlarımdan biri "Sarıova" sancağına tayin edilmiş. Gitmek istemiyor. Bana becayiş teklif etti.

- Pek münasip hocam, pek münasip. Aramakla bulunmaz bir yer... Sanova çok mübarek bir kazadır. Ulema ve fu~ zalâ yatağıdır.

- Bizim arkadaş da orasının buyurduğunuz gibi olduğunu söylüyordu. Takriben on iki haneye bir cami, mescit veya medrese isabet edermiş. Belediye, geceleri sokak feneri yak-tırmazmış. Sokaklar evliya kandilinden şenlik gecesi gibiymiş.

Basri Bey, belli belirsiz içini çekerek:

Kalmış mı öyle yer şimdi? dedi. Herhalde öyle züppelerin barınacağı bir kasaba değil.

- Arkadaşım da öyle söylüyor. Mekteplere gelen minimini iptidai talebelerine sarık sardırırlarmış... "Ben orada nasıl yaşarım?" diyor.

- Çocukların sarığından ona neymiş? Bak yediği naneye çapkının? Fakat herhalde sen, orada rahat edersin. Hatta senin yerinde olsam sarık sararım Molla. Yarın arkadaşınla beraber gel. İşini bitireyim. Çabucak emrini çıkartayım.

- Allah ömürler versin.

. - Senin ismin ne Molla?

- Ali Şahin.

-- Pekâlâ hocam... Uğurlar olsun.

Şahin Efendi, yerden bir selâm vererek odadan çıktı. Merdivenleri inerken memnuniyetinden gülümsüyordu. Kapıda muallimlerden biriyle karşılaştı:

- Muallim - Nasıl oldu Şahin Efendi? diye sordu. Eski medreseli, gülümseyerek cevap verdi:

- Duanız berekâtiyle istediğimden âlâ bir yere gidiyorum. İzmir'deki Sanova'ya. Sokakları kırmızı evliya kandilleriyle, çocuklarının başı yeşil sarıklarla donanmış bir softa yatağı... Hasan Cemal'i tayin etmişlerdi. Kabul etmedi. Maa-mafih, çok isabet oldu. Hasan Cemal, ateşli bir inkılâpçıdır. Fakat softalarla uğraşacak yaradılışta bir genç değildir. Softa ile ancak softa uğraşabilir. Talih, yardım ederse yakında Sarıova belediyesini bazı fuzulî masraflara sokacağım.

- Ne gibi?

Şahin Efendi, büyük bil sır söyler gibi ağzını muallimin kulağına yaklaştırdı:

- Sokaklarda türbe kandillerini söndürteceğim. Belediye, onların yerine fener yaktırmak mecburiyetinde kalacak. Maamafih, buna mukabil ahali de mühim bir masraftan kurtulacak.

- !!!???

- Sekiz, on yaşında sümüklülere satın aldıkları sarık masrafından.

II

Şahin Efendi, o sabah erkenden uyandı. İstanbul'da son günüydü. Bir hafta evvel emrini, üç gün evvel harcırahını almıştı.

Yeni kolalı gömleğini, Mahmutpaşa'dan aldığı siyah şayaktan elbisesini giydi. Mollalık zamanından kalma heybesiyle küçük yeşil sandığını bir hamala yükledi. Galata rıhtımının yolunu tuttu.

Vapurun kamarotu:

- Efendi, bu ne acele?.. Vapur, akşam ezanında kalkacak. Daha dünya kadar vakit var, diyordu.

Şahin Efendi:

- Biliyorum arkadaş. Ancak İstanbul'da mühim işlerim var da... Sen, bunları muhafaza ediver. Bahşişi ne ise veririz, dedi.

Hayatının en ehemmiyetli gününü yaşadığı için o gün parayı pulu aramıyor; bir hovarda mirasyedi cömertliğiyle hareket ediyordu. Hatta bir aralık kamara ile seyahat etmeyi bile düşünmüştü. Fakat "Gene, israf ve sefahata alışırım, ahlâkım bozulur" diye caymıştı.

Tekrar rıhtıma indikten sonra vapura baktı; gurur ile:

- İnsan, düştüğü yerden kalkar, dedi, on iki yıl evvel bu rıhtıma çıktığım zaman bu günleri göreceğimi aklıma getirebilir miydim?

Bugün Şahin Efendinin en sevinçli günü olmakla beraber bu hatıra, onu garipsetip düşündürdü. Şimdi, pek açık hatırlamıyordu ama galiba

o vakit de vapurdan aynı yere inmişti. Uzak akrabasından bir softanın peşine takılarak İstanbul'a gelen sefil kıyafetli, yeşil ve yırtık cüppeli çocuğu görüyordu. Babası ölmüş, memleketinde yoksul bir ihtiyar anasından başka kimsesi kalmamıştı. O vakte kadar memleketinin medresesine devam eden Şahin, anasını beslemek için birkaç ay çobanlık etmişti. Fakat çocukta büyük istidat gören hocalar, onun yok yere ziyan olmasını istememişler, yetişil) eli ekmek tutuncaya kadar ihtiyar kadına bakmayı vaa-detmişlerdi. Hatta, şimdiden de Ramazan aylarında cerre çıkar, anasına beş, on para gönderebilirdi. Cenab-ı Allah büyüktü. Kör kurdun bile rızkından geçmezdi.

Esasen nikbin bir çocuk olan Şahin, evvel Allahıa, sonra hocalarına güvenerek heybesini sırtlamış, gurbet yolunu tutmuştu. Çektiği yol meşakkatini, İstanbul rıhtımına ne bitkin bir halde ayak bastığını hâlâ unutamıyordu. Yol arkadaşıyla beraber üç gün omuzlarında heybelerle yok yürümüş, sonra koyunlarla dolu bir vapurun ambarında üç gün üç gece geçirmişti.

Karaya çıktığı zaman uykusuzluktan, yorgunluktan, açlıktan yarı ölmüş gibiydi. Başının için garip seslerle doluydu. Rıhtımdaki -kıyamet ve mahşer gününü düşünürken bile tasavvur edemediği- kalabalığı, Galata ve İstanbul sırtlarında birbirinin üstüne kurulmuş, havalara asılmış gibi görünen binaları, kubbeleri bulanık gözlerinin ne çıldırtıcı bir ahret rüyası içinde gördüğünü hatırlıyordu.

Bununla beraber kargaşalık, onun yalnız etrafındaki eşyayı vücudunun gözleriyle görünüşünde değildi, ruhunun içi de öyle bulanık, karışık fikirler, karanlık vehimlerle dolu bir âlemdi.

Şahin Efendi, eski haliyle şimdiki hali arasındaki farkı hiçbir zaman bu kadar keyif ve iftihar ile görememişti. Evet, aradaki fark sadece o zamanki aç, sefil çömeze mukabil şimdi, eli ekmek tutmuş bir mektep mezunu, devletin aylıklı ve itibarlı bir muallim efendisi olmasından ibaret değildi. Artık, boş vehimler ve hurafelerden de kurtulmuştu. Başının içinde bu açık eylül sabahının manzaraları gibi aydınlık, hududu, hendesesi belli ve nizamlı şeyler vardı. Artık, ne düşündüğünü, ne istediğini, bu dünyada vazifesi ne olduğunu biliyordu.

Bu zihni ve kalb sükûnetini ne emekler, ne mahrumiyetlerle, ne göz yaşlarıyla elde ettiğini unutuyor, sokakta kalabalığın içinde yüzerken

yüzü derin bir saadetle gülümsüyordu.

- Şahin Efendi... Bu ne şıklık! Güvey mi giriyorsun yoksa?..

- Hocam... Bugünkü tutumunu beğenmedim. Sabah sabah zamparalığa mı gidiyorsun sakın?..

- Hocam, kılığı değiştirdim diye böyle eski ahbapları çiğneyip geçmek reva-yı hak mı?

Şahin Efendinin her zamankinden bambaşka bir kıyafet ve eda ile karşıdan geldiğini gören tanıdıkları yolunu kesiyorlar, onun çok kalender ve şakacı bir adam olduğunu bildikleri için bu sözlerle takılıyorlardı.

Şahin efendi, her birine neşe ve güler yüzle ayrı ayrı cevap veriyordu:

- Allah o günleri de gösterir inşallah.

- Ne yaparsın? Sabah vakitleri nazeninler yüzde elli tenzilat yaparlarmış.

- Kusura bakma. Gayrın adam olduk.

Bunları gülerek söyledikten sonra ciddileşiyor, ahbaplarının ellerini iki elleri içine alıp sıkarak veda ediyor, helâllik diliyordu.

Nuruosmaniye'de eski. ders şeriklerinden Zeynel hocaya rastgeldi. Somuncuzade medresesinde dört sene arkadaşlık etmişlerdi. Zeynel hoca, Karadenizli koyu mutaassıp bir softaydı. Otuz bir martta şeriat uğruna şahadet şarabını içmesine bıçak sırtı kalmıştı. Bereket versin tam zamanında bir yolunu bulup İstanbul'dan kaçarak darağacından yakayı kurtarmıştı.

Zeynel hoca, Şahin Efendinin sarığı çıkarmasını affede-memişti. Onu görünce ısırmaya hazırlanmış yırtıcı bir hayvanın dişlerine benzeyen sivri, uzun dişleriyle güldü:

- Hepsi tamam hocam. Bir şapkan eksik kalmış, dedi.

Şahin Efendi, kalender ve şakacı tavrıyla:

- O da olur inşallah, dedi. Anadolu'dan sarıkla geldim, fesle gidiyorum, bir zaman belki şapkayla dönerim ama sen göremezsin.

- Neden?

- Belki o zamana kadar asılmış bulunursun da ondan.

- Yaşayan görür.

- Görürüz hocam. Şimdilik Tanrıya emanet...

- Yolun açık olsun.

Şahin Efendinin biraz evvel kamarota mühim işler dediği şey İstanbul'da yaşadığı yerleri, sevdiği insanla n son bir kere görmekti. Yakın bir zamanda tekrar bu şehre döneceğini zannetmiyordu. Evvela Somuncuoğlu medresesine çıktı. Orada beş sene evvel tanıdığı softalardan hemen kimse kalmamıştı. Buna mukabil bina, Anadolu'dan ilk geldiği gün nasılsa yine öyle idi. Ortadaki yosunlu şadırvandan sızan sularla ıslak taşlarının üstünde otlar bitmiş, aynı avlu; softaların her sabah yemek pişirmek için yaktıkları çalı çırpı ateşinden kararmış kemerlerde aynı güvercin yuvalan; avlunun dört tarafında aynı karanlık, rutubetli taş hücreler...

Şahin Efendi, havuz başında abdest alan bir şaşı softaya eskilerden birkaç kişiyi sordu. Kiminin başka medreselere, kiminin kimbilir nerelere gittiği cevabını aldı.

Şadırvan yanında bırakılmış bir tahta iskemleye oturarak bakınmaya başlamıştı. Evvela ondan ürküp havalanan güvercinler tekrar yere iniyorlar, yavaş yavaş ayaklarına yaklaşıyorlardı. Şahin Efendi cebinde kalmış simit kırıntılarını parmaklanyla ufalayarak yere döküyordu. Aşağı katta loş koridorun içinde aralık bir kapı vardı. Eski softa, gözünü bir türlü oradan ayırmıyordu. Talebeliği zamanında altı yıl bu hücrede çile doldurmuştu. Onu Anadolu'dan getiren akrabası da odaya sokarken "Sağ ayağınla gir oğul, nûr-i hidayete burada kavuşacaksın!" demişti.

Bu ses, yıllann arasında, kulağına gelince Şahin Efendi, acı acı gülümsedi. Hidayet nuru ona gerçekten bu odada erişmişti. Fakat ne bitip tükenmez çileler, buhranlar ve göz yaşlarından sonra ve akla gelmez bir şekilde!

Şahin Efendinin kalbi, eski bir muharebe meydanına gezen ve zaferin kendisine nelere mal olduğunu hatırlayan eski bir kumandanın hüzünlü gururuyla doluyor; bir eli çenesinin altında, bir eli yosunlu taşların kenarında havuzun ılık sularına sarkmış, gittikçe daralıyordu.

Talihsiz bir adamdı. Hayatta başından anlatılmaya değer hiçbir vaka geçmemişti. Buna mukabil ruhu en buhranlı bir itikat inkılâbının ateşleri içinde yanmıştı. Yıllarca süren bir facianın sahnesi şu loş koridorun dibinde aralık kapısı görünen küçük taş oda idi. Bu karanlık duvarların arasında ne dünyalar yıkılmış, yine yeniden ne dünyalar doğmuştu!

Şahin Efendi, memleketinde, açık güneş altında toprakla, çamurla oynayarak büyümeye başlamış bir köylü çocuğuydu. Sağlam bir vücudu, sağlam bir kafası vardı. Kendi haline bırakılsaydı, hayatından memnun bir çiftçi veya çoban; büyük vakalar ve meseleler karşısında birçok ilim ve idare adamlarından daha sağlam hükümler verdiğini görüp şaştığımız halk adamlarından biri olurdu. Fakat ilmiyeden olan babası onu kendisine bir hayrülhalef yapmak, bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak yeşil bayrağın bir gönüllüsü ola-ra yetiştirmek istemişti. Çocuğun ilk tahsilini bitirmesine bile lüzum görmüyor; başına bir yeşil sarık alarak memleketinin medresesine gönderiyordu.

Sokaklarda oynayan yalınayak, başı kabak halk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayrağın altına geçmiş gibi olurlar ve eski arkadaşlarıyla aralarına bir yabancılık girerdi. Sarıklılarla sarıksızlar arasındaki bu yabancılık gitgide artar, onları bir daha anlaşmalarına ve birbirlerini sevmelerine imkân olmayan iki düşman fırkaya ayırırdı. Öyle ki her türlü kardeş kavgalarını, aile kinlerini söndüren yabancı düşman karşısında bile artık birleşemez olurlardı. Fakat Şahin, başka türlü bir çocuktu. Medreseyi uzun zaman yadırgamış, sokaktaki çocukluk arkadaşlarının peşinden ayrılmamıştı. Fırsat buldukça sarığını başından çıkararak - kırık bir kolu sarar gibi- koluna sarar, arkadaşlarıyla kırlarda kuş, derede balık avlamaya giderdi. Hocalarının dayağı, hatta ihtiyar babasının ona bu dayaklardan daha dokunaklı gelen yalvarmaları arasına nereden estiğini kimsenin bilmediği bu rüzgârın önüne katılmaktan bir türlü menedemiyordu. Bu gidişle yaşı biraz daha büyüyünce büsbütün gemi azıya alacağı ve sarığını bir çalıya dolayarak dağlarda koyun gütmeye gideceğe benzerdi. Fakat!

Medresesindeki hocalar arasında bir Hacı Fettah Efendi vardı. Birçok yıllar Mısır'da okumuş, sonra yine birçok yıllar Fatih medresesinde müderrislik etmiş, nihayet - İstanbul'da malı, mülkü olduğu halde- anlaşılmaz bir inat ile doğduğu yerlere ölmeye gelmiş acayip ihtiyardı. Hemşehrileri Fettah Efendinin eski şeref ve şöhretinden kendilerine de bir pay çıkarmak için onu kendi medreselerine müderris yapmışlardı. Gerçi, o, artık hiçbir ciddi şey okutamayacak kadar bunamıştı; başı, sonu, mantık ve nizamı olmayan

sözlerle ders anlatması rüya gibi bir şeydi. Fakat bu rüyada garip bir sirayet hassası vardı. Onu dinleyenlerden bazıları, peygamberler ve İslâm tarihinden kalma masal döküntülerinin kimbilir daha nelerle karışmasından doğan bu garip rüyayı onunla beraber görmeye başlarlar ve bu uçurumda sürüklenip gidenlerin başında Şahin gelirdi. Mesela Kerbe-lâ'da sürüklenip gidenlerin başında, göz yaşından sırılsıklam saçları, çıplak ayaklarına kadar inen siyah bürgülü uzun ve zayıf bir kadın -Fatma Ana belirir; çocuğunu kucağına alarak gece vakti çöle döner; kâh gökte, kâh toprakların altında ne dünyalar dolaşır; sonra önlerinde yalnız meşalesinin beyaz ışığı görünen bir meleğin kılavuzluğuyla bir kuyu başına varırlar. Burada bir başka kadın İsmail Peygamberin anası Hacer, onları beklemekteılii, vaktiyle İsmail'e su içiren avuçlarıyla Hüseyin'in dudaklarına da su dökmeye, onu canlandırmaya başlar...

Birçok defalar Şahin, bu rüyalardan uyandığı zaman ortalığı kararmış, kendini Fettah Efendi **ile yalnız kalmış bulurdu.**

İşte Şahin'i ilkönce bir türlü alışamadığı medresesine yavaş yavaş bağlayan bu, kendi rüyasını başkasına da göstermek hassasına sahip garip bir ihtiyar olmuştu.

Çocuk, fırsat buldukça yine eski arkadaşlarıyla kırlarda

dolaşmaya gidiyordu. Fakat aralarında bir ayrılık başlamıştı. Karşı dağın ardında kaybolan güneş, öteki çocuklar için ertesi güne kadar artık yoktu. Fakat onun için böyle değiidi. Kucağında susuzluktan ölmüş çocuğu, önünde görünmeyen meleğin beyaz meşalesiyle çölde Hacer'in kuyusunu arayan Fatma Ana'ya nasıl arkadaşlık ettiyse dağın öte yanında yoluna devam eden güneşi de öyle takip ediyor, onunla beraber dağlar, denizler aşıyordu. Nihayet, bütün bunların bittiği yerde bir başka âlemin kapısı: Ahret.

Neydi bu Ahret! Bu dünyada sevip kaybettiğimiz, isteyip ele geçiremediğimiz bütün şeylere kavuşulan yer. İhtiyar Hacı Fettah, öldüğü gece yatağının yanında bekleyenler arasında Şahin de vardı. Sabaha karşı ötekilerin uyuklamasından istifade ederek birkaç kere yüzünü açmıştı. Çenesini bağlayan sarığının içinde büsbütün ufalıp erimiş bir çehre; fakat gözleri buruşuk göz kapaklarının aralığından

hâlâ bakıyor; Hacı Fettah, şimdi rüyaların en bitip tükenmezi içindedir; yarın gece toprağın altında bunlar daha koyulaşacaktır. Onun gördüklerinin yanında bu dünya nedir?

Dünyanın, etrafından kül ve ışık gibi akıp geçen şeylerine karşı alâkası gittikçe zayıflıyor, yalnız, ibadet ederken değil, çalışır ve eğlenirken de bir türlü zihnini Ahret düşüncelerinden ayıramıyordu.

Evet, neydi bu Ahret! Etrafında kime sorsa bildiğinden daha faziasını öğrenemiyor; ilk zamanlarda ona yalnız sevinç ve saadet veren bu merak, gitgide anlaşılmaz korkular ve sıkıntılarla karışarak onda bir hastalık halini almaya başlıyordu.

Babasının ölümünden sonra onu dağlarda gütmeye başladığı koyun sürüsünden ayıran omuzunda heybesiyle İstanbul yollarına süren asü sebep bu meraktı.

Şahin Efendi, oturduğu yerde hatıralarının gitgide daha ağırlaşıp omuzlarına bastırasından korkuyormuş gibi yerinden kalktı; şimdiki sesini işitmeye adeta ihtiyaç duyarak karşısındaki birine söyler gibi:

- Ne inanıştı o Yarabbi! dedi. Bu zaman; 32 5 yılının otuz bir martına rastlamış olsaydı ben mutlaka darağacına çıkmış bulunurdum. Bu dünyaya gözlerini yumduğu dakikada ötekinde yaşamaya başlayacağına inandıktan sonra ne ehemmiyeti olurdu ölümün?

Biraz evvel havuzun şadırvanında abdest alan şaşı softa, uzaktan onun seyrek sakallarını çekiştirerek ve gülerek kendi kendine konuşmasına bakıyor, her zaman görmeye alıştığı zararsız delilerden biri sanarak kendisi de gülümsüyordu.

İlk günlerde de gözleri İstanbul'un hiçbir şeyini görmemişti. Medresenin biraz ötesinde kalabalık bir piyasa caddesi vardı. Akşam üstü korkunç bir at ve araba kargaşalığı içinde acayip kıyafetli kadınlar gezer, etraflarına bıyıklı, sakallı, asker, başıbozuk dirsek vuran, söz atan bir erkek kalabalığı kaynaşırdı. Gece olunca cadde, baştan başa ışık içinde yüzer, bayraklar resimlerle süslü tiyatro kapılarının önünde çalan mızıkaların sesleri onun kapalı taş odasına kadar gelirdi. •

Fakat küçük softanın gözü bu nafile dünya alâyişlerini görmüyor, bütün zamanı bu karanlık taş odada geçiyordu. Görünüşte karanlık, fakat hakikatte onun gördükleri yanında değil, bu fenerlerle donanmış

cadde, en büyük İstanbul camilerinin kubbesinden akan avize ışıkları kaç pul ederdi?

Bu bir zaman böyle devam etti. Büyük bir ateşle çalışıyor, sade kendi dersleriyle kalmayarak meşhur İstanbul müderrislerinin başka medreselerdeki derslerini de dinlemeye gidiyordu. Hocaya ve kitaba masum bir emniyeti vardı. Anlayamadığı, karanlık bulduğu şeyler karşısında suçu hep kendine yüklüyordu. Fakat küçük softa, yaradılışı ve belki bir parça da terbiyesi itibarıyla kendisiyle ders şerikleri arasındaki farkları görmeye başlamakta pek gecikmedi. Zaten İstanbul'da ilk hayal kırıklığı ona arkadaşlarından gelecekti. O, babasının da daima dediği gibi bir gün dünyayı gölgesi altına alacak yeni yeşil sancak gönüllülerini bambaşka tasavvur etmişti. Fakat bunların çoğu sırf kendilerini yaşatacak bir zanaat elde etmek için, esnaf çıraklığına girer gibi, medreseye girmiş köylü çocuklarıydı. Tarlada toprakla uğraşacaklarına burada İzhar ve Kudurî ezberleyeceklerdi; dağda koyun güdecekleri yerde şehirlerde insan sürüleri gütmeye hazırlanacaklardı. Fakir taraflarına gelince, bu da dağdaki çobanınkinden pek farklı değildi. Kaba ve iptidai bir dünyaları vardı: Karalar ve denizlerin üstünde kubbe biçiminde bir büyük tavan, onun üstünde çivi çivi çakılmış yıldızlar altında insan sürüleri: her birinin iki omuzuna iki hafiye melek oturmuş, durmadan ne yaptıklarını, ne düşündüklerini yazıyor; sonra bunların hepsinin üstünde kullarını bu jurnal-lara göre keyfince asıp kesen, mesela kadınlar sokakta yüzlerini açıyor diye tarlalara dolu, şehirlere taş yağdıran çatık yüzlü bir Tanrı; günah işleyenleri yakmaya mahsus bir ocak ki, bir deliği açık kaldığı zaman yeryüzü sıcaktan kavruluyor; bir cennet ki içinde İstanbul çarşıları gibi yiyeceğe, içeceğe dair yok yok; yalnız şu farkla ki orada alışveriş para ile değil, Allanın sevgili kulları diz dize oturmuş, gece, gündüz dua ve ilâhi okumakla meşgul; arasıra ibadete fasıla vererek çeşit çeşit nimetler yiyorlar; huriler, gılmanlarla, sefa sürüyorlar; sonra, yine dua ve ilâhi!

Şahin Efendi, arkadaşlarının nasıl olup da bu kadar kaba bir ahret fikriyle yaşayabildiklerine, daha ilerisi için bir merak duymadıklarına hayret ve merhamet duyuyordu.

Geldiğinin ikinci, yahut üçüncü ayında, galiba bir şehzade düğünü vesilesiyle bu avluda softalara verilmiş bir zerde, pilav ziyafeti, Şahin

Efendinin bu hayret ve merhametini şiddetli bir tiksintiye çevirmişti. O akşam, tamamıyla kendi hallerine bırakılan çömezler, pilavdan sonra, bir de eğlenti tertip etmişlerdi. Nedim hoca isminde bir softa - ki şimdi şeriat mahkemelerinde yalancı şahitlikle geçindiğini işitiyordu- başka birkaç arkadaşıyla beraber orta oyununa benzer bir oyun tertip etmişti.

Nedim hoca, cüppeden ferace, sarıktan yaşmak yaparak kadın kıyafetine giriyor, öteki de kocası oluyordu.

Kadın kıyafetindeki softa, türlü cilvelerle erkeği kudurttuktan sonra kaçıyor, erkek yalvarmalar, tehditlerle onu kovalıyordu. Bu sahne, öyle kelimeler ve tâbirler, öyle hareketlerle oynanıyordu ki, Şahin Hoca tüylerinin diken diken olduğunu hissediyordu.

Kemerlere asılmış iki büyük fenerin ışığında bu oyunu taşkın ve coşkun bir zevkle seyreden çehreler, hâlâ Şahin Efendinin gözleri önündeydi. Bu meydanın etrafında; birbirinin yanından, üstünden, arkasından bakan sıkışık, bir tıraşlı baş kümesi... Çeşit çeşit yüzler... Kimi açlıktan, beden sefaletinden yıpranmış, yeşilimsi bir renk bağlamış, kimi damızlık boğalar gibi kaygısızlıktan, gamsız, kasavetsiz yiyip içip uyumaktan cilalanmış gibi parlak kırmızı... Dar, geriye kaçmış, ileri fırlamış biçimsiz alınlar, enfiyeden delikleri büyümüş biçim biçim burunlar... Fakat hepsinde kenarları tıraşlı çember sakallar, bu sahneyi zekâdan değil, hırs ve işti-hadan gelen bir parıltı ile seyreden gözler, hazzından soluyor gibi açılmış ağızlar...

Erkek rolünü yapan softa, iri bir adamdı!.. "Hatun, ben, seni bedava almadım. Kemerdeki horoz gözü gibi kırmızı altınları bir bir babanın avucuna saydım. Beni asel-i visalden mahrum etme" diye bağırarak azgın bir boğa gibi, kadına saldırdıkça medresenin kararmış kemerleri, eğlenen insanların kahkahasından ziyade korkunç bir ihtilâl kalabalığının gürültüsüne benzer seslerle titriyordu.

Şahin hoca ilk hayal inkisarı yarasını bu manzaradan almıştı. Medreselerde gök kubbelinin ardındaki ilâhi muammaları arayan talebe-i ulûm bunlar mıydı? Bir gün yeşil bayrağın ardında cihanın dört köşesini istilaya gidecek yeşil ordunun gönüllüleri bu adamlar mıydı?

Genç muallim, o gece küme halinde gördüğü çehrelerin şimdi birer birer etrafında dolaştığını, yaşadığını görüyordu.

İşte Hafız Remzi: Yanık sesiyle Kur'an okumaya başladığı zaman insana varlığını unutturan, gözünde yaşlar, yüreğinde çarpıntılarla yedi kat göklere yükselen, fakat aynı ağızla küfretmeye, kavga etmeye başladığı zaman insanı insan olarak dünyaya geldiğinden utandıran Hafız Remzi... O, ramazanlarda cerre çıkmaz, büyük camilerde mukabele okurdu. Sesi gibi yüzü de güzeldi. Birçok kadınlar onu görüp dinlemek için Şehzade piyasasmı terkederlerdi. Sofu ihtiyar hanımlar bile bu güzel sesli Hafızın terütaze çehresinde tecelli eden "Cemal-i Ilâhi"ye hayrandı.

Hafız Remzi pek yüksek gönüllüydü. Her kadına yüz vermezdi. Çok kere yaşlı dulları, tecrübesiz genç kızlara ve kadınlara tercih ederdi.

Yiyeceği, giyeceği, harcayacağı; civar konaklardan gelirdi. Mevlüt okumak, yahut şeriat mahkemelerinde işlerine bakmak bahanesiyle birçok evlere girip çıkardı. Softalar, onun yatak odasına girdiği kadınların saymakla tükenmeyeceğini söylerlerdi.

Nihayet, çok yaşlı, fakat zengin bir paşa karısıyla evlenmişti.

Hanımefendi, kıymetli paşası toprağa düştüğü gece devir hatmi okutmak için konağına hafızlar çağırtmıştı. Aralarında bu Hafız Remzi de vardı. O güzel sesiyle yalnız paşanın cennetteki ruhunu şâdetmekle kalmamış, fâni dünyadaki hanımefendinin kalbini de çalmaya muvaffak olmuştu.

İşte bu Hafız Remzi'ye, medrese kapısına kadınlar dadandırdığı için, bu avluda o güzel ve müessir sesiyle "Aman Allah" çağırtarak çevire çevire sopa çeken Zeynel hoca...

Zeynel hoca uzun boylu, sopa gibi dik vücutlu, gayet haşin dik kafalı, geçimsiz, mutaassıp bir softaydı. Keskin sivri yüzünde sivri dişleri, bir yana çarpılmış uzun bir burnu vardı. Babasıyla üç erkek kardeşi denizci imişler; dördü de inatları yüzünden denizde boğulmuşlar. Büyük fırtınalarda sandallar karaya çekilir, büyük posta vapurları kaçacak liman ararken onlar: "Ne varmış bu havada?" diye inatlarına denize çıkarlar ve bir daha geri dönmezlermiş.

Ailenin bu huyunu bildikleri için amcaları, Zeynel'i kat'iyen sandalcı yapmak istememişler, medreseye vermişlerdi. O da bir deniz fedaisi olacağı yerde bir şeriat fedaisi olmaya başlamıştı.

Şahin Efendi bir gün ona demişti ki: "Hocam, amcaların seni medreseye vermekle de pek akıllık etmiş olmalıdır. Takdiri İlâhi tedbir

ile değişmez... Anlaşılıyor ki Cenab-ı Hak, sizlerin boğulmak suretiyle fâni dünyadan göçmenizi mukadder etmiş... Babanla kardeşlerin suda boğulmuşlar, korkarım ki sen de ipte boğulup öleceksin. Fakat bu."

Bununla beraber Zeynel Hocanın çeşit çeşit işkence aletleriyle dolu korkunç bir cehennemi vardı. Ahretin bütün memurları ebediyen bu cehennemde deri yüzmek, dil koparmak, ağızlara kaynar katran akıtmak, kızdırılmış şişlerle göz oymak gibi işlerle meşguldü. Buna mukabil cennet hayali onda pek müphem ve iptidaî kalmıştı. Bu günahkâr dünyanın ahalisinden kaç kişi cennete gidebilecekti ki kudret uzun uzadıya hazırlık yapmak külfetine lüzum görmüş olsun...

Zeynel şöyle söylerdi:

- Hak Taâlâdan bana hitab-ı izzet gelse ki "Ey Münet-kim-i Zülcelâl, cennet bahçelerinde ben neydeceğim ki?.. Bana âsilerin cehennemde yandıklarını bir köşeden seyrettir."

Onun fikrince insanlar, yalnız yaptıkları işten, düşündükleri şeyden değil, gördükleri rüyadan bile mesuldürler. İnsan denen mahlûkun dünyada ve ahrette nasibi kamçı ve ateşti. Hele kadınlar... Sokakta yanından süslü bir kadın geçtikçe küfrederek sataşmak onun âdetiydi.

Annesi bir gün babasından dehşetli bir dayak yedikten sonra ölmüştü. Bunun için babasına kabahat bulmaz:

- Kim bilir? Kadın milleti bu... Eksik etek. Ne kabahat etti ki babam, terbiyesini verdi. Amma eceli gelmiş... Öldü... Ne yapalım? derdi.

Elinde olsa Mecelleye: "Kadın, erkekten can davası edemez!" diye bir madde ilave edeceğini sık sık tekrar ederdi.

Ramazanlarda cerre çıkardı. Dolaştığı köylerde öyle vahşi bir şiddetle cehennem cezalarından bahsederdi ki saçlı, sakallı erkekler titrek, çocuklar ağlardı.

Şeriata mugayir bir şey gördüğü zaman isyan etmeyi, bir günah işleyenleri sade Allaha havale etmeyerek dövmeyi, gâvura eli eriştiği yerde fenalık etmeyi, halis Müslüma-nın vazifesi bilirdi.

Onun kendi fikirlerine uymayan her şey şeriata mugayir, her beğenmediği fikir ve iş, bir günah olduğu için önüne gelene sataşır, çarşıda malına fazla para isteyen esnafı: "İnsaf, dinin yarısıdır. İnsafsızlık ediyorsun. Demek yarı yarıya kâfir oldun" diye dövmeye kalkardı.

Şahin hoca, bir gün onun; şu kapı önündeki sokağa düşmüş bir domatesi yerden alan bir dilenci çocuğuna; "Sana onu hibe mi ettiler ki alırsın? Gayrin malına el uzatırsın!" diye dayak attığını görmüş, yüreği parçalanmıştı.

Bereket versin Mecit Molla yetişmişti de çocuğu softanın elinden kurtarmıştı.

Bu Mecit Molla, Zeynel Hocanın - müderrisler de dahil olduğu halde- Somuncuoğlu medresesinde tek korktuğu adamdı.

Mecit Molla, saray imamlarından birinin oğlu idi. Genç mollanın - babası vasıtasıyla- arasıra A bdülhamid'e jurnal verdiği, hatta derste rıza-yı hümayuna muhalif bir söz sarfet-miş bir müderrisi Haleb'e nefyettirdiği söylenirdi.

O Mecit Molla da başka bir âlemdi. Görünüşte mazlum, hayırhah, terbiyeli bir İstanbul çocuğu... Zeynel hocanın ateşli dindarlığı gibi onun zahirî **nazlılığı ve çelebiliği de bir zaman Şahin Efendiyi aldatmıştı.**

Şahin Efendi, ağır bir rüya içinde gibi bir türlü bu hayallerden, hatıralardan kendini kurtaramıyordu.

Açlığın, sefaletin Anadolu köylerinden başlarında bir yırtık sarık, sırtlarında birer meşin heybe ile sürüp getirildiği alil, ebleh müterediddi, yarı meczup çocuklar, karlı havalarda yiyecek aramak için şehirlere inen aç kurtlara benzeyen yalnız **sıhhatten, iştihadan ve hayvani sevk**-i **tabiîlerinden** ibaret **birçok iptidaî mahlûklar - isimleri, çehreleri karışmış korkunç bir heyûlâ sürüsü halinde - boş hücrelerde, rutubetten taşları yosun bağlamış avluda her günkü hayatlarını yaşıyorlardı Kimi kaynayan kuru fasulye tenceresinin altındaki** çalı çırpı **ateşini gözleri durmadan yanarak üflüyor; kimi taş basamakların üstüne oturmuş, sökük dikiyor; kimi burada şadırvanın yanında çamaşır yıkıyor... Sonra sütunların dibine çömelmiş, ellerinde sarı yırtık yapraklı kitapları ezberleyenler... O yanda bir dinî münakaşa... Bu yanda yine bir boğaz kavgası. Yahut dağdaki sığırtmaçların birbirini öldürür-cesine itişip boğuşmalarına benzer şakalar...**

Şahin Efendinin kulağına yukarı pencerelerin birinden öksürüğe benzer hafif bir ses geldi. Genç muallim, titrek başını kaldırdı. Vaktiyle orada Ispartalı bir hasta çömez vardı. Aç açına çalışmaktan verem

olmuştu. Hâlâ da eski bir kerevetin üstünde nöbetten titreye titreye çalışmaya devam ederdi.

Şahin hocadan başka kimse bu zavallının yanına uğramazdı. Genç softa, ölünceye kadar ona yardun etmişti.

Fakat aksi gibi onun da fakir bir zamanıydı. Öleceğine üç gün kala ona bir şey isteyip istemediğini sormuştu.

Hasta, kemikleri çıkmış, kansız yüzünde hummadan parlayan gözleriyle ona yalvarmış:

- Kaymaklı ekmek kadayıfı, demişti.

Şahin hocanın kesesinde arasıra üç beş kuruş bulunurdu. Fakat o gece son kalan yirmi parasıyla bayat simit alıp kuru yemişti.

Uç gün sonra softanın cenazesi medreseden çıkarken Şahin Efendi, kendini tutamamış, ağlamaya başlamıştı.

Ders şeriklerinden Boyabatlı bir Halil hoca vardı. Kendi halinde, temiz, fakat çok saf bir adamdı.

- Ne ağlıyorsun, Emir büyük yerden geldi. Senin, benim de er geç gideceğimiz yer orası... Hemen Allah iman selâmeti versin, diye onu teselli etmek istemişti, Şahin Efendi:

- Öldüğüne ağlamıyorum. Zavallı adam, son nefesinde bir ekmek kadayıfı istediydi. Alıp yediremedim. O, yüreğime dert oluyor, demişti.

Halil Hoca, biraz düşündükten sonra hakımâne bir tavırla şu cevabı vermişti:

- Sen ona değil; sana, bana hayıflan. O, şimdi tatlıların asıl yerine gitti. Cennette ekmek kadayıfından bol ne var de-2 S mişti. Sonra da sakil, ahenksiz sesiyle ona ağır ağır, Cenneti tasvir eden şu ilâhiyi okumuştu:

- "Cennet bahçesinde üç dere akar,
  - IV
  - VI
  - IX
  - XIII
  - XVI
  - XX
    - le yanıyordu. Fakat ondan bir imdat umar, bir tese

"Cennet bahçesinde üç dere akar,

Biri yağ, biri kaymak, biri şeker Oturmuş Muhammet köşkünden bakar. "

Şahin Efendi, bu hasta sofuya dair bir vaka daha hatırladı. Son haftalarda biçareye bir hal daha arız olmuştu. İkide bir tıkanır, gözleri evlerinden uğramış, gömleğinin düğmelerini parçalayarak:

"Aman, ölüyorum!" diye bağırırdı.

Bir gün yine böyle bir buhran esnasında Halil Hoca nev'inden Amasyalı bir softanın boğazına sarılmış, ”ölüyo-rum" diye bağırıyordu.

Softa, yakasını onun elinden kurtararak:

- Ey ne yapalım ölüm Allanın emri. İlle şu benim yakamı bırak... Boğazını sıktığın bir şey değil, gömleği yırtacaksın, demişti.

Bu hâtıra, Şahin Efendiyi hem güldürdü, hem ağlattı.

Üç aylar gelince softalar heybelerini omuzlarlar, köylerde cerre çıkarlardı. Şahin de bugünleri sabırsızlıkla beklerdi. Sesi güzel değildi. Mukabele okuyamazdı. Fakat buna mukabil çok tatlı vaaz ederdi. Halâvetli bir natıkası vardı. Kasabadaki Fettah Efendiden öğrendiği Peygamberler ve İslâm tarihi fıkralarını açık bir Türkçe ile tatlı tatlı anlatır, köylüleri hoşnut ederdi.

Bayram gelince köylüler de onu boş döndürmezler, kesesine üç, beş mecidiye, heybesine buğday, tarhana, mısır koyarlardı.

O, bunları hemen tamamıyla anasına gönderir, kendine ancak pek sıkı zamanlar ve kara günler için az bir para alıko-yardı.

Evet, bir gün bütün cihanı gölgesiyle kaplayacak yeşil sancağın gönüllüleri bunlar mıydı? Bu ordudan çapul ve bozgundan gayri ne ümid edilebilirdi? Vah zavallı Müslümanlık!

Genç softanın bu soğuk taş odada Müslümanlığın akıbeti için hıçkıra hıçkıra ağladığı geceler olurdu.

Bu ilk hayal inkisarını sonradan daha başka ümitsizlikler ve isyanlar takip etti: Yeşil ordunun kumandanları hükmünde gördüğü

müderrisler...

Bu adamların ağzından bir hak ve hakikat sözü işitebilmek için ne ateşler içinde çırpınıp uğraşmıştı. Medresenin en çalışkan, en ateşli, fakat buna rağmen en başı yumuşak talebesiydi. Müderrislerin ağzından çıkan sözleri Allah kelâmı gibi emniyetle dinler ve çok kere onları anlayamamasını sırf kendi aczine, idraksizliğine verirdi. Böyle olduğu halde ders şeriklerine karşı duyduğu istikrah ve isyan hissi yavaş yavaş onlara da sirayet etti. Evet, yeşil ordunun kumandanlarının da gönüllü neferlerinden kalır yerleri yoktu. Onlar da dini ve ilmi, menfaatlerine âlet etmiş kimselerdi. Onlar da softalar gibi amansız bir ekmek kavgasına tutuşuyorlar, durmadan birbirlerini yiyorlardı. Aralarında birbirlerinin namusuna, canına kastedercesine rekabetler vardı.

Bir zamanlar anlaşdmaz dillerini bir ibadet huşuû içinde dinlediği nice heybetli Dersiamlar vardı ki genç softa, sonradan saray kölesi, Abdülhamit casusu olduklarını öğrenmişti. Hatta evlatları demek olan medrese talebesi de dahil olduğu halde sürdürdükleri insanın, söndürdükleri ocağın had ve hesabı olmadığını ağızdan kulağa söylerlerdi. Bunlar öyle adamlardı ki bir padişah selâmı, üç beş liralık bir ihsan için Allahı da, Peygamberi de tereddütsüz satarlardı.

Müderrislerin arasında gerçi kendi yağlarıyla kavrulan mütevazi adamlar da vardı. Fakat zaman çok nazikti. Abdül-hamit istibdadının en korkunç seneleriydi. Adamcağızlar, gölgelerinden ürkerler, dışarıdan ziyade içerideki ulema arkadaşlarının bir tekmesine uğramak korkusuyla ağızlarını açamazlardı.

Şahin hoca bir kısım müderrisleri evvela acıyarak sevmişti. Fakat, sonra onlardan da soğudu. Bu kadar miskinlik, bu kadar can ve ekmek kaygusu yeşil ordunun fedailerine yakışır mıydı? Böyle zamanlarda onlardan beklenen şey böyle her zulme, her harekete miskin miskin "Eyvallah" deyip boyun eğmek miydi?

Genç softadaki bu tenkid humması lodos yangınları gibi arttıkça artıyor, peygamber postunda oturan halifeyi sarmaya başlıyordu.

İstanbul'da ve cer mevsiminde dolaştığı Anadolu, Rumeli köylerinde gördüğü, işittiği şeyler ona saray hakkında kâfl bir fikir vermişti. Bir zaman sonra hükmetti ki bütün bu facianın mesuliyeti, günahı

Peygamber vekiline, yeşil ordunun zalim, korkak başkumandanına aittir.

Müderrislere, ulemaya eskisi kadar kabahat bulmuyordu. Hele medreselerdeki çömezler onun gözünde büsbütün beraat ediyordu. Bütün kabahat halifedeydi.

Genç softada bütün olgun fikirler ve kanaatler mutlaka fiile inkılâb etmek ihtiyacını duyardı. Bu zamanlarda Abdül-hamit'e karşı bir isyan hareketi başlamış olsaydı Şahin, mutlaka önde yürür ve yeşil bayrağın gölgesinde şehid olurdu.

Bununla beraber birkaç sene sonra meşrutiyet inkılâbı olunca medresedeki en uyuşuk bir ebleh arkadaşları kadar bile heyecan göstermedi. Hele Otuz Bir Mart isyanına büsbütün lakayt kaldı. Çünkü aradan geçen bıı kaç sene beklenilmez fikir ve itikat inkılâplarıyla onu büsbütün başka bir adam yapmıştı.

Şahin Efendi, hastalığının birincisinden çok daha şiddetli ve buhranlı olan ikinci devresini de a< ı acı **hatırladı.**

O zamana kadar bütün kabahati şahıslara yüklemişti. Ahalinin ahlâkı, itikadı bozulmuştu. İstanbul; zevkten, eğlenceden başka bir şey düşünmüyordu. Koca memlekette can ve yürekten bir "Allah" diyen kalmamıştı Onları Hak yoluna sevketmek vazifesiyle mükellef olan ulema, baştan başa cahil, korkak, menfaatperest ve müfsitti Halife-i Resulullah olan adam, zalim ve ahlâksızdı.

Ancak yeryüzünü baştan başa yıkacak bir kan ve ateş tufanı idi ki yolsuzluklara bir nihayet verecek, Müslümanlığı ilk saflığına irca edecekti. Fakat öteden, beriden eline geçen tarih kitaplarını okudukça anlıyordu ki, geçmiş zamanların da şimdiki zamanlardan kalır yeri yoktur. En eski tarihlerden beri din, daima ordunun geçtiği yerlerde ebedî bir yeşil gece hüküm sürmüştür.

Somuncuoğlu medresesinden başlayarak yavaş yavaş genişleyen, bütün şimdiki zamanı yakan yangın; Osmanlı, islâm ve Peygamberler tarihi içinde de en eski zamanlara doğru ilerliyordu. Onun geçtiği yerlerde muhteşem süslü cepheler dökülüyor, kubbeler çöküyor, yığın yığın enkazdan ve kaditlerden başka bir şey kalmıyordu.

Fakat bu yangın, tarihin seçilmez hudutlarında da dur-azdı, yavaş yavaş gökyüzünü de sarmaya başladı.

Şahin Efendinin zihninde korkunç sualler uyanıyordu.

Bir kanun ki ebediyen fena tatbik edilir, cins cins suisti- mallerle, zulümlere âle ğundan ve vaizinin yüksek kudretinden şüphe etmek caiz olamaz mıydı? Tarihte mabuttan bol bir şey görünmüyordu.

Hepsinin ayrı dini, Peygamberi, ayrı ayrı ayinleri vardı. Hep-nin taraftarları kendi mabutlarının hakiki mabut, diğerlerinin hurafe ve yalan olduğunu iddia etmişlerdi. Şu halde hepsinin de insan icadı, insan hayalinin mahsulü olması mümkün değil miydi? Bu takdirde ruhun ebedi hayatından da ümit kesmek lâzım gelmez miydi?

Buna benzer daha birçok sualler birer birer zihninde uyandıkça genç softa, dehşetten çıldırıyor, içine bir habis ruh hulul etmiş de onu çıkarmak istiyormuş gibi başını hüc-Iesinin **soğuk taşlarına vurarak tövbe ve istiğfar ediyordu,**

^ıiphe, fena bir kurt gibi Şahin Efendinin ruhunu kemirmeye, masum itikadını yavaş yavaş yıkmaya başlamıştı. Bazen muvakkat bir zaman için zihnine garip bir uyuşukluk, kalbine derin bir sükûnet çöküyordu. O vakit, kendini bu hastalıktan tamamıyla kurtulmuş zannederek seviniyordu. Fakat bir müddet sonra ölmüş zannettiği kurdun tekrar canlandığı-

nı, başladığı tahrip işine derinden derine devam ettiğini duyuyordu. Kimseden imdat isteyemezdi. Bu şüphe, öyle bir şeydi ki, bir kere zihne uğraması bile insanı müebbeden cehennemin ateşleri içinde yakabilirdi. Onu bir başkasına açmak asla caiz değildir.

O sene İstanbul'da şiddetli bir kış vardı. Ateşsiz hücresinde eski yorganına sarınarak oturan genç softa, pencereden yağan karları seyrederdi.

Allahı öldürmek için gökyüzüne ok atan Nemrud'a ben-zemişti. Ona isyanının, şüphesinin okuyla patladığı gökyüzü böyle parça parça dökülüyor, eriyor gibi geliyordu.

Demek ebedi hayat muhakkak değildi. Bu dünyada sevilip kaybedilen, istenip ele geçirilemeyen şeylere başka dünyada kavuşmak ümidi de zayıftı. İnsan, bir mihnet içinde kapadığı gözlerini belki başka âleme açamayacak ve dalından düşmüş bir kuru yaprak gibi toprakta çürüyüp gidecekti.

Şahin Efendi, düşüncelerinin bu noktasında gülümsedi. Kendi kendine:

- Şimdi anlıyorum ki bendeki din gayreti de öyle pek garez ve ivazdan salim bir şey değilmiş, dedi. Sırf dünya muhabbeti, dünyanın tatlı hayatını bir başka âlemde devam ettirmek hırsıyla ben, bu mücadeleye girişmişim, diye düşündü.

Bir zaman sonra bu ıstırap, dayanılmaz ve saklanmaz bir dereceye geldi. Her şeyi göze alarak müderrislerinden bazılarına derdini açtı.

Birincisi onu büyük bir dikkat ve alâka ile diniedi. Sorduğu suallere uzun cevaplar verdi. Fakat bu cevapların hiç biri onu tatmin edecek, şüphelerini kökünden kurutacak bir kuvvette değildi.

Bir ikincisi genç softaya karşı sert bir tavır aldı. Dövecek gibi üstüne yürüyerek:

- Tecdîd-i iman et habis... Kâfir oldun. Bir daha böyle şeyleri aklından geçirme, diye bağırdı.

İstediğimiz şeye inanmak, istediğimiz şeyi zihnimizden çıkarıp atmak kendi elimizde miydi?

Müderrisin tehdidi Şahin Efendiyi korkutmamıştı. So-muncuoğlu müderrislerinden daha başka kimselere, İstanbul'un maruf kelâm ulemasına birer birer başvurdu.

Kendisini biraz şefkat ve alâka ile kabul edenlerin ayaklarına kapanarak, ellerine, eteklerine sarılarak ağlıyor:

- Dalâlette kaldım. Şüphelerimin vahi olduğunu bana mukni delillerle ispat edin. Cesedin ölümünden sonra ruhumuzun da yaşamakta devam edeceğine, ebediyen mahvolmayacağımıza beni inandırın... Şüphe ediyorum. Bu şüpheler için cehennemde ebediyen yanmaya da razıyım. Elverir ki varlığımı duyayım...

Bu dava. genç softa için bir fikir ve ilim meselesi olmaktan çıkmış, bir hayat ve memat meselesi haline gelmişti.

Ölüm tehlikesine uğrayan bir hayvan da ancak böyle heyecanlar ve haraketlerle çırpınırdı. Bazen kalabalık sokakların başlarında duruyor, gülüp eğlenerek, birbirleriyle şaka ederek geçen sürü sürü insanlara bakıyor, **onların bu büyük mesele ile meşgul olmamalarına hayret ediyordu.**

Bu kalabalığın istikbali meçhuldü. Belki mezbahaya giden hayvan sürüleri gibi bilmeden adem uçurumuna doğru "rüyordu. Bu karanlık akıbet karşısında bu insanların gülmeyi, eğlenmeyi, başka şeyler düşünmeyi nasıl canların istiyordu? Bir zaman geldi ki iki mahzun ve

endişeli **insanın başbaşa konuştuklarını görse bu meseleden bahsediyorlar sandı.**

Medrese âlimlerinden, günden güne kuvvetlenen şüphelerini defedecek bir cevap almaktan ümidini kesince kitaplara sarıldı. İşini, gücünü bırakarak umumi kütüphaneleri dolaşıyor, elindeki, beş on kuruşu boğazından keserek kitaba veriyordu.

O zamana kadar bütün medresecüer gibi Şahin Efendinin amcası da "Maddiyun" idi. Onların ne dediklerini, ne iddia ettiklerini pek iyi öğrenememişti. Sade Allah'a isyan etmiş birtakım ahlâksız zındıklar olduğunu biliyordu.

Şüphe hastalığına tutulduktan sonra "Maddiyun"a yine düşman gözüyle bakmakla beraber ne dediklerini merak et-

meye başlamıştı.

Fakat ne çare ki onların iddialarını açık suretten anlatan bir kitap bulamıyordu. Eline "Ben neyim?" "Nizam-ı ilm ü din" gibi eserler geçti.

Bu eserlerin muharriri bu "Maddiyun"un belli başlı iddialarını anlattıktan sonra aklî ve ilmî delillerle onları cerhedi-yordu.

Şahin Efendi, ruhun da vücutla beraber sönüp gittiğini iddia eden bu adamlara hakîm muharririn verdiği sert, şiddetli cevapları okurken şevkinden ağlıyor, içinde, sönmeye başlayan itikat ateşinin yeniden parladığını hissediyordu. Fakat ne çare ki bu ateş de hızını birkaç günden fazla muhafaza edemiyordu.

Genç softa, uzun uzadıya düşündükten sonra bu kitapların hakîm muharririni görmeye karar verdi. Derdini ancak o anlayacak, beklediği teselliyi o verebilecekti.

Bir sabah ilk vapurla Beykoz'a gitti. İskelede "Ben neyim?" muharririnin evini sordu:

Evi uzakta, fakat kendisi şu iyi su fıçılarının istimbota yükletilmesine nezaret eden zattır, dediler.

İri vücutlu, ablak çehreli, kıranta sakallı bir zat gösterdiler...

Genç softa, Efendi hazretlerini bir zaman korka korka uzaktan seyrettikten sonra yanına yaklaştı, heyecanından ayaklarına kapanır gibi bir hareket yaptı.

"Nizam-ı ülmü ü din" muharriri, onu evvela para istemeye gelen bir cer hocası zannederek sert bir tavırla başından savmaya çalıştı. Fakat

genç softa, İstanbul'dan niçin kalkıp geldiğini anlatınca ilk hareketine nadim oldu:

- Ya öyle mi?.. Pekâlâ. Haydi sen, şu deniz kıyısındaki kahvede otur da beni bekle molla. Biraz işim var. Gelirim, dedi.

Yarım saat sonra dediği gibi kahveye geldi. Fakat evvela bir balıkçı ile uzun uzadıya bir palamut pazarlığına girişti. Sonra çarşıdan marangoz kıyafetli bir adam çağırtarak bir araba tekerleği meselesi konuştu. Nihayet sıra Şahin Efendiye geldi. Genç softa, büyük bir heyecan ile derdini anlatmaya başladı. Sesi titriyor, gözleri yaşarıyordu. Büyük hakîm, belki ona bir teselli sözü söyleyecekti. Fakat ne çare ki o esnada Efendi Hazretlerinin yanma kibar kıyafetli iki ihtiyar bey geldi. Biraz sonra da onları üniformalı bir paşa ile gecelik entarisinin üstüne kocaman bir Mevlevi sikkesi giymiş kara sakallı bir derviş takip etti. Kır kahvesinin kırıktaş masası etrafında havai bir sohbet başladı. Havadan, sudan, bir hafta evvelki fırtınadan sonra Boğaza giren balık sürülerinden, o yaz Kanlıca gazinosunda çalgı çalan Tatyostan uzun uzun bahsedildi.

Onlardan biraz uzakta bir ağaç dibinde mahcup ve mahzun oturan sefil kıyafetli softaya kimse dikkat etmiyordu. Hele Efendi Hazretleri onun orada beklediğini tamamıyla unutmuş gibiydi.

Şahin Hoca, kendi kendini teselli etmek için:

- Besbelli bu adamların arasında hafiye var da büyük hakîm, ondan çekiniyor, diye düşündü.

Fakat bu hayal de pek uzun müddet devam etmedi. Efendi Hazretlerinin gamsız, laubali kahkahaları softanın kalbini parçalıyordu. İnsan hoşlanmadığı ve çekindiği adamlar meclisinde yalancıktan bu kadar memnun ve neşeli görünebilir miydi?

Yemek tariflerinden sonra da hafif ve çapkın bahislere sıra gelmişti. Entarili Mevlevi, Farisî beyitler okuyor, müstehcen fıkralar anlatıyordu. Efendi Hazretleri bunları sade bol kahkahalarla karşılamakla iktifa etmedi. Kendi de en ayıp kelimelerle onlara benzer hikâyeler anlatmaya başladı.

Eh, biz de yollanalım. Mideler açlıktan heybeye başladı, diye ayağa kalkmıştı.

Saatlerden beri unuttuğu softayı o vakit hatırladı. Biraz mahcubane:

- Yahu, Molla, görüşemedik, dedi.

O, önde, Şahin Hoca elleri teeddüben göbeği üzerinde bağlı, biraz arkasında yürümeye başladılar.

- Neydi senin derdin Molla? Benim kitapları mı oku-

33

Yeşil Gece, F: 3

dun, dedindi? Pekâlâ, pekâlâ...

Şahin Hoca ağlamamak için kendini sıkarak:

- Efendi Hazretleri, diyordu, ben yanıyorum... Şüphe ateşi beni deli edecek... Sizden gayri kimse beni bu dertten halâs edemez. Beni ikna ediniz. Ruhun ebedî olduğunu bana ispat ediniz.

Efendi Hazretleri peştemal büyüklüğünde siyah bir enfiye mendiliyle burnunu siliyordu. Şahin Hoca'yı baştan aşağı süzdükten sonra gülmeye başladı.

Fakat bu gülüşte biraz merhamet ve rikkat vardı. Genç softayı için için yiyen hastalığı anlamıştı:

- Molla oğlum, dedi, senin başka işin kalmadı mı? Bunlar derin bahislerdir... Sana, bana benzemez nice mütefekkirler bu umman içinde boğulup gitmişlerdir. Bu meseleleri halletmek değil, fakat lâyıkiyle kavramak için derin malûmata ihtiyaç vardır... Hele sen şimdilik ilim dağarcığını da ihmal etme. Eğer o pek hoş olmazsa yersin, içersin. Bu meselelerle gönül rahatıyla meşgul olursun. Yahut daha iyisi olmazsın. Her ne ise... İşte böyle oğlum...

Şahin hocanın gözlükleri arkasında iki damla yaşın parladığım görerek babaca bir tavır ile omuzuna vurdu:

- Derdini anlamadım sanma Molla, dedi. İtikat inkılâbı inkılâpların en buhranlısıdır. Hemen Allah muinin olsun. Gerçi bu meselede Allah muinin olsun demek biraz istihzaya benzer ama temsilde hata olmaz.

Softa, boynunu bükerek hıçkırdı:

- Elimi tutmayacak mısınız Efendi Hazretleri?

Büyük hâkim aynı rikkatle gülümseyerek:

- Yürümeye başlamış fikirleri yollarından alıkoymak mümkün değildir Molla, dedi, en iyisi sen işi kendi haline bırak. ”Hak bir, Muhammed onun Resulüdür” der gidersin. Bakalım ne olur? Sen, benim öteki lakırdımı da yabana atma. Mümkünse ye, iç... Mide memnun olursa dimağ da memnun olur, zihne nikbinlik, kalbe başka bir kuşayiş gelir...

Şahin Hoca korkunç bir şey işitmiş gibi:

- Eyvah, dedi, siz de ”Maddiyun” gibi söylüyorsunuz,

ihtiyar muharrir, yine güldü:

- Molla, sen amma açıkgözmüşsün ha... Aklınca beni kendi sözümle mi ilzam edeceksin?.. Maahâza Maddiyunun yegâne beğendiğim lakırdıları ruh ile midenin münasebetine dair söyledikleri lakırdılardır. Dediğim gibi ye, iç. Dünyayı kendine zehretme... Şu yuvaya bak. Oooh...

İhtiyar hâkim, bastonuna dayanarak duruyor, başını havaya kaldırıyor, kocaman bir körüğü işletir gibi ciğerlerinin bütün kuvvetiyle nefes alarak ilave ediyordu:

- Ooo... Yaşamak hakikaten doyulmayacak kadar tatlı bir şey. Haydi, uğurlar olsun Molla... Yahut daha iyisi seninle Beykoz paçası yemeye gidelim... Uzak yerden kalkıp gelmişsin. Aç olmalısın.

Efendi Hazretleri doğru söylemişti. Asırdîde yatakları içinde akıp giderken nasılsa yolundan çıkan, ayrı bir istikamete doğru yürümeye başlayan fikirleri hiçbir şey geri çevi-remiyordu.

Hastalık kâh ağırlaşarak, kâh hafifler gibi olarak bir zaman daha seyrine devam etti ve Şahin Efendinin itikadı, uzun bir can çekişmeden sonra yağı tükenmiş bir kandilin alevi gibi sönüp gitti. Fakat acısı müzmin bir matem hatırası gibi kalbinde tortulanıp kaldı.

Şahin Efendi, bugün büsbütün başka bir adam olduğu halde el'an kalbinde bir şeyin gizli gizli sızladığını hissediyordu. Avlunun etrafındaki odalara son bir defa bakarak kendi kendine:

- Buraya düşmeyeydim belki bugün dünyaya hiç zarar vermeyecek, temiz bir itikada sahip, nikbin, gayretli, namuslu bir çiftçi olurdum, diye düşündü. Sonra yavaş yavaş medreseden çıktı.

Şahin Efendi, itikadını kaybettikten sonra medresede yaşamaktan, derslere devam etmekten azap duymaya başla-

mıştı.

İlk senelerde küçük taş hücresini en büyük İstanbul camilerinin avizelerinden daha fazla şaşaa ile aydınlatan ışıklar sönmüştü. Kendisini bir zaman çaresiz bir hükme razı olan, yorgun bir teslimiyetle öleceği saati bekleyen bir idam mahkûmuna benzetti. Bu medrese ile manevi **bir alâkası kalmamış gibiydi. Artık çalışmıyor, müderrisler ders tahrir ederken dalgın dalgın düşünüyor, arkadaşlarından kaçıyor, surlar dışındaki kırlarda, deniz kenarlarında kendi kendine dolaşıyordu.**

Eskiden o kadar sevdiği Peygamberler tarihi bile ona sa-hifeleri kurt yeniklerinden okunamayacak bir hale gelmiş köhne bir kitap gibi görünüyordu.

Onun artık eskisi gibi çalışmadığını gören müderrisler bu değişmenin sebebini anlayamamışlar:

- Sana ne oldu Molla? Allah nasip ettiyse şunun şurasında bir, iki sene kaldı. Sen işi kötülettin Biraz daha gayret, diye boş yere ona nasihat ediyorlardı. Ders şerikleri ise bu dalgınlığa, gevşekliğe büsbütün başka bir mâna veriyorlardı:

- Sen, yoksa bir nazenine gönül bağladın da onun hasretiyle mi yanıyorsun? diyorlardı.

Şahin Efendi bu en düşkün zamanında bile şakacı tabiatını kaybetmediği için onlara alaylı cevaplar veriyordu.

Bir gün yine onlardan biri:

- Şahin, Hûda bilir öyle bir halin var ki seni gören ca**nanını gömmüş de mezaristandan geliyor zanneder, demişti.**

Genç softa, derin derin içini çekti.

- İyi bildin... Ta ezelden gönül bağladığım bir cananım vardı. Senin gibi ders şeriklerimizin ve ulemamızın el birliğiyle onu katletip toprağa gömdük. Şimdi böyle, sefil ve ümitsiz, onun büyük mezarı etrafında dönüp dolaşıyorum.

Bununla beraber bu ümitsizlik ve arzusuzluk devresi pek uzun zaman devam etmedi. Biraz evvel medresede eski ıstırapları hatırlarken kendisi için koyduğu teşhis doğruydu.

Onun dindarlığı maksatsız bir fikir ve ruh ihtiyacı değildi. Ebedi hayatı bu dünyadaki çok kısa hayatın bir devamı olarak düşünüyor, medreseyi bu ikinci hayatın daha kestirme ve emin bir yolu sanıyordu.

O hayattan ümidini kesince din ilimlerinin onun nazarında hikmet-i mevcudiyeti kalmıyordu.

Bir aralık, böyle faydasız inanmadığı şeylerle isteksiz, gönülsüz uğraşmaktansa tekrar toprak işlerine dönmeyi düşündü. Hatta bir ramazan, cer için kendi memleketine gitti, kasabasına uğradı. Asıl maksadı oraların ahvalini yakından görüp anlamaktı. Bir yolunu bulursa başından sarığı atıp çiftliğe, çobanlığa başlayacaktı. Fakat buralarda da onu bir hayal inkisarı bekliyordu.

Anası ölmüş; memlekette dikili ağacı kalmamıştı. Sonra, medrese hayatı kendisini çok değiştirmişti. Artık koyun-larla dağda gezmekte bir zevk bulamayacaktı. Şimdi aile babası olan eski çocukluk arkadaşları ona pek fazla iptidai görünüyordu.

Medrese tahsili gerçi ondaki itikadı söndürmüş, gaye-i hayali yıkmıştı. Fakat uzun müddet bir büyük emelin ateşiyle yanmış ruhunda yaşadığı müddetçe silinmeyecek bir iz bırakmıştı. Mutlaka yine bir şey bulup inanmak, büyük bir emele gönül bağlamak, hayatını bir maksada vakfetmek ihtiyaç ve istidadı...

Şahin Hoca, bu hakikati ancak kendi memleketinde bütün genişliğiyle anladı. Bir çiftçi veya çoban olarak burada tutunmasına imkân yoktu. Artık kasabasının güneşini eskisi gibi pek parlak, topraklarını eskisi kadar taze görmüyordu.

Son zamanlarda medrese için:

- Bu karanlıkta yaşanmaz. Asırlardan beri burada yeşil bir gece hüküm sürüyor, demeyi âdet etmişti.

Şimdi de kasabası için aynı şeyi durmadan kendi kendine tekrar ediyordu:

- Medreselerin yeşil gecesi yalnız kendi içlerini karanlığa boğmakla kalmamış; memleketin her yanına yayılmış, her köşesini kaplamış. Zaten bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu. Akıllara, vicdanlara şimdiye kadar hep bu medreseden yetişenler rehberlik ediyorlardı. Bu adamlar, memlekete karanlıktan gayri ne götürebilirlerdi ki?..

Şahin Hoca, üç aylar gelince omuzlarında heybeleriyle Anadolu yollarına dökülen cer hocalarını kimi beyaz, kimi yeşil başlı sürü sürü baykuşlara benzetiyordu

Evet, zavallı memleket, asırlardan beri yeşil bir gece içinde yaşıyordu. Halk, dünyayı hep bu karanlığın arasında görüyordu.

Anadolu'da fikirlerin geri, insanların sefil kalması, işlerin fena gitmesi hep bu yüzdendi.

Şahin Hoca, memleketinin iptidai mekteplerini gezdi. Onlar da medresenin bir parçasından başka bir şey değildi. Güneşli sokaklardan, serin dere kenarlarından alınarak buraya hapsedilen çocuklara acımaya başladı. Bu tahsilden sonra ne olacaklarını düşündü. Bunların en canlıları tehditlere, dayaklara rağmen bu sevimsiz izbelerden kaçacaklar, toprağa döneceklerdi. Bir kısmı da "Ebcet" gibi ne ölüye, ne diriye yaramayacak öyle şeyler belleyeceklerdi ki kendilerine ve etrafındakilere zarardan başka bir şey temin etmeyecekti. Sonra, bu çocuklar büyüyecek, babalarının, büyük kardeşlerinin yerlerini alacaklardı. Fakat kafa cihetinden onlardan kıl kadar farkları olmayacaktı. Onlar da şimdikiler gibi ne düşündüklerini, ne yapacaklarını bilmeyecekler, zararlı otlar gibi oldukları yerde büyüyüp kuruyacaklar, yahut büyüklerin o İstanbul'da bin şeklini gördüğü entrikalarına, menfaatlerine âlet olacaklar, koyun sürüleri gibi gayesiz ölümlere sevkedileceklerdi.

Şahin Hocanın çocuklar için duyduğu muhabbet ve merhamet günden güne büyüdü, genişledi, bütün memlekete yayıldı ve nihayet bir gün yeşil ordunun ateşli bir gönüllüsü doğdu: İlkmektep hocası.

III

Şahin Efendi, Somuncuoğlu medresesinden çıktıktan

sonra sokaklarda uzun uzun yürümüş, eski Darülmuallimin binasının önüne gelmişti.

Burası artık mektep olmadığı için içeriye giremedi. Cümle kapısının ta karşısındaki duvarın dibinde durdu, yeni şayak elbisesinin tozlanmasına ehemmiyet vermeyerek sırtını duvara dayadı.

Meşrutiyetin ikinci senesiydi. Yalnız idare değiştirmekle bir memleketin kurtarılamayacağı anlaşılmıştı. Gazeteler "Muallim ordusu" tâbirini sık sık kullanmaya başlıyorlardı. Bu ordunun harbiyesi sayılan Darülmuallimîne rağbet ziyadeydi.

Kayıt ve kabul günlerinde bu bina, arı kovanı gibi işliyordu. Mektebe girmek isteyenler arasında birçok da Şahin Efendi gibi sarıklı vardı.

Şahin, son senelerdeki gevşekliğe rağmen Somuncuoğlu medresesinin en iyi talebesiydi. İcazet almasına bir sene vardı. Somuncuoğlu'ndan ayrılarak Darülmuallimîne girmeye karar verdiğini söylediği zaman müderrislerin çok canı sıkılmıştı. Bu yüzlerini hakkıyla ağartacak talebeyi elden kaçırmak istemiyorlardı. Bazıları onun bu kararını mesleğe hıyanet sayıyor, bazıları, "Madem ki iptidai hocası olmak istiyorsun, bir sene daha bekle, icazetnameni al!" diyorlardı

Şahin, ne onları, ne de arkadaşlarını dinledi. Bir gün korka korka bu kapıdan girdi, bahçeyi, koridorları dolduran namzet kalabalığın arasına karıştı.

Müdür, bu kılıksız softayı pek iyi karşılamadı.

- Talebeyi müsabaka imtihanı ile alıyoruz hocam! Kendine güveniyorsun girersin. İstersen bir kere talihini tecrübe et, dedi.

Bu müsabaka imtihanı sözünü işitince binanın çatısı hocanın başına yıkılır gibi oldu. Maarif idadilerinden yeni ilimlerin her nev'ini okumuş çakı gibi çocuklarla imtihan olmaya nasıl cesaret ederdi?

Hiç ümid olmadığı halde müsabakaya girdi. Geniş bir sofayı dolduran iki yüz kadar namzedin arasında bir köşeye büzüldü. Sorulan suallere korka korka cevap yazdı. Sonra

yüreği kan ağlayarak çıkıp gitti. Sekiz, on gün sonra utana utana müdüre müracaat etti. Kazanıp kazanmadığını sormaya cesaret edemeyerek evrakını istedi. Müdür, ismini sordu. "Şahin" cevabını alınca inanmadı, ismini bir kere daha tekrar ettirdi. Sonra hayretle:

- Hocam, sen müsabakada ikinci gelmişsin, dedi.

Genç softa, canı sıkılmış gibi bir tavırla:

- Beyefendi... dedi, ben halimi biliyorum. Medreseden bize işe yarar, dişe dokunur bir şey öğretmedilerse kabahat bizim mi? Zaten kendi derdim kendime yetiyor. Felekzade bir garip softa ile alay etmek mürüvvete yakışır mı?

Müdür, gülmeye başladı ve onu inandırıncaya kadar hayli uğraştı.

Şahin Efendi:

- Etmeyin Beyefendi... Bunca idadi mezunu arasında bir softa nasıl ikinci gelir? diye inad ediyordu. Mudur.

- Ona sen de şaş hocam, ben de şaşayım, diyordu; hatta hesabın biraz zayıf olmasa birinci de gelebilirdin.

Genç softa, büyük sevincine rağmen biraz mahzunlaşarak:

- Şu halde idadilerin de pek bizim medreselerden kalır yeri yok, dedi.

Şimdiye kadar ömrü hep yalnızlık ve yoksulluk içerisinde geçmiş olduğu için Darülmuallimine pek kolay alıştı.

- Nasılsın? diye soranlara:

- Hazır yemek, hazır yatak... Çamaşırım yıkanır, söküklerim dikilir. Kendimi saraya damat oldum sanıyorum, diye cevap verirdi.

Mektepte medreseden gelen sarıklılarla fesliler arasında bir anlaşmazlık vardı. Softalar, sivil mekteplerden gelen talebeyi çekemiyorlardı. Onlar da sarıklıları taassupla, irtica ile itham eder, olur olmaz bahanelerle softalara çatarlardı. Hatta bazen iki taraf arasında boğaz boğaza kavgalar bile oluyordu.

Şahin Efendi, bu zümre ihtilâflarına hiç yanaşmadı. Softalardan ağzının payını almıştı. Öte tarafa karşı gerçi daha

fazla bir yakınlık hissediyordu. Fakat başındaki sarıkla onların arasına karışmaya çekiniyor, bunun bir riyakarlık gibi görülmesinden korkuyordu.

Bu sarık meselesi Şahin Efendiyi en çok düşündüren bir şeydi. Medrese ile alâkasını kestikten ve itikadını kaybettikten sonra artık sarık sarmakta devam etmesine sebep kalmıyordu. Fakat iki şey onu düşündürüyordu: Babası onun hoca olmasını istemişti.

Sarığı atmak onun hatırasına hürmetsizlik olmayacak mıydı? Sonra, sırtına giyecek temiz bir elbisesi yoktu.

Ahali, hocaları sefil ve gülünç kıyafetlerde görmeye alışmıştı. Fakat baştan sarığı atarsa bu elbiseler, bu pabuçlarla talebeden ziyade dilenciye benzemeyecek miydi? Bu ilci sebep Şahin Efendiyi iki sene daha sarıklı gezmeye mecbur etti.

Mektepte kimse ile sıkı fıkı arkadaş olmaya ihtiyaç duymuyordu. Bir kere arkadaşlarının ekserisi çoluk çocuktu. Kendi, onların yanında saçlı sakallı bir efendiydi. O vakte kadar kendi düşüncelerinin âleminde yalnız yaşamaya alışmıştı. İç hayatı olmayan insanlar gibi durmadan etrafında konuşulacak, dertleşilecek insan aramaya ihtiyacı yoktu.

Onun için kimse ile arasında fikir ve his ayrılıkları, münakaşalar, dargınlıklar olmasına, izzet-i nefis ve benlik kay-güarı çıkmasına imkân yoktu. Fena muamelelere aldırış etmez, münasebetsiz şakalara güler yüzle mukabele ederdi. Konuşmayı, şakalaşmayı çok severdi. Bununla beraber kimse ile fazla samimi değildi. Doğrusunu söylemek lazım gelirse onun Darülmuallimindeki fesli talebeyi de pek gözü tutmamıştı. Birçoğu cahillik ve kabiliyetsizlik bakımından sarıklı talebeye taş çıkarıyordu.

Softalarda medreselerine karşı hiç olmazsa körükörüne bir itimat vardı; kafalarını elleri arasında sıkarak gözlerini yumdukları gibi bir yığın şey ezberlerlerdi.

•ti

Bunlar, fazla olarak ukala ve tembeldi. Bir kısmı sırf tesadüf ve vakaların şevkiyle Darülmuallimine girmişti. Mektep hocalığını adi bir geçim vasıtası sayıyor, daha kârlı bir iş bularak meslek değiştirmeye can atıyorlardı.

Sonra, sırf harb ordusundan muallim ordusuna girenler de vardı.

Kendisi gibi mesleğin ehemmiyetine inananlar yüzde beş bile tutmazdı. Şahin Efendi, talebe arasında en ziyade bunları arayıp bulur, sıkı bir fikir ve emel arkadaşlığı kurma -ya çalışırdı.

Yıllar geçtikçe bu; kimse ile davası olmayan, her şeyi hoş gören, şen, şakacı, munis softada bir ikinci çehre göründü: Muallimliğe yeni bir din gibi inanan, onun mukaddes aşkına için için yanan ateşli bir havari çehresi...

Kendi ateşiyle yanmak istidadını gösteren arkadaşlarını anlaşılmaz bir cazibe ile yavaş yavaş etrafına toplamaya başlıyor, mektepte haline göre bir muhit yapıyordu.

İtikadını kaybettiği zaman içinde açılan boşluğu nihayet doldurmaya muvaffak olmuştu. Vaktiyle yeşil bayrağa ne kadar taassup ve inhisar ile gönül bağladıysa şimdi de muallimliği öyle seviyordu. Bazı kendi kendine düşünüyordu:

- Hayatlarımızın akıbeti meşkûk öldüğümüz dakika karanlık bir uçuruma yuvarlanıp gideceğiz... Saadetimiz, ihtimal şu dünya yüzünde geçirdiğimiz birkaç seneye münhasır... Binaenaleyh hemnev'imize bir hizmet etmek istiyorsak onlara bu kısa hayatı insanca bir tatlılıkla geçirtmenin çaresini bulmalıyız. Okumayan, anlamayan insanların

mesut olmalarına nasıl imkân verilir? Cahil insan, her zaman, her yerde ya kendi vehimlerine, bâtıl fikirlerine, yahut da başkalarının hasis hırslarına ve menfaatlerine kurban oluyor... Evet, asırlardan beri devam edip giden felâketlere bir nihayet vermek için insanlara hakikati öğretmekten iyi çare ve vasıta bulunamaz.

Her yeni din saliki gibi Şahin Efendide de evvela eskisine karşı uzlaşmaz bir düşmanlık hissi vardı.

- Benim bütün felâketim; uzun seneler ebedi bir hayat

ümidiyle yaşamış dünyayı görmemiş olmamdan ileri geldi, diyordu, ebedi hayat tahayyül etmeseydim adem fikri karşısında bu derece perişan olacak mıydım? Ben şimdi yaralı bir insan sayılırım. Ömrümün tonuna kadar alil kalacağım; bu yaranın acısını derinden derine hissedeceğim. Yetiştireceğimiz nesilleri sonradan gelecek hayal inkisarından korumak için mümkün olduğu kadar hayalsiz yetiştirmeli.

Fakat zaman geçtikçe bu lıkn ona çok aşırı görünmeye başladı.

- Öyle insanlar var ki, zaruri olarak pek üstünkörü bir tahsil görecekler. Sonra yaradılışları zihni kabiliyetleri itibarıyla her zaman çocuk kalacaklar, dalma göreneğin ve etrafın tesirine tâbi olacaklar... Zihinleri az çok kapalı kalmaya mahkûm olan bu çocukları fszla zorlamamalı. En iyisi şu ki, çocuklara yalnız müspet bilgileri öğretmekle iktifa etmeli. Bu nevi bilgileri iyi hazmetmenin neticesi olarak insanda doğacak kanaat hiç şüphesi/ kanaatlerin en iyisidir.

Medresenin onda bıraktığı aksi tesirlerden biri de karanlık ve müphem şeylerden korkmasıydı.

Bazı şaka tarzında:

- Şimdiye kadar körükörüne kavl-i mücerrede itimat etmekten o kadar canım yandı ki, şimdi gözümle görmediğim, elimle tutmadığım şeye içimden inanmak gelmiyor, bu kadarı da belki fazla ama ne yaparsın, sütten ağzı yanan ayranı üfleyerek içermiş, derdi Sonra, muğlâk lisanın da düşmanıydı.

- O azametli lugatların birbiri içine geçmiş alimlerin ardında ne hakikatlerin kaynayıp gittiğini gördüm. İnsan,

açık düşünmeli açık söylemeli, derdi.

Yalnız, şu vardı ki Şahin Eendi, hakikaten açık açık söylemesine taraftar olduğu halde din hakkındaki fikirlerini pek uluorta

söylemezdi. İnsanların bu noktada ne kadar titiz olduklarını yine medrese ona **öğretmişti.**

Bununla beraber insanları kısa hayatlarında mesut etmek onun vaktiyle en büyük ideal ile genişlemiş ruhunu tamamıyla tatmin edemezdi. Eski hastalığın nükseder gibi ol-

duğu bazı mahzunluk saatlerinde düşünürdü:

- Saatlerin geçici olduğunu bilmemiz bizi onların lâyı-kıyla tadım tatmaktan, zevkine varmaktan menetmeyecek mi? Bir bahçem var ki içinde dolaşıyorum, bir ağacım var ki yemişini yiyorum, bir pencerem var ki zaman zaman açıp önümdeki sokağı, yahut karşıdaki denizin manzarasını seyrediyorum. Hepsi güzel, hepsi âlâ. Fakat ne çare ki bir zaman sonra ölüp gideceğim. Bu saadetleri artık tadamayaca-ğım. Evet, bunu bilirken tam surette mesut olmama imkân var mı?

Evvela bu, Şahin Efendiye halledilmez bir muamma, önüne geçilmez bir felâket gibi görünüyordu. Fakat yavaş yavaş ona da teselliler aramaya başladı:

- Benim yerime bana benzeyen, benim gibi düşünen, benim gibi duyan ve söyleyen insanlar bırakırsam bu, beni acaba bir dereceye kadar müteselli etmez mi? Yüz sene sonra bu sokakta yine benim dilim konuşulur, karşıdaki denizde yine benim bayrağımı taşıyan gemiler dolaşırsa kendimi daha az mahvolmuş sayamaz mıyım? Evet, dilimin, duygularımın hakikat haline gelmiş olması benim için bir dereceye kadar başka insanlarda yaşamaya devam etmek sayılmaz mı?

Eski softaya evvela safsata ve fikir oyuncağı gibi gelen bu düşünceler, inanmaya muhtaç ruhunda yavaş yavaş bir hakikat şekline girmeye başlıyordu. Kendine benzeyen, kendi emelleriyle çırpman, kendi dilini söyleyen bir cemaatte -hatta ölümünden sonra- kendini duymak... Bu duyguya sahip olduktan sonra o cemaat için kendini ve başka fertleri feda etmek bile artık felâket sayılmazdı.

Bu son inkılâp, tamam olduğu gün Şahin Efendi artık ferdi hayatının ebedi, yahut fâni olmasına o kadar fazla ehemmiyet vermeyen, kendi gibi duyan, kendi diliyle söyleyen cemaat yaşadığı müddetçe ummandaki damla gibi - daima mevcut olacağına inanan bir ateşli milliyetçi haline gelmiş oldu.

Muallimin hemen hemen eksiği kalmamıştı. Artık büyük ve kati bir ruh sükûnetiyle kendini mesleğine verebilir, hiçbir fedakârlıktan

çekinmezdi.

* * *

Bütün bu inkılâplara rağmen Şahin Efendide değişmeyen bir şey vardı: İlme, âlime ve kitaba hudutsuz emniyeti ve hürmeti... Vaktiyle medresede bir bahsi anlamadığı zaman nasıl bunu sırf kendi anlayışsızlığına ve idraksizliğine vermişse Darülmuallliminde de öyle yapmış, kitaplar ve muallimlerden şüphe etmeyi hiç aklına getirmemişti. Geçirdiği fikir ve itikat inkılâpları onda tenkit ve muhakeme kabiliyetlerini çok artırmış olmakla beraber bu noktada, hatta biraz fazla mahdut ve ezberci kalmıştı.

Bunu kendi de farkediypr:

- Orası öyle ama ben, zaten bir âlim ve müçtehit olacak değilim ki... Bugünkü müspet bilgilerin en sade, en şüphesiz ve en faydalılarını çocuklara öğreteceğim, vazifem bundan ibaret kalacak diyordu.

Şahin Efendi, bir daha görülmesi şüpheli olan bir dosta bakar gibi rikkat ve muhabbetle eski binanın cephesine baktı.

- Ötede başıma aylarıyla, yıldızlarıyla koca bir kâinat yıkılmıştı. Burada yeni bir hayat gailesi dünyası kuruldu. Hayatta benim için artık korkulacak bir şey kalmadı, dedi. Sonra, eliyle sırtının kireçlerini silkerek ağır ağır yoluna devam etti.

IV

Sarıova...

Şahin Efendi, bu kasabayı nasü tasavvur ediyorsa hemen hemen öyle buldu. Sonbaharın ismi gibi sararttığı çıplak bir ovanın nihayetinde bir dağ yamacına tırmanmış eski bir kasaba... Etrafını ova tarafından ince bir dere, öteki yanlarından sık serviler kuşatmış... Servilerin daha yukarısında bir eski kale harabesi...

Şahin Efendi, uzak...tan kasabayı seçmeye başlayınca korku ile karışık bir sevinç heyecanı duydu. Mağrur bir gülümseme ile kendi kendine:

- Bizim muharebe meydanı göründü, dedi.

Eski bir taş köprü ile dere geçildikten sonra fakir mahallelere giriliyor ve sefalet, bütün dehşeti ve çirkinliğiyle başlıyordu. Ortalarında akan çirkef sularında yarı çıplak çocuklarla çamurlu köpekler oynayan eğribüğrü sokaklar... Tezekle çamurdan yapılmış yarı yarıya toprağa gömülü penceresiz kulübeler... Birçoğunun aralık kapılarından pis kokulu dumanlar tütüyor. Başları yamalı peştemallarla sarılı, dizlerinden aşağısı çıplak kadınlar... Eski hasır parçalan üstünde güneşlenen iskelet gibi ihtiyarlar. Küçülmüş ihtiyarlara benzeyen yüzlerindeki yaralara sinekler üşüşmüş, şiş karınlı, çıplak, sıska vücutlu çocuklar...

Bunlar, Şahin Efendinin bilmediği, beklemediği şeyler değildi. Cer hocalığryla Anadolu'da gezerken daha buna benzer neler görmüştü.

Ona göre kasaba deyince zaten akla başka türlüsü gelmezdi ki...

Nitekim Sarıova'nın daha içerideki kibar mahallelerini de görmeden biliyordu.

Taassubun, cehaletin neticesi olan sefalet ve felâket o mahallede pek açıktan açığa kendini gösteremezdi; vakti ve hali yerinde bazı insanların fenalığı, terbiyesizliği gibi az çok perde arkasında gizlenirdi. Hastalığın oralarda daha güç zaptedilen, daha başka şekiller altında beliren alâmetleri vardı. Fakat bu kenar mahalleler hasta vücutların deri kısımlarına benzerdi. İçlerindeki ufunet bütün dehşetiyle oralarda

patlak verir, durmadan kokup akarak işleyen yaralar, çıbanlarla kendini gösterirdi.

Değişen fikirlerine ve kanaatlerine rağmen esas meyilleri itibarıyla daima bir parça softa kalmaya, inandığı şeylere şüphe ve tenkit edilmeyecek mutlak hakikatler gibi bağlan-

maya mahkûm bulunan ve mahdut basit iptidai hocası sevimli bir ukalâlıkla:

- Bunlar, hep meteliksizliğin, hep memleketi asırlardan beri karanlığa ve ka dertlere müspet bilgiden gayri çare olamaz, diyordu

Sarıova'ya ilk geldiği gece bir tesadüf, Şahin Efendiyi kasabanın en belli başh adamlarıyla karşılaştırdı: Hemen bil tün mülkiye, maarif, adliye memurları, belediyeciler, jandarma ve polis büyükleri nihayet ulema ile yerli zenginler...

Birkaç gün evvel Hacı Selim Paşa isminde bir yerli zen gin belediye reisi seçilmişti. Bu münasebetle belediye daire **inde büyük bir ziyafet veriliyordu.**

Şahin Efendi birkaç parça eşyasını bir han odasına gd ürmüştü.

Müdür, gitmek üzereydi. Yazıhanenin gözlerini kilidi yor, bir yığın kâğıtla masanın yanında duran bir memura acele emirler veriyordu.

Şahin Efendinin evvela getirdiği emirnameye, sonra çehresine ve kıyafetine şöyle bir göz gezdirdikten sonra:

- Hoş geldiniz. Bugün mü geldiniz? Nereye indiniz?

Harcırahınızı inşallah İstanbul'dan aldınız. Çoluk çocuk var

mı? Yoksa bekâr mısınız? dedi.

Cevaplannı almaya lüzum görmeden acele aceie bu sualleri sorduktan sonra devam etti:

- Yarın erken gelin de sizinle görüşecek şeylerim vaı Şimdi hemen çıkmak mecburiyetindeyim. Belki bu gece be-

ediyedeki ziyafette de biraz konuşmaya fırsat buluruz. T« ii ziyafete geliyorsunuz, değil mi?

Şahin Efendi "Ne ziyafeti?" diye sormadı. Çünkü kasa anın bu çok ehemmiyetli hadisesini bana iner inmez öğren mişti. Sadece:

- Bendeniz davetli değilim, dedi.

Arkasından birisinin, kelebekli keçilerin öksürmesine benzeyen bir sesle kesik kesik güldüğünü işitti. Başını çevir **di. Köşedeki kocaman**

koltuğun içinde kaybolmuş minimini **bir hoca gördü. Kıvırcık köse bir sakalı, renksiz bir yüzü var-**

dı. O kadar renksiz bir yüz ki, gözleri zaman zaman parlak bir ateşle yanıp sönmese insan, onu ölüm halinde bir hasta sanırdı.

Hoca, gülmesine nihayet verdikten sonra:

- Davet mi? O ne kelime nûr-i aynım? dedi. Kasabamız Avrupa medeniyeti güneşinden henüz kâfi derecede ik-tisab-ı envar edemedi. Biz, memleketimizde en zenginimizden en fakirimize kadar saf, kalender kimseleriz. Soframız herkese açıktır. Bahusus bugün kasabamıza henüz gelmiş bir muhterem misafirimizsiniz.

- Efendim, İstanbul'dan gelen yeni baş muallimimiz değil mi? dedi. Mektebimizin başmuallimi, bizim başımızın tacı demektir. Bu akşam gözlerinizle de müşahede edip anlayacaksınız ya... Kasabamızda zengin, fakir, büyük, küçük farkı yoktur. İslâmiyetteki müsavat esasına kasabamız kadar riayet ve sadakat gösteren pek az memleket gösterilebilir. Selefiniz maalesef, pek mazbut ül ahlâk bir zat değildi. "Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz," mesele-i meşhurundan tegafül etti ve rızk-ı maksumunu başka bir yerde aramak mecburiyetinde kaldı. Pek arif ve müdebbir bir zat olduğunuzu haber aldık. Sizi değil, makamınızı tebrik ederiz.

Şahin Efendi, karşısındaki kılıksız softanın kasabanın en korkunç gizli kuvvetlerinden biri olduğunu derhal hissetmişti.

Yazıhanesinin biraz evvel kilitlediği çekmelerini bir kere daha muayene eden, tok bir sesle kâtibine emirler veren vükelâ tavırlı, dev vücutlu maarif müdürü, onun oyuncağından, bir kuklasından başka bir şey değildi.

Yumurta kabuğu içinde fotoğrafı çıkarılan yeni doğmuş çocuklar vaziyetinde kollarını kısarak, yere değmeyen tabanlarını havaya kaldırarak hemen hemen sırt üstü kocaman koltuğa kuruluşu, kâh iltifat, kâh gizli gizli tehdit veya alay ederek söz söyleyişi hep bunu gösteriyordu.

Bunlar öyle şeylerdi ki softanın her nev'ini tanıyan Şahin Efendinin gözünden kaçamazdı.

Evet, bu kılıksız hocanın söylediği bütün sözler maarif

müdürü adına idi. Kelime ve tavırlarındaki nezakete, hayır-hahlığa rağmen yeni iptidai başmuallimine ne söylemek lazım geliyorsa

söylemiş, kendi rızası dahilinde çalışırsa rahat yaşayacağını, suyun dikine gitmeye çabalarsa selefinin uğradığı âkibete uğrayacağını açıkça anlatmıştı.

Sonra, Şahin Efendi, bu hocanın kendisine dair bazı şeyler bildiğini ve az çok kuşkulandığım da sezer gibi olmuştu. Yeni başmuallimin, anladığı şeyleri ona hissettirmekten korkuyor gibi muttasıl gözlerini onunkilerden kaçırıyor, saf, hatta biraz budala bir tavır almaya çalışıyordu.

Ne de olsa kendi de medresenin fodlasını boş yere yememişti. Softanın silahına hangi silahla karşı koymak lazım geleceğine aklı ererdi. Zaten bu noktada kendine emniyeti olmasa buraya gelmez, düşünce ve arzularını daha kolay tatbik edebileceği bir yer arardı.

Sarıova'ya geleli daha üç saat olmadığı halde softalığın bu kasabaya ne büyük bir kudretle hâkim olduğunu anlamıştı.

Ahalinin yandan ziyadesi sarıklıydı. Otuz bir Mart'tan sonra İstanbul'da birdenbire miskinleşen softalar, burada meydan kahvelerinde, medrese önlerinde, çarşı sokaklarında azgın oğul arılan gibi kaynaşıyorlardı.

•k "k "k

Yeni belediye reisinin ziyafeti bir saltanatlı yemekle başladı; sonra da karşıki camide bir mevlüt okundu.

Kalabalık o kadar ziyade idi ki belediye dairesinin ikinci katındaki büyük sofa, davetlilerin hepsini almamış, aşağı taşlığa da ayrıca masalar konmuştu.

Sırf memleketin belli başlı insanlarını görmek merakıyla ziyafete gelen Şahin Efendi, yukarı çıkmaya cesaret edememişti. Fakat akşamüstü çarşıdan öteberi tedarik ederken tesadüfen tanıştığı idadi müdürü onu gördü; elinden tutarak zorla yukarı çıkardı:

- Efendim, siz memleketin belli başlı memurlarındansı-

nız. Mutlaka aramızda bulunmanız lazım, diyordu.

Müdür, Şahin Efendiyi birkaç idadi muallim iyle tanıştırdı ve sofrada yanına oturttu.

Sokaklar gibi bu büyük sofrada da müthiş bir sarıklı bolluğu vardı.

Belediye reisinin sağında mutasarrıf Aziz Bey, solunda şal yelekli ihtiyar bir müderris oturuyordu.

Başka yerlerde olduğu gibi sankldar bir araya toplanmamışlar, feslilerin araşma dağılmışlardı.

İdadi müdürü, Şahin Efendiye bunu göstererek dedi ki:

- Sarıkla fesin uzlaşamayacağını söyleyenler bu manza-ra-i uhuvveti gördükten sonra acaba fikirlerini değiştirmezler mi? Ben, Galatasaray'da tahsil görmüş terakkiperver bir adamım ama hakikati söylerim. Sarıklılarla feslilerin din ve devletin selâmet ve itilâsı hususunda teşrik-i mesaisinden daima müfit neticeler beklenebilirdi. Yazık ki bu iki kardeş zümre arasına nifak sokuldu.

Şahin Efendi, biraz mahzun bir gülümseme de:

- Öyledir, dedi ve sustu.

Baş muallimin soluna yeşü sarıldı bir ihtiyar düşmüştü. Sol eli tutmadığı için ikide birde Şahin Efendiyi dürterek bardağına su koyması, tabağındaki eti kesivermesi gibi hizmetler rica ediyordu.

İdadi mektebinin ulüm-u diniye muallimi imiş. Geçen sene hafifçe rahatsızlandığı için tekaüde sevk etmişler.

- Pek ifayı hizmet edemeyecek bir halde değildik ama ne çare, kader... diyordu.

İhtiyar hocanın hafifçe rahatsızlık dediği şey; sol eliyle sol ayağını tamamıyla hareketten mahrum bırakan, ağzını bir yana çarpıtan, dilini ağırlaştıran bir felçti. Başı durmadan titriyor, sağ eli parmaklarında tuttuğu lokmayı -aksi bir çocuğa zorla üaç içirir gibi- adeta uzun uğraşmalar neticesinde kendi ağzına sokuyordu. Adamcağız, arasıra bu kavgadan yorgun düştükçe komşusuyla konuşmaktadır:

- Zatıâliniz "Emir Dede" mektebi başmuallimi misiniz?

- Evet.

- Oo, Ooh, ooh... Memnun oldum. Maaş kaç?

- Sekiz yüz elli.

- Oooh, ooh, daha da artar inşaüah... İsminiz neydi?

- Şahin.

- Bugün mü teşrif ettiniz?

- Evet.

- Talihinize gıpta ettim evlat. Bu, ne kısmet bolluğu. Gelir gelmez ziyafete konmak.

Hasta hoca, dudaklarında, bıyıklarında kalan yemek kırıntılarını etrafa saçarak gülüyor. Şahin Efendi, eliyle tabağını korumaya çalışarak onu dinliyordu.

Hoca, o gece aynı sualleri beş altı defa tekrar etti; konuştuğu şeyleri bir dakika sonra unutuyordu.

Başmuallim, ondan baş alabildikçe etrafına bakıyor, yanındaki idadi müdürüne sualler soruyordu:

- Şu direğin dibinde oturan kara sakallı zat kim?

- Müderris Zühtü Efendi Hazretleri, Ulûm-i Şer'iyede yed-i tûlâ sahibi olduğu gibi ulûm-i cedidiye de bizlerden ziyade vâkıftır. Garplıların fünun-i cedideyi tamamıyla Arap-lardan ahz ve iktibas ettiklerini ispat eden mühim bir telifi vardır. Şayan-ı hayret bir zekâ azizim... Memleketimizde Zühtü Efendi gibi on kişi daha olsa işler başka türlü giderdi.

Son zamanlarda medreselerin ıslahı için fevkalâde mühim bir lâyiha yazdı. Bu lâyihanın bir sureti geçen ay "Şan-ova" gazetesinde neşredildi. Tavsiye ederim okuyunuz. Züh-tü Efendi maarif nâzın olmaya lâyık bir adamdır.

- Çok güzel efendim. Yanındaki kim?

- İttihat ve Terakki Kâtib-i Mesulü Tikveşli Cabir Bey. Tahsili pek yüksek değil ama dehşetli zeki ve ateşli bir vatanperver. Meşrutiyetten sonra Tikveş'teki emlâkini satarak buraya yerleşti. Biraz bağ, bahçe aldı. Zühtü Efendi de bir içtikleri su ayrı gider. Cabir Beyin hamaset ve sohbeti de Zühtü Efendinin kudret-i ilmiye ve gayret-i diniyesi bir araya gelince ne gibi bir netice hâsd olacağını tahmin edersiniz.

Otuz bir Marttan sonra medreselere ve ulemaya karşı bir emniyetsizlik uyandı. Fikrince bu, çok haksız ve yanlış bir şeydir. Vatanperver bir hükümetin ulema ile teşrik-i mesai etmesinden ne hayırlı neticeler doğabileceğine hoca efendi hazretleri ile fırka kâtib-i mesulünün şu ittifakı pek güzel bir misâldir. Karşı tarafta oturan şu ihtiyar hocalar sinleri icabı fazla geri fikirli adamlardır; son derece

cahil ve mutaassıptırlar, gizliden gizliye Cabir Beye de, Zühtü Efendiye de muhaliftirler... Hatta aralarında müderris efendiyi tekdire kadar varırlar. Bereket versin ki ellerinde fazla bir kuvvet yoktur.

İdadi müdürünün bahsettiği ihtiyar hocalar grubunu görmek için birkaç kere yerinden kalkan Şahin Efendi gülümseyerek:

- Bilmem neden bendenize müderris efendi hazretleriyle kâtib-i mesul beyin bu ittifakı ihtiyar hocalardan daha korkunç görünüyor, dedi.

Şahin Efendi, bu sözleri kendisinin ne adam olduğunu idadi müdürüne anlatmak için, adeta bir parola olarak söylemişti.

Fakat o, bu softa küıklı adama şüpheli bir nazarla baktı:

- Zatıâliniz Darülmuailimine girmeden evvel medresede tahsil etmiştiniz değil mi? diye sordu.

- Evet.

- Herhalde hocalara karşı bu fazla meyil ve muhabbet medrese tahsilinin neticesi olsa gerek. Fakat Darülmualli-mindeki tahsiliniz size meşrutiyetin fevaidini ve onun şer'i şerife mugayir bir dare olmadığını tabii anlatmıştır.

İdadi müdürü, Şahin Efendinin sözüne yanlış mana vermiş, onu meşrutiyet aleyhtarı bir kaba sofu sanmıştı. Galatasaray'dan yetişmiş bu yeni fikirli zat, eski kafalı olması lazım gelen meslekdaşına, kırıp gücendirmeden bir iki nasihat vermek istedi:

- Talebemin kısmi âzamini mektebinizden gelen çocuklar teşkil eder. Binaenalayh, onlara yapacağınız telkinler bence çok mühimdir... Mahalle ve vakıf mekteplerinden ge-

len çocukları maalesef çok fena buluyorum. Onlar, biraz Kur'an-ı Kerim, Tecvit ve ilm-i halden başka bir şey bilmiyorlar.

Bunlar da şüphesiz çok mühim, hatta birinci derecede şeylerdir... Fakat onlara biraz da vatanî duygular ve asrî fikirler vermek lazım değil mi ya?..

İdadi müdürü, Şahin Efendiye meşrutiyetin faydaları ve asrî terbiyenin lüzumu hakkında uzunca bir konferans verdi.

Hoca onu büyük bir dikkat ve alâka ile dinledikten sonra gülümsedi:

- Merak buyurmayınız. Çocuklara yalnız müspet ve faydalı şeyler öğreteceğim, dedi. Din ilimlerini mümkün olduğu kadar sathi ve zararsız bir şekilde geçeceğim. Hurafelerle, İsrailiyat ile mümkün

mertebe mücadele edeceğim. Mesainizde size nâçiz bir muavin olacağım. Zat-ı âliniz, şüphesiz, zemin ve zamanı müsait bulmadığınız için şimdilik din ve devlete sadık meşrutiyetperver Osmanlılar yetiştirmek gayesiyle, istifa buyuruyorsunuz. Bendeniz bir derece daha ileri gitmek, milletine sadık cumhur iyetperver Türkler yetiştirmek, emelindeyim.

İdadi müdürü birdenbire afalladı, adeta korktu:

- Aman birader, ne söylediğinizi biliyor musunuz? dedi.

Şahin Efendi, idadi müdürünün karşısında bir ricat manevrası yapmaya lüzum gördü:

- Sözümü yanlış tefsir buyurmayınız... "İhtilâl propagandası yapacağım" demiyorum. Sadece çocuklarımızı öyle yetiştirelim ki ileride tutacakları yolu, hiçbir tesire tâbi kalmadan, kendileri intihab etsinler...

Şahin Efendi, vâzih bir şey söylemeden bu bahsi kapamaya çalışıyordu. Solundaki nüzüllü hoca imdadına yetişti.

İhtiyar adam komşusundan, önündeki patlıcan dolmasını kaşığıyla yenebilecek şekilde parçalamasını istiyor ve ne vakit geldiğine, adının ne, maaşının kaç olduğuna dair suallerine tekrar başlıyordu.

Şahin Efendi, idadi müdürüne bu sözleri bir maksatla söylemişti. Sarıova'da yapmak istediği büyük inkılâbı tek başına başaramayacağını biliyordu. Münevver müttefiklere ihtiyacı vardı. Burada elbet yeni fikirli fen adamlarına, mühendislere, doktorlara, iyi tahsil görmüş memurlara, milliyetçi genç muallimlere tesadüf edecekti. Sarıova'ya gelir gelmez bu münevverleri arayıp bulmak, onları aynı maksat etrafında toplamaya çalışmak; programının başında yazılıydı. Bu gibi arkadaşların adetçe az olması da pek ehemmiyetli değildir. Ne istediğini ve ne yapacağını bilen sekiz, on münevver insan; karanlık fikirli, karanlık maksatlı hesapsız cahil sürülerini dilediği gibi sevk ve idare edebilirdi.

Daha buraya gelmeden evvel idadi müdürünü bu müttefiklerin ehemmiyetlisi ve en tabiisi addediyordu. Ancak birkaç dakika evvel onun ulema hakkında söylediği şeyler biraz midesini bulandırmıştı.

Müdür, acaba hakikaten böyle mi düşünüyordu? Yoksa ilk defa görüp konuştuğu, nenin nesi olduğunu bilmediği bir eski medreseliye birdenbire açılmaktan korktuğu için mi böyle söylemişti?

Şahin Efendi, gerçi çok ihtiyat ile hareket etmeye, icap ettikçe hakiki maksadını saklamaya karar vermişti. Fakat bu adam, bir Galatasaray mezunu idi, birkaç sene sonra hayata atılacak, memleket işlerini eline alacak münevver idadi gençliğinin reisiydi. Ondan çekinmek lüzumsuz bir ihtiyattı, inkılâp yapmak isteyen adam için ihtiyatın, hesabın fazlası da zararlı bir şeydi.

Şahin Efendi, bu düşünce ile ona açılmış, müdürün ne adam olduğunu anlamak istemişti.

Fakat onun adeta korktuğunu görünce ısrar etmedi.

ie ie ie

Biraz sonra nutuklar başlıyordu.

Evvela, mutasarrıfın yanındaki ihtiyar hoca, Arapça bir dua okudu. Sonra Müfit Bey, ancak etrafındaki üç, beş kişi-

nin işitebileceği bir sesle küçük bir nutuk söyledi

Onu yeni belediye reisinin yazılı nutku takip etti Salim Paşa'nın Sanova belediyesinde yapacağı icraatın prog ramı gibi bir şeydi. Kâğıdı okurken arasıra durması ve bazı yerleri yanlış okuması nutkun başka bir kalem tarafından ya zıldığını gösteriyordu.

Nutuk bittikten sonra Şahin Efendi, idadi müdürünün kulağına eğildi. Gülümseyerek:

- Belediye reisi paşa, bu programı tamamıyla tatbik ederse Evkaf müdürüne iş kalmayacak dedi. Mütemadiyen mezarlıkların, türbelerin tamirinden, camilerin tezyininden, tekkelerden, imaretlerden bahsetti.

Müdür, Şahin Efendiden kuşkulanmıştı. Cevap vermek ister gibi bir hareket yaptı. Sonra, vazgeçti. Başmuallimin sualini müphem bir cevapla savuşturdu.

Belediye reisinden sonra sıra Cabir Beye geldi. Bu, kırk yaşlarında iri yapılı bir adamdı. Meşakkatli bir dağ seferine çıkıyormuş gibi ar kasma yakası kürklü bir avcı elbisesi, uzun bacaklarına parlak çizmeler giymiş, eline gümüş saplı bir kamçı almıştı. Sıhhatten parıl parıl yanan kırmızı yüzünde, uçlan kulaklarına değen kumral bıyıkları, çini mavi gözleri vardı. Galiba ensesinde müziç kan çıbanlarından dolayı ipek bir çevre ile sardığı boynunu kolay hareket ettiremediği için nutuk verirken başı gövdesiyle beraber etrafa çevriliyordu.

Mavzer kurşunu gibi çatlayan sert bir sesi vardı. Duvarların öte tarafında nihayetsiz bir kalabalık varmış da ona hitap ediyormuş gibi bağırarak, kollarıyla geniş hareketler yaparak söze başladı.

Cabir Bey, Balkan muharebesi facialarından bahsediyordu:

- Zalim düşman, memleketimizi çevirdi. Rumeli, insan kasaphanelerine döndü... Ak sakallı ihtiyarların kollarını, bacaklarını kesti, gözlerini kızgın şişlerle oydu... Ulemanın ağzına erimiş kurşun akıttı. Kadınların kesti memelerini, aç tı karınlarını çıkardı saçı bitmemiş çocuklarını dışarı. Ana

kuzusu müslüman yavrucağızlarını taktı böyle şişlere... Yaktı ateş üzerinde koyun kebabı kızartır gibi... Yanık insan yağlarının kokusu kapladı bulut gibi havalan. Geçilmezdi kafalara, ciğerlere, barsaklara basmadan... Yakarlardı çiftlikleri, asarlardı ağaçlara delikanlıları, alırlardı su gibi kızlarımızı kucaklarına. Yakıp çubuklannı bakarlar idi keyiflerine... Derelerden akardı müslüman kanları köpük köpüğe...

Şahin Efendi, bu akşamki merasimle Balkan faciası arasındaki rabıtayı bir türlü kavramaya muvaffak olamayarak dinliyordu. Cabir Bey, daha bu tarzda bazı tasvirlerden sonra yavaş yavaş maksada girdi:

- Uyanalım artık bu gaflet uykularından. Açalım gözlerimizi... Bu muharebe, değildir iki millet muharebesi. Bu muharebe, salip ile hilâl, hıristiyanlık ile müslümanlık muharebesidir... Sanır isek ki bu muharebe bu kadar ile bitmiştir, bırakacaktır kâfir yakamızı... Çok hata ederiz. Hazırlanır can düşmanlarımız gizli gizli... Gönderir Balkanlara hesapsız, top, tüfek, süngü... Ama biz de hayvan sürüleri değiliz ki boğazlatalım kendimizi eli kolu bağlı... Yakacak içimizdeki ateş-i hamiyet, yakacak Avrupa'yı Romalı Arşimed'in makineli aynalan gibi cayır cayır... Millet açmıştır gözünü... Anlamıştır dostunu, düşmanmı. Toplandı. Avrupa hıristiyanları, yaptı bir ehl-i salip ordusu: Yapacağız biz de Hilâl ordusu... Açacağız yeşil bayrağı. Çağıracağız âlem-i İslâmı altına...

Cabir Bey, Afrika'dan, Asya'dan bütün teçhizatiyle imdadımıza koşmaya *hazır* milyonlara dair hesaplar yaptı, rakamlar saydı... Sonra asıl neticeye geldi:

- Münevverler anlamışlardır artık fevz-ü necat nerede -dir. Elele verip çalışmaya yemin etmişlerdir.

Cabir Bey, bir eliyle kamçısına havada helezonlar çizdirirken öbür eliyle bu rabıtanın kuvvetini göstermek ister gibi müderris Zühtü Efendinin elini sıkıyordu. Hıristiyan Avrupa'ya karşı vardır bir tek siyaset: Ittihad-ı İslâm siyaseti...

Bu nutku, Zühtü Efendinin kısa bir nutku tamamladı.

Muhterem kâtib-i mesulü dinlerken gözlerinden gayri ihtiyari yaş geldiğini söyleyen müderris efendi böyle bir

harb vukua gelirse ulemanın canla başla çalışacağını temin etti. Talebe-i ulûmun yalnız milletin maneviyatını idare etmekle kalmayacağını şarklıların gönüllü teşkilâtı yaparak bir elinde yeşil, bir elinde Ay yıldızlı al bayrakla bu kuvvetin önüne düşeceğine yemin etti.

Zühtü Efendi, müessir bir talâkatle söz söylüyor, kâh kelimeleriyle, kâh âhengiyle ahaliden bir kısmını ağlatıyordu.

Bu nutuktan sonra ziyafet bitti, davetliler yatsı ezanından sonra karşı camide okunacak mevlûtta tekrar toplanmak üzere muvakkaten dağıldı.

*** * »**

Şahin Efendi, bu ilk geceyi çok fena geçirdi. Fikirlerinde garip bir kargaşalık, içinde müphem korkular, heyecanlar vardı. Mütemadiyen karışık rüyalar gördü ve birkaç defa anlaşılmaz sarsıntılarla uyandı. Vücudu ter içinde idi. Kalbi sık sık çarpıyor, kulaklarında kah mevlûdun başka bir dünyadan geliyor gibi uzak ve müessir ahengi, kâh Cabir Beyin kuvvetli sesi titriyordu.

- Sakın eski hastalığım nüksetmesin, diye korktu.

Fakat sabahleyin güneş doğunca bu vehimler de silinip

gitti.

- Ben, ne âlimim, ne de bir siyaset adamıyım, dedi, sadece bir iptidai hocasıyım... Ne istediğimi, ne yapacağımı artık biliyorum... Şunun şurasında kafama uygun üç, beş arkadaş bulur da dilediğim, düşündüğüm gibi bir nesil yetiştirirsem işler kendiliğinden düzelir... Gerçi, bu az çok zamana muhtaç bir şey ama ne yapalım, bekleriz... Zaten kafaları değiştirmeden idareyi değiştirmek öyle pek tamah edilecek bir netice vermiyor. Bir kötü bağdan mahsul almak için dünya kadar emek sarfediyoruz. Yeni bir nesil yetiştirmek için beş, on sene beklemişiz, çok mu? Benim politikam sade mektebimi korumak ve kendim gibi düşünüp çalışacak hür fikirli arkadaşlar ve muavinler

tedarik etmekten ibaret kalacak. Haydi bakalım Şahin Molla... Baban gerçi yeşil ordu düşmanı olarak yetişmeni istemezdi ama anan seni bugün için doğurdu.

V

Gündüzleri mektebinde uğraşıyor, akşam üstleriyle gecesinin bir kısmını kahvelerde, muallimler yurdunda geçiriyor, sonra yatmaya gidiyordu. Vaktiyle Darülmuallliminde olduğu gibi şimdi de "Sanova" da hiçbir yabancılık hüznü duymamış, etrafındaki manzaralara çabucak alışıvermişti.

Bir hafta içinde kasabanın kırk yıllık bir hemşehrisi olup gitmişti.

Acele ile yanlış bir şey yapmaktan korktuğu için çok ihtiyatla hareket ediyor, herkese anlayacağı ve hoşlanacağı dille söz söylüyordu.

Hocalar, onun sarığı atmış bir eski medreseli olduğunu haber alarak evvela biraz pirelenmişlerdi. Hatta bazıları açıktan açığa ona sataşmışlardı. Fakat o, softa ruhunu çok iyi bildiği için onlardaki emniyetsizliği kolayca izaleye muvaffak olmuştu.

Hocalar, kendi silahlarını bu kadar iyi kullanan bu fesliye karşı gayriihtiyari bir hürmet duymaya başlamışlar, hatta aralarında ona şöyle böyle bir mevki de vermişlerdi. Görünüşte, çok haddini bilen mütevazi ve tatlı bir adam olduğu için bu mevki, günden güne kuvvetleniyor, başmuallim, kasabanın belli başlı şahsiyetleri arasına giriyordu.

Şahin Efendi "Sarıova”ya geldiği zaman kasaba efkâr-ı umumiyesi ikiye ayrılmıştı.

Bir yanda müderris Zühtü Efendi başta olduğu halde yeniler, teceddüt ve inkılâp taraftarları, öte yanda onları dinsizlikle itham eden, 31 Mart yılgınlığından hâlâ kurtulamadıkları için pek açıktan açığa muhalefete cesaret edemeye-

rek gizli gizli homurdanan eskiler. Sayı bakımından ekseriyet bunlarda idi. Fakat öte tarafta da hükümet ve fıkra kuvveti vardı. Mutasarrıfından, belediye reisinden başlamak üzere bütün hükümet memurları, jandarma, polis, bütün belli başlı müderrisler, şeyhler, muallimler, mühim tüccarlar ve esnaf yenilik taraftarıydı.

"Sarıova"da günün ateşli havası medreselerin ıslahı me-selesiydi. Haftada iki defa çıkan "Sarıova" gazetesinin hemen hemen her nüshasında Zühtü Efendinin bu meseleye dair bir başmakalesi

çıkıyordu. Müderris Efendi, medreseleri eski haline bırakmak isteyenleri din, devlet ve millet hainliğiyle itham ediyor, buralara yalnız ulûm-ı cedide sokulmasını kâfi görmüyor, maarif mektepleri teşkilâtının hemen hemen aynen medreselerde tatbikini müdafaaa ediyordu.

Şahin Efendi "Sanova"ya ilk geldiği akşam idadi müdürüne "Müderris Efendi ile kâtib-i mesul beyin ittifakı bana mürteci softalar ittifakından daha korkunç görünüyor" demişti.

Bu sözü bir gün mektepteki muallimlerden Rasim isminde bir gence biraz daha başka bir tarzda bir kere daha tekrar etti:

- Zühtü Efendi Hazretlerinin bu teceddütperverliği beni ötekilerin kör ve anut taassubundan ziyade korkutuyor. Medreseleri ıslah edecekler diye yüreğim titriyor.

Rasim, çok zeki ve ateşli bir çocuktu. Balkan muharebesine gönüllü gitmiş, sağ ayağını topal eden bir yaradan sonra tekrar hocalığına dönmüştü. Derin bir muhabbet ve emniyetle bağlandığı başmuallimin bu sözüne isyan etti:

- Ben, sizi imanlı bir teceddüt taraftarları biliyordum... Bu medreseler meselesinde mürtecilerle bir fikirde olmanıza hayret ediyorum, dedi.

Şahin Efendi, genç arkadaşının elini elleri içine aldı, gözlüğünün arkasında parlamaya başladığı zaman çopur gözünü adeta güzelleştiren gözleriyle ona bakıp gülümseyerek:

- Medreseleri kendi hallerine bırakırsak bu gidişle yakında çöküp giderler. Tamir edersek daha uzun zaman bu

garip milletin başına dert olup kalırlar, dedi.

Başmuallim, bu Rasim Efendiyi uzun uzun ölçüp biçmiş, onu yalnız mektebinin en zeki ve ateşli muallimi değil, aynı zamanda kasabanın da en emniyet edilecek temiz bir genci olarak tanımıştı. Fazla ihtiyata lüzum görmeden düşüncelerini söylemeye başladı:

- Bu yenilik eskilik kavgası bir nevi danışıklı dövüş. Medreseyi ıslah demek eski şekliyle yaşamasına imkân kalmayan softayı kuvvetlendirmek, daha yeni aletlerle silahlandırmak demek değil midir? Ben "Sarıova" da softalığı bilfiil iş başına gelmiş görüyorum... Çömezliğim zamanında bütün dünyayı gölgesi altına alacak bir "Yeşil ordu" hayal ederdim... Teceddütperver, milliyetperver fırka katib-i

mesulünün Asya'nın, Afrika'nm, Okyanusya'nın bilmem nerelerinden gelecek mücahitlerine ve Allahın yardımına dayanarak teşkil etmek istedikleri "Hilâl" gönüllüleri ordusu hakikatte benim eski "Yeşil ordu" dan farklı mıdır? Cabir Beyle Zühtü Efendi belediye ziyafetinde İslâm ittihadından bahsederken coşan, ağlaşıp bağrışan insanları sen de gördün. Ben, işin pek ince ve âlimane taraflarını bilmem ama dünyayı "Müslim", "Gayrimüslim" diye ikiye ayıran insanlara "Teced-dütperver", "Milliyetperver" olduğunu göğsünü döve döve temin ederken ya aklanıyor; ya aldatıyordu ki netice itibarıyla hep bir hesaba gelir... "İttihad-ı İslâm"ı emel edindiğini fırkası namına söyleyen sözümona milliyetperver kâtib-i mesul ile müderris Zühtü Efendi arasında ne fark vardır? Korkum şu ki "Sarıova'nın büyük, küçük bütün memurları, bütün nüfuzlu, kuvvetli ve münevver adamları yeniliği ve milliyeti hep böyle anlıyorlar. Hepsi müderris Zühtü Efendinin emeline körükörüne âlet olan oyuncaklardır. Hakikaten kasabayı idare eden odur; softalıktır... İki gün evvel gözünle gördün Rasim. Ana dili derslerimizi programa 'Türkçe" diye yazdığım için Maarif Müdürü az kaldı beni mektepten kapı dışarı ediyordu. Bu memlekette en yüksek maarif memuru dilimizin adını söyletmez, "Lisan-ı Osmani" yerine "Türkçe" dememizi bir cinayet sayarsa o memleketi idare eden hü-

ımıete milliyetperver denir mi? Bunun içindir ki ben, âciz ve bunak eski softaları bu yenilerden daha tehlikesiz buluyorum. Eskilikten çökmek üzere olan medreseyi destekler, payandalarla tamir edersek, onu daha senelerce başımıza belâ ederiz.

Bu Rasim Efendi, az zamanda Şahin Hoca'nın en candan bir arkadaşı oldu. İkisi de bekârdılar. Maarif Müdürü, onların mektebin üst katındaki bir odada yatmalarına müsaade etmişti. Bina çok eski idi. Fırtınalı gecelerde mütemadiyen çatırdar, sallanır, dört bir tarafından rüzgâr işlerdi. Şahin Efendi duvarları, pencere aralıklarını eski gazete kâğıtlarıyla kaplamıştı. Medresedeki hayatı gibi yemek pişirir, çamaşır yıkar, sökük dikerdi.

Mezattan iki eski demir karyola alarak karşı karşıya kurmuşlardı. İki arkadaş, geceleri uyumadan evvel sırtüstü bu karyolalara uzanırlar, saatlerce kitap okurlar, ertesi günkü derslerini hazırlarlardı. Bazen de yan dönerler, dirseklerini yastığa, başlarını avuçlarına dayıyarak

dertleşirlerdi. Ra-sim Efendinin başından muharebeye gitmeden evvel bir aşk vakası geçmişti. Hatta bir akşam, gönüllü yazılmasına sebep biraz da sevdiği kızı kaybetmesi olduğunu utanarak itiraf etmişti. Şimdi, bu yara kapanmıştı. Fakat kendini dinlemeye vakit bulduğu böyle sükûn ve yalnızlık üstlerinde sakat ayağındaki kapanmış yara gibi, onun da hafif hafif sızladığını ıluyar, arkadaşına bu geçmiş aşktan bahsederdi.

Şahin Efendi, sevmenin ne olduğunu bilmezdi. Fakat onun nasıl bir ihtiyaç ile söylediğini hisseder, derdini anlı-yormuş gibi görünerek dinlemeye çalışırdı.

Bazen de kuşkulanır, genç arkadaşının bir kadın için duyduğu bu hafif meyil ve tahassürün asıl büyük aşka zararı dokunmasmdan, onu az çok kırmasından korkardı. Bahis pek uzayıp giderse Şahin Efendi, mahir bir manevra ile sözü değiştirir, zihninin ezeli sabit fikrine dönerdi.

Karşılarındaki yokuşun üstünde bir evliya türbesi vardı ki yattıkları yerden görünürdü. Uyumak için odalarındaki mumu söndürdükleri vakit türbenin yeşil kandili uzaktan ha-

fif hafif parlamaya başlardı.

Bazen bu ışık da Şahin Efendinin eski ölmüş "Canan"ını hasretle andıracak gibi olurdu.

Yattığı yerde kendi kendine:

- Ah şu insanlık... Asırlardan beri içimizde yaşadıkları, hamurumuza karıştıkları için midir nedir? Bazı verilmelerimizi beynimizden, kalbimizden tamamıyla söküp atamıyoruz. Ölmüş gibi görünüyorlar... Fakat yine yorgunluk, düşkünlük zamanımızı buldukları gibi yine dalımıza biniyorlar, diye sızlanırdı. Sonra, bu tehlikeyi defetmek için yatağında birkaç kere döner, kıpırdanır, yarı uyumuş arkadaşına tekrar lakırdı söylemeye başlardı:

- Bak şu yeşil türbe kandiline Rasim. Medresenin ilim ve nur dediği şey bu sisli ışığa benzer... Hep böyle mezarları, insana kasvet ve ümitsizlik veren şeyleri aydınlatır... Erişebildiği yerlerdeki eşyanın şeklini, rengini değiştirir, her şeyi korkulu vehimler ve hayaller şekline sokar... Bir ışık ki sekiz, on adımlık çevresi haricinde yine gece vardır. Asırlardan beri nur diye hep bu yeşil gecenin içinde yaşadık. Ben, aydınlık diye ona derim ki, beş altı saat sonra doğacak gün gibi her

yeri, her köşeyi berrak bir mücevher ışığına boğar... Bu yeşil geceye nihayet verecek gün bizden, yeni mektep dediğimiz bu kötü, karanlık viraneden doğacak.

Genç muallim, yeni başlayan uykunun tatlı sarhoşluğu içinde gülerek:

- Güzel ama daha uyanık kalırsak yarın bu viran yeni mektep, vazifesini hakkıyla yapamaz sanırım, dedi.

Şahin Efendi cevap vermeyerek susar biraz evvel bahsettiği mücevher gibi berrak aydınlığa gülümseyerek uykuya dalardı.

VI

"Emin Dede", kasabanın en kalabalık resmî iptidaisiydi. Üç yüze yakın talebesi, sekiz hocası vardı.

Kırk elli günlük bir tetkikten sonra Şahin Efendi hükmünü verdi:

- Sekiz hocamın biri tamamıyla emniyet edilecek arkadaş... İkisi bulanık fikirli, fakat temiz ve müsait iki genç ki gayret edersem az zamanda iki mükemmel iptidai hocası olur. Dördüncüsü, şahsiyetsiz, istidatsız, ne iyi, ne kötü bir delikanlı. Bugün yuları softaların elinde olduğu için zararlı gibi görünüyor. Fakat nereye çeksek oraya gidecek tabiatta. Bunu ilk tecrübelerimle anlıyorum. Onu adam edemem, fakat iyi idare edersem maksadıma hizmet edebilecek bir hale getirebilirim. Geri kalan dördü görünüşe nazaran zararlı ve müfsit şahsiyetler. Demek dört onlardan, dört bizden... Kendimi de hesap edersem ekseriyet bizim fırkada... Bu, herhalde pek ümit vereoek bir şeydir...

Talebeye gelince, bu üç yüz çocuk içinden her yıl istediğim gibi on tane çıkarabilsem; sekiz, on yıl içinde, hak ve hakikatin kuvvetiyle, Sanova'da, şöyle böyle ses çıkaracak, müderris Zühtü Efendinin yıldızını az çok karartacak bir nesil yetiştiririm.

» » »

Şahin Efendiyi Sanova'da en düşündüren ve en uğraştıran şey bina meselesi oldu.

Mektep barınılmaz bir haldeydi. Bugün damının bir tarafını aktanyorlar, yarın öbür tarafı akmaya başlıyordu. Duvarlar, merdivenler desteklerle duruyordu. Tamir için iki senede sarfedilen para ile yepyeni bir bina yaptırmak mümkündü. Hele ki Evkaf da Maarife iyi bir yerde oldukça uygun bir arsa vermişti.

Şahin Efendi, yeni bir bina meydana getirmeyi şimdilik yapılacak işlerin en ehemmiyetlisi gördü ve oradan oraya koşmaya başladı. Bugün mutasarrıfa başvuruyor, yarın kâ-tib-i mesule, öbür gün Zühtü Efendiye yalvarmaya gidiyordu. Zorla iş göremeyeceğini bildiği için herkese nabzına göre şerbet vermekteydi. "Hocalar daima alttan güreştikleri,

ellerinden kuvveti kaçırdıkları vakit rica ve niyaz yolunu tuttukları için daima vukuata hâkim kaldılar, diyordu. Demek ki onlara karşı açtığım bu mücadelede de ben de aynı silahla dövüşmeliyim. Mesela Zühtü Efendiye biraz yüzsuyu dökmekte hiçbir zarar yok. İleride kendi köhne izbelerini bombardıman edecek yeni kaleyi ona kendi eliyle yaptırmak muvaffakiyet bile saydır."

Şahin Efendi, Sarıova'ya geldikten birkaç ay sonra yeni bir şey keşfetmişti. İlk geldiği gün Maarif Müdürünün odasında tanıdığı kuru, kılıksız softayı bazen mutasarrıfın arabasında, bazen fırka kâtib-i mesulünün yanında, bazen belediye dairesinde görüyordu. Sonra, bütün medreselere, tekkelere, eşraf evlerine girip çıkıyordu. Onu her yerde aynı ehemmiyetle karşılıyorlardı.

Şahin Efendi, Hafız Eyüp denen bu unvansız ve kılıksız softanın nüfuzlu bir adam olduğunu Maarif Müdürünün odasındaki oturuş va lakırdı söyleyiş tarzından sezinlemiş, fakat bu derecesini tasavvur edememişti. Onun için el altından tahkikat yaptı. Öğrendiği ve gördüğü şeyleri birbiriyle karşılaştırdı ve şu neticeye vardı ki bu adam, kasabanın gizli ruhudur; eski ve yeni hocalar arasındaki danışıklı dövüşü o idare eder; eskilerdeki gizli hoşnutsuzluğun -hiçbir vakit şiddetli bir harekete meydan verecek bir dereceye çıkmamakla beraber - zaman zaman müphem, korkutucu bir uğultu haline gelmesi, coşkun kâtib-i mesule anlaşılmaz bir kâbus ağırlığı çökmesi, hükümet ve belediyenin - boşta dönen bir vapur çarkı gibi- durmadan çalışıp çabaladığı halde bir türlü iş görmemesi hep onun eliyledir. Büyük mezarlığın bir köşesindeki kulübesinde - henüz ölmemiş bir evliya heybeti içinde münzevi ve vahşi yaşayan- ermişlerden Örfi Dedeye zaman zaman kasabayı dehşet ve heyecan içinde titreten meşhur rüyalarını bile o gösterir.

Bir gün, kasabanın en dişli eşrafından birinin oğlu ile bir medreseli arasında hiç yoktan bir vaka çıkmış, delikanlı kamış ile softanın başına vurmuştu.

Talebe-i ulûm bunu bir "sarığa hakaret cinayeti" addet-

miş ve hükümet konağının karşısında gürültülü bir nümayiş yaparak failin "emsaline ibret-i müessire" teşkil edecek şekilde cezalandırılmasını istemişti.

Mutasarrıf, softaların murahhasına örfi bir muamele yapamayacağını, fakat kanun gereğince delikanlının mutlaka cezasını göreceğini söyledi. Bu cevap, medreselileri büsbütün azdırdı. Tekbirler alarak, ilâhiler okuyarak fırka merkezine gittiler. Müderris Zühtü Efendi, binanın balkonundan heybetli sesiyle müessir bir hutbe iradetti.

Nümayişçilerdeki heyecan, biraz yatışır gibi olmuştu... Fakat kâtib-i mesulün söylediği ikinci nutuk, yeniden her şeyi berbat etti. Cabir Bey, Balkanlıların dindaşlarımıza yaptıkları mezalimi, erkeklerin kollarını, bacaklarını, burunlarını, ağızlarını, kadınların memelerini nasıl kestiklerini, gebe kadınların karnım nasıl deştiklerini, saçı bitmedik sabi sübyanı nasıl şişe geçirip ateşte kızarttıklarını anlattıktan sonra "Bunlar hep ehi-i İslâm arasındaki nifak ve şikaktan ileri geldi. Talebe-i ulûmdan olan efendi kardeşlerimize taarruz eden de bir dindaşımızdır. Onun da fesinin altında bir Müslüman kafası vardır. Müslümanlık değildir sade sarıkta. Niçin kızmazsınız hocanın kafasına vurduğu için de, kızarsınız sarığına vurduğu için?" diye bağırmıştı.

Müderris Zühtü Efendi, Cabir Beyi şiddetle kolundan çekti. O da yaptığı falsoyu farketmemiş değildi. Fakat **ne çare, ok yaydan çıkmıştı.**

Kalabalığın içinde bir dalgalanma oldu. Birkaç coşkun softa bağırmak, mukabele etmek istedi. Fakat nümayişçilerin elebaşdarı onları susturdular.

Taşkınlıkla fırka mümessiline yapılacak fena bir muamele Sarıova'ya bir ikinci Otuz Bir Mart yıldırımı indirebilirdi. Meydanlığa korkunç bir sükût çöktü. Kanlı yüzü duvar gibi bembeyaz kesilen Cabir Bey, sönük bir sesle falsosunu tamire çalışıyor, fakat devam ettikçe büsbütün yüzüne, gözüne bulaştırıyor, "Gençlik, nur, din, düşman, hamiyet, satvet" diye anlaşılmaz bir şeyler söylüyordu.

Kâtib-i mesul kulaklarına bir muharebe gürültüsünden

daha dehşetli ve heybetli gelen bu sükût içinde balkonu ter-kedince kalabalık sessiz sedasız yan sokaklara akıp dağıldı.

Fakat talebe-i ulûmun azgınlığı geçmiyor, sarığa edilen hakaret bir türlü hazmedilemiyordu. Medreselerde gürültülü müzakereler oluyor, softalar tabur halinde çarşılarda dolaşıyor, meydan kahvelerinde toplanıp feslilere meydan okuyordu.

Talebe-i ulûmun hükümete ve fırkaya karşı bir harekette bulunmaya cesaret edemeyecekleri muhakkaktı. Fakat ahali ile aralarında küçük bir vaka çıktığı halde -rüzgârlı havalarda çıkmış yangınlar gibi - derhal büyüyeceğine, kasabada bir arbede kopacağına da şüphe yoktu.

Sarıova, heyecan içindeydi. Müderrisler ve hocaların ileri gelenleri bir türlü softaları yatıştıramıyorlardı.

Bu esnada, bir akşam, Hafız Eyüp Efendinin kasaba civarındaki Kadiri tekkesine misafir gittiği görüldü.

Şeyh Naki Efendi, Sarıova'nın en hatırı sayılır adamla-rındandı. Tekkesinin etrafında geniş toprakları vardı. Kızını iki sene evvel kasabanın jandarma kumandanı Ubeyt Bey ile evlendirmişti.

Ubeyt Bey, Makedonya'da senelerce Sırp, Bulgar komiteleriyle uğraşmış haşin bir jandarma zabitiydi. Kasabada işsiz kaldıkça -av eğlencesine gider gibi- dağlarda eşkiya aramaya çıkardı. Yine böyle bir iş için bir haftadan beri civar kazalardan birinde bulunan Ubeyt Bey - Hafız Eyüp'ün tekkeyi ziyaretinden yirmi dört saat sonra - askeriyle beraber Sarıova'ya döndü, mezarlığın alt başındaki meydanlıkta bir atış talimi, sonra sokaklarda ufak bir geçit resmi yaptı.

Birkaç saat sonra kasabadaki heyecan yatışıyor, softalar köşelerine çekiliyorlardı. Şahin Efendi, bu birkaç günlük buhranda Hafız Eyüp'ün parmağını açıkça görmüştü.

Hükümet, zaman zaman kuru bir lakırdıdan ibaret olan "Teceddüt" sözüne fazla inanıp softayı küçük görmeye başladıkça, kâtib-i mesulün azameti arttıkça onları birkaç gün sıkıp terletmek vâcib oluyordu. Sonra, softalara bu zaruri nümayişi tadında bıraktırmak için de yine hükümet kuvvetin-

den istifade ediliyordu. Şahin Efendi, arkadaşı Rasim'e bu Hafız Eyüp'ten bahsederken.

- Korkulacak adam doğrusu, diyordu. Müderris Zühtü Efendi hakkındaki ilk fikrimi değiştirdim. Bu adam, Hafız Eyüp'ün bir kuklasından başka bir şey değil... Bugünkü politikaya kâtib-i mesulün omuz başında Zühtü Efendiye ilk taşı atan yine Hafız Eyüp oldu... Muayyen bir meslekle ortaya çıkan Zühtü Efendiyi vukuat yıkınca bu Hafız Eyüp, yine zemin ve zamana uygun bir başka göstermelik bulup ortaya çıkarır, kendi, daima gölgede ve mesuliyet haricinde kalır. Bu Zühtü Efendilerin birçoğunu ben İstanbul'da da gördüm. Alık bir

gösteriş ve ikbal hırsından, boş bir gururdan başka şeyleri yoktur. Hafız Eyüp gibiler onları icap ettikçe tulum-balayıp şişirir, böyle korkunç gemi arslanları şekline sokar. Sonra işleri bitince balon gibi söndürüp bir köşeye fırlatır.

• • •

Şahin Efendi, yeni bina için hükümete, fırkaya, belediye reisine ve meclisine, yerli zenginlerden başlıcalanna müracaat etmişti. Onlar, evvela bu işi mühimsemek istememişlerdi. Hatta bazdan "Emir Dede" başmuallimini ilk önce pek fena karşılamışlardı. Fakat Şahin Efendi, büyük bir gayret ve kurnazlıkla teşebbüslerine devam etmiş, kimine Allahtan, kimine ilimden, kimine millet ve hamiyetten bahsetmişti.

Neticede hepsi ayn ayrı bu hayırlı teşebbüse yardımda bulunmaya razı olmuştu. Hele Belediye Reisi Salim Paşa, rakiplerinden bir yerli zenginin mektep için epeyce bir para vermiş olmasına tahammül edememiş, binanın tekmil taşını kendi üzerine almıştı.

Gariptir ki bu işte Şahin Efendinin teşebbüsünü en güzel yüzle karşılayan ve ona en kolay yardım vaad eden Hafız Eyüp oluyordu. Başmuallim, şüphelendi, arkadaşı Rasim'e:

- Şuraya yazıyorum Rasim, dedi, bu herif, mutlaka bir mesele çıkaracak... Bizi hayli uğraştıracak... Hiç değilse

memlekete yeni gelmiş maksat ve emeli meçhul bir adamı böylece büyüyecek bir işi kendi teşebbüsüyle başarıp nüfuz kazanmasını çekemez.

Pek az bir zaman sonra -Şahin Efendinin tahmini gibi- büyüklü, küçüklü meseleler, güçlükler çıkmaya başladı. Bunların birincisi plan meselesi oldu. Belediye meclisi "Yeni mekteb"in hakkında bir türlü karar veremiyor, iş uzadıkça uzuyordu.

Şahin Efendinin beğendiği planlara her taraftan itirazlar yağıyordu:

- Bunların hiçbiri İslâm ve Türk mimarisine muvafık değildi. Öyle bir şekil bulunmalıydı ki yeni mektep binalarında arandan şartlarla beraber eski Türk ve İslâm mimarisinin vasıflarına da uygun olsun.

Bu plan meselesinin aydan aya uzayıp gideceğini, belki de zamanla asd teşebbüsü suya düşüreceğini gören Şahin Efendi, oradan oraya koşuyor, fakat bir türlü kimseye dert anlatamıyordu.

Kasabada Necip isminde bir Belediye mühendisi vardı. Atak ve taşkın bir adam olduğu için "Deli" diye maruftu.

Şahin Efendi onun bu "Deli" şöhretini kısmen de yüksek ve açık fikirlerine, dürüst zevkine borçlu olduğunu çabucak anlamıştı.

Bir gece Şahin Efendi ile Rasim uyuduktan sonra bu Deli Necip, mektebe geldi; zili duyuramadığı için kapıyı kocaman bir kaya parçasıyla dövmeye başladı.

Uyku sersemliğiyle neye uğradığını anlamayarak karyolasından fırlayan Şahin Efendi, sokakta bir sesin:

- Doğan Bey, uyan hâb-ı gafletten... Ben geldim, diye bağırdığını işitti.

(Deli Necip, Şahin Efendiye Doğan Bey derdi. Bir gün kahvede konuşurlarken Şahin Efendinin bazı fikirlerini beğenmiş: "Sana Şahin ismi yakışmıyor. Kim koydu sana bu yobaz adını. Şahin derken hayalim bozuluyor, seni icap ettiği kadar ehemmiyetle dinleyemiyorum. İsminin mutlaka bir kuş ismi olmasında ısrar edersen seni Doğan diye çağıra-

yım" demişti.)

Şahin Efendi, lambayı yaktı, tüylü pazenden gecelik entarisinin üstüne pardesüsünü atarak aşağı indi.

Deli Necip, kolundaki çantasıyla mektebe girdi, koşa koşa merdivenleri çıktı. Arkasından yetişmekte güçlük çeken Şahin Efendiye "Işığı arkada bırakmasana yahu... Karanlıkta yuvarlanıp, kafamı, gözümü de parçalatacaksın yahu?" diye bağırıyordu. Rasim de yatağında uyanmıştı.

Deli Necip, çantasını açıp ortaya bir resim atarak:

- Müjdemi isterim, dedi, herkesi memnun edecek, derhal kabul edüecek bir plan...

Şahin Efendi, lambayı yaklaştırdı, plandaki boyalı resme bir göz attı, hayretle:

- Aman azizim, bu alelâcayip bir şey, dedi.

Deli Necip, onun kolunu sıkarak gülmeye başladı:

- Uyuma Doğan Bey... Onların kadim mimarisini meze ve telfik ettik, bir şaheser vücuda getirdik... Buldun da bunuyorsun. Göreceksin ki ittifakla kabul edilecek... Şu kubbelere, kemerlere, pencerelere bak... Buna can mı dayanır? Hey canım, hey!..

Şahin Efendi, mühendisi sarhoş sandı. Sudan bir şaka ile cevap vermek istedi. Fakat öteki birdenbire ciddileşmişti:

- Doğan Bey, bu geçen gün seninle beğendiğimiz plandır.

- ! !!

- Yalnız o planı namusumuzla kabul ettiremediğimiz için hile ve fesat tarikına sapacağız... Heriflere bir oyun oynayacağız. Gösterişi itibarıyla bu resmi ceffelkalem kabul ederler ya yüzde yüz... Olsa olsa mühendis Kerim, itiraz eder. Ona da dalaverayı anlatırım. "Ulan, bu kadar yıllık arkadaşız. Bu haltı yersen vallahi yağcının evine zamparalığa gittiğin gecelerden birinde peşine takılır, baskın tertip eder, seni softalara recmettiririm" diye tehdit ederim.

Şahin Efendi, hâlâ mühendisin maksadını anlamıyor, bunu delişmen şakalarından biri sanarak gülüyordu.

Necip, bir eliyle lambayı kaldırdı, öbür elindeki kurşun kalçmiyle plan üzerinde izahat vermeye başladı:

- Plan, beğendiğimiz plandır. Fakat bak, ne hile yaptım. Resimdeki gibi pencereleriyle tam istedikleri şey... Ölçüleri öyle tuttum ki yapı meydana çıkınca bu iki kat resimde gösterdiğimden daha basık, adeta barınılmaz iki kat olacak. "Ne yapalım, hesapta bir yanlışlık oldu. Yıkacak değiliz ya, bunu bir kat yaparız!" diyeceğim. İki katı bir ettirdiğimiz gibi zemini yükselteceğiz, bu resimde gösterdiğim kapıyı bodrum kapısı bırakıp şuraya peronlu bir cümle kapısı açacağız... İki katın alçak çilehane pencerelerini de birleştirip büyüttüğümüz gibi çıkacak bize tavanları istediğimiz ebatta, güneşi, havası bol, tertemiz bir yeni mektep. Resimde gösterdiğim kubbeyi de yapılan duvarların çekemeyeceği sonradan fennen sabit olacak... Onun için alelade bir dam yapacağız... Sonra, resimdeki şu kemer de balkondur. Ne yapalım resmi yaparken yanlış çizmişiz... Kul kusur etmez olur mu?.. Diğer teferruat da ona göre. Ah, Doğan Bey, planımızı şu resmin aldatıcı

şekli, boyası altında saklayıncaya kadar akla karayı seçtim... Hileyi sonradan çakacaklar ama iş işten geçer. Ağalarım kendilerine madik oynadığımı itiraftan çekinirler sanırım... Hesapların azameti de vardır... Öyle olmasa ne olacak? Allahın ipsiz serserisinden tazminat alacak değiller ya... Kasabadan defederler, onlar da kurtulur, biz de... Ah, Doğan Bey, nereden düştün bu yobaz heriflerin arasına?. Ortalık ağarmadan hep plan üzerinde konuştular, sonra Şahin Efendi, kendi büyük planını yavaş yavaş bu arkadaşa da açmaya başladı.

Necip, onu dinledikçe ciddileşiyor, her gün herkese karşı bin türlü delilik ve zevzeklik eden genç mühendis ağır ve biraz mahzun bir adam oluyordu. Saatler geçti, gece bitti. Onların dertleşmesi hâlâ bitmemişti.

Şahin Efendi, onu sokak kapısına indirdiği zaman ortalık ağarmaya başlamıştı.

Birkaç saat evvel zincirden boşanmış bir deli gibi bu mektebe giren Necip, sakin ve tatlı bir gülümseme ile:

- Sizi uykusuz bıraktım, rahatsız oldunuz, dedi.

Şahin Efendi, aynı- gülümseme ile mukabele etti, genç

adamın elini elleri içinde sıkarak:

- Bu gece kaybettik. Fakat bir müttefik kazandık, zararımız kârımıza nispetle hiç hükmündedir, dedi...

Yukan çıktığı zaman artık yatmak istemedi ve sabah çayını pişirmek için gaz ocağını yaktı. İçindeki sevinç ona hakikaten yorgunluğunu duyurmuyordu.

Tahmininin biri daha doğru çıkmıştı. Eserini meydana getirmek için muhtaç olduğu müspet fikirli ve temiz emelli müttefikleri fen adamları arasında daha kolay bulabilecekti.

VII

Belediye Meclisi bir hafta sonra Necip'in projesini kabul ediyordu.

Fakat inşaat başlayacağı zaman birincisinden çok daha zorlu bir mesele çıktı. Evkafın Maarife verdiği arsanın bir köşesinde eski bir medrese vardı. Bu medrese, çok haraptı. Barınılacak halde değildi. Rutubet, güneşsizlik ve pislik sebebiyle içindeki softalar hastalıktan kırılıyordu. Bundan başka bu bina, yeni açılmaya başlayan hükümet

caddesinin ortasına kadar ilerliyordu. Bu iki sebepten medresenin yıkılmasına ve talebenin başka yerlere dağıtılmasına beş, altı ay evvel karar verilmişti. Fakat bir sabah yıkıcılar omuzlarında kazma kürekleriyle medresenin önünde görününce içeride bir isyandır kopuverdi. Softalar mektep, yol gibi bahanelerle böyle mübarek bir tarihi binanın yıkılmasına razı olamayacaklarını, hükümetin isterse binayı başlarına yıkabileceğini, yerlerinden kıpırdamamaya, enkaz altında gömülüp gitmeye ahdettiklerini söylüyorlar, korkunç seslerle ezanlar okuyorlar, tekbir alıyorlardı.

Vakayı duyan: işini, gücünü bırakıp koşuyordu. Medresenin önü yarım saat içinde mahşer yerine dönmüştü. Softalar, yine azgın ve coşkun, tabur tabur dolaşıyorlar, ihtiyar ka-

dınlar, çocuklar heybetten ağlaşıyorlardı. Ortada nereden çıktığı belli olmayan bir şayia dolaşmaya başladı. Güya medresede himmeti hazır, nazır olsun, evliyadan büyük bir zat yatıyormuş... Softalar bir zamandan beri sabahlara kadar derinden derine tekbir ve ilahi sesleri işitiyorlar, karanlık taşlıklarda yeşil nurların parlayıp söndüğünü görüyorlarmış... Veliyullah bir haftadan beri her gece Örfi babanın rüyasına giriyor, "kemiklerimi nâpâk ayaklara çiğnetmeyin. Kasabayı başınıza yıkar, yuvalarını tarumar ederim" diye bar bar bağı-rıyormuş... Hem himmeti hazır, nasıl olsun sade Örfi dedeye değil, daha başka kimselere de görünüyormuş.

Bir gece evvel yine bir ziyafette bulunan Belediye Reisi Salim Paşa, mide dolgunluğuyla gördüğü karışık sıkıntılı rüyayı düşünüyor, bu arada bir de uzun sakallı, yeşil sarıklı bir hayalet farkeder gibi olduğunu hatırlayarak ürküyordu.

Mutasarrıf Müfit Bey, araba ile medreseye geldi; softalara uzun boylu nasihatler etti. Gittikleri medreselerde fevkalâde rahat edeceklerine dair teminat verdi. Fakat onlar bir türlü lakırdı anlamıyorlar: "Hükümete karşı boynumuz kddan ince... Medreseyi yıktırın... Biz buradan çıkmayız. Enkaz altında parçalanıp şehit olmak, huzur-ı ilâhiye alnımızın kanıyla çıkmak isteriz" diye direniyorlardı.

Mutasarrıfı fırka kâtib-i mesulü takip etti. Cabir Bey, yine kürk yakalı avcı elbisesini giyinmiş, çizmelerini çekmiş, eline kamçısını almıştı. Biraz evvel jandarma kumandanından kendisine refakat etmesini rica etmişti. Fakat Ubeyt Bey: "Beni mazur görünüz...

Maneviyatımın kuvvetli olduğu malûmunuzdur... İcap ederse bir başıma bir tabura meydan okumakta tereddüt etmem. Ancak evliya kuvvetinden korkarım... Bahusus hükümete isyan da mevzubahis değil... Adamcağızlar, medresenin yıkılmasına mümanaat etmiyorlar... "Enkazı başımıza indirin... Biz şehid olmak isteriz" dernek bir suç mudur? diye reddetmişti.

Fakat bu defa Cabir Beyin kafası iyiden iyiye kızmıştı." Kamçısını sallayarak medreseye ilerledi, kapı önünde durarak hem içerideki talebeye, hem de dışarıdaki softalara gür

sesiyle şiddetli bir nutuk verdi:

Balkanların, Müslümanların burunlarını, kulaklarını, bacaklarını nasıl kestiklerini, saçı bitmedik sabi sübyanları ana rahminden kılıçla çıkarıp şişe dizdiklerini bilmiyorlar mıydı? Bu eski kafa ne vakte kadar devam edecekti? Vaktiyle Yeniçerileri topa tutan hükümet, bugünde de icap edefse bu binayı topla yıkmaya kadirdir. Cabir Bey, softalara karşı şiddetli bir harekette bulunmak için kuduruyor, kamçısını havada şakırdatarak meydan okuyordu. Ah, bir taneciği cevap vermeye, meydan okumaya cesaret etseydi. Fakat bütün başlar kurnaz bir huşu ve hürmetle eğiliyor, en ön saflarda ihtiyar kadınlarla, ihtiyar hocaların ağladığı görülüyordu.

Cabir Bey, tekrar hükümete gitti, mutasarrıf Müfit Beyle uzun uzun görüştü. Mutasarrıf, jandarma kumandanını çağırdı, lakayt bir tavır ile köşede gazete okumaya başlayan Cabir Beyin önünde Ubeyt Beye yalvarmaya benzer bir emir verdi. Jandarma kumandam:

- Hükümet ve fırkaya merbutiyetim malûm-ı devletleridir. Kasabanm üstüne kartal gibi kanat germişim... Memleket asayişi için nasıl canla başla çalıştığımdan şüphe buyurmazsınız... Ancak, demin beyefendiye arz ettim... Bu, bir maneviyat meselesidir. Emir buyurursanız bir miktar jandarma gönderirim. Bu mazuratıma rağmen bizzat mahall-i vakaya gitmemi de ısrarla emrederseniz lütfen istifamı kabul buyurursunuz!

Müfit Bey, iki arada kalmış, fena halde ezilip sıkılmaya başlamıştı. Bir yandan imdat gelmesine imkân yoktu. Belediye reisi hastalığını söyleyerek arabasına binip savuşmuştu. Müderris Zühtü Efendi ise hiç görünürlerde yoktu. Mutasarrıf, odasmda ellerini oğuşturarak dolaşıyor, arasıra "Ne yapsak acaba?" demek ister gibi Cabir Beyin

yüzüne bakıyordu. Kâtib-i mesulün çehresi kapalı, gözleri sönüktü. Biraz evvel okur gibi yaptığı eski gazeteyi parmakları arasında yavaş yavaş yırtıyor, acayip şekiller çıkarıyordu.

Mutasarrıf, gözJeriyle sorduğu suali bir kere de ağzıyla tekrar edince Cabir Bey hafif bir istihfaf ile omuz silkti:

- Biraderim, sizsiniz burada hükümet-i meşrutamızın mümessili. Dört yobaz ile başa çıkamazsanız olur mu? Hükmü kuvvet elinizdedir. Verilen karar ne ise icra etmeniz lazım...

Müfit Beyin dudakları kuruyor, dizleri kesiliyordu... Sanova mutasarrıflığı bulunmaz bir memuriyetti.

Baştaki kuvvetler birbirleriyle anlaştıkça işler gayet tıkırında gidiyor, hocaların hastalara nefes etmesi kabilinden onun da birkaç kâğıt imza edivermesi devlet arabasını yürütmeye kâfi geliyordu.

Fakat, onlar arasında anlaşmazlık çıkınca iş değişiyordu. O vakit, her biri mutasarrıfı kendi tarafına çekmek, günde on iki saat uyku ile mütemadiyen kazandığı kilolardan birkaçını kaybettiriyordu.

Etrafındakilerin herhangi bir meselede anlaştıklarını görünce onun düşünüp üzülmesine, tatlı canını sıkıntıya sokmasına hacet kalmazdı. Madem ki bunun böyle olmasında herkes ittifak ediyordu, şu halde bu, mutlaka böyleydi. Fakat reyler dağılmaya, şahıslar birbirleriyle çarpışmaya başladı mı mutasarrıf için de lüzumsuz bir karar vermek mecburiyeti...

Bu, pek nadiren ihtiyaç gösteren bir âleti muhafazasından çıkarmak, kurup işletmek nevinden bir zahmetti.

Sonra, böyle ihtilaflarda çok kere haklı bulduğu tarafla değil, kuvvetli gördüğü tarafla yürümek icap ederdi. Bu mecburiyet karşısında onun memur vicdanı ve insanlık gururu uzaktan uzağa ses vermeye adamcağızı beyhude bir ıstırap ile iğnelemeye başlardı.

Onun için memlekette kimse ittifak ve itilâf kıymetini mutasarrıf Müfit Bey kadar takdir edemezdi. Kasabanın nüfuzlu şahsiyetleri resmi, yahut hususi bir mecliste aralarında biraz sertçe konuşmaya başladıkları gibi Müfit Bey, telâşlanır, dargınlıkları barıştırmak için çırpınır dururdu.

Bu sebepten mutasarrıfa fâdd, kâmil, temiz ahlâklı, me-lekhaslet derlerdi.

Mutasarrıf; kâtib-i mesulden yüz bulamayınca polis mü-

dürü ihtiyar Hacı Raşit Efendiye bir polis müfrezesiyle kendisini takip etmesini emretti ve tekrar arabasına binerek vaka mahalline geldi.

Medresenin önü yine eskisi gibi kalabalık olduğu halde heyecan, epeyce yatışmıştı. Yorgunluktan yerlere, duvar diplerine, kapı eşiklerine çömelen ahalinin arasında sucular, şerbetçüer, yemişçiler geziniyordu.

Meydana bakan evlerin pencereleri kasabanın dört bir tarafından koşup gelmiş kadın misafirlerle donanmıştı. Kadın seyircüer karşısında büsbütün şevke gelen softalar kol kola sokakta dolaşıyor, bazı evlerin önünde durup göz ucu ile pencerelere bakarak bağıra bağıra münakaşa ediyorlardı.

Mutasarrıfın arabasını görünce sokakta bir kıyamettir koptu: İkinci perde açılıyordu.

Yemişçiler alışverişe fasıla vererek tablalarını -ne olur, ne olmaz- siper köşelere çekiyorlar, analar sokakta ayak altında çiğnenmesinden korktukları çocuklarını haykı-ra haykıra pencerelerden çağırıyorlardı.

Heybetli mutasarrıfın elleri, ayakları karıncalanıyor, senelerden beri mesane iltihabı çeken ihtiyar polis müdürü, mutasarrıfın emrini alır almaz hemen tulumba başına koşup tazelediği abdestini kaçırmamak için elleriyle kasıklarını sıkıyordu. Bir Veliyullah türbesine kazma vurmak isteyenlerle beraber hareket etmek Hacı Raşit Efendi gibi bütün ömrünü taat ve ibadetle geçirmiş müttakı, musallî bir adama düşer miydi?

Düşemezdi amma ne yapsın ki emir kuluydu. Onu sokağa atarlarsa evdeki çoluk çocuğunun haline köpekler gülerdi. O da Ubeyt Bey gibi Kadiri Şeyhinin damadı olsaydı yapacağını bilirdi ya. İhtiyar adam, mutasarrıfın yanında mütemadiyen mırıl mırıl evrad okuyor, Veliyullahın mübarek kemiklerini çiğnetmemek için şerbet-i şahadeti içmeye aht ve peyman eden medreseülere karşı hakikaten silah çekmek mukadderse bu anda ruhunu kabzetmesini Allahtan niyaz ediyordu. Müfit Bey, bu medresede kaldı, sonra kapının

önündeki kalabalığı yararak arabaya doğru gelmeye başladı.

Adamcağızın çehresi fena halde bozulmuştu. Polis Müdürü, ağzını açmadan mutasarrıf, neticeyi aniadı. Sakin ve çekingen tabiatına rağmen Müfit Bey de artık kızmıştı. Ne olursa olsun bu rezalete bir

nihayet vermek lazımdı. Kazma, kürekleriyle yıkıcılara derhal işe başlamalarını, polise de medreseyi kordon altına almasını ve ameleyi işten rnen'e cür'et edecek kimselerin tevkif edilmesini emretti.

Softalar, bu emri haber alır almaz medreselerin kapılarını kapatmış, bir mezardan gelir gibi korkunç seslerle içeride tekbir almaya başlamışlardı. Sokakta gürültü kesilmişti.

Yalnız, kalabalığın içinde hafif bir dalgalanma hissedilir, hıçkırığa, daha benzer sesler duyuluyordu.

Yıkıcıların en önünde iri boylu, yeşil mintanlı bir sakallı vardı. Bu adam, her nedense işe başlamak, ilk kazmayı vuran kendisi olmak için telâş ediyordu. Koşar bir süratle medresenin pencerelerinden birisine doğru ilerledi, kazmasını kaldırdı. Fakat indireceği vakit dik bir sesle "Aman Allah..." diye bağırdı ve düşüp bayıldı. Yıkıcılar kazmalarını, küreklerini fırlatıyorlar, bağırarak, tövbe istiğfar ederek etrafa kaçışıyorlardı.

Yerde baygın yatan, arasıra "Aman Allah" diye bağıran sakallı amelenin yanma kimse yaklaşamıyordu. Mutasarrıf, bu adamın bir eczaneye gönderilmesini emretti ve artık yapılacak bir iş kalmadığı için geri döndü.

Bir dakika sonra meydanlığı dolduran ahali pencerelerdeki kadınlar, gözleri dehşetten büyümüş, tüyleri diken diken olmuş, vakayı birbirlerine anlatıyorlardı. Beş, on kuruş hatırı için bir Veliyullah türbesini yıkmayı göze alan bu adam, tam kazmasını indireceği vakit karşısında nuranî yüzlü, yeşil sarıklı Pir-i fâniyi görmüş, bir elinde yeşil bayrak, bir elinde bir kocaman asâ tutan bu ihtiyar; ameleye beddua etmiş ve sopasını başına indirerek baydtmış.

Amele, daha ayılmamıştı. Kendisini kaldırıp götürmeye çalışan polislere vücudunun olanca ağırlığıyla abanıyor, gözleri kapalı, saç sakal birbirine karışmış, boğuk ve korkunç

sesler çıkarıyordu.

Şahin Efendi, vakayı Belediye Reisinin yeni mektep için gönderdiği bir taş yığınının üstünden seyrediyordu. Yanında Deli Necip ile Rasim vardı. Bir softa iki köylüye tafsilât veriyor, onlar gözlerini açarak, arasıra hayretle başlarını sallayarak dinliyorlardı.

Şahin Efendi dayanamadı:

- Birader Efendi... Pîr-i fâninin sopasıyla bayılan amele daha ayılamadı. Acaba bu malûmatı ne vakit verdi? diye sordu.

Softa, ona yalnız aksi aksi bakmakla iktifa etti, sonra arkasını dönüp uzaklaştı.

Deli Necip - Nasıl, softa oyununu beğendin mi Doğan Bey? Avrupalı artistler komedyanın böylesini tertip edip oynayabilirler mi? Eminim ki bu komedyanın muharrir ve mü-rettibi Eyüp Efendidir.

Şahin Efendi, her zaman her şeyi hoş gören nikbin mizacına rağmen, dalgın ve meyus, sükût ediyordu. Arkadaşını sadece başını sallamak suretiyle tasdik etti.

Rasim, derin derin içini çekiyor:

- Bunlarla başa çıkmaya imkân yok. Korkum şu ki memleket daha birkaç yüz sene bu yobazların elinden kurtulamayacak, diye mırıldanıyordu.

Şahin Efendi, arkadaşını bu kadar ümitsiz görünce canlandı:

- Akideni bozma Rasim dedi, şuraya kuracağımız mektepte sade şu benim biraz evvel sorduğum suali, "Baygın adamdan bu kadar tafsilât ne vakit, nasıl alındı, nasıl yayıldı?" sualini soracak kadar mülâhazalı bir nesil yetiştirsek yine kârdayız.

Artık görülecek şey kalmadığı için çarşı caddesine doğru akmaya başlayan kalabalığa onlar da karıştılar.

Mühendis Necip, etraftan işitilmek tehlikesine rağmen yüksek sesle deli deli gülüp söylüyordu:

- Vallahi billahi Avrupa'ya gitsek komedyanın bundan eğlenceliğini seyredemezdik. Heriflerdeki kurnazlığa bak.

Ortada zorbalık, serkeşlik, kavga, dövüş yok... Evvela hükümete suzişli bir niyaz... İplemiyor musun? Pekâlâ gel yık... Elini kolunu tutan yok ya. İçeriden topla, mitralyözle de müdafaa etmiyoruz... Ancak içeride bir dede var ki bir elinde yeşil bayrağı, öbür elinde sopası, duvarın arkasında bekliyor. Medreseye kazma kaldırdın mı? Sopa "Tak" diye kafana iniyor... Bu komedyadan sonra milyon versen memlekette bu iş için tek amele bulabilir misin? Bir zaman sonra dede, sade medreseyi değil, bütün sokağı bekleyecek. Bir de hocaları beğenmeyiz... Herifler, bir tabur bekçinin göremeyeceği vazifeyi üç, beş, mum, birkaç bez parçasına mukabil koca bir dede...ye gördürüyorlar. Ben, zaten onların neticeyi bu kadar sükûn ile

beklemelerinden korkmuştum... Demek ki sakallı ameleyi ya birkaç para ile, ya başka bir şeyle kandırdılar... O da bu bayılma oyununu oynadı. Dikkat ettiniz mi, polisler onu kucaklarında götürürlerken bir aralık birinin ayağı kaydı. Ayının kafası bu sefer dedenin sopası altında değil, kaldırımın taşında patlayacaktı. Baygın oyunu oynayıp dururken zıp diye ayak üstü kaldırıma bir atladı ki...

Şahin Efendi, yeni mektepten ümidini kesmeye başlıyordu:

- Artık bu medreseyi yıkmaya imkân kalmadı. Yeni mektep ümidine şimdilik veda etmeli. Değil mi ki bu medresenin artık henüz ismi bilinmeyen meçhul bir Veli gibi bir muhafızı var... Kimse artık ona ilişemeyecek. Yarın, öbür gün ona bir isim takılır, belki küçük bir türbe yapılır. Bir yeşil kandil asılır.

Deli Necip'in aklına bir şey gelmişti. Sokağın ortasında kahkahadan kırılıyor, iki kat olarak kasıklarını tutuyordu:

- Vah zavallı Doğan Beyciğim... Sen, memleketindeki yeşil kandilleri söndüreceğim diye böbürlenirken senin mektebine, senin burnunun ucuna bir yeni yeşil kandil ilave edecekler ha... Aman talih...

Sonra, Şahin Efendinin üşüyen bir adam vaziyetinde daralmaya, kamburlaşmaya başlayan sırtına bir yumruk atarak

ilave etti:

- Sıkılma Doğan Bey, dedi, softaların oyununa biz de bir oyunla mukabele edeceğiz... On beş güne kalmadan sana arsanı tertemiz teslim edeceğim. Şimdi bir şey sorma. Hele bir kere planımı tertip edeyim.

Dede hikâyesi geceleri mezarlık civarından geçen yalnız yolcuların karşısında evvela minimini bir cüce şeklinde çıkan, sonra büyüye büyüye servilerin boyunu aşan gulyabani-ler gibi inanılmaz bir süratle büyüyor, korkunç bir masal haline giriyordu.

Hamal kılıklı bir adam iki genç kur'a neferine anlatıyordu:

- Geçenlerde bir gece sırtımda bir sandıkla medresenin önünden geçiyordum. Çok karanlıktı. Bastığım yeri gö-remiyordum. Birdenbire ayağım bir taşa çarptı. Yüzüstü yuvarlanıyordum. Sırtımdaki sandığın altında yamyassı olacaktım. Birdenbire beyaz sakallı bir adam, beni kolları arasına aldı. Yalanım varsa güneşe kör bakayım.

Neferlerle hamal uzaklaştıktan sonra Deli Necip gülmeye başladı. Kalabalığı göstererek:

- Ne koyun gibi ahali, Yarabbim! Bugünkü mesele hakikatte Hafız Eyüp Efendi ile senin aranda geçmiş bir çarpışmadır. Onlar, pır aşkına size yardakçılık ettiler. Toplandılar, bağırdılar. Hatta icap etse yine pîr aşkına birbirlerini bo-ğazlıyabilirlerdi. Feci şu ki, daima böyle oldu. Öldük; fakat neye öldüğümüzü bir türlü anlayamadık...

Gayret Doğan Bey... Ümidimiz ancak senin yeni mektebe kaldı.

VIII

Hükümet caddesi mahut medresenin önüne gelip dayanmıştı.

Binanın muhafazasını sopalı evliyalarına terkeden softaların artık kimseden pervaları yoktu. Meydan açıklarında

bayılıp "Aman Allah" diye danalar gibi böğürmeye razı olanlar kazmalarını alıp teşrif edebilirlerdi. Mollalar, fitilli mintanlarının göğüsleri kabarmış, elleri şalvarının cebinde medreseye girip çıkıyorlar, gönül ferahıyla yolun yapılmasını seyrediyorlardı. Belediye meclisi efkâr-ı umumiyenin bu heyecanı karşısında medreseyi yıkmaktan vazgeçmeye karar vermişti. Caddenin o kısmı biraz daralıvermekle kıyamet kopmazdı ya.

Vakadan bir hafta sonra bir gün belediye mühendisi deli Necip, yolların tesviyesine bizzat nezaret etmeye gelmişti. Hezarfen ve içi titiz bir adamdı. Elinden dülgercilik, duvarcılık, sıvacılık, nakkaşlık... Her şey gelirdi. Amelenin istediği gibi çalışmadığını görürse derhal damlara iskelelere tırmanır, ellerinden âletlerini alarak ateş gibi çalışmaya, onlara bilmediklerini öğretmeye başlardı.

O gün, arkasına bir amele gömleği giyerek belediyenin yeni silindirine binmiş, yolun tesviyesine uğraşıyordu.

Tam öğle ezanı okunurken bir kaza oldu. Belediye mühendisi yanlış bir manevra neticesinde silindiri bütün dehşetli ağırlığıyla medresenin payandalarla ayakta duran çürük duvarına bindirmişti. Bina, korkunç bir gürültü üe sarsıldı. Duvarın bir tarafı çöktü, camlar patladı, parçalanan damdan kiremitler dökülmeye başladı. Bereket versin ki talebenin büyük bir kısmı öğle namazını eda için camiye gitmişlerdi İçerde bulunan üç beş softa korkunç seslerle "Allah Allah" diye bağırıyorlar, binayı saran kesif toz, toprak bulutu-içinde cüppelerinin

etekleri yaralı kanatlar gibi çırpınarak, kaçışıyorlardı... Gürültüyü duyanlar yine etraftan koşup geldiler. Bu arada yanında beş, altı genç polis neferiyle bir komiser peyda oldu.

Müsademe esnasında çenesini bir demir parçasına çarpıp yaralayan Deli Necip, kanlı mendilini komisere sallıya-rak bağırdı:

- Tehlike var. Bina yıkılmak üzeredir... Ahalıyi yaklaştırmayınız.

Poksler, kasaturalarını çekerek derhal bir kordon yaptı-

lar. Telâş ile camiden koşup gelen birkaç softa "Aman eşyalarımız... kitaplarımız..." diye bu kordonu yarmak istiyorlardı. Fakat polisler onları göğüslerinden iterek geri püskürttüler. Belediye mühendisi alelacele bir rapor yazdı. Bir kaza neticesinde bina esaslı surette sarsümış, kısmen yıkılmıştı. Hali üzere bırakılırsa büsbütün yıkılmak tehlikesi vardı. Bu yüzden mazallah nüfusça da zayiat olabilirdi. Binaenaleyh derhal yıktırmak lazımdı. Bu rapor üzerine hemen işe başladı. Akşam olmadan medresenin camları, kapdarı indirilmiş bulunuyordu.

Şahin Efendi, o gece Deli Necip'e mektepte bir helva ziyafeti verdi.

Belediye mühendisi, ağzının kolaylıkla açılıp kapanmasına mâni olan yarasına rağmen hem kepçe büyüklüğünde bir tahta kaşıkla helvayı atıştırıyordu, hem mütemadiyen gülüp söylüyordu:

- Sopalı dede bu gece açıkta kaldı... Yağmur yağarsa vay haline biçarenin... Ben, toz toprak arasında fark edemedim amma sakın benim çeneme de vuran o olmasın?.. Her ne ise ucuz kurtulduk... Nasıl benim politikamı beğendin mi Doğan Bey! Yahu, aferin bize. Üç kişi bu meselede bütün kasabaya kafa tuttuk... Hele Eyüp Hoca tiyle bir baştan kara etti ki... Yaşayalım biz yahu...

Şahin Efendi "Kâzım Efendinin hizmetini de inkâr etmeyelim. Bu işte çok yardımı dokundu," dedi.

Deli Necip, gülüseyerek onu tasdik etti:

- Bu adamı bir yarım müttefik addedebiliriz... **Bizimle anlaşacak bir seviyede değil... Her hususta ona açılamayız ama arasıra işimize yarar.**

Komiser Kâzım Efendi, Şahin Efendinin talebelerinden birinin babasıydı. Namık ismindeki bu çocuk, ateş gibi bir şeydi. Uyanık bir zekâsı vardı. Her şeyi anlatmak ister, içindeki yaşamak zevki taze bir kaynak gibi sebepsiz sevinçler, kahkahalar, yaramazlıklarla durmadan akıp taşardı.

Eski hoca dayakla, tehditle, korku ile çocuktaki zekâ ve merakı söndüremediği, miskin itaate, alık ezberciliğe alıştı-

ramadığı için mütemadiyen şikâyet etmişti.

Kâzım Efendi, ancak okuyup yazacak kadar tahsil görmüş bir halk adamıydı. Eski muallimin "Bu çocuk adam olmaz" diye verdiği hükme inanmış, oğluna uzun zaman âdeta zulmetmişti.

Şahin Efendi, Sarıova'da işe başladıktan sonra bu komiser, bir gün çocuğunu ağlata ağlata mektebe getirmiş: "Bu çapkın, hastalık bahanesiyle mektepten kaçıyor, evde haylazlık ediyor. Benden sana izin hoca efendi... Döv, kemiklerini kır, ya ölsün, ya adam olsun!" demişti. Çocuğun yüzü kıpkırmızı, gözleri çakmak çakmaktı. Hele sesinin kısıklığı Şahin Efendinin dikkatini celbetmişti. Çocuğun nabzını tutarak:

- Efendi birader... Bu çocuk, hakikaten hasta, demişti.

Komiser çehresini çatarak:

- Hastalık falan değil. Çaplana köteği attım da ondan, diye inat ediyordu.

Şahin Efendi, bu komiseri evvela haşin, hissiz ve anlayışsız bir adam zannetmişti. Fakat biraz biraz konuşunca fikrini değiştirmeye başladı. Hele onun: "Hasta da olsa tahsilden kalmasına razı olamam. Ben kadın değilim. Evladım sağ olsun da cahil olsun, fena olsun, diyemem" demesi ona garip geldi.

Cer hocalığı zamanından kalma, açık ve kandına lisanıyla komisere anlattı ki hasta bir çocuk, birkaç gün evde istirahat etmekle hiçbir şey kaybetmez, bir hastanın bir senede göremeyeceği bir işi sıhhati yerinde bir insan bir haftada görür.

Komiser Kâzım Efendi o gün Şahin Efendiye mağlûp olmadı. Fakat yeni hocanın sözleri onda anlaşılmaz bir muhabbet ve emniyet uyandırdı; iyi bir tesirle mektepten çıktı. Sonradan daha iyi anlaşmaya fırsat buldular. Komiser sık sık mektebe uğruyordu. Şahin Efendi ona çocuğunu iyi tanıyamadığım, onunla iftihar etmesi lazım geldiğini anlatıyordu.

Çocuğun kendi elinde az zaman içinde nasd ilerlemeye başladığını misallerle izah etti. Adamcağız, bir zamanlar es-

ki hocaya kanarak çocuğuna ettiği zulüm için âdeta utanmaya, vicdan azabı duymaya başladı.

Şahin Efendi, Sarıova'daki vazifesinin hududunu zaten geniş tutmaya karar vermişti. Onun fikrince iptidai hocası sade çocuklarla değil, onların babalan, anaları olan daha büyük çocuklarla da uğraşmalıydı. Az bir zaman içinde bu Kâzım Efendinin temiz ve zeki bir adam olduğunu anlamıştı. Kusura yalnız ulema denilen adamlara fazla inanmasından, onların her söylediklerini hakikat diye kabul etmiş olmasından ibaretti. Fakat, bunun zekâ ve ahlâkında pek esaslı tahrikat yapmamıştı. Nitekim makbul ve dürüst bir insan ağzından işittiği birkaç doğru söz, başındaki hafif duman tabakasını çabucak dağıtıvermişti.

Gün geçtikçe, mevzuları yenileşiyordu: çocuğun terbiyesinden başka reylerden, memleket ve millet meselelerinden de bahse başlıyorlardı.

Şahin Efendi, hocalar hakkında bazı düşüncelerini ve görüşlerini söyledikçe komiser, âdeta neşeleniyor, ellerini birbirine vurarak bir mektep çocuğu saflığıyla:

- Birader, billahi ben de bunları seziyordum amma senin gibi derleyip toparlayamıyordum, açık açık söyleyemiyordum, diyordu.

Bu Komiser Kâzım Efendi, Şahin Efendinin bazı kanaatlerini daha ziyade kuvvetlendirmiş, ümitlerini arttırmıştı. Kendi kendine diyordu ki:

- Yüreğimizin acısı bizi bazen haksız, ve bedbin yapıyor, softalığın milleti baştan başa çürüttüğünü, söylüyoruz. Fakat hastalık, sandığımız kadar derin ve geniş değil... Softalar okur yazar takımını ve kendi ordularına aldıkları bir kısım çocuklarımızı berbat ettiler Fakat işi, gücü, çoluğu, çocuğu, hâsılı, kendi dünya gailesiyle meşgul asıl halk üzerinde derin tesirleri olmadı... "Asırların yaptığı bir zihniyeti yıkmak ve yenisini yapmak için yine asırlar lazım" diyenlere pek hak vermemeli. Milletin asıl büyük bir kısmı bu Komiser Kâzım Efendiye benziyor. Onları yataklarında sayıklatıp terleten kâbuslarından uyandırmak için müşfik bir elle hafif-

çe silkeleyip sarsmak kâfidir. Günışığı dünya ışığı gözbebek-lerine değdiği gibi gönülleri, beyinleri de çabucak aydınlanıyor... Bu memleketin halkı hiçbir zaman -görünüşe aklanarak zannettiğimiz gibi- tam mutaassıp, tam hurafe ve Israi-liyat hastası olmadı. Softanın

pençesinden kendini hiçbir zaman kurtaramamakla beraber softaya karşı daima emniyetsizlik ve nefret gösterdi... Güya türbe kandilleri sönerse gönüller asırlarca karanlık kalırmış... Teslim ederim, türbe kandilleri sönerse karanlık basar. Fakat zannettikleri gibi asırlarca değil. O gecenin.sabahına kadar... Sabah güneşiyle beraber gözler, gönüller yeniden aydınlanır... Eski vehimler, korkular, hastalık gecelerinin rüyaları gibi bir bulanık hatıradan ibaret kalır... işte hayatında softalarla pek az alışverişi olmuş bir halk ve toprak adamı olan Kâzım Efendi... İşte hatta ben. Kâzım Efendi öyle bir adam ki birçok yalanlar arasında hakikati görecek olursa derhal tanıyor. Nerede gördüğünü hatırlamadığı bir eski âşinâ gibi hemen elini uzatıyor. Demek ki istidatlı bir milletin çocuklarına "Doğru"yu buldurmak için onları mutlaka yüksek ilim ve muhakeme yollarından geçirmek şart değil. İyi bir rehber, basit, fakat müspet bir iptidai tahsiliyle de onu hak ve hakikati görecek hale getirebilir, zamanının adamı yapar. Sonra, bu Kâzım Efendi de hurafe ve İsrailiyat meyli de öyle pek derinlere işlememiş... Onun salim kafası fazla telâş göstermedi, en mühim noktalarda benimle hemfikir çıktı. Halbuki ben, bu neticeye ne dayanılmaz isyanlar, buhranlardan sonra varmıştım. Hayal ve hurafeden müspet fikre geçmek için birer birer asılması elzem sandığım merhalelerden ne vakit atlayıp geçmişti? Bu muammayı ancak şöyle hallediyorum ki bu adamın kafası ezelde böyle yapılmış... Sonra, hurafe bir hastalık gibi dışarıdan gelip yerleşmiş... Evet, hatta ben, ömrümün en güzel yıllarını bir karanlık ve rutubetli medrese hücresinde çürütmüş eski softa bile böyle değil miyim? Benim bile edebiyat rüyamın asıl sebebi dünya muhabbeti, dünyadaki kısa hayata kamp doyamayışım olduğu meydana çıkmadı mı?

Namık'ı sorup aramak bahanesiyle sık sık mektebe gelen Kâzım Efendi "Yeni mektep" le çok alâkadar olmuş, softaların son isyanına fena halde canı sıkdmıştı. Bu işte Hafız Eyüp'ün parmağı olduğunu o da gayet iyi hissediyordu. Şahin Efendi, ona belediye mühendisinin tasavvurunu açtığı zaman pek memnun olmuş:

- Ben de işte canla başla çalışırım, demişti, zaten bugünlerde yeni kaydedilmiş efradın talimiyle uğraşıyordum. Dediğiniz saatte beş, on genç polisle beraber güya tesadüfen orada bulunuyorum. Medreseyi çabucak sararız, softaların göz açmalarına meydan vermeden yok

ediveririz... Bu yüzden başıma bir belâ da gelse aldırış etmem... Elimizden fazla bir iş gelmez ki... Çorbada maydanoz kabilinden yeni mektebe bizim de bir ufak hizmetimiz dokunsun...

Deli Necip:

- Keşki bu gece şu yeni müttefiki de helva ziyafetine çağıraydık, dedi fakat çabucak bu fikrinden döndü:

- Aman, aman, isabet oldu... Belki dikkati celbederdi. Yahu biz, şöyle böyle bir ihtilâl teşkilâtı, bir ihtilâl hareketi yaptık... Polisimiz, muallimimiz, fen adamımız hepsi tamam. Allah vere bir şey sezinlemeseler.

IX

Şahin Efendi, iki gün sonra çarşıda Hafız Eyüp'e tesadüf etti. Softa, uzun parmaklı kuru elleriyle Şahin Efendinin ellerini tutup sıktı:

- Arsayı kurtarmışsınız, dedi. Allah mübarek etsin... Deli Necip, kırk yılda akıllıca bir iş yaptı... Talebenin inadı yüzünden hafazanallah bir mesele çıkacak diye ödüm kopuyordu.

Şahin Efendi, aynı samimiyetle Hafız Eyüp'e teşekkür etti. Başmuailimi, ondan ayrıldıktan sonra bir düşüncedir almıştı:

- Bu fena alâmet, diyordu, herif oynanan oyunu tefer-

ruatıyla öğrendi... Mağlûbiyetini böyle güler yüzle kabul etmesi beni de ehemmiyetli düşman gördüğüne delildir... Beni "Emir Dede" muallimliğinden atmak için şimdiye kadar sinsi sinsi çalıştı. Fakat artık açıktan açığa harp ilan etmesini bekleyebiliriz.

Hafız Eyüp'ün Şahin Efendiyi esasen gözü tutmamıştı. Ne sebepten medreseyi bırakıp Darülmuallimine geçtiği, sa-rıgı attığı belli olmayan bu eski softaya bir türlü inanamıyor-du.

Hele onun ulema arasında bir ehemmiyet almaya başlamasını hoş görmüyordu. İlk gün Maarif Müdürünün odasında Şahin Efendiye karşı aldığı mağrur ve âmirane vaziyeti değiştirmişti. Görünüşte Emir Dede başmuallimini gayet beğeniyordu. Bir gün ona:

- Nûr-aynım, senin fazl ve ilmine cidden hayret ediyorum, demişti. İlânihaye iptidai muallimliğinde kalman hem memleket için, hem de senin için günahtır... "Sipahizade" medresesinde Zihni Efendi namında amelimanda bir matuh var... Sipahizade Sanova'nın en zengin medreselerinden biridir. Bir yolunu bulup seni oraya müderris yapalım. Hem sen kazanırsın, hem memleket kazanır. Arzu edersen icap eden makamata müracaat için sana delâlet edeyim. Ben hayır işlemekten hoşlanır bir adamım.

Şahin Efendi, Hafız Eyüp'ü bu büyük hayırhahlığı için teşekkür ve dualar etmiş sonra, mütevâzıâne boynunu bükerek:

- İcazetname almaya talih müsaade etmedi. Mahâzâ kulunuz haddini bilenlerdenim. İktidar ve malûmatımın derecesini takdir ederim. Öyle

büyük makamlarda gözüm yok. İptidai hocalığı ben gibi bir garibe çoktur bile... Zaten yek at, yek mızrağım...

Şahin Efendi, Eyüp Hoca'nın bir entrika çevirmek istediğini daha o gün hissetmişti. Fakat kurulan tuzağın mahiyetini epeyce zaman sonra anladı.

"Sipahizade" deki bunak ve hasta müderrisin yerine Hacı Arif Efendi isminde bir hoca talipti. Arif Efendinin de es-

ki müderristen kalır yeri yoktu. Aralarındaki fark, onun birkaç yaş daha genç olmasından ibaretti. Fakat bu adam, Tik-ve.şli idi. Yani Kâtib-i mesul Cabir Beyin hemşehrilerinden, hatta bir rivayete göre uzak akrabalarından...

Eyüp Hoca'nın hesabı herhalde şu olacaktı:

Şahin Efendinin muvaffak olmasına imkân yoktu. Fakat Tikveşli hocaya rakip çıkması kâtib-i mesulün arasını açacaktı. Bu ihtilâftan sonra Şahin Efendinin Sarıova'da tutunabilmesi ancak hocaların himayesine sığınması şartıyla kabil olacaktı. Bu ise Şahin Efendinin çanına ebediyen ot tıkamak demekti.

Yüzde bir ümitle Şahin Efendi partiyi kazanırsa ulema sındına, aslına rücu etmiş olacaktı. Binaenaleyh, artık ağzını açmayacaktı. Fazla olarak kâtib-i mesulün nüfuzu da az çok kırılmış olacaktı.

Hafız Eyüp'ün ikinci teşebbüsü Şahin Efendiye bir babalık etmek, onu bağ, bahçe sahibi bir mahalle imamının kızı ile evlendirmek istemesi olmuştu.

- Nûr-i dîdem, ilim ve fazl sahibi bir adam olduğun halde mektep köşelerinde sürünmene, Huda bilir, yüreğim sızlıyor... Gel sana bir babalık edeyim. Kayınpederin olacak zat hem variyetli, hem de gayet namuslu ve mazlum bir adamdır. Çok memnun olursun, maişet gailesinden kurtulur, ileride bana hayır dua edersin...

Şahin Efendi, bu seferki kurnazlığı daha çabuk anladı. Başına aile dağdağası çökmüş, çoluk çocuğa karışmış bir adamın ne kadar azimli olursa olsun tuzağa düşmüş kurtlar gibi eli, kolu bağlanacağını, bir daha kıpırdanmaya hali kalmayacağını Eyüp Hoca gayet iyi biliyordu.

- Ben, âciz bir adamım... Tilki giremediği deliğe bir de kuyruğuna kabak bağlarmış... Biz kim, evlenmek kim?.. Bana cidden babalık ediyorsunuz. Bu emir neticesinde beklediğiniz duayı ben, size şimdiden edeyim, diye ellerini açtı, I yüp Hoca'nın ömrü afiyetine dua etti.

Şahin Efendiyi kuşkulandırmaktan korkan Hafız Eyüp Efendi üçüncü insaniyetini bir başkası vasıtasıyla yaptı.

Emir Dede başmuallimine pek ucuz fiyatla bir bağ teklif olunuyor, parası yoksa hiç hükmünde bir faizle borç para vaad ediliyordu.

Şahin Efendi, bunu söyleyen adamın yüzüne kahkaha ile güldü.

Bu Hafız Eyüp Efendi, hakikaten dehşetli bir adamdı. İnsan hırslarını ne mükemmel kavramıştı. Onu evvela makam hırsı vasıtasıyla elde etmek istemişti. Bu olmayınca, kadın kuvvetine müracaat etmişti. O çarenin de netice vermediğini görünce bir para ve mal tuzağı kurmuştu. Şahin Efendinin ödenmesine imkân olmayan bir borç altına girmesi elini, kolunu kıskıvrak bağlatıp kendini mollalara teslim etmesi demekti.

- Bereket versin ben de medreseden yetiştim, softayı öğrendim. Gafil bir genç olsaydım ne yapıp yaparlar, beni nazik bir tarafımdan yakalayıp yere vurmanın kolayını bulurlardı, diye düşünüyordu.

Evet, son medrese vakası Şahin Efendinin tehlikeli bir kuvvet olduğunu Hafız Eyüp'e göstermişti. Artık, onun elindeki bütün tezvir vasıtalarını seferber ederek "Emir Dede" muallimine hücum etmesine intizar edilebilirdi.

Şahin Efendi, bundan sonra daha fazla ihtiyatla hareket etmeye karar verdi. Fakat bu, ancak bir dereceye kadar mümkündü. Muayyen bir iş meydana çıkarmaya, hedefine doğru durmadan yürümeye mecbur bir inkılâpçıydı.

Bütün ihtiyatına rağmen, gün geçtikçe, meslek ve maksadı daha açık anlaşılmaya, yavaş yavaş büyüyen eseri artık gizlenmeyecek bir genişlik almaya başlıyordu.

X

Bir gün "Sarıova" gazetesinde müderris Zühtü Efendinin "Sarığa hürmet vecibesi" adlı bir başmakalesi çıktı.

Âlim ve teceddütperver müderris, hulâsa itibarıyla şunları söylüyordu:

"Bayrak, devletin; sarık, dinin timsalidir. Bayrağa hürmet nasıl bir borçsa sarığa hürmet de öyle bir borçtur. Maalesef bazı kuş beyinliler

sarığa lâyık olduğu derecede hürmet etmiyorlar. Ancak, bütün kabahati onlara yüklemek doğru olamaz. Sarığın hakarete uğramasından ulema-yı kiramı da az çok mesul tutmak lazım gelir. Eline üç, beş arşın tülbent geçiren herkes fesine sarık sarıyor ve lazım gelen fazl ve kemâli iktisabetmek için hiçbir zahmet ihtiyar etmeksizin ulema sınıfına geçip oturuyor. Bu, böyle devam edip gidemez. Mevcut sarıldılar arasında bir tasfiye yapmak doğru olmasa bile badema saracak olanları küçük bir imtihandan geçirmek iktiza eder."

Şahin Efendi, bir sabah bu makaleyi okuduğu zaman pek keyiflendi:

- Yaşasın Zühtü Efendi, dedi, nice zamandan beri beklediğim fırsatı bana kendi eliyle verdi.

Zühtü Efendi, sık sık Muallimler Cemiyetini ziyaret eder ve arasıra orada verilen konferanslarda hazır bulunurdu. Müderris Efendi "Memleketin ümid-i ve müstefid olduğunu" söylerdi. Fakat hakikatte maksadı burasını kontrol altında bulundurmak, memleketteki üç, beş gözü açık idadi, Darülmuallimin ve iptidai mualliminin yeni bir cereyan uyandırmasına mâni olmaktı. Zühtü Efendi, bu maksadına bir dereceye kadar muvaffak da olmuştu. Öyle ki kendisi bulunmadığı zamanlarda bile muhteşem heyulası oradan eksik olmuyor, vakit vakit uyanır gibi olan bazı milli heyecanlar, bu havanın içinde bir türlü alevlenemeyerek sönüyordu.

Şahin Efendinin bu Muallimler Cemiyetinde de büyük ümitleri vardı. İstediği müttefiklerin en büyük kısmını oradan tedarik edeceğine emindi. Fakat şimdilik müspet bir teşebbüste bulunmaktan çekiniyor, yalnız, akşam üstleri muntazam devam ederek kendine kuvvetli bir mevki yapmaya çalışıyordu.

Şahin Efendi, sarık yazısının intişarından iki gün sonra Zühtü Efendiyi Muallimler Cemiyetinde yakaladı; makaleyi ve muharriri göklere çıkardı. "Öteden beri birtakım müna-

fıklar ulema sınıfı ile devlet mekteplerinden yetişme münevverlerin aralarını açmışlardı. Zat-ı fâdılâneniz bu makalenizle sarıklılar ile feslilerin aynı yolun yolcuları olduklarını, bir olan hedeflerine kardeşçe bir beraberlikle kol kola yürümeleri lazım geldiğini parlak bir surette ispat buyurmuş oluyorsunuz" dedi.

Müderris Zühtü Efendi köşedeki koltuğunda tavus gibi kabarıyor, hazzından ağzı kulaklarına varıyordu.

Şahin Efendi, bu mukaddimeden sonra devam etti:

- Zâtı fâdılâneniz bizim velinimet-i irfanımızsınız. Yüksek irşatlarınız ve nasihatlerinizden daima nur alıyoruz. Ancak yazdıklarınızın yalnız gazete kâğıtlarında ve takdirkârla-rınızın ruhlarında kalması kâfi değildir. Yüksek fikirleriniz hemen fiile inkılâb etmelidir. Bu ise bizlerin nâçiz gayretimizle olacaktır. Malûm-1 fâdılânelerdir ki bir memleketin bütün fertleri âlim olamaz. Ancak fertler her hal ve hareketlerinde ulemayı kendilerine rehber ederlerse o memleket güya baştan başa ulemadan müteşekkilmiş gibi daima felah ve necat yollarına gider.

Şahin Efendi, Zühtü Efendiden ziyade bir münasebetsizlik etmelerinden korktuğu bazı sarıklıların gözlerini boyamak için bir müddet daha bu şekilde konuştuktan sonra şu neticede karar kıldı:

- İptidai talebesine sarık sardırmak doğru değildir. Bir kere çocuk, deli gibi bir mahlûktur. Ne yaptığını bilmez. Başındaki sarığıyla yerlerde, çamurlarda yuvarlanır. Yahut arkadaşlarıyla dövüşür, tokat yer. Böylece çocuklar nazarında sarığın kıymeti eksilir... Saniyen sarık bir imtiyazdır. İmtiyaz ise ancak muvaffakiyetli bir tahsilin neticesinde kazanılır. Henüz tahsile başlayan çocuğa sarık sarmak ona mektebe kaydedildiği gün şahadetname vermek gibidir.

Şahin Efendi, birkaç sarıklı muallimin heyecanlı bir surette fısıldaştıklarını gördü ve ağızlarını açmalarına meydan bırakmamak için acele acele bitirdi:

- İptidai talebesi sarık sarmasın demiyorum. Ancak bunu biz muallimler basit bir tetkik ve imtihandan sonra, bir

hak ve imtiyaz olarak talebemizin en çalışkan ve ahlâklılarına verelim. Bu suretle hem mekteplerde bir güzide sarıklılar sınıfı vücuda getirmiş, hem de diğer çocukları teşvik etmiş oluruz.

Şahin Efendiyi evvela memnuniyetle dinleyen Zühtü Efendi bu netice karşısında biraz şaşaladı. Ne "Evet" diyebiliyor, ne de "Hayır"... Müphem bazı sözlerle bahsi kapatmak istedi. Fakat Şahin Efendi, bu müphemliği kendi lehine tefsir ederek bu sözlerden sarih bir netice çıkardı ve müderris efendiyi ikinci bir defa methetti.

"Emir Dede" muallimi hemen ertesi günden itibaren mektebinde işe başlamak istiyordu. Fakat ilk haraket geçtikten sonra onu bir düşünce aldı:

- Ne olur ne olmaz, acele etmemeli. Birkaç gün etrafı dinlemeli, diyordu, mânâsız bir istical ile eserimi tehlikeye koyarsam ömrümün sonuna kadar yanarım.

Şahin Efendi, bu ihtiyatta ne kadar haklı olduğunu sonradan anladı. "Emir Dede" başmuallliminin cemiyette söylediği şeyleri mektebinde tatbike başlamasını âdeta bekleyenler vardı. Bizzat kendi mektebinde muallimlerden birinin:

- Talebenin başından çıkarmak istediği sarık, korkarım ki Şahin Efendinin kendi ayağına dolanmasın; dediğini, haber aldı.

Düşmanlarının çehrelerini artık seçmeye başlamıştı. Bunlar, evvela onun vaktiyle sarığı atmış olmasını bir türlü hazmedemeyen bazı hocalardı. Sonra, büyük ihtiyacına rağmen onun şahsından ve fikirlerinden şüphelenen softalar vardı. Nihayet, rakip mahalle mekteplerinin hocaları geliyordu. Bunların içinde en çok "Dolmacı Hoca" diye mâruf birinin ötede, beride aleyhinde bulunduğunu duyuyordu.

Sarık meselesinde talebe velilerinden biriyle çıkacak bir ihtilâf - etraftan körüklenmek suretiyle büyüyüp vahim bir gaile şeklini alabilirdi.

Bununla beraber Şahin Efendi, çocukları mutlaka bu muzır ağırlıktan kurtarmaya karar vermişti. Kurnaz bir ihtiyatla yavaş yavaş gayesine doğru ilerliyordu. Bir gün kirli ve

eski sarıklı çocukları divana çekiyor:

- Böyle sarıkla gezmek dine hakaret değil midir? Sizin velilerinizde din gayreti yok mudur? Çabuk onları değiştirin, diye evlerine gönderiyordu.

Ertesi gün, nisbeten temiz sarıkla gelen çocuklara baş ka bahaneler buluyordu:

- Çocuklarım... Sarık saran adam, kıyafetine de dikkat etmeli... Eski ve yırtık elbise sangın şerefini bozar. Haydi babalarınıza söylerim. Sizi bu kıyafette mektebe göndermesin.

Başmuallimin hakkı vardı. Askerin üniforması gibi sarıklının kıyafeti de tertemiz olmalıydı. Bu, öyle bir hakikatti ki akan sulan durdururdu. Bunun için çocuklarının kıyafetleriyle uğraşmaya vakit ve hali müsait olan bir kısım aileler Şahin Efendinin dediğini yapıyorlar, fakat bazıları bu sonu gelmez ihtiyatlardan usanarak nihayet

çocuklarının başındaki sarığı çıkanyorlardı. Sonra, sarıklı çocuklar mektepte eskisi gibi oynayıp yaramazlık edemiyorlardı Şahin Efendi, onların en küçük bir kabahatlerine bile göz yummuyor:

- Çocuklarım, başınızda sarık var. Siz, ulemadan sayılırsınız. Koşmaca ve kaydırak oynamak, çamurlara, tozlara yuvarlanmak size yakışır mı? Bahçenin bir köşesinde efendi efendi oturun bakayım... diyor ve sarıklı çocukları sıra sıra duvar diplerine diziyordu.

Şahin Efendinin bu ve buna benzer kurnazlıktan sayesinde sarıklı çocukların sayısı yanya indi. Talebeden birinin daha sarığı, cüppeyi attığını gördükçe derin bir sevinç duyar, bir gün evvelki müfsit ve gülünç ihtiyar karikatürünün bir gün sonra, sarığı atar atmaz, kozasından çıkmış kelebek gibi birdenbire hafifleşmesine, zeki ve sevimli bir çocuk haline gelmesine gizli gizli bayram ederdi.

XI

Muallimler Cemiyetinde Müderris Zühtü Efendi gibi Cabir Beyin de ehemmiyetli bir mevkii vardı. Kâtib-i mesul

bazı akşam üstleri Cemiyete uğrar, muallim arkadaşlarla "hasbıhal" ederdi. Zühtü Efendinin daima "Memleketin ümit-i âtisi olan genç muallimlerden istifade ve istinare ettiğini" söyleyerek gönül almasına mukabil o, açıkça "İrfan ordusu neferlerini tenvir, onlara başçavuşluk etmek istediğini" mağrurane tekrar ederdi.

Kâtib-i mesulün Muallimler Cemiyetinde çoğu Balkan muhacirlerinden mürekkep bir partisi vardı. Bunlar, Cabir Beyin küçük çapta modelleriydi. Onun gibi giyinirler, onun gibi konuşurlar, kâtib-i mesulün milleti uyandırmak için büyük meclislerde ve Muallimler Cemiyetinde anlattığı hikâyelerini onlar mekteplerde çocuklara tekrar ederlerdi.

Bu parti, çok taşkın ve gürültücüydü. Durmadan zalim düşmandan, mukaddes intikamdan, millet muhabbeti ve taassup düşmanlığından bahsederlerdi. Fikir ve emellerini başkalarına telkin etmek için söz söylerler, kavga eder gibi bağırırlar, kızarlar, kızarırlar, dişlerini gıcırdatırlar, yumruklarını sıkarlar. Döktükleri hakikat cevherlerini birdenbire idrak ve kabul etmeyenler olursa dövecek gibi üstüne

yürürler. "Değiştirelim gayrı bu kafaları. Atalun çöplüğe bu mütefessih zihniyetleri... Biz uyanıp değiştirmezsek bu kafaları zalim Avrupa koparır onları armut gibi... diye ellerini uzatırlar, karşlıarındakilerin eski kafalarmı derhal büküp koparark yerine yenilerini takmak ister gibi hareketler yaparlardı.

Bu coşkun uyanma taraftarları ile softalar arasında ara-sıra ufak tefek kavgalar çıkardı. Bununla beraber Zühtü Efendi partisinin ileri gelenleri onlardan pek fazla kuşkulanmaya lüzum görmezlerdi. Ayrılık, daha ziyade işin dış yüzünde ve ehemmiyetsiz teferruatında idi. Halbuki esasta onlar, temiz yolun yolcusu idiler. Nur ve medeniyet diye bağıran gürültücü delikanlılar da Avrupa'ya zalim düşman demiyorlar mıydı? Dünyanın bütün müslümanlarıyla beraber yeşil sancağın peşine takdacaklarına, salibe karşı açılacak *"necm ü Hilâl"* muharebesinin ilk safında öleceklerine and içmiyorlar mıydı? Daha ne yapılabilirdi? Islâmcıların daima ellerinde demek olan bu gençlerin Türkçülüğünden korkmaya ne

lüzum vardı?

Şahin Efendiye bu muallimlerin avcı elbiseleri, dolakları softa muallimlerin şalvar ve sarığından daha sevimli gelmekteydi. Hocaların "Kalib-i mütear" dedikleri vücuda hiç ehemmiyet vermemelerine mukabil bunların ancak ve ancak "Bazu, yumruk, bacak, ciğer" diye bağırmaları, çocukları yalnız "din ve kin" denen iki pistonla işler birer hayvani makine haline sokmak istemeleri Emir Dede başmuallimine hoş görünmüyordu. Hele onların ana rahimlerinden çıkarılarak şişlere takılan, ateşte kızartılan çocuklara, gözleri oyulan, ağızlarına kurşun akıtılan müslümanlara ait tasvirlerini softaların cehennem hikâyeleri derecesinde zararlı buluyordu.

Şahin Efendi, bir gün Muallimler Cemiyetinde bunlardan biriyle - idadi mektebinde jimnastik muallimi olan Üs-küplü bir gençle - küçük bir münakaşaya girişti. Bu, evvela bir şaka gibi başlamıştı.

Üsküplü muallim:

- Ben hem İslamcıyım, hem Türkçüyüm. Dinim ile milletimi birbirinden ayıramam, diyordu.

Şahin Efendi, bir lâtife olmak üzere:

- Bizim medrese mantığında bir kaide vardır: "Bir şey ya hacerdir, ya lâhacerdir" derler... Ya taş, ya taşın gayri... O şey hacerse lâhacer,

lâhacerse hacer olamaz. İkisi ortası yoktur, dedi.

Jimnastik muallimi kızdı, medrese mantığı aleyhinde şiddetle atıp tutmaya başladı.

Şahin Efendi, bilâkis hiç sükûnetini bozmadan gülümseyerek dinliyordu:

- Ben de o noktada sizinle beraberim, dedi, ancak medrese mantığını çürütmekle itirazımı çürütmüş olamazsınız, emin olunuz, tariz fikriyle falan değil, sırf merakımdan soruyorum. Bana cevap veriniz; iki ordu karşı karşıya gelmiş far-zedelim. Bunların birisi gayri Türk kardeşlerimizden yani Hintlilerden, Cavalüardan, Çinlilerden falan müteşekkil... Ötekisi ise gayrimüslim Türk kardeşlerden... Şimdi siz, mut-

laka bu ordulardan birine yardım mecburiyetinde bulunsanız hangi tarafı iltizam edersiniz?

Genç jimnastik muallimi cevap bulup veremiyor.

- Olur mu böyle şey? diye kızıyordu.

Şahin Efendi, yine o lâtife edasını bırakmayarak devam

etti:

- Müslüman olmayan Türklere yardımda bulunursanız koyu milliyetçisiniz. Türk olmayan müslümanlan tutarsanız diyanetperversiniz. Bunun ikisi arası olamaz. Ya o, ya o... Bakın bu suali hoca arkadaşlarımızdan birine sorsaydım tereddüt etmeden "elbette müslümanlarla beraber olurum" diyecekti. Demek onların gayeleri daha sarih...

Üsküplü muallim ile arkadaşları Emir Dede başmualli-mine münasip bir cevap bulup veremeyerek geveleyip, kızıyorlardı.

Şahin Efendi, fazla ileri gitmeyi yine ihtiyatla muvafık bulmadı.

- Maksat lâtife, dedi, bununla beraber bu meselelerin öyle göründükleri kadar sade olmadıklarını teslim etmeliyiz.

Şahin Efendi; Muallimler Cemiyetinde en çok idadi hocalarına dikkatle gözlerini dikmişti. Yetiştireceği talebeden büyük bir kısmını onlara teslim edecekti. Er geç Sarıova idaresinde vazife veya söz sahibi olacak seçkinler sınıfı İdadi muallimlerinin elinden çıkacaktı. İdadi mektebi, uyanık ve değerli bir nesil yetiştirecek halde değilse kendi emeklerinden büyük bir kısmına yazık olacak demekti.

İdadi müdürü Talip Beyin bir gece Cemiyette muallimlere verdiği konferans Şahin Efendiyi dehşet içinde bıraktı.

İlan edilen mevzu "İlim ahval-i ruh"tu. Eski Galatasaraylı beklenildiği gibi Avrupa'dan, Fransa'dan bahsetti. Söylediklerinin hülâsası şu idi:

- Fransa'da meşhur bir "Alan Kardek" müessesesi var-

mış... Uzun ilmi tecrübeler ve tetkikler neticesinde ruh hakkında birçok hakikatlere varmış...

Bu neticeler, din âlimlerimizin asırlarca evvel bu bapta meydana koydukları hakikatlere tamamıyla uyuyormuş. Talip Bey, ilim diye birtakım ispirtizma masalları anlatıyor, Frenk isimleri sayıyordu. Ruhun varlığından şüphe edenlere, insanları hacer, şecer addedenlere yaradana sığınıp bir tokat atmahymış, "Ne vuruyorsun?" dedikleri vakit "Madem ki hacer, şecer kabilinden bir mahlûk imişim, bu karehetim-den niçin dılgir oluyorsun?" diye ağzını kapatmalıymış...

İdadi müdürü sözlerini arasıra böyle soğuk latifelerle süsleyerek konferansma devam ederken Şahin Efendi, yanındaki Rasim'e yavaşça:

- Bu konferansı ben, softalık zamanımda dinlemeliydim, diyor, sonra daha acı ve ciddi ilave ediyordu:

- Maahâzâ bizim mollalar bundan daha mantıki söz söylerler... Bilgileri daha derli topludur... Mantıkları daha kuvvetlidir. Ancak, ne çare ki mebadleri bozuktur, düşün, bak, Rasim... Bu adam, söze başlarken "Galatasaray'da hemen hemen bir Avrupalı terbiyesi gördük" dedi.

Talip Bey, eski İslâm filozofları ile şimdiki Avrupa âlimlerini bir noktada birleştirip el ele verdikten sonra biraz da tereddüt hareketlerinden bahsetti. Memleketin artık gözünü açtığını, son muharebenin bir nevi Hilâl-Salip muharebesi olduğunu anladığını tekrar etti; Balkanların zulümlerini anlattı; sonra konferansın başıyla sonunu bir türlü münasip bir şey bulup birbirine lehimleyemeyerek geveledi, durdu.

Şahin Efendi:

- Çok garip, diyordu, güya Zühtü Efendi ile Cabir Beyi hal ve hamur etmişler, meydana bu zat çıkmış... Maama-fih, ilim ve ihata itibarıyla Zühtü Efendiden, milli heyecan itibarıyla Cabir Beyden çok aşağı ve

çok iptidai... Cabir Bey, hiç olmazsa duyduğunu söylüyor, halbuki bu, sadece onu soğuk soğuk taklit ediyor.

İdadi muallimlerine gelince, bunlardan bir kısmı softa bozuntusuydu. Eski Darülmualliminlerde üstün körü bir tah-

silden sonra fen, riyaziye, coğrafya muallimi olmuşlardı. Aralarında birkaç istidatlı genç yok değildi. Fakat bir kısmı müritti. Açık hareket ettikleri ve sözlerini sakınmadıkları için halk nazarında deli, dinsiz; ahlâksız diye tanınıyordu. Bu bakımdan ciddi bir iş görebilmelerine imkân yoktu. Hâsılı, koca mektepte işe yarayacak ancak iki, üç muallim vardı. Bununla beraber Şahin Efendi: "Böyle işlerde kemmiyetin ehemmiyeti yoktur. Hak ve hakikatten kuvvet alan bir tek şuurlu insan, bu sürüyü kendine râmedebilir" deyip gittiği için bu netice karşısında ümitsizliğe düşmüyordu.

XII

Şahin Efendi, beş altı ay perde arkasında gizli gizli çalıştı. Sanova'da mevkiini iyice kuvvetlendirinceye kadar da öyle yapmak fikrindeydi.

Hakiki rengi bir türlü belli olmamış, kimse onun meslek ve maksadı hakkında kat'i bir fikir edinmemişti. Bir muvaffakiyeti de daima köşede, kenarda kalmayı bilmesiydi. Kat'i bir ihtiyaç olmadıkça ortaya çıkmıyor, atılganhk etmiyordu. O kadar ki Eyüp Hoca bile onun hakkmda son hükmünü verememişti.

Bir hareketinden, bir sözünden şüphelendiklerini sezdiği vakit derhal bir çevirme hareketi yapıyor, kendisini zannettiklerinden büsbütün başka bir adam gösteriyordu.

Şahin Efendi, Rasim ve Deli Necip ile konuşurken: "Ne yaparsın, dedi. Eyüp Hoca'yı yere vurmak için onun tabiye-sine müracaattan gayri çare yok."

Hatta Deli Necip bile ona bakarak bir dereceye kadar ihtiyata riayet eder olmuştu. Bununla beraber beşinci ayın sonunda çıkan bir vaka onu artık siperinden çıkmaya ve açık meydanda dövüşmeye mecbur etti. Bereket versin ki bu beş ay içinde epeyce bir yardımcı kuvvet hazırlamaya muvaffak olmuştu.

Şahin Efendiyi bir gece bir Hafız cemiyetine davet et-

mislerdi. Hıfzı dinlenecek bahtiyar çocuk, fakir ve yaşlı bir mahalle imamının büyük oğluydu. Emir Dede mektebinin eski talebelerindendi. Bir buçuk sene evvel onu mektepten alarak hıfzı çalıştırmaya başlamışlardı. Hocası Hafız Rahim Efendi, gayet celalli bir adamdı. Ondan, sade talebesi değil, konu komşudaki saçlı, sakallı adamlar bile korkardı. Az buçuk tembellik, avarelik eden çocukların başına kocaman sopasını indirdiği vakit Allah yarattı demezdi. Hâsılı, mesleği nin eri bir adamdı.

Küçük Remzi, Hafız Rahim'in "Zihn-i evvel" sınıfına ayırdığı en iyi talebelerdendi. Çocuktaki gayret ile hocanın sopasındaki keramet bir araya gelince, bir buçuk seneden az bir zamanda haşan bir iptidai talebesinden akıllı, uslu bir hafız çıkmıştı. Fakat nedense çocuğun sıhhati son zamanlarda bozulmuştu. Gitgide zayıflıyor, sık sık baygınlıklar geçiriyor, burnu kanıyordu.

Hafız cemiyeti muazzam bir düğüne benzemişti. Bütün mahalleli, ihtiyar imama yardım etmiş, kimi çocuğa yeni elbiseler yapmış, kimi davetliler için mükellef yemekler hazırlamıştı.

İmamın evi küçük olduğu için hafız cemiyeti yerli zenginlerden birinin evinde yapılacaktı.

Şahin Efendi kasabanın bütün ulemasmı, güzel sesli hâ-fızlannı, büyük memurlar ve eşrafından bir kısmını mecliste buldu.

Başmda sırmah bir sarıkla ortada dolaşan küçük hafız, çok solgun görünüyordu.

Şahin Efendi, onun arasıra başım duvara dayadığını, gözlerini kapayarak sarardığına dikkat etti. Tabii, sevinç, iftihar ve heyecanından... Bir ara, bir oda kapısından girerken ayağı bir şeye takılmış gibi birdenbire diz çöktü, sonra yüzüstü yere kapandı. Etraftan koşuştular, çocuğu yerden kaldırarak kucaklarına aldılar. Bayılmıştı. Yüzü mum gibi beyaz ve renksizdi. Gülümseyerek uyuyor gibi bir hali vardı.

Yüzüne su döktüler. Canlanır gibi oldu, ağzı biraz açıldı, dudağının sağ ucundan hafif hafif kan sızmaya başladı.

Birisi: "Bir şey yok... Düşerken ağzını kapıya çarptı. Dişleri kanamış olacak" diye bağırdı.

Çocuğu bir minder üstüne yatırdılar; yüzünü, ağzını yıkamaya, limon koklatmaya, şakaklarını, bileklerini kolonya ile ovuşturmaya

başladdar. Fakat küçük hafız, bir türlü kendine gelmiyor, arasıra öksürüyor, kan devam ediyordu.

Çocuğu iri yapılı bir adamın kucağına vererek evine naklettiler. Hocalar, korkudan, şaşkınlıktan dili tutulan ihtiyar imamın ellerini sıkıyorlar, sırtını okşuyorlar: "Bir şey yok. Biraz istirahat etsin. Biiznillâh-i taalâ kendine gelir" diye teselli ediyorlardı.

»

* *

Allah sekizde verdiğini dokuzda almaz. Üç gün sonra küçük hafız vefat etti. Mahallenin ve yerli zenginlerin yardımıyla bir muazzam cenaze alayı yapıldı. Kasabanın bütün uleması, eşrafı, büyük memurları ihtiyar imamın harap ve fakir evinin önünde toplandı. Bu şeref, pek az ana, babaya nasip olurdu. İhtiyar imam, evinin karşısındaki viranenin duvarı dibine çömelip sessiz sedasız ağlayacağına secde-i Rahmana kapanmalı, ellerini göğe kaldırıp Cenab-ı Hakka hamd ve şükretmeliydi. Küçük hafız, bir cennet kuşuydu. Hıfzını dinlettiği gece bütün günahlarını affettirmiş, melekler sınıfına girmişti. Bu denî dünyanın meâsî ve seyyiatiyle tekrar kirlenmemesi için Cenab-ı Allah onu yanma çağırmıştı. O cennet kuşunun arkasından ağlamak... İsyan ve günahlarının en büyüğüydü. Küçük hafız, babasına, anasına, kardeşlerine cennet bağlarında köşkler hazırlamaya gitmişti. Onun şefaati sade anasına, babasına değil, şu mahallenin dar sokaklarını dolduran cemaat-i müslimin umumuna şâmil olacaktı. Küçük hafız, bir şehit, ihtiyar imam şehit babasıydı. Evet, saadetin, şerefin bu mertebesini Allah kaçta kaç kuluna nasip ederdi?

Bununla beraber bu emsalsiz saadetin mertebesini takdir edemeyen yalnız imam değildi. Evde ondan daha aklı

kıt, daha söz anlamaz bir cahil vardı. Çocuğun anası.

Cenaze, kapıdan çıkarılmış, cemaat küçük hafızı iyi bildiğini söylemiş, ona hakkını helâl etmişti. Sırma işlemeli ipek örtüler, kıymetli şallar, sırmalı bir sarık ile gelin gibi süslenen tabut, evden uzaklaşmaya başlayınca yukarı kat pencerelerinden biri büyük bir şıngırtı ile kırıldı, orta yaşlı bir kadın, sokaktaki heybetli tekbir gürültüsünü bastıran yırtıcı bir feryat ile haykırmaya başladı, camı kıran yumrukları kan içindeydi. Elbiseleri parça parça olmuştu. Kendini pencereden sokağa

fırlatmak için çırpınıyor, yalnız elleri, kolları görünen birtakım' kadınlar onu zaptetmeye, içeri almaya uğraşıyorlardı. Tekbir sesleri birdenbire durmuştu.

Kadın, çıldırmış gibiydi:

- Evlâdım. Evlâdımı öldürdüler. Katiller, diye haykırıyordu.

Kalabalıkta bir kaynaşma, bir dalgalanma hâsd oldu. Etraftan "Tutun... Susturun... İçeriye alın!" diye bağrışlar. Tekbirler bu delinin isyanını boğup bastırmak, bu feryadın der-gâh-ı İlâhiye çıkmasına mâni olmak ister gibi daha kuvvetli başladı.

Kadınlar pencerenin arkasında uzun bir mücadeleden sonra küçük hafızın anasını zaptettiler. Bir el, onun nâmahreme karşı açılan, dökülen saçlarını bir bez parçasıyla örtüyor, ikinci bir el Allaha isyan eden ağzını tıkayıp kapatıyor, daha başka eller onun kanlı parmaklarını kırılan camların kenarından ayırmaya çalışıyordu.

Cenaze alayı ağır ağır yoluna devam etti. Ahaliden bu isyana kızmıştı. Fakat ekseriyet kadına acıyordu:

- Kadındır. Cenab-ı Hak kusuruna bakmaz inşallah...

- Anadır ne yapsın?.. Yüreği yanıyor...

- Muvakkat cinnet içindedir biçare. Ne söylediğini bilmez ki...

Cenaze alayı köşeyi dönmüş, tekbir sesleri uzaklaşmaya başlamıştı.

Arkadaşı Rasimle beraber cemaatin en arkasında giden Şahin Efendi, köşe başında gayriihtiyarî durdu, uzun

uzun imamın evine baktı. Benzi sapsarıydı. Fakat dudakları acı acı gülümsüyordu:

- Kadının hakkı var Rasim, dedi, çocuğu el birliğiyle biz öldürdük. Sen., ben., o., o... Hepimiz.

Rasim, hayretle onun yüzüne bakıyordu.

Emir Dede başmuallimi devam etti:

- Evet Rasim... Kadıncağızın hakkı var. Katil bizleriz... Sen., ben., o., cenazenin arkasından giden şu cemaat. Kimimiz bu cinayete doğrudan doğruya iştirak ettik. Kimimiz taassubumuz, cehlimiz, belâhetimiz yahut cesaretsizliğimiz sebebiyle sükut ettik. Yavrucağızı, tam büyüyeceği, taze bir çiçek gibi açık hava ve güneş içinde açılacağı bir yaşta ağır bir yükün altında ezdik öldürdük... Sıhhati yerinde olsaydı belki böyle maddeten ölmeyecekti. Fakat o zaman da zekâsı ölecekti.

Müebbeden alil ve sersem yaşayacaktı. Evet, Rasim bu biçareyi -nice emsali gibi- el birliğiyle biz öldürdük.

•*k k k*

Cenaze, kasabanın mezarlığına gömüldü. Gece, büyük camide devir hatimleri okundu. Hocalar, küçük hafızın kırk lokmasında tekrar birleşmek üzere, evlerine dağıldılar. Şahin Efendi de mektebin üstündeki odasına döndü. Sükût içinde soyundu, yatağına girdi. Fakat uyuyamadı. Kadının feryadı bir türlü kulağından gitmiyordu. Bu ses Şahin Efendinin zihninde yeni bir ufuk açmıştı: Kadın.

Memleket nüfusunun belki yandan fazlasını **vücuda getiren bu meçhul ve mağdur âlemi niçin o vakte kadar hiç hatırına getirmediğini hayretle kendi kendine soruyordu.**

Şahin Efendi, dünyada bir tek kadın tanımış ve sevmişti: Kendi anası. Bununla beraber onun için duyduğu şeyin bir hakiki sevgi olduğundan bile şüphesi vardı ki bin türlü yoksulluk ve mihnet içinde mütemadiyen çalışıp uğraştığım gördüğü bu ihtiyar kadına daima acımıştı. Şimdi, daha iyi hatırlıyordu. Vaktiyle onun için dağda çobanlık ederken içinde bir hafiflik, sevince benzer bir heyecan duyardı. Son-

ra, hocalığı zamanında yabancı köylerde dolaşırken de bunu hissetmişti. Medresede iken bir gün ona elden ele dolaşa do-laşa sararıp yıpranmış bir zarf geldiğini hatırlıyordu. İçini açınca ucu yanık bir mektup çıkmıştı.

Şahin Efendi, bu yanığı görünce fazla bir telâş ve teessür göstermemiş, sade derinden bir nefes alarak:

- Allah rahmet eylesin... Benim garip anacık gitti, demişti.

Sonra, dizlerinin üstünde açık duran kitabını bıraktığı yerden okumaya devam etmişti. Bu matem, görünüşte onu pek az sarsmıştı. Hafif soğuk algınlıkları gibi bir, iki gün bir parça neşe ve iştihasını kestikten sonra geçip gitmişti.

Fakat genç softa, o ramazan, köylerde dolaşırken bir sene evvelki şevk ve gayretini bir türlü bulamamıştı. Eskisi gibi çalışmaktan, para kazanmaktan zevk almıyordu. İçinde bir boşluk, anlaşılmaz bir isteksizlik vardı. O kadar düşündüğü halde bunun sebebini bir türlü bulup çıkaramıyordu.

Şahin Efendi, bu muammayı da o gece halletti: Anasına yardım etmek, onun için bir gaye olmuştu. Heybesindeki yiyecek ve köylerden getireceği beş, on para ile biraz giyecekten o ihtiyar ve alil kadına bir pay ayıracağını biliyordu. O, ölünce dünyada yardım edecek kimsesi kalmıyor, heybesindeki yiyecek, koynundaki birkaç mecidiye ona nafile bir yük gibi görünüyordu.

Şahin Efendi, çok yorgun olmasına rağmen bir türlü uyuyamayarak yatağında bir yandan öte yana dönüyor, düşünüyordu:

- Kadın, çok büyük kuvvet... Ben ki kadını hiç tanımamış, düşünmemiş bir adamım... Ben bile ihtiyar, alil bir ananın tesirinden kendimi kurtaramadım. Bugünkü felâketlerimizde belki onu asırlarca ihmal etmiş, ezmiş, cahil bırakmış olmamızın da bir dereceye kadar tesiri var... Küçük hafızın anası belki tahsilce, fikirce bugünkü cenaze alayını teşkil eden üç, beş yüz erkeğin hepsinden daha aşağı bir seviyede... Fakat bizim şüpheli ilmimiz, bulanık aklımızdan bir türlü anlayamadığımız hakikati o, dertli ana yüreğiyle bulup çı-

kardı. Bize "Katiller" diye haykırdı... Kadının hakkı var. Biçareyi el birliğiyle biz öldürdük. Kimimiz cehlimiz, belâheti-mizle, kimimiz mücrim kayıtsızlığımız, korkak sükûtumuzla..."

Yavaş yavaş gelen uyku Şahin Efendinin zihnini karıştırıyor, biraz evvel mücerret fikirler olarak düşündüğü şeyler feci, korkunç hayallere inkılâb ediyor, gözünün önünden insafsız bir çalıştırma ile katliâm edilmiş masumların hadsiz, hesapsız cenazeleri geçiyordu.

XIII

"Emir Dede" mektebinde küçük hafızın "Bedri" isminde bir kardeşi vardı. On iki, on üç yaşlarında yaramaz, fakat çok zeki bir çocuktu. Bedri, Şahin Efendinin en sevdiği tale-belerindendi. Kardeşinin ölümünden sonra başmuallim, bu çocuğu bir kat daha sevmeye başlamıştı.

Bedri, arasıra mektepten kaçar, başka mekteplere devam eden birkaç yaramaz mahalle arkadaşıyla kırlarda gezmeye giderdi.

Bir aralık Bedri, ortadan kaybolmuştu. Şahin Efendi, o günlerde yine yeni bina gailesiyle meşgul bulunduğu için çocuğu arayıp soramadı.

Başmuallim, bir sabah, odasında ders cetvelini değiştirmekle uğraşıyordu. Kapı açıldı. Küçük Bedri, babasıyla beraber içeri girdi. Çocuğun başında yeni bir sarık vardı.

İhtiyar imam:

- Bedri, artık mektepten ayrılıyor. Rahim Efendi, hıfza çalıştıracak hocalarının ellerini öptürmeye getirdim, dedi.

Şahin Efendi, elinde cetvel ile donup kalmıştı. Bir ihtiyar imama, bir başına sarığı sarar sarmaz vücudu küçülmüş, yüzü ihtiyarlamış gibi görünen Bedri'ye hayretle bakıyor, söyleyecek söz bulamıyordu.

Bununla beraber çocukta şen ve memnun bir hal vardı.

Sevimli çehresiyle gülerek hocasına yaklaştı, elini öptü. Şahin Efendi, imamı bir sandalyeye oturttu. Çocuğun küçük elini elinden bırakmayarak sordu:

- Neden icap etti bu, İmam Efendi?

İhtiyar adam, büyük oğlunun ölümünden sonra çok sulu gözlü olmuştu. Durup dururken yok yere ağlıyordu. Mendiliyle gözlerini, burnunu silerek: '

- Uğradığımız felâket malûm, dedi. Cenab-ı Hak yetişmiş bir evlâdımı elimden aldı. İhtiyar halimde o, benim elimi tutacaktı. Gayretullaha dokunacak diye ağlamaya korkuyorum amma, içime kor dökülmüş gibi...

Bu, Şahin Efendinin sorduğu suale cevap değildi. Bununla beraber başmuallim, onu teselli etmek için bazı sözler söyledi:

- Ne yapalım... Dünya hali bu... Hepimizin başına gelecek. Allah bakidekilere ömür versin dedi.

Sonra, çocuğu göstererek ilave etti:

- Bereket versin ki elinizde bu Bedricik var. İnşallah o, sizi teselli eder. Sizin de, annesinin de acınızı unutturur. Fakat onu hemen hıfza başlatmak istemenizdeki hikmeti anlamadım... Pek küçük değil mi? Bakınız, Bedri, kuş gibi zayıf bir çocuk.

Şahin Efendi, büyük bir heyecan içindeydi. Fakat bunu göstermiyor, sükûnetle gülümseyerek söz söylüyordu. İhtiyar imam, derin derin içini çekti:

- Bedri, hakikaten zayıf... Ben de onun daha birkaç sene büyüyüp kuvvetlenmesini isterdim amma çare yok. Ben, vazife-i imameti nihayet bir, iki sene daha ifa edebilirim. Büyük oğlum sağ olsaydı yerimi alırdı. Âhir zamanımızda beni de, anasını da nâmerde muhtaç etmezdi... O, ölünce iki elimiz böğrümüzde kaldı. Onun için Bedri'nin bir, iki sene içinde behemahal hıfzını dinletmesi lazım... Eğer onu Allanın izniyle pek yakın bir zamanda yetiştiremezsem imamet başkalarına geçer... Biz, yüzüstü kalırız... İnşallah ihtiyar babasına hayrülhalef olacak. Öyle değil mi çocuğum? Artık yaramazlık faslı nihayet buldu. Zaten doğrusunu ister-

seniz ben, onun Maarif Mekteplerinde tahsil etmesine pek taraftar değildim... Hatırınız kalmasın amma mekteplerinizde çocuklar çok âvâre yetişiyor... Evet, Bedri, artık yaramazlığı bırakacak. Güzel güzel dersine çalışacak... Eskiden hafız olmaya hiç hevesi yoktu. Fakat Cenab-ı Allah, yavrucuğun yüreğine bir muhabbet sundurdu. Rahim Hocadan derse başlamak için o, benden ziyade acele ediyor. İnşallah iki sene sonra Hafız şerbetini içersiniz.

Bedri, bir kahkaha kadar şen bir sesle:

- İki sene çok baba; bir sene yeter. Bir seneye bile kalmaz görürsün... dedi.

İhtiyar adam, yine gözlerini, burnunu silerek çocuğunu kucakladı; yüzünü, gözünü öptü:

- Cenab-ı Hak, hulûs ile kendine kalbini bağlayan kullarından hiçbir zaman rahmetini diriğ etmiyor. Kim derdi ki birkaç ay evvel

kardeşinin sarığını kedilerin boynuna dolayan bir haylaz ve haşarı çocukta hıfz-ı Kur'an için böyle ateşin bir şevk ve heves uyanacak. Varol evlâdım; aziz ol. İhtiyar baban, bundan sonra gülerse senin yüzünden gülecek.

Şahin Efendi, artık kendini zaptedemedi. İmamın karşısında bir sandalyeye oturdu, yanında ayakta duran çocuğun ince bileklerini hâlâ elleri içinde tutarak, yavaş yavaş söze başladı:

- İmam Efendi... Merhum oğlunuzu tanımazdım. Fakat ona çok yandım. Sizin kadar demek mübalâğalı olur. Fakat hemen hemen yakın. Buna emin olun. Cenaze evden çıkarken annesinin nasıl feryad ettiğini siz de işittiniz. Başkaları gibi "Cahil kadın... aklı ermiyor" demeyin. Onun bir dereceye kadar hakkı vardır. Büyük oğlunuz hastalıklı bir çocukmuş. Ben, bunu gayet iyi yerlerden işittim, öğrendim. Rahim Hoca, onu yaşını, başını almış demir gibi insanların bile zor dayanabileceği bir şekilde çalıştırdı, yavrucak yük altında ezilen nazik bir tay gibi ölüp gitti. Bedri'nin kuş gibi bir çocuk olduğunu görüyorsunuz. Çocuğu Rahim Hocaya teslim ederseniz iki seneye kalmaz, evelallah onun da icabına bakar. Babasısınız; evlâtlarınızdan bir tanesini kurban

verdiniz. Öteki de elinizden giderse yüreğiniz yanmaz mı?

İhtiyar imam, Şahin Efendiyi dinlerken kâh kızıyor, kâh şaşırıyor, müteessir oluyordu. Titreyen elleriyle alnındaki terleri silerek yalvarmaya başladı:

- Allah rızası için bana böyle şeyler söylemeyiniz. Zaten anası bana bu ihtiyar halimle kan kusturuyor. "Bir evlâdım kaldı. Hıfza çalıştırırsanız o da elimden gider, ben, kuru başıma kalırım, ölürüm de onu hafız etmem!" diye kıyametleri koparıyor... Çektiğim yetmezmiş gibi bir de siz, böyle zehirden acı sözler söylerseniz ben ne yaparım?

Şahin Efendi, büyük bir şefkat ve merhametle:

- Hakikat, daima acıdır, İmam Efendi, dedi, bu acdığa katlanmazsanız zararını çekersiniz, daha büyük ıstıraplara uğrarsınız.

- Size halimi söyledim. Ben, nihayet bir, iki sene daha çalışabilirim; bu zaman zarfında Bedri'yi yetiştiremezsem imamet elden gider, biz açlıktan ölürüz.

- Bedri'nin, kardeşi gibi, Rahim Hocanın sopası altında can verdiğini görmeyi buna tercih eder misiniz?

- İnsaf ediniz... Hangi baba çocuğunun fenalığını ister?... Hem Allah şahittir ki, ben Bedri'yi zorla da hıfza başlatmıyorum. Kendi istiyor. Biraz evvel kulağınızla işittiniz.

- Bedri, çocuktur... Daha ne istediğini bilecek yaşa gelmemiştir. Ona mesela avcı, yahut balıkçı olmak hevesini de telkin etseniz dünden hazırdır. Bedri, sırf sırmalı sarıkların, tantanalı hafız cemiyetlerinin gösterişine kapılıyor. O mertebeye erişmek için ne zahmetlere, ne ıstıraplara katlanacağını şüphesiz düşünemez. Bedri, bugün söylediğinden yarın pekâlâ dönebilir. Emin olunuz, bu çocuk, o kadar ağır bir yükü kaldıramaz. Bu parmak kadar çocuğun Hafız Ra-him'in sopası altında ölmesine Allah da razı olmaz.

- İnsaf ediniz Muallim Efendi. Bir çocuğa Kelâm-ı İlâhi ezber ettirmek rıza'yı ilâhiye muhalif bir şey midir?

- Allah kimseden takati üstünde iş istemez.

- Allah büyüktür. Elbet çocuğumdan yardımını esirgemez.

- Benim korktuğum da asıl bu ya... Ya Cenab-ı Hak, çocuğun dünyada çektiği haksız meşakkatlere acır, onu Hafız Rahim'in sopasından kurtarmak için vaktinden evvel cennete çağırırsa?...

İhtiyar imam, yine kızar gibi oldu:

- Garip şeyler söylüyorsunuz Muallim Efendi...

Şahin Efendi, sandalyesini imamınkine yaklaştırdı, bir

eliyle onun titrek dizlerini, ötekiyle çocuğun çenesini okşayarak:

- İmam Efendi, ben Bedri'yi evlât biliyorum, sen de beni evlât bil. Ne söylersem, ne yapacaksam çocuğun ve sizin iyiliğiniz için olacağına inanın. Madem ki çocuğun hafız olması, ileride sizin yerinizi alması icap ediyormuş, pekâlâ; olsun. Fakat şimdi değil, onu bir, iki sene bana bırakınız, ona hiç sıkıntı ve yorgunluk vermeden güzel güzel şeyler öğreteyim. "Emir Dede'yi bitirsin. Güçlü, kuvvetli bir çocuk olsun. Şimdi iki, üç senede türlü sıkıntı ile yapacağı şeyi o vakit, Allahın izniyle bir senede başarır.

Şahin Efendi, munis, kandırıcı lisanıyla ona yarım saatten fazla söz söyledi. Maksadı Bedri'nin şimdilik mektepten alınmasına mâni olmak, zaman kazanmaktı.

Bu uyanık zekâlı çocuk, birkaç yaş daha büyüyüp açılır, iyi bir iptidai tahsili görürse kimseye muhtaç olmadan kendini kurtaracak bir hale gelirdi.

Neticede ihtiyar imam, Şahin Efendinin sözlerine kanar gibi oldu ve çocuğun iki sene daha mektepte kalmasına razı oldu. Bu suretle karısının da gönlünü almış olacaktı.

Şahin Efendi, ihtiyar adamın ikinci bir defa kararını değiştirmesinden korktuğu için hemen Bedri'nin sarığını çıkardı, onu büyük bir hürmetle katlayarak bir kutuya koydu, yazıhanesine kilitledi:

- İnşallah iki sene sonra onu yine Bedri'nin başına kendi elimle sararım, dedi sonra çocuğu elinden tutarak sınıfa götürdü.

Şahin Efendi, denizde boğulan bir insanı kurtarsa bu kadar sevinmezdi.

Eyüp Hoca, nihayet beklediği fırsatı ele geçirmişti. Emir Dede başmuallimi aleyhine korkunç bir hareket başladı.

Evvela, mektebe memleket eşrafından ve talebe velilerinden beş, altı kişilik bir heyet geldi.

Bunlardan Hacı Emin Efendi isminde biri:

- Müslüman memleketinde salyangoz satümaz... Biz çocuklarımızı mektebe dinlerini, diyanetlerini öğrensinler diye gönderiyoruz... Ne idüğü belirsiz heriflerin evlâtlarımızı dinsiz etmesine razı olamayız, diye bağırmaya başladı.

Hacı Emin Efendi, eski bir eşkiya idi. Otuz sene evvel hükümete teslim olarak jandarma yazdmış, eski arkadaşlarıyla kanlı bir mücadeleye girişmişti. Eşkiya yataklarını çok iyi bildiği için dağları baştan başa kasıp kavurmuş, onlarla uzak, yakın bir alâkası olanları insafsız işkencelerle öldürmüş, köylerde karılarını, çocuklarını bile esirgemeyerek köklerini kurutmaya çalışmıştı.

Hacı Emin, böylece paraya ve kana doyduktan sonra Hicaz'a gitmiş, Beytullah'a yüz sürerek tövbe ve istiğfar etmişti. Şimdi, yetmiş yaşlarında, aptestsiz yere basmayan dindar, uslu bir adamdı. Karıncayı incitmekten çekinirdi. Ancak, din işlerinde birisinin küçük bir yolsuzluğunu haber aldığı zaman eski hastalığı nükseder, etrafı kıpkızıl görürdü. Gençliğinde hasis dünya hırsları, orta yaşında memleketin ve halkın menfaati için kan dökmüştü. İhtiyarlığında da Allah için gaza etmeyi vazife biliyordu.

Alil, inmeli bir adam olmasına rağmen kızıp bağırmaya başladığı vakit karşısında en zorlu eşraf titrerdi:

Hacı Emin, lakırdı dinlemiyor:

- Hâfız-ı Kur'an olmaya azmetmiş bir çocuğu Allahın yolundan çevirmek, enva-ı hakaretlerle başından sarığı çıkarmak ne ahlâksızlıktır, ne dinsizliktir. Buna cüret eden küstahı lokma lokma doğramak faredir, diye Şahin Efendi-

nin üstüne yürüyordu.

Hacı Emin, mektebe yalnız gelmiş olsaydı Şahin Efendiye mutlaka temiz bir dayak atar, başını, gözünü yarardı.

Böyle bir hareket şimdilik hem lüzumsuz, hem de tehlikeliydi. Bir resmî mektep başmuallimin vazife başında tecavüze uğraması hükümeti, bilhassa fırkayı kuşkulandırabi-lirdi. O vakit kendileri haksız ve zararlı çıkarlar. Şahin Efendiyi yıkayım derken bilâkis onun mevkiini kuvvetlendirmiş olurlardı. Bunun için Hacı Emin Efendi, başmuallimin üstüne atılmak istedikçe arkadaşları onu kollarından yakalıyorlar, tatlı sözlerle yatıştırmaya çalışıyorlardı.

Şahin Efendi, darbenin nereden geldiğini derhal anlamıştı.

Tuttuğu yolda daha buna benzer nice hücumlara göğüs germek lazım geleceğini evvelden hesapladığı için şaşırmıyor, korkmuyor, kızmıyordu.

Bir büyük sabit fikrin cezbesi içinde yaşayan bütün insanlar gibi onda da çektiği sıkıntılar ve acılardan biraz zevk bulmaya meyil vardı.

Şahin Efendinin cesareti hodbinlik, gurur ve inattan gelen bir taşkınlık değil, bir fikre inhisar ile inanmaktan, onsuz yaşamayı imkânsız görmekten doğmuş hakiki cesaretti. Korkmadığı, şaşırmadığı halde kızmaya, meydan okumaya da lüzum görmüyor, dudaklarında mahzun bir gülümseme ile sakin ve mütevazi buhranın geçmesini bekliyordu.

Bu gürültülü sahneden sonra eşraf, Emir Dede mektebine emniyetleri kalmadığını söylediler ve çocuklarını alıp gittiler.

Ertesi gün Şahin Efendiyi bir resmî tezkere ile Maarif Müdürlüğüne çağırıyorlardı.

Müdür, elleri ceplerinde, odanın içinde bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordu. Emir Dede başmuallimini görünce kaşlarını çattı:

- Şahin Efendi, bu nedir yaptığınız münasebetsizlik, rica ederim? diye bağırdı.

Maarif Müdürü, Mutasarrıf Müfit cinsinden bir adam-

dı. Herkesle hoş geçinir, maiyetindeki memurlara -şımartacak derecede- nazik muamele ederdi. Şahin Efendiye kızıp bağırması için herhalde ehemmiyetli bir sebep olacaktı.

Emir Dede başmuallimi hiç sükûnetini bozmadı:

- Bilmeden bir kusur etmiş olabilirim, efendim, dedi,

fakat çok kibar, maiyetperver âmirimin münasebetsizlikle tavsif edebileceği bir şey yapmadım. (

Maarif Müdürü, hafifçe bozuldu. Fakat yine hiddet ve şiddeti bırakmayarak devam etti:

- Daha ne yapacaksınız? Biz, cahil ahalinin itimat ve muhabbetini kazanalım, resmî mektepleri halka sevdirelim diye ne yapacağımızı bilmeyiz. Siz, olmayacak bir münasebetsizlik çıkarıp eserimizi mahvedersiniz.

- Ne yaptığımı lütfen söyler misiniz?

- Buyurun, okuyun.

Maarif Müdürü, masanın üstünden bir kâğıt alarak hiddetle Şahin Efendinin ayakları dibine attı.

Bu, altında yüze yakın mühür ve imza bulunan bir mazbataydı.

Oda, çok loş olduğu için Şahin Efendi, mazbatayı pencerenin yanma götürürek okumaya başladı. Hulâsası şu idi:

Başmuallim Şahin Efendi, Emir Dede mektebini berbat etmişti. Çocuklarda din, tahsil, terbiye, ahlâk kalmamıştı Talebeye türlü muzır telkinatta bulunuyordu. Çocuklarının günden güne âvâreleştiğini gördükçe evliya-yı etfalin yürekleri kan ağlıyordu. Hatta mektepteki muallimlerden bir kısmı bile bu adamdan şikâyetçi idi. Ne çare ki ağızlarını açıp kimseye bir şey söyleyemiyorlardı. Nihayet bu adam, hıfza başlamak için mektebi terketmek isteyen bir talebeyi iblisâ-ne birtakım desiselerle kandırarak fikrinden döndürmüş, başındaki sarığı enva-ı hakaretle söküp atmıştı. Bu, böyle devam edemezdi. Durmadan halkın din hislerini tahrik ve rencide etmekle eğlenen bu adamın icabına bakdmalıydı. Sarı-ova ahalisi bunu "Bilcümle hukukunun kefili bildiği diyanet-perver hükümetinden, kemali hulûs-ü suziş ile istirham" ediyordu.

Şahin Efendi, mazbatayı bitirmeden Maarif Müdürü tekrar söze başladı:

- Bir saat evvel Mutasarrıf Beye kasaba muteberanın-dan müteşekkil bir heyet geldi, sizden şikâyet etti. Kuzum Şahin Efendi, sizin işiniz yok mu ki vara, yoğa burnunuzu sokarsınız? Herif, çocuğunu mektepten alıp hıfza başlatacakmış... Başlatır a, babasıdır... Bundan size ne?.. Ne diye kendinize ait olmayan işe karışıp esmayı üstünüze sıçratırsınız? Halk, zaten Maarif mekteplerine şüpheli bir gözle bakıyor. Mahalle mektepleri, vakıf mektepleri günden güne eksileceğine artıyor. Dün evliyadan etfalden bir kısmı mektebinize gelerek çocuklarını almışlar... Efkâr-ı umumiyeyi tatmin ve temin etmezsek daha birçok kimseler de onlar gibi yapacak... Düşününüz bizim için ne felâket ne mağlubiyet! Biz, bilâkis sizin gibi genç, çalışkan bir Darülmuallimin mezunundan talebemizin adedini iki misline çıkarmasını ümit ederdik. Sabahleyin Mutasarrıf Beyi görmeye gelen heyette heyecan ve teessürü görmeliydiniz... Mutasarrıf Beyefendi, fena öfkelendiler. Hatta azlinizi düşündüler. Fakat çok müdebbir ve kanunperver bir zat olduğu için bu davanın hallini bana bıraktı. Mesainizi takdir ettiğimi şimdiye kadar birçok vesilelerle size söyledim. Fenalığınızı istemem. Fakat ne kadar müşkül bir mevkide olduğumu görüyorsunuz. Şimdi, ben ne yapayım?

Şahin Efendi, yine sükûnetini bozmamış, bu nutku, bir kelimesini kaçırmamak istiyormuş gibi, sonuna kadar dikkatle dinlemişti.

Emir Dede başmuallimi, Maarif Müdürünün ne adam olduğunu biliyordu. Onun için vereceği notu çoktan vermişti. İnsanları tabiat ve ahlâk itibarıyla sınıflara ayırmak icap etse onu hiç tereddüt etmeden Mutasarrıf Müfit Beyin sınıfına sokardı.

Bu zat da Müfit Bey gibi ilk terbiyesini Babıâli'den aldıktan sonra Meşrutiyet devrini idrak etmiş klasik memurlardandı. Onlar, toprağın zelzeleleri gibi en idrak edilmez sebeplerle, en beklenilmeyen saatlerde korkunç sarsıntılar

ve yıkıntılar yapan bir gizli ve karanlık kuvvetin vehmi içinde yaşamaya alışmışlardı. Onlara göre, memur, mümkünse hiç yerinden kıpırdanmamak, pek kat'i bir lüzum olduğu takdirde fevkalâde ihtiyat ile adım atmalıydı. Olabilirdi ki yanlış bir hareket, bilinmez bir muvazeneyi bozsun, o zelzeleleri davet etsin.

Şahin Efendi, Mutasarrıftaki hiddetin sadece korkudan ibaret olduğunu biliyordu. Nitekim, biraz evvel Maarif Müdürüne ateş püsküren sebep de yine o idi.

Bunun içindi ki Maarif Müdürü büyük bir hiddetle söze başladığı halde -karşısındaki küçük memurun zeki ve basit bakışı karşısmda- sarsılıp yumuşamıştı. Hele nutkun nihayetindeki "Şimdi, ben, ne yapayım?" sözü âciz ve şaşkınlığın en gülünç bir ifadesi gibiydi.

Şahin Efendi:

- Vicdanınız ve zekânız neyi emrederse, Beyefendi, dedi, çalışmamı beğendiğinizi lüften söylediniz. Kezalik bir ga-yei emel arkadaşı olduğumuzu anlatmak suretiyle kulunuza dünyaları verdiniz.

Maarif Müdürü şaşaladı:

- Ben mi? dedi, ben mi söyledim?

- Emelimizin birer sefalet ve cehalet ocağı olan mahalle ve vakıf mekteplerini yıkmak, talebelerini onlarla kıyas kabul etmeyecek kadar iyi olan Maarif Mekteplerine almak olduğunu söylemediniz mi? Demek ki esasta müttefikiz. Gelelim bu son meseledeki hareketime... Alil bir ihtiyarın iki çocuğundan birini öldürdüler... İkincisini de aynı şekilde öldürmeye kalktılar. Bu masumun göz göre göre softaların cehil ve hamakatine kurban gitmesine vicdanım razı olmadı. Çocuğun velisini fikrinden döndürdüm. Bu, bir günahsa cezasını çekmeye razıyım. Binaenaleyh, yukarıda söylediğim şeyi yine tekrar ediyorum. Vicdanınız ve zekânız neyi emrediyorsa öyle hareket buyurursunuz.

Maarif Müdürü yine asabileşti:

- Canım Şahin Efendi, niçin böyle çocuk gibi söz söylüyorsunuz? Mutasarrıf da, ben de bunları takdir edemeyecek

kadar geri fikirli adamlar mıyız? Yalnız, şunu bilmelisiniz ki efkâr-ı umumiye bir dinamit fıçısı gibidir... Bazen en ehemmiyetsiz bir kıvılcım en müthiş bir infilâke sebep olur.

Şahin Efendi, hafifçe gülümsüyordu.

Maarif Müdürüyle Mutasarrıfın bu kadar açık bir hakikati anlamayacak kadar cahil ve kafasız olmadıklarını o da biliyordu. Fakat korkaktılar. Bir teşebbüste muvaffak olmak için hiç olmazsa yüzde beş, on nısbetinde bir tehlike ve zarar ihtimaline bir türlü razı olamıyorlardı.

Emir Dede başmuallimı şöyle düşündü:

- "Madem ki bu adamlarda medeni cesaret yok. Madem ki kim kendilerini fazla korkutuyorsa onu mümaşat ediyorlar... Şu halde niçin bu histen biz de istifade etmeyelim? Nice korkaklar vardır ki sırf kendi

arkalarından korktukları için -en büyük kahramanlar gibi- ileri atdırlar. Sonra, bu adamlar, zekâ ve malûmat gibi insanlık gururundan da elbet büsbütün nasipsiz değillerdir."

Şahin Efendi, derhal kararını verdi ve Maarif Müdürüne açık bir hücumda bulundu:

- Müdür Beyefendi, ben medreseden yetişmiş, softayı bilirim. Softa, gölge gibidir. Korkup kaçarsan peşini bırakmaz. Fakat cesaretle üstüne yürürsen alabildiğine kaçar. Otuz Bir Mart, önümüzde en iyi bir misaldir... Fırka, softa irticaına karşı şiddet göstermekte haksız mıydı? Softaya karşı zalim ve haksız olalım demiyorum. Fakat onun olur olmaz arzularına baş eğmek de zamanın politikasına hiç muvafık değildir sanırım. Demin vicdanınız ve irfanınız nasıl emrederse öyle hareket buyurursunuz dedim. Fakat madem ki söz, bu mecraya döküldü; daha açık söyleyeyim. Bu meselede Mutasarrıf Bey de, zatıâliniz de beni tutmaya mecbursunuz. Bu, sizin için bir vicdan, izzetinefis ve memleket vazifesidir. Biraz evvel mutasarrıflığa gelen nümayişçilerin kimler tarafından, ne maksatla teşvik ve tahrik edildikleri malûm, bunu böyle bilirken beni feda edemezsiniz.

- Peki, ya efkârı umumiyedeki galeyan artarsa?.

Şahin Efendi gülerek:

- Kolay... Beni haksız ve kabahatli buluyorsanız beni feda edersiniz. Ahalinin arzusunu haksız buluyorsanız hiç aldırmazsınız. Efkâr-ı umumiyeyi teskin için sokağa vezir başları atan eski hükümdarlar gibi hareket edecek değilsiniz ya... Evet, madem ki ben, emelinize canla, başla hizmet eden adamınızım, siz ise münevver ve vicdanlı bir Meşrutiyet memurusunuz, beni son dereceye kadar müdafaa edece* ğinize eminim. Bununla beraber zan buyurmayınız ki bunu azledilmekten korktuğum için söylüyorum. Ben, feleğin çok germ ü serdini görmüş bir adamım. Ona da "Eyvallah!" derim. Şayet, hocalar ağır basarlar da beni arttırırlarsa hakkımı ararım. Onlarla açıktan açığa mücadeleye girişirim.

Emir Dede başmuallimi ile Maarif Müdürü yarım saat kadar münakaşa ettiler. Şahin Efendi âmirine karşı garip bir tabiye tutmuştu. Bazen açıktan açığa hücum ediyordu. Fakat en hazmedilmez şeyler söylerken öyle mütevazi ve tatlı tavırlar alıyor, araya öyle okşayıcı sözler, kelâm rüşvetleri karıştırıyordu ki Müdür, sersemleşiyor, kızmak

mı, yoksa hak mı vermek lazım geldiğini kestiremiyordu. Sonra, yine öyle şeyler bulup söylüyordu ki Maarif Müdürünün uyuşmuş memur haysiyetini sızlatıyordu. O kadar ki Emir Dede başmuallimi odadan çıktığı zaman müdür de hamamdan çıkmış gibi bitkin ve sersemdi.

Şahin Efendi, sokakta yürürken kendi kendine düşünüyordu:

- Bir zaman için Maarif Müdürünün bitaraflığını temin ettik sayılır... Herhalde softalar, onu bana karşı bir kör bir silâh olarak kullanamayacaklar. Şimdilik, buna da Allah bereket versin.

XV

Şahin Efendi, o akşam Muallimler Yurdundan mektebe dönüyordu:

Bir köşe başında karşısına eski siyah çarşaflı bir kadın

çıktı. Yüzünde kalın bir peçe vardı. Fazla olarak akşam karanlığı da iyiden iyiye bastırdığı için çehresini fark etmek mümkün değildi. Şahin Efendi, buna rağmen başını önüne eğerek sordu:

- Bir şey mi istediniz hemşire hanım?

Kadın, kısa bir tereddütten sonra titrek bir sesle söze başladı:

- Muallim Efendi, ben, Bedri'nin anasıyım. Allah sizden razı olsun. Efendimi fikrinden döndürmek için çok gayret etmişsiniz. Fakir bir kadınım. Size duadan başka elimden bir şey gelmez. Ne diyeyim, Allah tuttuğunuzu kolay getirsin. Ne muradınız varsa versin. Teşekkür ederim.

- Estağfurullah hemşire hanım... Çocuk kurtuldu ya bize o lazım.

Kadın, derin derin içini çekti:

- Ah, Muallim Efendi... Bedri'ciğim kurtuldu sayılmaz... İşittiğime göre size bir lakırdı gelmiş... Bizim yüzümüzden bir zarara, falan uğrarsanız.

- Onu hiç düşünmeyiniz hemşire hanım.

- Lâkin şimdi başka bir korku var. Mahalleli, Bedri'nin babasını fena halde sıkıştırıyor. Ona da acımıyorum desem yalan olur. Ne yapacağını şaşırdı. İmamlıktan atarlarsa diye korkuyor...

- Aman hemşire hanım... Şimdi iş size kaldı. Siz, inat edin. O, sizin ısrarınıza dayanamaz.

Şahin Efendi, kadına daha bazı nasihatler verdikten sonra ayrıldı, yoluna devam etti. Fakat sekiz, on adım gittikten sonra aklına bir şey geldi. Birden arkasına dönerek seslendi:

- Hemşire hanım. Hemşire hanım. Kadın durdu. Baş-mualiim, koşar gibi süratle yürüyerek ona yaklaştı, memnun bir tavırla:

- Bedri'yi kafiyen kurtardık, dedi, aklıma çok iyi bir şey geldi. Mahalleli ısrarı arttıracak olursa Bedri'yi yalancıktan hasta edersiniz. Belediye doktoruna götürürsünüz. Oradan çocuğun zayıf olduğuna dair bir rapor alırız.

- Verir mi acaba?

- Onlar ne kadar olsa fen adamlarıdır. Kolayca derdimizi anlatabiliriz. Doktoru ben de ayrıca görürüm. Hem zaten doktora yalancılık teklif edecek değiliz ya... Bedri, zayıf bir çocuk. "Bir iki sene istirahate muhtaçtır" dedi mi mesele kalmaz.

Sevinç, Şahin Efendiye saygıyı unutturmuştu. Artık ka-dinin yüzüne bakmaktan çekinmiyor, gülüyor, bir erkek arkadaşla konuşur gibi serbest ve laubali söz söylüyordu.

Vaktin geç olmasına rağmen hemen mektebe dönmekten sarf-ı nazar etti, arkadaşı Deli Necip'in evine gitti. Kapıdan girer girmez fesini çıkarıp havaya atarak:

- Müjde, dedi, bir müttefik daha bulduk. Fakat bu müttefik kadın. Gayri kadınlar âleminde de elimiz var saydır.

Vakayı başından sonuna kadar Deli Necip'e anlattı. Şahin Efendinin keşfini o da beğendi:

- Bir boş vaktinde Belediyeye gel, doktoru beraber görelim, şimdiden kulağını bükelim, dedi.

ie ie ie

Küçük Bedri vakası, Sarıova'da âdeta günün meselesi olmuştu. Dedikodu ve heyecan günden güne artıyor, Şahin Efendi için türlü yeni rivayetler çıkıyordu.

Emin Dede, her gün talebesinden kaybediyordu. Rakip mekteplere gün doğmuştu. Ahalinin gözüne girmek için türlü türlü nümayişler yapıyorlar, kimisinde mevlûtlar okunuyor, kimisi tantanalı alaylar yaparak talebesini yağmur duasına çıkarıyordu.

Hele "Dolmacı Hoca" Şahin Efendi için her gün akla gelmez bir iftira icad etmekte idi. Bu adama Dolmacı Hoca denmesinin sebebi çok aç gözlü olması ve nöbetle her gün zengin talebesinden birine dolma getirtmesiydi.

Bu hoca, bir gün Şahin Efendi'den Farmasonlardan para aldığını iddia ediyor, ertesi gün Emir Dede talebelerinden birinin resim defterini eline alarak kahve kahve dolaşı-

yor, haç şeklinde birbirini kesen çizgileri ahaliye göstererek:

- Ya eyyühenas... Şunlara bakın... Bu adam, çocuklara salip resmi yaptırıyor... Buna nasıl tahammül edilir? diye atıp tutuyordu.

Emir Dede mektebi halk gözünden düşmeye, içindeki çocuklara dinsizlik, ahlâksızlık. Farmasonluk propagandaları yapılan şüpheli bir yer olarak görülmeye başlamıştı.

Dolmacı Hoca, akşam azadında eskisi gibi talebesini mektep kapısından salıvermiyor, onları tabur halinde dizip ilâhiler okutarak sokaklarda gezdiriyor, sonra Emir Dede'-nin karşısındaki meydanda dağıtıyordu.

Büyükler arasındaki ihtilâf çocuklara da sirayet etmişti. Dolmacı'nın çocukları Emir Dede karşısında türlü münasebetsizlik yapıyor, oradan çıkan talebelere sataşıyor, pek küçüklerini sokak aralarında sıkıştırarak dövüyordu.

Çocuklar arasındaki bu kavgaların büyüklere intikâl etmesi, kasabadaki ahali arasında bir arbede çıkması pek mümkündü.

Bir perşembe günü Dolmacı'nın talebelerinden biri sapan taşıyla Emir Dede mektebinin bir camını kırdı. Aynı gün yine onlardan biri Emir Dede'den çıkan bir küçük çocuğu düşürüp burnunu kanattı.

O zamana kadar Şahin Efendi, şikâyetlerini dinletemiyor, "çocuktur ne yapalım... başa çıkılmıyor" diye cevap alıyordu. Fakat bu iki polis vakası çıkınca Şahin Efendi nin dördüncü müttefiki komiser Kâzım Efendi,

maiyetindeki genç polislerle beraber sahneye girdi ve Dolmacı hocanın çocuklarına müthiş bir **gözdağı** vererek Emin Dede önünden dağıttı.

Şahin Efendi, çocuklarını mektepten almaya gelen velilere bir şey söylemeye lüzum görmüyordu. Yalnız, bir gün esnaftan oldukça aklı başında görünen bir adama sordu. O, canı sıkılmış gibi bir vaziyette:

- Vallahi birader Efendi, dedi, hani mektebinizden çok memnunum, dinsizlik falan öğretiyorsunuz diye çıkardıkları lakırdılara da inanmıyorum... Ancak müşterilerden

bazıları "Ne... diye çocuğunu o mektepte tutuyorsun?" diyorlar, alışverişi kesiyorlar... Ne yapalım geçim dünyası...

» * *

Şahin Efendi, Eyüp Hoca'nın büyük bir maharetle idare ettiği bu hücumlardan müteessir olmuyordu. |

Onlann hilelerine bazen o da hile ile mukabele ediyordu. Hele Dolmacı Hoca ve emsalinin ahaliye yaranmak için yaptıkları aptalca taşkınlıklardan çok istifade etmişti. Sarıklı çocuklar sokaklarda ilâhiler okuyarak dolaşırken "Balkan mezaliminin intikamını bu çocuklar mı alacak? Bu tarz terbiye ile ancak memlekette Otuz Bir Mart irticalan yapacak softalar yetişir... Zatıâliniz, terakki ve teceddüdü gaye edinmiş bir fırkanın mümessilisiniz. Sizden de mi korkmuyorlar. Bu, ne cesaret?" diye Sabri Beyi kışkırtıyordu.

Hükümete gelince, "Emir Dede" mektebine günlerce türlü türlü müfettişler göndermiş, fakat Şahin Efendinin ce-zalandırdmasını icap ettirecek hiçbir yolsuzluğunu yakalayamamıştı.

Bu esnalarda bir gün Cabir Bey "Emir Dede" mektebine geldi. Çocuklara terbiye-i bedeniye hareketleri yaptırdı. Neticeden çok memnun olduğunu söyledi. Şahin Efendinin elini sıkarak tebrik etti.

Kâtib-i mesulün bu tebriki Şahin Efendi için muvakkat bir sigorta hükmünde idi. Yeni bir vaka çıkıncaya kadar ne hükümet ona el sürer, ne de hocalar fazla bir taşkınlık edebilirlerdi.

Şahin Efendiyi en ziyade memnun eden şeylerden biri de kendi çocuklarının mekteplerine gösterdikleri sevgi ve bağlüıktı. Onlar, mahalle mektepleri talebesiyle kendileri arasındaki farkı anlıyorlar, etraftaki mütemadi dedikodulara rağmen ne Şahin Efendi'ye, ne de öteki muallimlere kar-

§1 hiçbir titizlik ve emniyetsizlik göstermiyorlardı.

Muallim Rasim:

- Attığımız tohumların bu kadar çabuk filizleneceklerini umar mıydık? diye seviniyordu.

Şahin Efendi, şüpheli bir gülümseme ile cevap veriyordu:

- O kadar fazla nikbin olmayalım Rasim. Bazı noktalarda çocuklarla büyük insanlar arasında pek o kadar fark yoktur. Bu, âdi bir zümre gayretkeşliğinden başka bir şey değildir... Düşmanlarımız, talebelerini bize ve mektebimize değil, talebemize karşı kışkırtmak belâhetinde bulundular. Bu hücum karşısmda bizimkiler de oraya toplanıverdiler. Bununla beraber bu da bizim için sevinecek şeydir. Yalnız şuna gayret edelim ki, bir fırka gayreti şeklinde başlayan bu bağlılık, yeni mektebe karşı hakiki bir kalb ve fikir bağlılığı haline gelsin.

Bedri, artık mektebe gelmiyordu.

Mahalleli ve eşraf; ihtiyar imama şiddeüe çullanmışlar, onu, Bedri'yi Emir Dede'den almaya mecbur etmişlerdi.

Bununla beraber çocuk, şimdilik Hafız Rahim'in derslerine de başlamıyordu. Şahin Efendiden kuvvet alan Nazmiye hanım: - Bedri'nin anası- "Ölürüm de çocuğumu vermem!" diye ayak diretiyor, kıyametleri koparıyordu.

Kadındaki yeis ve heyecan, mahalledeki başka kadınlara da sirayet ediyordu. Evvela sadece çocuğunu kaybetmiş anne ıstırabını anlayarak acıyan kadınlar, gün geçtikçe ona hak vermeye de başlıyorlar, erkekleriyle kavgalara, münakaşalara girişiyorlardı.

Nihayet, Bedri'nin hastalığı komedisi başladı.

Belediye doktoru Kâni Bey elli beş yaşlarında kır sakallı, kırmızı yüzlü, şen, tatlı bir adamdı. Edirneliydi. Fakat yirmi beş sene evvel geldiği Sarıova'yı öyle sevip benimsemişti ki bir daha memleketinin adını ağzına almamıştı. Sarı-

ova'da da onu sevmeyen yoktu. Çocukla çocuk, büyükle büyüktü. İki eli kanda olsa bir vakit namazım kaçırmazdı. Sesi gayet güzeldi. Doktorluğu kadar tekkelerde okuduğu kasidelerle de şöhret almıştı. Bununla beraber rakı eğlencelerinde şarkı da okurdu.

Büyükler ve kibarlar onu çok severlerdi. Böyle olduğu halde o, hiç kibir getirmez, fakir ahaliye ve köylülere kart deş, evlât gibi muamele ederdi.

Sonra, hayırcılığı da meşhurdu. Kasabaya yeni gelen doktorlara yine kardeş, evlât gibi yardım eder, hastalarının bir kısmını onlara verirdi.

İlk karısı öldükten sonra Sanova'dan bağlı, bahçeli bir kız almış, ona ait toprakları âdeta bir çiftlik haline getirmişti. Kasabanın dedikodularına hiç karışmazdı. Yanında geçen sözleri gülümseyerek dinler, bunlar hakkında fikir sorulduğu vakit ellerini oğuşturarak:

- Ne diyeyim bilmem ki... Fen ve meslek beni ancak çok iyi bildiğimiz şeyler hakkında hüküm vermeye alıştırdı. Mütalâanız doğru gibi görünüyor. Fakat bilinmez ki... derdi.

Yirmi beş senedir Sanova'da bir tek idare adamıyla ihtilâfı olmamıştı. Hasdı herkes, onu severdi; hocalar züht ve takvası, dervişler kalenderliği ve kasideleri, keyif ve ehli neşesi, kibarlar tevazuu, fakirler nezaket ve şefkati için...

Yalnız, Deli Necip'in nedense onunla yıldızı barışık değildi. Belediye mühendisi arasıra:

- Bu adama bir türlü ısınamıyorum vesselam diye söylenirdi.

Bununla beraber Deli Necip, ondan ne kadar nefret ederse o, mühendisi o kadar sever görünürdü.

Bedri'nin muayeneye getirileceği günün sabahı Şahin Efendi ile Deli Necip onu evinde ziyaret ettiler. Daha giyin-memişti. Bahçede gecelik entarisiyle sabah kahvesini içiyor, karşısında ayakta bir köylüye yine Sarıova'ya yeni gelmiş meslektaşlarından birinin evini tarif ediyordu. Başmuallim-le mühendisi görünce bir sevinç feryadı koparарak koştu:

- Vay efendim. Bu, ne saadet! Bu, ne tenezzül. Bilirler

ya efendim... Necip Beyefendiden bahsedilirken: "Belediye mühendisimiz öyle mesleğinin ehli bir çocuktur ki kazamızı karış karış bilir. Bir bilmediği varsa o da fakirhanenin yoludur" derdim. Onda da yanılmışım.

Kani Bey, türlü hareketlerle mütemadiyen eğilip doğrularak meserretini idare ederken entarisinin kuşağındaki anahtarlar mütemadiyen sallanıp şıngırdıyordu. Fakat aklına bir şey gelmiş gibi birdenbire çehresi karardı:

- Sakın hizmet ve muavenetimizi icap ettirecek bir hal yok ya...

Necip, onu temin etti:

- Merak etmeyin, acı patlıcan kırağı çalmaz.

- Oh, oh, oh... Memnun oldum. Efendim, biz doktorlar baykuş gibi adamlarız. Kapım çalınmaz mı, yahut ahbaplardan biri hatırımı almaya gelmez mi, Huda âlim. "Acaba bir felâket, bir hastalık mı var?" diye içime bir ateştir düşer... Cenab-ı Hak, herkesin rızkını bir yüzden halketmiştir. Biz doktorları da insanların elemi ve ölümüyle geçindirir... Böyle olduğu halde beş vakit namazda elimi açar: "Yarabbi, sen Sanova ahalisini hastalıktan masun et de kimse bu kuluna müracaat etmesin. Ben, açlıktan ölmeye razıyım." derim.

Kâni Bey, yine birdenbire köylüye döndü:

- Affet kardeşim... seni beklettim... tarifimi anladın ya... Bu doktor, fevkalâde cevherli bir çocuktur. Sen, onun gençliğine bakma... Biiznillâhi taalâ hastanı iyi eder... İcap ederse ben de gelir bakarım. Hadi kuzum. Hadi kardeşim. Merak etme, Allah Resulûllah sayesinde bir şeyceğizi kalmaz.

Doktor köylünün sırtını okşayarak kapıdan çıkarken Deli Necip, Şahin Efendiye:

- Ne hinoğlu hindir bu herif Yarabbi, dedi, tavırlarına, sözlerine dikkat et... bulunacak tip değildir.

Kâni Bey, misafirleri için içeriye sütlü kahve söyledikten sonra yanlarına geldi.

Deli Necip, meseleyi anlatmaya başladı. Doktorun şen, memnun çehresi o söyledikçe bulutlanmaya başlıyordu. Sa-

kallarını çekiştirerek uzun uzun düşündükten sonra:

- Necip evlâdım... Bilirsin ki senden canımı esirgemem, dedi, fakat bu, bir fen meselesi... Müsaade et Senden mesela sağlam bir bina hakkında sağlam değildir diye bir rapor isteseler... meselenin nezaketini anlıyorsun ya... Bana da bir bina-yı lânî hakkında nasıldır diye soracaklar. Muayene edeceğim. Fen ne diyorsa onu söyleyeceğim. Malûm ya biz de bir nevi hakimleriz. Hakim, nasü hiçbir tesire kapd-madan hükmünü vermek, şerait ve adalet muktezasını icra ve ifa etmekte mükellefse ben de bittabi öyle yapmaya mecburum. Maamafih, bu prensipten ayrdmamak şartıyla elimden ne gelirse...

Şahin Efendi, Bedri meselesi hakkında uzun boylu izahat vermek, doktorda çocuğa karşı bir alâka ve merhamet uyandırmak istiyordu. Fakat Deli Necip, buna meydan vermedi, sözü başka mecralara döktü.

Kâni Beyin evinden çıktıktan sonra mühendis, arkadaşına dedi ki:

- Beyhude çeneni yoracaktın... Vaziyetini derhal anladım. Herif, meseleyi biliyor. Ondan dünyada Eyüp Hoca partisini kızdıracak bir rapor alınmaz.

- Fakat doktoru görelim diyen sen değil miydin?

- Zayıf bir ümit ile... Maamafih, sen, benim de ne eşek taraflarım olduğunu bilmez değilsin Doğan Bey.

Doğrusu aranırsa Şahin Efendi de doktor Kâni Beyi pek beğenenlerden değUdi. Fakat onda fenne, müspet bilgiye karşı saf bir itimat vardı. Sarıova'daki üç, beş fen adamını tabii birer müttefik olarak kabul etmişti. İcap ettiği halde onlara dert anlatabileceğine kanaati vardı. Onlardan birinin böyle en açık bir hakikat karşısında mızıkçılık çıkarmasına bir türlü inanmayacaktı.

- Azizim, bu, ne olsa bir doktor, dedi.

Mühendis, istihfafla omuz silkti:

- Adam olmadıktan sonra doktor olmuş kaç para eder? Müşteriler kızıyor, karıma kesat arız olacak diye Emir Dede'deki çocuğunu alan esnafı biliyorsun ya. Bu Kâ-

ni Bey de o neviden bir hekim esnafıdır Doğan Bey... Bu adam riyanın ...timsali değil, ta kendisidir... Billahi bu herif, o Eyüp Hoca'lardan, Zühtü Efendilerden falan daha şenidir. Onlar, hiç olmazsa kendi mesleklerine, umdelerine sadakat gösteriyorlar... Bu ...fen adamı ise mesleğini onların entrikalarına âlet ediyor... Azizim, bu herifin namaz kılması sahtekârlığındandır. Çünkü hocaları memnun etmezse başına geleceği bilir. Sonra, ahalinin bir kısmı vardır ki daha üfürükçü ve doktor arasında müterediddittir, hali, vakti yerinde ise hastasına doktorla beraber bir de üfürükçü getirir... Birinden fayda gelmezse birinden gelir gibilerden... Bu Kani Bey ise kendinde hem üfürükçülüğün, hem doktorluğun haysiyetini cemetmiş bir adamdır. Cahil ahali, ilacından hayır gelmezse ruhaniyetinden, ruhaniyet para etmezse ilacından hayır geleceğine kanidir... Onun için ona verilecek paraya günah değildir... Kalender tavırları da yalandır... Öyle pa-ragöz derviş gördün mü sen azizim?.. Tekkelerde ilâhi okuyan sesinin rakı meclislerinde piyasa hanendeleri gibi gazel okuduğunu da bu kulaklar kaç defa işitti. Eşraf arasında mü-tevazi diye şöhreti vardır, amma bal gibi dalkavuktur. Ahaliden, köylülerden hiçbir zaman esirgemediği tatlı dile, güler yüze gelince, bu da numaradır. Kendini bir halk babası

gibi tanıtmak; bilir misin bu saf, temiz ahaliye karşı ne reklâmdır. Ahalinin bazdan kirli çıkındır... Bu Kâni Bey, onların kokusunu almakta gayet mahirdir. Uğraştığı nisbette para vermeyecek hastalara gelince, onları da kasabaya yeni gelmiş doktorların en zavallılarına, hiçbir zaman kendisiyle rekabet edemeyeceğine kani bulunduklarına ciro eder. Böyle-ce hem demin bize de yaptığı gibi etrafa karşı hayırhahlık komedisi oynar, hem onların minnettarlığını temin eder. Aynı zamanda da kasabadaki ciddi rakiplerine ağır bir darbe indirmiş olur. Bununla beraber kârı bundan ibaret de değildir. Bu doktorlar çok kere konsultoya ihtiyaç görürler. Tabii başta üstad davet edilir ve yine tabii arslan payını o alır. Eyüp Hoca'nın softalar ve ahaliden mürekkep nasıl bir partisi varsa bunun da bu doktorlardan mürekkep bir partisi

vardır. Onlar üstadı Lokman-ı sani diye reklâm ederler Kani Beyin boş olduğu bu meydanda dilediği gibi at oynatabilmek için hükümete de ihtiyacı vardır. Mesela Belediye doktorluğunu ihtiyacından değil, sui - hani askerlerin bakımından pek ehemmiyetli saydıkları bazı hakim tepeler vardır -tıpkı onlar gibi ehemmiyeti için muhafaza eder.

Deli Necip coşmuştu:

- Şimdi gelelim öteki doktorlara, diyordu, onlar da tabii pek ahım şahım şeyler değil. Yüksek bir ilim adamı Sarı-ova'ya ne diye gelsin? Bununla beraber ne de olsa bu Kâni Beye nisbetle Pastör gibi adamlar... Ancak Kâni Bey ve ava-nesine karşı durmak için onlar da işe fesat karıştırdılar. Çaresiz onun gittiği yoldan yürümeye başladılar. Çünkü öyle yapmasalar açlıktan ölecekler. Bak sana ibretli olduğu kadar da eğlenceli bir vaka anlatayım. Burada eşraftan bir Buzcuoğlu Abdurrahman Bey var. Eşkiya bozması bir eşek herif. Hacı Emin derecesinde değilse de o da muttaki musal-li bir adam. Zaten buralarda hemen bütün eşkiyalara âhir vakitlerde Allah tarafından bir sofuluk gelir. Öleceklerine yakın eşkiyahk rütbesine ererler ve vaktiyle dağda jandarmalara karşı kullandıkları silahı, din düşmanlarına çevirirler. Bu Buzcuzade, biraz o nevidendir. Üfürükçü hocaların hâmisi doktorların can düşmanıdır. Abdurrahman Bey, geçen sene attan düştü. Başı yarddı, kan akmaya başladı. Bir eczaneye götürdüler ve adamcağız, nihayet o kadar korktuğu düşmanların eline düştü. Onun eski eşkiya zihniyetine göre düşman nihayet ele geçti, yapacağı şey gayet basittir. Zaten öldürmekten başka bir hassası olmayan ilaçlarıyla

hemen işini bitirmek. Evvela kesmeye götürüyorlarmış gibi "etmeyin eylemeyin" diye yalvarmaya yattığı yerde çırpınmaya başladı.. Nihayet teminat verildi. Kendini tedavi ettirmek istemezse bir arabaya bindirilerek evine gönderileceği söylendi. "Maamafih, yara ehemmiyetlidir... İyi bakılmazsa ölüm tehlikesi vardır. Biz, söyleyelim de günah bizden gitmiş olsun" denildi. Buzcuzade, ölüm lakırdısı işitince dehşetlendi. Neticede kendini doktorlara teslime razı oldu. Gelelim şirn-

di onların mukabil oyununa. Yara, birkaç günde iyi olacak bir yarıktan ibaretti. Fakat onlar, kafatasında bir çatlaklık gördüler ve bunun yapıştırılması çok büyük ve zahmetli bir iş olduğunu söylediler. Buzcuzade, amana düştü, servetler adadı. Doktorlar da çiziği kolodyumla kapadılar; herifi bir ay kıpırdamadan sırtüstü yatırarak her gün gelip gittiler.

Neticede ne oldu bilir misin Doğan Bey? Buzcuoğlu gezdiği, yürüdüğü yerde "Ben doktorların günahına girmiştim... Kafatasım çatladı da yeniden yapıştırdılar. Doğrusu pes dedim!" diye onları methetmeye başladı. Doktorlar, bu suretle hem birçok para kazandılar hem de bu azılı düşmandan intikam almış oldular. Fazla olarak da hararetli bir taraftar elde ettiler. Sorarım sana Doğan Bey. Fen adamlarına böyle maskaralık yaraşır mıydı? Böyle hareket, meslek ahâkıyla uzlaştırılabilir miydi? Şüphesiz ki hayır, işin daha acınacak tarafı şu ki bu doktorlar, esasen böyle bir şey yapacak adamlar değillerdi. Fakat ne çare ki karşılarındaki Kâni Bey fırkası onları kendilerini sevdirtip tutturmak için fen yakalarıyla, telifi imkânsız şarlatanlıklar, münasebetsizlikler yapıyorlar... Neredeyse köşe başlarında nasıl ilacı satan şarlatanlara, sokaklarda parmaklarıyla diş çıkaran arabacı dişçilere benzeyecekler... Doktorlar ki meslek ahlâkına en fazla taa-supla ehemmiyet veren en temiz ve en uyanık fen adamlarıdır. Bu kasabanın havası onları bu hale getirirse gerisini var sen kıyas et Doğan Bey...

»

*** ***

Vakalar pek az zaman sonra Deli Necip'i tasdik ettirdi. Belediye doktoru sadece çocuğa kuvvet ilaçları vermişti:

- Çocuk filhakika **zayıfçadır,** diyordu; fakat Allaha emanet, bir hastalığını göremiyorum. Hıfza çalıştırılmasında şimdilik pek büyük bir mahzur yoktur. Rapora gelince, resmi bir makamdan çocuğun ahval-i sıhhiyesine dair bir rapor isterlerse derhal yazarım.

Şahin Efendi ile Deli Necip, kadının önüne düşerek da-

ha başka doktorlara da müracaat ettiler. Bazdan Bedri'nin göğsünü zayıf buldular. Fakat hiçbiri açıkça "Çocuğun ah-val-i sıhhiyesi hıfza çalışmasına mânidir" diyemedi. Hele Yahudi ve Hıristiyan doktorlar: "Bize böyle şeyler sormayınız, dininize ait işlere kanşmayız" diye cevap verdiler. t

Yalnız genç bir doktor yüzbaşısı, Bedri'nin müfrit beden ve dimağ yorgunluklarına tahammülü olmadığım tasdik etti, Doktorların bu hareketi Şahin Efendiyi en nazik bir yerinden yaralamıştı. Fakat cesaretini, azmini kıramadı.

XVI

Küçük Bedri meselesi yavaş yavaş söndü.

Evkafhlarla Belediyeciler arasında başlayan yeni bir muharebe bir zaman için Emir Dede ve Şahin Efendiyi unutturur gibi olmuştu.

Bu, bir mütarekeydi. Şahin Efendi, bu sükûta aldanmıyor, için için devam eden yangının bir gün hiç beklenmeyen bir noktada tekrar alevleneceğini gayet iyi biliyordu.

Mektep sıkı bir tarassut altındaydı. Son zamanlarda Eyüp Hoca'mn tavsiyesiyle İlk Tedrisat Müfettişliğine tayin edilen Hulusi Efendi isminde bir softa iki günde bir Emir Dede'ya damlıyor, hocalar ve çocuklarla konuşuyor ve not alıyordu.

Şahin Efendi ile yalan arkadaşları fevkalâde bir ihtiyat ve ihtimam ile çalışmaktayddar. Emir Dede'yi, ani bir hücum ile alınmasından korkulan bir sardmış kaleye benzetiyorlar, müdafaa tertiplerinden hiçbirini ihmal etmemeye uğraşıyorlardı.

Mektebe sürülmek istenen en büyük leke dinsizlikti. Halkın ağzında türlü türlü rivayetler dolaşıyordu. Büyüye büyüye bir çığ haline gelmesinden, hiç eklenilmeyen bir zamanda Emir Dede'yi ve başmuallimini ezip geçmesinden korkulabilirdi.

Şahin Efendi, uzun uzun düşündükten sonra bir karar

verdi: Mutlaka bir şey bulmak, bu dedikoduları kökünden kaldırmak mümkün değilse bile kuvvet ve şiddetlerini kırmak, onların oldukça aklı başında insanlar arasında yayılmasına mâni olmak lazımdı.

Bir gün "Sarıova" gazetesinde "Merkzenlere hürmetsizlik" diye bir makale çıkmıştı. Makalenin muharriri Sarı-ova'nın maruf şair ve münşilerinden Resai Molla idi.

Şahin Efendi, evvela bu serlevhadan mânâ çıkaramadı. Fakat biraz okuyunca anladı ki "Merkzen" "Merk" ile "Zen" kelimelerinden yapdmış ve mezar mânâsında kullanılmıştır.

Resai Molla, birkaç gün evvel Sarıova mezarlığını ziyarete gitmiş, mezarlığı pek fena bir halde görmüş, duvarlar yer yer yıkılmış. "Merkzenler nâbedit" olmuştur... Belediye, şehre su getiriyorum,

caddeler açıyorum bahanesiyle yok yere para sarfettiği halde mezarlığı hiç düşünülüyormuş...

Merkzenleri bu halde bırakdan millet için nasıl felah tasavvur edilirmiş! Bu, böyle giderse memleket batarmış... Allah, Sarıova'ya taş yağdınrmış...

Şahin Efendi, aradığını bulmuştu. iki gün uğraşarak bu makaleye bir cevap yazdı, gazeteye götürdü.

Resai Molla Hazretlerine kısmen hak veriyordu. Mezarlığa bakmak belediyenin vazifesiydi. Ancak bu vazife, şehre su getirmek, yol yapmak gibi vazifelerden daha ehemmiyetli değildi. Hakiki Müslümanlık mezarlara zannedildiği kadar ehemmiyet ve kutsiyet izafe etmezdi.

Şahin Efendi, bu iddiayı akli, nakli birçok delillerle te-yid ediyordu.

Emir Dede başmualliminin ne mezarlıklar ve yollarla bir alâkası vardı, ne de belediyeyi müdafaat etmek gibi bir maksadı... O, sadece din ve şeriat meselelerine olan vukufunu halka teslim ettirmek, kendisini hurafe düşmanı olmakla beraber İslâmiyetin ruhuna sadık kalmış bir hakiki Müslüman olarak tanıtmak istiyordu.

Küçük Bedri meselesinde Kâtib-i Mesul Cabir Beyden istifade etmişti. Şimdi de mektebini dinsizlikle itham edenlere karşı müderris Zühtü Efendiyi kendisine siper etmeyi

düşünüyordu. Bu cevabı sırf bu maksatla yazmıştı.

Makaleyi Sarıova gazetesine koymaddar. Şahin Efendi, Muallimler Cemiyeti'ndeki gece toplantılarından birinde Zühtü Efendiye bundan şikâyet etti.

- Efendi Hazretleri... makalemi belki tarz-ı tahriri iti- t barıyla beğenmediler, dedi. Fakat öyle ümit ediyorum ki arz ettiğim şeyleri tasdik buyuracaksınız. Esasen bu fikirler, siz üstadımızın daima işittiğimiz hakikatler ve hikmetlerin bir şekl-i diğerde ifadesinden başka bir şey değildir... Maahâzâ hüküm yine sizindir... Müsaadenizle makaleyi okuyayım. Yanlış düşünüyorsam beni irşat buyurursunuz.

Şahin Efendi, sarıklı ve fesli otuz kadar muallim önünde makalesini okudu.

Zühtü Efendi de bir zamandan beri Emir Dede başmu-allimine gizli gizli içerleyenlerdendi. Fakat buna rağmen onu tasdik etti, istemeye

istemeye:

- Hakkınız var, dedi.

Emir Dede başnuallimi bununla iktifa etmedi, müderris efendiye din tedrisatı hakkında bazı'fikirlerini de söyledi. Onlar için de "muvafık ve münasiptir" cevabını aldı.

Ertesi sabah. Deli Necip, arkadaşına biraz darddı.

- Ne o? Sen tecdid-i iman mı ettin? dedi.

Şahin Efendi, hafifçe kızararak boynunu büktü:

- İstemezdim ama öyle lazım geldi. Dinsizliğim hakkın-daki dedikoduları ancak Zühtü Efendinin tezkiyesi durdurabilirdi... Müderris Efendinin benim mesail-i şer'iyeye hakkıyla vâkıf bir muallim olduğumu tasdik etmesi şimdilik çok lehimize bir şeydir.

*** * ***

Evet, Emir Dede mektebi harbe hazırlanan bir kale gibi bütün müdafaa tertiplerini almıştı. Ancak Şahin Efendi, bu kalenin içinde gizli gizli düşman hesabına çalışan bazı kimseler bulunduğunu gayet iyi biliyordu. Sarıklılardan iki muallim ile büyük talebeden birkaçı...

Müfettiş Hulusi Efendi, mektebe gelmediği zaman bunlardan rapor alıyordu.

Eyüp Hoca partisi, Bedri meselesinden bütün kuvvetlerini toplayarak tek cepheden hücum etmiş, bunda muvaffak olmayınca tabiyeyi değiştirmişti. Şimdi, bütün gayret ve faaliyetini mektebin ufak tefek kusurlarını, ihmallerini toplamaya, küçük küçük hücumlarla Şahin Efendinin müdafa kuvvetlerini aşındırmaya hasrediyordu.

Bu ehemmiyetsiz vakalar çoğala çoğala bir çığ haline gelecek ve Allahın izniyle bu şenaat ve dinsizlik ocağını temelinden yıkacaktı.

Bir çocuğun mektepten kaçması, sokakta iki talebenin birbiriyle dövüşmesi, sınıflardan birinde yüksek sesle gülün-mesi, sınıflara girilip çıkılırken biraz gürültü edilmesi mesele oluyor, müfettiş Hulusi Efendiye uzun uzun raporlar yazdırıyordu.

Adamcağız, bazen hafiye gibi kullandığı muallimler ve talebe tarafından aldığı malûmat üzerine istintaklar yapmaya kalkışıyordu. Yalnız, tedrisat meselelerine karışmaya pek cesaret edemiyordu. Çünkü Şahin Efendinin şeriat meseleleri gibi fenn-i terbiye bahislerinde de kuvvetli tanındığını ve kendisini kolayca yere vuracağını biliyordu. Müfettişe el altından Darülmuallimin müdürlüğü

va'dedilmişti. Yanlış bir hareket yaptığı halde bütün emekleri boşa gidebilirdi.

Şahin Efendi, mektepteki arkadaşlarından memnundu. Bir kısmıyla zaten gelir gelmez anlaşmıştı. Softalara yakınlığı olan bir ikisini de sonradan dürüst ve vefalı muameleleriyle kendine çekmiş emniyet ve sevgilerini kazanmıştı. Adamcağızlar neler yaptıklarını, hangi emele hizmet ettiklerini pek bilmemekle beraber onun gösterdiği yolda güzel güzel çalışıp gidiyorlardı. Geri kalan iki müfside gelince, Şahin Efendi, yakın arkadaşlarına karşı onları âdeta müdafaa ediyordu:

- Yahu, iki kişiyi çok mu görüyorsunuz? Bir sepet yumurta içinde iki tanesinin cılk çıkmasını tabii görmeli... Şahin Efendi bu adamlara kızmaktan ziyade acıyordu. Bunun-

la beraber bir yolunu bulduğu halde onları mektepten atmaya çoktan karar vermişti.

Hafiye çocuklara gelince, onlara karşı duyduğu his de yine merhametten başka bir şey değildi. Ne yapsın fukaralar?.. Bu fenalığı ve küçüklüğü onlara aileleri öğretiyordu,

XVII

Seyrek olmakla beraber mektebe arasıra kadınlar da uğrardı. Bunların çoğu erkekle konuşmaktan çekineceği kalmamış yaşlı başlı analar ve büyük analardı. Bir gün Şahin Efendi odasının önünde yine siyah peçeli bir kadın buldu ve başını önüne eğerek:

- Bir arzunuz mu var valide hanım? diye sordu. Bu valide hanım sözü üzerine çarşafın içinde kıvrak bir dalgalanma oldu, taze bir ses:

- Estağfurullah efendim, dedi, ricam var da... Müsaade ederseniz içeri gireyim.

Kadın, onun cevabını beklemeden odaya girdi. Bu, belki rastgele bir genç kadındı.. Fakat Şahin Efendi, kadının ne olduğunu esasen bilmezdi. Sanova'da sade kocakarıların çatlak, kalın seslerini işitmişti. Onun için bu ziyaretçi ona evvela fevkalâde bir şey gibi göründü.

Başmuallim, şaşırmış ve korkmuştu. Gözlerini yerden kaldırmaya cesaret edemiyor, mahcup, tereddütlü bir tavırla kapının yanında duruyordu.

Genç kadın:

- Efendim, akrabamdan bir kimsesiz çocuk var, dedi, sizi onun için rahatsız ettim. Mümkünse mektebe kabul etmenizi rica edeceğim. Gerçi şimdiye kadar pek okuyamadı ama zeki bir çocuk...

Şahin Efendi:

- Peki hemşire hanım... Çocuğu getirin de bir görelim, diye cevap verdi.

Kadının biraz geveze olduğu anlaşılıyordu. Başmuallim-

den davet beklemeden bir sandalyeye oturdu, bahsettiği çocuk hakkında bir sürü tafsilât vermeye başladı. Şahin Efendi, bir aralık gözlerini yerden kaldırarak misafirine baktı. Yüzündeki peçe İstanbul hanımlarınınki gibi ince idi. Zaten ilinden de İstanbullu olduğu anlaşdıyordu.

Siyah tülün arasmdan çizgileri güçlükle seçilen, fakat siyah gözleriyle kırmızı dudakları pırıl pırıl yanan bu çehre. Şahin Efendiye pek güzel göründü.

Kadın, odadan çıktıktan sonra buşmuallim, arkasından uzun uzun bakıp düşündü:

- Bunların uğruna yanıp yakılanlara, kendilerini öldürenlere gülüp kızıyorum ama pek haksız değiller galiba...

Genç kadın, İki gün sonra tekrar mektebe geldi. Çocuk yine yoktu:

- Küçük, biraz rahatsız da efendim. Size yalancı çıkmamak için geldim, dedi.

Şahin Efendi, doğruluğun bu derecesini biraz fazla buldu:

- Size beyhude zahmet oldu, dedi, inşallah iyi olduğu vakit getirirsiniz.

Odada bu defa bir talebe velisiyle bir muallim bulunmasına rağmen kadın, yine kendiliğinden sandalyeye oturdu, söze karıştı, serbest konuştu.

Şahin Efendi, içinden:

- Bu biçare buraya galiba yeni gelmiş, diyordu. Kasabanın örf ve âdetlerini bümiyor. Kendini İstanbul'da sanıyor.

Bir zaman sonra talebe velisiyle muallim çıktılar. Onun kalkıp gitmeye hiç niyeti yok gibiydi. Mektebe, muallimlere, çocuklara dair sualler soruyor, vaktiyle İstanbul'da gittiği mekteplerden, tanıdığı muallimlerden bahsediyordu.

Şahin Efendi, bu muhavereden hoşlanmıyor değildi. Fakat onun fazla kalmasını da doğru bulmuyor, sabırsızlanıyordu. Çok soğuk durduğu, suallerine yalnız "Evet" veya "Hayırca cevap verdiği halde kadın, hiç aldırmıyordu.

Bir aralık susadığını söyledi, masanın üstündeki sürahiden bardağa su koydu, içmek için peçesini kaldırdı bir daha

kapamadı.

Bu hareket, Şahin Efendiyi dehşet içinde bıraktı. Bu esnada odaya biri girerse hali haraptı; dünyada kendini temiz-leyemezdi. Evet, belli ki bu kadın, saf bir İstanbulluydu; Sa-rıovahların bu tabii harekete ne mânalar vereceklerini idrak edemiyordu. Yatkın bir çehre ile yerinden kalktı:

- Efendim, affedersiniz, müsaadenizle dersime gideceğim, dedi.

Bu kadının acaba biraz aklından mı zoru vardı? Haftada en aşağı iki defa mektebe geliyordu. Emir Dede'ye kaydettirilecek çocuk, hâlâ görünürlerde yoktu. Hastalığı geçtiği zaman başka mazereti çıkıyor, sonra tekrar hastalanıyordu.

Şahin Efendi, bu saygısız misafiri artık açıktan açığa istiskal ediyordu. Fakat o hiç oralarda olmuyor, kapıdan girer girmez açtığı yüzünü bir türlü kapamıyor, gülüyor, söylüyor, başmuallime olmayacak şakalar yapıyordu. Ondan kurtulmak için bir tek çare kalmıştı. Açıktan açığa kovmak. Fakat bu, Şahin Efendinin elinden gelmeyecekti. İcap ettikçe en sevdiği ve hatınnı saydığı insanları bile kırmaktan çekinmezdi. Fakat kadınlara karşı yüzü yumuşaktı. Sonra, daha başka bir şey de vardı. Hayatında ilk defa bir kadınla ahbap oluyordu. Parlak siyah gözleriyle yüzüne bakan, güzel kırmızı ağzıyla kendisine gülümseyen, söz söyleyen bu ilk, belki de son kadının dargın ve meyus gitmesi ona acı gelecekti.

Şahin Efendi, bir gece Deli Necip'e bu hanımın yapışkanlığından bahsetti. Mühendis, kahkahayla gülerek:

- Yahu, bu kadın sana âşık olmasın, dedi.

Şahin Efendi de güldü:

- Ona ne şüphe, dedi. böyle Allanın öğüp yarattığı gül gibi delikanlıya kim âşık olmaz? Ben bari biraz kılığı, kıyafeti düzelteyim, saçımı, sakalımı bir nizama sokayım.

Deli Necip:

- Böyle söyleme Doğan Bey, dedi, bu kadın denen mahlûklara akd ermez... Hele senin bu meselede hiç ihtisasın yoktur. Onlar bazen suratına tükürmekten iğrenilecek heriflere deli divane olurlar... Gerçi senin suratın hayli berbattır ama... kimbilir...

Mühendis, dikkatle Şahin Efendinin yüzüne bakıyordu:

- Dur yahu, dur, kıpırdama... Vaziyetini değiştirme... Ben, yeni bir şey keşfediyorum... Namusum hakkı için sen zannettiğim kadar çirkin değilsin... Gerçi vech-i dilârânı süsleyen çiçekbozukları meşin asker kunduraları tabanına çakd-mış nalçalara benziyor, seyrek sakalın bu simaya başka bir letafet veriyor ama gözlerin ve ağzın billahi bütün bu münasebetsizlikleri kaybediyor. Ben, kadın olsam bu zeki bakış, bu manalı ağız için seni severdim. Sonra, kadınların inkâr edilmeyecek bir hassaları vardır. En cahil ve akılsızları bile aptala tahammül edemezler... Zeki ile aptal tefrik etmek onlarda âdeta bir şevki tabii gibidir. Onun için, Doğan Bey, kendini pek yabana atma. Olabilir ki bu kadın, sana tutulmuştur.

Mühendis, uzun müddet bir tarz üzere söylendi. Şahin Efendi, onu dinlerken sinsi sinsi gülüyor, alay ediyordu. Bununla beraber Emir Dede başmuallimi o gece yatmadan evvel Rasim'in masa üstünde duran aynasını aldı, yüzüne baktı.

•k "k "k

Meçhul kadın, ertesi gün yine mektebe gelmişti.

Şahin Efendi, sert, kati bir sesle:

- Hemşire hanım, dedi, ziyaretiniz gerçi benim için bir şereftir. Fakat Sarıova dedikoducu bir memlekettir. Sizin sık sık mektebe gelmeniz belki... belki değil, mutlaka dikkati celbeder... İkimiz de Allah esirgesin dile geliriz. Siz kadınsınız, ben mektep muallimi; halkın emniyet ve muhabbetini kazanmaya mecbur bir insanım. Böyle bir dedikodu ikimiz için de hayırlı olmaz. Onun için bademe mektebi teşrif et-

memenizi rica ederim.

Şahin Efendi, bu sözleri söyledikten sonra güç bir vazifeyi yapmış bir insan gibi derin bir nefes aldı.

Misafirinin bir şey söylemeden kalkıp gitmesini bekliyordu. Gerçi genç kadın, sandalyesinde kalktı. Fakat gitmek için değil. Şahin Efendinin yanına gelmek, ta yakından onun yüzüne bakmak için.

Başmuallim, olduğu yerde taş kesilmiş gibiydi. Kadın:

- Efendim, malûm ya ben İstanbulluyum, dedi. Bir erkeğin bir kadınla arkadaş olmasını fena görmem. Burada hemen hemen yalnızım. Memlekette konuşulacak insan pek az. Sizin fikirlerinizi çok beğeniyorum. Hatta yalnız fikirlerinizi de değil...

Şahin Efendi, kulaklarına inanamıyor, kocasıyla ilk defa yalnız kalan bir köy geüni gibi renkten renge giriyordu.

Kadın, devam etti:

- Madem ki öyle arzu ediyorsunuz, peki... mektebe gelmem. Fakat size çok alıştım... Hariçte de birbirimizi görmemize bir şey diyemezler a... Mesela bir boş zamanınızda sizinle kasaba civarında bir gezinti yapamaz mıyız?

Şahin Efendi, gözlerinin kararmasına, kalbinin şiddetle çarpmasına rağmen sakin bir tavırla:

- Böyle bir şeyi akla getirmek bile doğru değil... Size kat'iyen veda ediyorum, dedi.

Kadın, bir şeyler söylemek, onun ellerini tutmak ister gibi bir hareket yaptı. Şahin Efendi, süratle geri çekildi. Bu esnada Rasim'in odaya girmesi başmuallimi müşkül bir mevkiden kurtardı.

Şahin Efendi, sert ve kat'i bir sesle:

- Arzettiğim gibi efendim, badema mektebe kadar zahmet etmenize hacet yok... Çocuk iyi olduğu vakit evrakıyla beraber gönderirsiniz... Zaten mektebe kim gelse kabul ediyoruz.

Genç kadın, ısrarın beyhude olduğunu gördü, peçesini kapayarak odadan çıktı.

Şahin Efendi, bu kadınm ne istediğini, ne ruhta bir insan olduğunu bir türlü anlayamadı. Acaba söylediği gibi bu memlekette konuşacak insan bulamamaktan bunalmış bir İstanbul kadını mıydı? Yoksa deli veya serseri miydi? Bu derece serbest ve yüzsüz olmasına göre âdi bir eğlence kadını olması da akla gelebilirdi. Bununla beraber Şahin Efendi, onun günahına girmeye cesaret edemiyordu. Kadının hiçbir nev'ini tanımadığı için onun bu haline, sözlerine bakarak kat'i bir hüküm veremezdi.

Son bir faraziye kalıyordu: Deli Necip'in dediği gibi bu kadının muallime karşı anlaşılmaz bir meyil duyması.

Şahin Efendi, selim duygu sahibi bir adam olmasına rağmen bu son faraziyeyi daha mülayim buldu. Yüzde bir ihtimal ile bir kadın

tarafından beğenilmiş ve sevilmiş olmak ona bir teselli gibi geliyor, bu ehemmiyetsiz vakayı başından geçmiş bir büyük aşk macerası gibi daima hatırlayacağını hissediyordu.

XVIII

Fırtınalı bir geceydi. Rasim, bir miras işi için yirmi gün izinle İstanbul'a gittiğinden Şahin Efendi, mektepte yalnızdı.

Odasında talebesinin vazifelerini tashih ediyordu. Birdenbire kapı çalındı.

Deli Necip, bazı geceler dertleşmek için mektebe gelirdi. Yine onu zannederek aşağı indi. Fakat sokakta, kapının eşiğine oturmuş bir kadın buldu.

- Kimsiniz? Ne istiyorsunuz?

Kadın, inleyerek:

- Allah rızası için bir parça su, dedi.

- Hasta mısınız?

Kadın, elleriyle kapıya dayanarak yerinden kalkmaya çalışıyor, fakat muvaffak olamıyordu. Arkasında kalın bir dokuma çarşaf vardı, yüzü kapalıydı.

Şahin Efendi, sualini tekrar etti:

- Hasta mısınız? Ne istiyorsunuz?

Kadın yorgun bir sesle kesik kesik söylemeye başladı:

- Köyden geliyorum. Sarıova'da bir kardeşim var. Nerede oturduğunu bir kâğıda yazmışlar; kâğıdı kaybettim. İkindiden beri sokak sokak aradım, bulamadım. Yolda gelirken hastalandım. Yer, yurt garibiyim. Sokakta kaldım. Sarı-ova'da kimseyi tanımam... Allah rızası için beni misafir et...

Kadın, bu son sözleri söylerken ağlamaya başladı. Başını kapıya dayıyor, sarsüa sarsıla hıçkırıyordu.

Şahin Efendi, bu zavallıya acıdı:

- Hemşire hanım... birbirimize yardım etmek boynumuza borçtur. Ancak burası mekteptir. Senin buraya misafir olman caiz değil...

- Başka yer bilmem ki...

- Keşke karakola gideydin. Polisler kardeşini bulurlardı, yahut başka bir kolaylık gösterirlerdi. Haydi, bir gayret et. Seni mahalle imamının evine götüreyim. Müslüman insanlardır. Seni bu gece misafir eder.

- Halim yok efendi, ayaklarım tutmuyor... Ne olur, şurada bir köşede yatayım... Din kardeşi değil miyiz?

Acıdığını gösterirse, kadirim ısrar etmesinden korkan Şahin Efendi, sert bir sesle:

- Olamaz, dedi, haydi, gideceğin yer nihayet iki, üç dakikalık...

Kadın, cevap vermiyor, vücudunu ağırlığıyla muallimin kollarına bırakıyordu. Bayılmıştı. Şahin Efendi, onu, çaresiz, sıralardan birinin üstüne yatırdı, su aramaya koştu.

Kapıdan gelen rüzgâr lambayı söndürmüştü. Muallim, onu nereye koyduğunu hatırlamıyor, kibrit yakarak etrafı araştırıyordu. Baygın kadının yüzünü açtı; su içirmek istedi; fakat dişlerini sımsıkı kilitlediği için muvaffak olamadı. Sular dudaklarının kenarından boğazına, göğsüne sızıyordu.

Şahin Efendi:

- Yarabbi, sen bilirsin!.. Ben, şimdi ne yapayım? Nereden geldi başıma bu belâ diye telâş içinde söyleniyordu.

Kadının başı sıranın kenarından sarkmış, saçları açümış-tı. Kız çocuklar gibi ince ince örülmüş kumral saçlar...

Bu dakikada Şahin Efendinin kadından korkmak, utanmak aklına gelmiyordu. Hastayı bu rahatsız vaziyette bırakmak istemedi, kucagına alarak yandaki muallim odasına götürdü, kanepenin üzerine bıraktı, fakat doğrulup kalkacağı zaman onun, boynuna sarılmış, ellerini kilitlemiş olduğunu fark etti.

Şahin Efendi, baştan başa titredi, göğsünde ilk defa bir kadın vücudunun sıcaklığını, yumuşaklığını hissediyordu.

Büyük bir günah işlemiş gibi korku ile silkindi, ayağa kalktı...

Bu esnada kadın gözlerini açmıştı. Sonra şaşkın şaşkın etrafına bakındı:

- Neredeyim? dedi.

Uzun ve sakin bir uykudan uyanıyormuş gibi gözlerini süzerek gülümsüyor, geriniyordu. Açdan saçlarını, göğsünü kapamak için hiçbir hareket yapmıyordu.

Şahin Efendi, kadma bakmaktan çekinerek:

- Biraz iyi misiniz, gidebilir miyiz? dedi.

Hasta, bitap bir tavırla:

- Ayaklarıma inme inmiş gibi... Yerimden kıpırdana-mayacağım, diye cevap verdi.

- O halde ne yapacağız?

- Ne olur din kardeşi değil miyiz? Şuracıkta yatayım... Sana ne zararım var? Nerede ise sabah olacak. Ortalık ağarınca çıkar giderim.

Kadın, boynunu bükerek yalvarıyordu. Şahin Efendi hiddet ve asabiyetle:

- Çattık belâya, dedi.

İkide birde pencereden sokağı dinliyor, kendi kendine:

- Ey Sarıova'nın her sokakta biri, ikisi yatan kemet sahibi erenleri, evliyaları... göreyim sizi... Bana bu dakikada bir polis devriyesi, daha olmazsa bir bekçi gönderin, diye söyleniyordu.

Onun dakikada bir tekrar ettiği:

- Nasılsın? Kalkabilecek misin?

Sualine kadın:

- Kımddanamıyorum... ayaklarım tutmuyor, diye cevap veriyor ve yattığı kanapeye enine boyuna yerleşiyordu.

Sokak kapısı açıktı. Şahin Efendi, arasıra caddeye çıkıp bakmıyor, fakat etrafta fırtınanın kaldırdığı toz kasırgalarından başka bir şey göremiyor, rüzgâr uğultularına ve ıslıklarına karışan köpek havlamalarından başka ses işitmiyordu.

Artık gecelik entarisinin üstüne paltosunu giyerek, eline sopasını alıp çarşının alt başındaki karakola kadar uzanmaktan başka çare kalmamıştı. Fakat sokakta henüz beş, on adım atmıştı ki köşe başındaki fenerin altında bir insan gölgesinin geçtiğini gördü. Gölge, mektebe doğru geliyordu. Buna rağmen "Bekçi... Bekçi" diye seslendi. Fakat gelen bekçi değil, Emir Dede muallimlerinden Afif Hoca idi.

Şahin Efendi, o kadar şaşırdı ki derdini unuttu:

- Hayırdır inşallah, dedi, bu saatte buralarda ne arıyorsunuz?

Afif Efendi, mektebin iki sarıklı muallimlerinden biriydi. Elli beş yaşlarında mutaassıp, aksi bir softa idi. Otuz seneye yakın bir zamandan beri Emir Dede mektebinde çalışıyordu.

Fikrince başmuallimlik kendi hakkı idi. Fakat, yeni usulleri bilmediği, Darülmuallimden mezun olmadığı ve hepsinden ehemmiyetli olarak hükümette dayısı bulunmadığı için mevkii alamamıştı. Şahin Efendiye kendi hakkını yemiş bir adam gözüyle bakar ve daima aleyhinde bulunurdu.

Bir rivayete göre Şahin Efendi atlatddığı takdirde baş-muallimlik bu sefer kat'i olarak ona vaad edilmişti.

Afif Efendide bir tereddüt vardı. Başmuallimin sualine:

- Hiç... akrabamdan biri hastalandı da... onu ziyaretten dönüyorum, geciktim, diye cevap verdi.

Şahin Efendi, hasta kadın vakasını olduğu gibi anlattı, sonra:

- Seni Allah gönderdi birader, dedi, velev sokakta kalmış bir hasta da olsa bir kadının mektepte geceyi geçirmesi

caiz olamaz... Zahmet olacak ama sen karakola uğrayıver... Yahut daha iyisi sen bekle, ben gideyim, daha çabuk olur.

Şahin Efendi, geriye dönerek Afif Hoca'yı mektebin taşlığına sokmuşfu:

- Hasta muallim odasında yatıyor, dedi, su falan bir şey lazım olursa orada var. İstersen benim kaminoto da yerde; kahve pişirir içersin.

Afif Hoca, taşlığın ortasında durmuştu. Anlaşılmaz bir sıkıntı ile kâh muallim odasının açık kapısına, kâh Şahin Efendiye bakıyordu. O, çıkacağı zaman garip bir sesle arkasından seslendi:

- Şahin Efendi... Biraz dur. Sana bir diyeceğim var. Ancak yalnız olmalıyız.

Karşıdaki boş sınıflardan birinin kapısını açarak girdiler. Şahin Efendi, elindeki lambayı muallim kürsüsünün üstüne koyarak bekledi.

Afif Hoca, talebe sıralarından birinin kenarına oturmuştu. Kısık ve titrek bir sesle:

- Şahin Efendi, dedi, sen de bilirsin meslek ve meşreplerimiz pek birbirine uymadı. Ancak ben namuslu ve vicdanlı bir müslümanım. Can düşmanım da olsa bir insanın, suçu, günahı yokken namusuna leke sürülmesine razı olamam. Ben, her şeyi sana açık açık söyleyeceğim. Gayri sen vicdanın ne emrederse onu yaparsın...

Şahin Efendi, havadan karanlık ve korkunç bir suikast kokusu alıyormuş gibi dehşet içinde hocayı dinliyordu.

O, devam etti:

- Şahin Efendi, gerçi para gibi imanın da kimde olup kimde olmadığı bilinmez derler... Ancak, sen imanı tam sahibi bir müslüman değilsin; inkâr etme. Bunun için senin bu mektepte kalmanı istemiyordum. Sonra, senin itikadı gibi namusu da bozuk bir adam olduğunu söyleyerek beni kandırmışlardı. Hani geçen haftalarda mektebe bir kadın gelir giderdi ya. Onu senin dadandırdığını söylediler bana. İstanbul'da başa çıkamadıkları bazı meşhur kahpeleri buraya sürerler. Bu kadın, onlardan biridir. Kasabada önüne gelenle

yemediği halt kalmaz. Beni "Senin başmuallim mektebe kadın getiriyor. Hepimizi godoş yapıyor" diye kışkırtıyorlardı. Sonradan biri "Şahin Efendinin bu işte kabahati yok. Onun ayağını kaydırmak için karıyı başkaları gönderiyor" diye kulağıma bir şeyler fısıldadı; içimi dürttü. Derken bu gece bana uğraddar. Kim olduklarını sorma, söylemem. "Şahin Hoca mektebe kadın almış. Baskın yapacağız, sen de bulun!" dediler. İlk önce inanır gibi oldum; kanım kafama çıktı. Lâkin sonra: "Salan bu da bir oyun olmasın?" diye şüpheye düştüm. Derken aralarında biri, "Hoca, şu zındığı kaldırtsak başmuallimlik senindir. Sen de bu işte bir parça gayret göster!" deyince ayaklarım suya erdi. Ben, akidesi bütün müslümanım Şahin Efendi. Ben, bu ekmekten yemem. "Siz, onun gibi bana da oyun oynuyorsunuz, günahtır, ayıptır" diye bağırmaya başladım. Kızdığım zaman babamı gözüm görmediğini bildikleri için korkup çil yavrusu gibi dağdddar. Derken bastonumu alıp mektebin yolunu tuttum. İçimde biraz şüphe de var idiyse onu da senin bu sözlerin defetti. Mesele bu, Şahin Efendi; gayri nasd istersen öyle yap!

Şahin Efendi, mahzun mahzun gülümseyerek:

- Eksik olma hoca, dedi, lâkin şimdi ne yapmalı? Ben bu işlere alışkın değilim. Ne yapacağımı bilmiyorum.

Afif Efendi, ayağa kalktı:

- Evvela şu kahpeyi şuradan defeyleyelim, dedi, bu işi bana bırak.

Hoca önce, Şahin Efendi elinde lambasıyla arkada, karşı odaya girdiler. Kadın, yine kanapenin üstünde gözlerini kapamış, baygınlık taklidi yapıyordu.

Hoca, dik bir sesle:

- Hey... kadın... kalk bakalım, dedi.

Kadın, hareket etmedi.

- Sana söylüyorum kahpe... ayağa kalk!

Afif Hoca, Şahin Efendinin yerinden kıpırdamasına zaman bırakmadan hastaya iki gürültülü tokat attı.

Kadın, bir anda yerinden fırladı, galiz bir küfürle hocanın üstüne atddı. Şahin Efendi, aralarına girmemiş olsaydı

boğaz boğaza dövüşecekler, birbirlerinin başını gözünü varacaklardı. Biraz evvel parmağını oynatmaya kuvveti olmayan hastayı şimdi iki erkek güç zaptediyordu.

Hoca korkunç bir hiddetle:

- Seni gidi saçı buçuk mekkâre... Delikanlılarımızı günaha soktuğun yetmez gibi şimdi de erbab-ı namusa kastedersin ha? Huda-yı lemyezel hakkiyçün seni parçalarım, diye bağırıyor, kadın, ağza alınmaz kelimelerle hocaya saldırıyordu. Bereket versin ki mektebin pek yakınlarında ev yoktu. Yoksa gece vakti bütün mahalleyi başlarına toplarlardı.

Afif Hoca ile Şahin Efendi, güç belâ, kadını mektepten çıkarddar. Onun yenilip yutulmaz son bir kelimesi üzerine hoca âdeta çıldırdı. Sopasını yakalayarak sokağa fırladı. O esnada kadını yakalamış olsaydı ya öldürür, ya bir yerini kırardı. Bereket versin ki üç beş adım koştuktan sonra ayağı bir taşa takılarak yere düştü. Sağ dizkapağıyla sol bileğinden hafifçe yaralandı ve bundan daha ehemmiyetli olarak da şalvarının paçası yırtıldı.

Afif Hoca, artık mektebe girmek istemiyordu:

- Şahin Efendi birader... Nâmertler beni alet ittihaz etmek istiyorlardı. Çok şükür ki Cenab-ı Hak, başarı basiretimi açtı. Müsaade et de şimdi onlara da bir iki çift söz söyleyeyim.

Şahin Efendi, hocanın koluna yapıştı:

- Korkarım ki bu saatte onlarla söyleyeceğin iki çift söz de bu bedbaht kadınla cereyan eden muhavere tarzında bir netice verir. Hele biraz içeriye gir de nefes al, bir yorgunluk kahvesi iç, diye ısrar etti.

Hoca, acıyan dizkapağıyla yırtık şalvarını sıvazlayarak acı acı:

- Ne yüzle kahve içerim diyordu.

- Yok, öyle söyleme. Ben sana medyun-i şükranım. Sen, bu hareketinle hem benim şerefimi kurtardın, hem de namus ve vicdan sahibi bir insan olduğunu ispat ettin. Aramızdaki su-i tefehhüm artık

zail olmuştur. Beni sana ahlâksız ve dinsiz bir adam olarak tanıtmışlardı. Ahlâksız olmadı-

gımı anladın, dinsizliğime dair de bir delil görmedin sanırım... İnsaf et... Bir seneye yakın bir zamandan beri arkadaşız. Ne arkadaşlara, ne çocuklara din ve itikat aleyhinde tek bir kelime söylediğimi işittin mi?

Şahin Efendi, kapıyı kapadı, hocayı bir koltuğa oturttu, kahve pişirdi. Böylece iki saate yakın bir zaman konuştular. Şahin Efendi, Afif Hoca'nın fikirlerinden ziyade şahısların tesiri altında yaşayan insanlardan olduğunu biliyordu. Bu yaştan sonra ona kendi fikirlerini ve emellerini telkine uğraşmak beyhudeydi. Fakat emniyetini kazanmaya muvaffak olursa, onu, kendi eseri için, pekâlâ çalıştırabilirdi. Düşüncelerinin bu eski kafalı hocaya mülayim gelebilecek kısımlarını, icabında büyük bir muvaffakiyetle kullandığı, medrese lisanı ve medrese mantığıyla uzun uzun anlattı.

Şahin Efendi, o gece müttefikleri arasına yeni bir unsur almıştı: Fikirlerini anladığı için değil, fakat şahsına inandığı için artık ne derse yapacak namuslu bir dost...

ie ie ie

Sonbaharda bir gece Sarıova'da tüyler ürperten bir olay oldu. Sabaha doğru yangın toplarıyla uykusundan uyanan ahali, Kelâmi Baba türbesinin yanmakta olduğunu dehşetle görüyordu. Bu türbe, mezarlık yolu üstünde, kasabanın hemen her tarafından görülen yüksek bir tepede idi. Kelâmi Baba'nın Sarıovaldar gözünde öyle bir ehemmiyeti vardı ki bulunduğu tarafa yataklarının ayak ucunu çevirmezlerdi. Halk bütün hacetlerini ondan isterler, her başı sıkdan ilk önce onun mukaddes örtüsüne yüzünü sürerdi. Hükümete ve mahkemelere verilecek arzuhaller evvela ona götürülür, himmet ve yardımı rica edilirdi. Dâvalarını kazananlar, hapishaneden çıkanlar, bir kazadan sağlam kurtulanlar ellerinde mum desteleriyle ona koşarlardı. Hâsılı, Kelâmi Baba türbesi hükümet üstünde bir hükümetti. Himmeti hazır ve nazır olsun, koca bulamayan kızlardan, şifasız dertlere uğrayan hastalardan, kiracısız kalan evlere, müşterisi az dükkân-

lara kadar her işle uğraşırdı. Sonra, kasabayı düşman şerrinden, zelzele, yangın, su basması gibi bütün âfetlerden koruyan da o idi. Biraz evvel uzaktan onun kandillerine karşı ellerini açtıktan, kendilerini onun himayesine ısmarladıktan sonra uykuya dalanlar türbeyi ateş içinde görünce âdeta çıî-dırdılar. Alevler kızarmış mezarlık servilerinin heybetli çerçevesi içinde dehşet saçan **bu yangın karşısında Sanova'dan korkunç bir haykırış yükseldi. Sokaklara dökülen, pencerelere üşüşen, damlara çıkan ahali ağlaşıp bağırışıyor, minare -lerde selâlar veriliyordu.**

Bu yangın, Sarıova'mn büyük bir felâkete uğrayacağına işaretti. Kasabada günden güne artan dinsizlik ve ahlâksızlık karşısında Kelâmi Baba, artık gazaba gelmişti. Belki daha sabah olmadan yangının aksiyle kızıllaşan bulutlardan bir yddırım yağmuru başlayacak, yahut bir zelzele şu dağları kasabanın üstüne yıkacaktı. Gecelik entarileriyle sokağa fırlayan ahali, karanlıkta, dalgalı insan dereleri halinde kol kol bu türbeye doğru akıyordu.

Ehemmiyeti bir kulak ameliyatından dolayı dört günden beri hastanede yatan Şahin Efendi, yerinde duramadı, çabucak giyinerek başının sargısryia sokağa indi, kalabalığa karıştı.

Şahin Efendi, ömründe bu kadar dehşetli bir manzara görmemişti. Ahali, tekbir getiriyor, kadınlar pencerelerde: "İki gözüm, bizi kimlere bırakıp gidiyorsun?" diye bağrışıyorlardı.

Yangın yerinin etrafını jandarmalar, polisler sarmıştı. Türbe kav gibi bir bina idi. Ateş, her tarafını sardığı için yanıp kül olmasını beklemekten başka yapılacak iş yoktu.

Şahin Efendi, jandarma çemberinin dışında durup dinlenmeden haykırarak, tekbir getirerek birbirini ezen bir insan yığınını seyrederken tüyleri ürperiyordu. Yangının akisleri bu beyaz geceliklerle sokağa uğramış kalabalığı baştan başa kana boyanmış gibi gösteriyordu.

Türbesi yanan evliya ile beraber yanmak istiyormuş gibi ileri atılan coşkunları polisler, jandarmalar süngü ile, dipçik-

le geri püskürtmeye mecbur oluyorlardı.

Sabaha doğru yangın söndü. Ahali, babasını, hamilerini kaybetmiş öksüz kafileleri gibi ağlaya, inleye yerlerine döndüler.

"Kekimi Baba" türbesi bir nevi enbiya tarihi müzesiydi. Orada kocaman bir kemik vardı ki, Yunus Peygamberi yutan balığa, bir sopa vardı ki Hazret-i Musa'ya ait olduğu söylenirdi. Yine orada Hazret-i Nuh'un gemisinden kopmuş bir tahta parçasıyla Eyüp Peygamberin fukaralığı zamanında üstünde yattığı kerevet görülüyordu.

Miskinlik, uyuz gibi hastalıklara tutulanlar bu kerevetin üstüne bir kere yattıkları gibi, Allahın izniyle bir hafta içinde tertemiz olurdu.

Sonra, türbede Osmanlı halifeleri tarafından hediye edilmiş bazı kıymetli eşyalar da vardı.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından sanduka için gönderilmiş bir sırmalı ipek örtü, İkinci Selim'in Mısır'dan getirdiği çok sanatlı bir fener, yine başka padişahlar tarafından Ke-lâmi Baba'ya hediye edilmiş sedefli rahleler, haklar, gayet güzel yazılmış ve yaldızlanmış kitaplar, hatta beş, on parça mücevher...

Yangın, Kelâmi Baba'nm kemikleriyle beraber bütün bu mübarek eşyayı da silip süpürmüştü. Hocalardan bk kısmının fikrince, Sarıova ahalisinin ahlâksızlıkları yalnız Kelâmi Baba'yı değil, türbede metrûkâtı bulunan bütün Peygamberleri ve evliyaları kızdırmıştı. Onun için bu yangın yalnız türbe sahibinin arzusuyla değil, bütün evliyaların ittifakıyla kararlaşmıştı.

Camiler artsız arasız dolup boşalıyor, ahali tövbe istiğfar ediyordu...

Temiz ve süslüce çarşafla sokağa çıkan kadmlara, kahvelerde iskambil, tavla oynayan gençlere ağır sözlerle sataşd-makta idi.

Hükümete karşı da yine bir gizli hoşnutsuzluk başlamıştı: Kabahat hep memleketi idare edenlerde idi. Kadınların bu kadar açılıp saçılmalarına, gençlerin eğlence ve kumarla

vakit geçirmelerine göz yummak bir Müslüman hükümetine yaraşır mıydı? Kelâmi Baba, artık Sarıova'dan elini, eteğini çekmiş, kasabayı yetim bırakmıştı. Bakalım artık memleketi kim koruyacaktı?

Babanın, yangın gecesi, Örfi Dedeyi rüyasında ziyaret ettiğine dair de bir rivayet çıkmıştı. Ayağında demir çarıkla, elinde bir âsa, sırtında kocaman bir torba varmış. Türbedeki evliya eşyaları ile halifelerin hediyelerini herhalde bu torbaya doldurmuş olacaktı.

Baba; Örfi Dede'ye veda ederken: "Yandım. Artık duramıyorum... Bu kasabayı çeşit çeşit belâlar ve musibetlerden koruması için Allaha yalvarmaya yüzüm kalmadı!" diye bar bar bağırmış.

Bu masallar nakledilirken kadınlar, çocuklar ağlıyorlar, ihtiyarlar göğüslerini yumruklayarak ah ediyorlardı.

Üçüncü gün Şahin Efendinin kulağına başka bir rivayet geldi:

Yangın, bir kaza değil, bir kasıt eseriymiş: Hükümet yaptığı gizli ve derin tahkikat neticesinde ele ehemmiyetli bir ipucu geçirmiş! Galiba, ihtimal, kasabada genç dinsizlerden biri türbeye kundak sokmuş.

İlk evvel yerli bir bakkal ağzından işittiği bu rivayet Şahin Efendiyi derin derin düşündürdü. Başmuallim, hemen yolunu değiştirdi. Deli Necip'i görmek için Belediye dairesine gitti.

Mühendis:

- Bunu ben de işittim, dedi, yangının hakikaten bir kasıt eseri olduğu hemen hemen tahakkuk etti.

Şahin Efendi gülerek:

- Türbeyi dinsizler yaktı diye bir rivayet çıkmış... Sakın bunu bize yüklemeye kalkmasınlar...

Deli Necip:

- Gülüyorsun ama olmaz şey değil, dedi, sen o gece hastanede olduğuna bir ye de bin şükret... Ben de Belediye başkâtibinin düğünündeydim. Fakat Allah arkadaşları saklasın...

O gün, akşama doğru daha başka havadisler işitildi. Dedikodu, yolunu değiştiriyor, başka bir zeminde başka bir yangın gibi süratle büyümeye başlıyordu: Türbeyi yakan Ke-lâmi Baba değil, memlekette günden güne artan din düşmanlarından biriydi. Velinin Örfi Dede'ye "Yandım" diye bağırması da bunu göstermiyor muydu? Hükümet adam olsa bu türbe kundakçısını ele geçirir, yangın yerinde diri diri yakardı. Sanova'yı Tanrının gazabından korumak için bundan başka yol yoktu.

Bununla beraber kundakçının kim olduğuna dair henüz bir şey söylenmiyordu. Ertesi sabah "Sarıova" gazetesinde heyecanlı bir fıkra çıktı:

Kasabanın şimdilik ismi zikredilmeyen dört ehemmiyetli kimsesi Mutasarrıfa müracaat etmişler, yine şimdilik isminin zikredilmesi doğru olmayan bir şahıstan şüpheleri olduğunu söylemişler: "Ayyaşlığı ve su-i haliyle maruf olan ve işgal ettiği mühim mevkiye yakışmayacak bir derbeder hayat geçirdiği herkesçe malûm bulunan bu denî insan, öteden beri evliya-yı kiram aleyhinde tevehhühatta" bulunurmuş. Birçok defalar "halkı putperestlikten kurtarmak için bu türbeleri yakmaktan gayri çare yoktur" dediğini kulaklarıyla işitenler varmış... Nitekim Allah rızası için bu hususta şahadet etmeye yirmi, otuz kişi hazır bulunuyormuş...

Şahin Efendi, bu fıkrayı okur okumaz sokağa fırladı, fakat havadis almak için pek uzun boylu koşup yorulmasına hacet kalmadı. Gebe olan gece, sabah olmadan din düşmanını bütün âza ve teşekkülâtı ile tam olarak doğurmuş, Sarı-ova'ya teslim etmişti. Mahkemeye, galiba elini uzatıp bu olgun meyveyi koparmaktan başka iş kalmayacaktı.

Kundakçı, Sarıova İdadisi Fransızca ve hesap muallimi Mehmet Nihat Efendiydi. Şahin Efendi bu adamı yakından tanımazdı; sokakta rastgeldikçe şöyle uzaktan bir selâm verirdi. Bir kere de bir bayram günü Muallimler Cemiyeti'nde konuşmuştu.

Bununla beraber su-i haliyle meşhur olan bu adamı gali ba kasabada Şahin Efendiden fazla tanıyan da pek az kimse

vardı. Münzevi ve bedbin bir insandı. Hemen hiç kimse ile ahbaplığı yoktu. Gündüzleri yalnız dersleriyle uğraşır, etliye, sütlüye karışmazdı. Fakat ayyaşlığı ve derbederliği muhakkaktı.

Sarıova'da meyhane yoktu. Sıra ile her gece bir arkadaşın evinde toplanarak gizli rakı içen sarhoş gruplarından birine de dahil değildi. Akşama doğru eski sarı paltosunun bir cebine rakı şişesini, ötekinabir gazete parçasına sardı ekmeğini ve mezesini koyar, Sarıova dışındaki kırlara çıkardı. Orada gecenin geç vakitlerine kadar kendi kendine içer, sonra yıkıla yıkıla evine dönerdi.

Evi kasabanın bir ucunda fakir bir kulübecikten ibaretti. Karısıyla iki çocuğuna sevgisi olmadığını söylerdi. Bununla beraber aylığından yalnız rakısı için lazım olan parayı ayırdıktan sonra geri kalanını karısına teslim edermiş. Karısı çok kere bu parayı ay sonuna kadar dayandırırmış; fakat kendine, yahut çocuklara elbise falan alır da vaktinden evvel bitirecek olursa bu adam taş çatlasa bir okka ekmek getirmez, ailesini aç bırakırmış...

Mektepte arkadaşlarıyla olduğu gibi evde de karısıyla, çocuklarıyla konuşmaya lüzum görmezmiş... O kadar ki onlar bazen bağırıp çağırarak üstüne yürüdükleri zaman aldırmaz, parmağını kulağına, gözüne götürüp "işitmiyorum, görmüyorum" mânasına işaret yaparmış...

Ancak, sarhoşluk zamanlarında bazen dili bir açdırmış ama pir açılırmış... Sarıova ahali ve hükümetinden evliyalar ve peygamberlere kadar dil uzatmadık kimse bırakmazmış...

Mehmet Nihat Efendi, Sarıova ahalisini putperestlikten kuıtarmak için kasabadaki bütün türbeyi ateşe vermek lazım geleceğine dair olan hutbelerini bu sarhoşluk ve azgınlık gecelerinden birinde vermiş olacaktı. Şahin Efendi de bu adamı sevmeyenler arasında idi. Hususi hayatı temiz olmayan bir insanın, ne kadar değerli ve malûmatlı olursa olsun, iyi bir muallim olamayacağına kaniydi. Fakat Mehmet Efendi aleyhindeki cereyan, onu heyecanlandırırdı. Bu adam, bir

mânâsız taşkınlık yapmış, türbelerin baştan başa yakılması lazım geldiğini söylemiş olabilirdi. Fakat bundan Kelâmi Baba türbesini yakan kundakçının mutlaka o, yahut onun kışkırttığı kimselerden biri olduğu neticesini mi çıkarmak lazımdı?

Muallim Mehmet Nihat Efendi, o gün öğleye doğru baş sorgu hâkimi tarafmdan davet edildi. Kundakçının derhal tevkifhaneye sevkedileceği muhakkak görülüyordu. Fakat bir saat sonra onun koltuğunda çantasıyla, çarşıdan geçtiği, İdadi mektebine gittiği görülünce

kahvelerde hayret, sonra şiddetli bir isyan ve heyecan uyandı. Bir Veliyullah türbesini yakan kâfirin elini, kolunu sallayarak sokaklarda dolaşması, gökteki melekleri isyan ettirecek bir haldi. Sarıova halkı buna nasd tahammül ederdi? Hükümet, memleket ahalisinin din hisleriyle oyun mu oynuyordu? Vah zavallı şeriat! Sen, kimlerin elinde kalmışsın?

Bazı taşkın hocalar, halifeye telgraf çekmekten: "Ya Emirelmü'minin, evliyalarımızın türbelerini yakıyorlar, imdat!" diye feryat etmekten bahsediyorlardı. Bunlardan birkaçı bunu da kâfi görmüyor, "Âlem-i İslama beyannameler yol-lamalıyız. Memalik-i İslâmiyede din-i İslama reva görülen hakaret ve tecavüzü sizin memleketlerinizi işgal eden Hıristiyan Avrupa devletleri büe tecviz edemez!" demeliyiz, diye bağırıyorlardı. Namus ve hayatı tehlikede görünen adamın bir meslekdaş olmasına rağmen Şahin Efendi, bu meseleye karışmak fikrinde değildi. O gün akşam üstü mektebine ait bazı işler için İdareye gitmişti. Maarif Müdürü de konuşurlarken odaya bir kâtip girdi:

- Beyefendi Hazretleri, İdadi mektebinde bir isyan çıkmış... Polis çağırdılar... Arz-ı malûmat ediyorum, dedi.

Müdür, sapsarı kesildi; eli, ayağı titremeye başladı. İdarenin telefonu bozuk olduğu için oturduğu yerde malûmat almasına imkân yoktu. Hademeye:

- Çabuk pardesümü, bastonumu getirin, diye bağırdı.

Fakat pardesü ile baston gelmeden evvel İdadi Müdürü

kan ter içinde odaya girdi:

- Hayırdır inşallah Beyefendi... Ne oluyoruz?

- Merak buyurmayın efendim... Pek ehemmiyetli bir şey değil... Talebe, Muallim Mehmet Nihat Efendiyi mektepten kovdu... Polis falan çağırdık amma hamd olsun hacet kalmadı. Nihat Efendi mektepten çıkınca ortalık sütliman oldu...

- Vaka nasü cereyan etti?

- Efendim, bu adam bir gün başımızı belâya sokacak diye daima arz ederdim ya... Mehmet Nihat Efendinin tevkifi bekleniyordu, halbuki herif kollarını sallaya sallaya mektebe geldi, derse girdi. Öğleden sonra birinci ders hâdisesiz geçti. Teneffüs esnasında talebe arasında garip bir heyecan baş gösterdi. Mehmet Nihat Efendi, sınıfa girince müthiş

bir gürültü başladı. Çocuklar sıra kapaklarına vuruyorlar, tepiniyorlar, "istemeyiz... Kahrolsun türbe kundakçısı!" diye haykı-nyorlardı. Yüzsüz herif, o vaziyet karşısında hâlâ bozulmuyor: "Siz çocuksunuz. Talebesiniz. Derslerinizden başka şeye karışmayın. Ben, hocanızım. Ben bu kürsüyü işgal ettikçe bana itaat, hürmet etmeye mecbursunuz" diye lakırdı anlatmaya uğraşıyordu. Derken efendim, bu gürültü üzerine öteki sınıflar da boşaldı... Koridorlar doldu. Çocuklar: "Kahrolsun kundakçı!" diye haykırdıkça mektebin tavanları zangır zangır sallanıyordu.

Müdür, gözleri büyümüş, titreyen elleriyle hareketler yaparak devam ediyordu:

- Beyefendi, acaba çocukları kim teşvik etti?

Bu suali Şahin Efendi scrmuştu; ehemmiyetini hiç fark etmiyormuş gibi görünüyordu.

idadi Müdürü, birdenbire kızardı:

- Teşviki nereden çıkarıyorsunuz? dedi. Bu isyan, gençliğin asil vicdanından kopmuş bir şeydir.

- Doğrudur... Böyle hareketler bir cemaatin vicdanından kopar... Ancak, ne de olsa böyle bir infilâk için mutlaka velev ki pek küçük bir sebep, pek ehemmiyetsiz bir kurcalayış lazımdır gibime gelir... Maahâzâ, bendeniz bunu rastgele söyledim.

Maarif Müdürü, düşünüyor, İdadi gençliğinin bu hareketini pek beğenmiyor gibi bir tavırla İdadi Müdürünün yüzüne bakıyordu. Bu tereddüt karşısında müdür de değişmeye ve lakırdısını değiştirmeye başladı:

- Maahâzâ lazım gelen tahkikatı hemen yapacağım... Şayet işin içinde teşvik falan olduğu tebeyyün ederse şedit icraatta bulunmak lazım gelecek... Öyle değil mi beyefendi hazretleri? Talebenin derslerinden gayri şeylerle iştigal etmesine ve bilhassa memleket işlerine karışmasına da asla müsaade edemeyiz...

Şahin Efendi, biçareliğin bu derecesine mahzun bir hafifseme ile güldü. Marif Müdürü ile İdadi Müdürü konuşmaya devam ediyorlardı:

İdadi Müdürü:

- Anlaşıldığına göre Nihat Efendinin türbeyi yaktığı muhakkak gibi... Müstantik Aziz Beyin bu adamı hâlâ serbest bırakmasına aklım ermedi. Maamafih, eli kulağındadır.

Maarif Müdürü:

- Anlaşdan kâfi delâil elde edemedi.

- Vallahi bilmem beyefendimiz amma umumun kanaati bu merkezde...

- Olabilir... Fakat adliyeci umumun kanaatiyle iş göremez... Sonra, doğrusunu isterseniz Nihat Efendinin türbeye kundak sokmasına benim de aklım yatmıyor.

- Aman efendim... Kaç kişinin yanında tekrar etmiş... Hasbeten lıllâh ifayı şahadete hazır yirmi, otuz kişi var.

- Kafi bilmiyorum amma belki o da vardır... Siz, çok temiz ruhlu bir zatsınız da bir türlü konduramıyorsunuz... Bu Nihat Efendiden her türlü alçaklık memuldur.

- O adama karşı benim de pek hüsnü nazarım olmadığını bilirsiniz... Fakat zannederim ki oldukça vazifeperver-dir.

- Vazifeperverliği muntazam derslerine gelmesinden ibaret... Zaten bu ayyaş, serseri herifi mektepten atamamamızın sebebi bu değil mi? Ne diye tutulur böyleleri bilmem ki?... Bu işte kabahatli olmadığı bile tebeyyün etse değil mi

ki halk;n bu kimse hakkında bu kadar fena düşündüğü anlaşılmış bulunuyor... Umarım ki bu defa artık mektebi bu müf-sitten temizlerim.

Maarif Müdürü, bıyıklarını çekiştirerek düşünüyor, odanın içinde boydan boya dolaşıyordu:

- Evet... Belki... Maamafih, bu, bizim için pek iftiharlı bir muvaffakiyet olmayacak... O kadar düşünüyorum... Nihat Efendinin böyle mânâsız bir şey yapmasını aklıma aldı-ramıyorum.

Şahin Efendinin gözleri doldu, Maarif Müdürü kendine büyük bir iyilik etmiş gibi kalbi minnet ve sevinçle çarpmaya başladı. Bu adamdan böyle makûl ve cesur bir müdafaa beklemiyordu.

Emir Dede başmuallimi, bu konuşmaya karışmamak istediği halde dayanamadı:

- Mahkeme, kararını verinceye kadar bu biçare adam bizim nazarımızda masumdur, dedi, hem meslektaşı, hem âmirlerisiniz. Himaye edersiniz değil mi?

Maarif Müdürü hafifçe şaşaladı, İdadi Müdürü ise sert bir sesle:

- Kime karşı? Kanuna karşı mı? dedi.

Akar suları durduracak bir söz sarf etliğine kaniydi, kuvvetli bir tirat söylemiş bir aktör gibi iftihar ile göğsünü kabartıyordu.

Şahin Efendi, gülümsedi; her zamankinden daha müte-vazi ve yumuşak, boynunu büktü:

- Kanuna karşı değil Beyefendi, dedi, kanun adamlarını yabancı tesirlerden korumak, zihinleri ve vicdanları tamamıyla serbest ve salim olduğu halde tahkikat yapabilmeleri ve hüküm vermelerini temin için...

İdadi Müdürü, bu ehemmiyetsiz iptidai hocasının küstahlığına kızıyor, fakat açıktan hücuma da cesaret edemeyerek birbirini tutmaz şeyleri söylüyordu.

Maarif Müdürü susmuştu, fakat onda Emir Dede baş-muallimi ile esasta anlaştığını anlatan bir hal vardı. Sadece:

- Adliye işe vaziyet etmiştir. Bizim için neticeye intizar-

dan gayri yapılacak iş yoktur, demekle iktifa etti.

Maarif Müdürü, bu sözlerle bu meselede kendisinden bir hayır olamayacağını anlatmış oluyordu. Şahin Efendi, buna kızmadı, sadece cesaretsizliğine acıdı.

İdadi Müdürü sözünü şöyle bir netice üe bitirmişti:

- Beyefendinin buyurdukları gibi adliye meseleye vaziyet etmiştir. Bize söz kalmadı. Fakat bu adamın mahiyet-i ahlâkiyesi hakkında bana bir şey sorulduğu zaman bddiğimi söyleyeceğim tabii. Şayet mahkum olursa ben İdadi Müdürü sıfatıyla memnun olmam dersem yalan olur. Çünkü bu adam, mektebim için muzır bir elemandır ve ben idadi Müdürü sıfatıyla her şeyden evvel mektebimi düşünmeyi vazife bilirim. Hakkım yok mu Müdür Beyefendi? Bu hususta değil Nihat Efendi gibi muzır serseriyi, kendimi büe feda ederim.

Şahin Efendi yine sakin ve mahzun:

- Kendinizi feda edebilirsiniz, fakat bir ferdin hakkını asla... dedi.

Şahin Efendi, fazla bir şey söylemedi; bedbin ve mahzun, Maarif Müdürünün odasından çıktı.

XIX

Sorgu hakimi Aziz Bey, o gece geç vakte kadar çalıştı; sonra ertesi sabah yine erkenden vazifesi başına geldi. İrili, ufaklı birçok kimselerin odasına girip çıktığı görülüyordu. Bu arada Mehmet Nihat Efendiyi de iki defa daha getirip konuştu; fakat ikisinde de yine muallimin kollarını sallaya sallaya dışarı çıktığı hayretle görüldü.

Ortada birbirini kat'iyen tutmaz sözler dönüyordu. Bazıları Nihat Efendinin vaka gecesi Kelâmi Baba civarında dolaştığını söylüyor, bazıları "müstantik", Nihat Efendinin tevkifini icap ettirecek bir delil elde edememiş, tereddüt ediyormuş diyorlardı.

Kasaba, âdeta isyan halindeydi. Hükümeti bile bir telâş

bir düşüncedir almıştı. Muallim Nihat Efendinin, aleyhindeki nümayişlere hiç aldırmıyor gibi görünmesi, elleri sarı paltosunun yırtık ceplerinde, çantasını koltuğunun altına sıkıştırmış, kaygusuz ve kalender bir tavırla sokaklarda dolaşması ahaliyi çıldırtıyordu. Bununla beraber nedense ona açıktan açığa sataşan olmuyordu.

İkinci günün akşamına doğru kasabanın dilli dişli insanlarından birçoğunun Aziz Beyi sıkıştırdığı haberi alındı. Hatta Kâtib-i Mesul Cabir Beyin: "Ne yapar bu adam? Memleketi ihtilâle mi verecek? Ne uzatıp durur bu meseleyi? Devr-i istibdat memurlarında bile görülmemiştir böyle uyuşukluk? Bir adam üzerinde bu kadar uğraşmak yakışır mı Meşrutiyet adliyesine? Seri icraat lazım!" diye bağırıp söylendiği işitildi.

Nihayet, sorgu hakimi belki dişe dokunur bir delil elde •ettiği, belki de yapılan ısrarlardan yorulduğu için geceye doğru Nihat Efendinin tevkifini emretti.

O akşam, evinde yemeğini yiyen kendini sokağa dar atıyordu.

Hükümet caddesinde Ramazan, Kandil, Donanma gecelerine mahsus bir aydınlık ve kalabalık vardı. Kahveler adam almıyordu. Karanlık sokak ağızlarında kadın yığınları görülüyordu. Bütün Sarıova, Kelâmi Baba türbesini yakan kâfirin hapse girdiğini gözüyle görmek istiyordu. Maamafih, yatsı ezanı okunduğu halde görünürlerde bir şey yoktu.

Nihat Efendiyi tevkife memur olan polisler, onu evinde bulamamışlardı.

Ahali arasında onun kaçtığına dair bir rivayet dolaşıyordu. Bazı coşkunlar:

"Kundakçıyı kaçırddar. Müstantikin tevkif emrini akşam ezanına kadar savsaklamasındaki hikmet anlaşıldı. Hükümetin bu işte eli var. Biz boşuna bekliyoruz. Kundakçı kim bilir şimdi nerelere vardı? Hükümet bizimle eğleniyor," diyorlardı.

Bazdan aksi fikirdeydi. "Onu mutlaka kasabadaki dinsizler sakladı. Bütün şüphellierin evlerini basmalı!" diye aha-

liyi körüklüyorlardı.

Nihat Efendi, ne Sanova'dan kaçmaya teşebbüs etmişti, ne de kasabadaki dinsizlerden birinin evinde gizliydi. O, sadece rakı şişesiyle mezesini ceplerine koymuş, Sarıova dışındaki kırlarda her geceki gibi kendi kendine içmeye gitmişti. Biraz sonra muallimin yine her zamanki yollardan evine dönerken polisler tarafından yakalandığı haberi bir zafer müjdesi gibi ahaliyi coşturdu. Nihat Efendiyi merasimi mahsusa ile hapishaneye getirmek için bir alay tertip edümişti.

Bu alay, kimler tarafından, ne vakit hazırlanmıştı? Bu, belli değüdi. Sade, onun getirildiği tarafa doğru giden bir sürü insan, birdenbire düğün, yahut cenaze cemaati heyetine girivermişti. En önde birkaç fenerli külhanbeyi yürüyordu. Onların arkasında iki polis memuru arasında Nihat Efendi görünüyordu. Cemaatin etrafında ve arkasında bir sürü çıplak ayaklı, sefil kıyafetli mahalle çocuğu ellerindeki gaz tenekelerine sopalarla vurarak cehennemi bir gürültü yapıyorlardı.

Meydanlıktaki kahvelerden birinde alayı görmek için bir sandalye üstüne çıkan Şahin Efendi, sıtma tutmuş gibi zangır zangır titriyor, dişleri birbirine çarpıyordu.

İşin asd feci tarafı, Muallim Nihat Efendinin basma kırmızı kese kâğıdından bir külah giydirmişler, külahın ucuna iki boynuz takmışlardı.

Tenekelerin dayanılmaz gürültüsü arasında ahali, bir ağızdan: Türbe yakanın hali budur he he hey!" diye bağırıyor, etraftan muallime yumurtalar, domatesler atılıyordu.

Sokaklarda, kahvede bekleyen ahali de vahşi seslerle ulumaya başladı.

Şahin Efendiye hayalinin ezeli kâbusu olan "Yeşil Gececi hiçbir zaman bu kadar karanlık ve feci; insanlar, bu kadar korkunç ve zalim görünmemişti.

Görünmez bir el, göğsüne basmasa, soluğunu tıkamasa bu zalim kalabalığa karşı tek basma isyan ederek haykıracağını, kendini kuduz bir köpek gibi sopayla, taşla parçalatacağını hissediyordu.

Şahin Efendi, yine ömrünün hiçbir dakikasında bu kadar bedbinlik ve ümitsizlik duymamıştı.

Kendini dünyanın bütün zevklerinden mahrum etmiş, hayatını bu ahaliyi uyandırmak, mesut etmek emeline vakfetmişti. Zulüm ve haksızlıktan bu kadar zevk duyan insanları ıslaha uğraşmak çocukça bir hayal değil miydi?

Şahin Efendi, bu vahşet sahnesi karşısında yeni itikadının da sarsdmaya başladığını, tükenmez bir karanlık içinde son dayanağını kaybedeceğini anlıyor, çıldırıyordu.

Sokaktaki kalabalık, alayı durduracak hale gelmişti. Hiç durmayan teneke patırtıları, "Türbe yakanın hali budur heyhey!" sesleri arasında "Kelâmi Babamız bizi affet" diye yükselen bir feryat halkı büsbütün kudurttu. Şimdi, yumurtalar, domatesler kâfi gelmiyor, ahali ona tükürmek ve tokat atmak için birbirini eziyor, birbirinin üstünden atlıyordu.

Muallim Nihat Efendi, kollarıyla yüzünü kapamıştı. İki tarafındaki polisler bütün gayretlerini, etraftan gelen tokat ve yumrukların yanlışlıkla kendilerine isabet etmemesine sarfediyorlardı.

Dakikadan dakikaya artan heyecan Nihat Efendinin belki orada, meydanlıktaki çeşmenin önünde parçalanıp öldürülmesine sebep olacaktı.

Fakat, o esnada hiç beklenilmeyen bir vaka oldu:

Komiser Kâzım Efendi, arkasında iki, üç genç polis ile kalabalığı yararak, ahali ile boğuşarak süratle Nihat Efendiye yaklaşıyordu:

Dik bir sesle: "Efendiler, hemşehriler, dağılın. Kanun namına ihtar ediyorum!" diye bağırdığı işitildi. Müthiş bir kargaşalık oldu, ahali, evvela daha ziyade coştu, etraftan: "Komiser, halkın gazabı önüne çıkılmaz!" diye haykırıştdar.

Kâzım Efendinin arkasından gelen polisler kalabalığı yaramamışlar, halkın arasında kaybolmuşlardı, fakat o tek başına, kollarım açarak ahaliyi göğüslüyor, uzanan yumruklara karşı duruyor. Nihat Efendiyi muhafazaya çalışıyordu.

Birdenbire komiserin kafasına kuvvetli bir sopa indi. Bunu birincisinden daha şiddetli bir ikinci darbe takip etti.

Kâzım Efendi, kalıcını çekmek ister gibi bir hareket yaptı. Fakat muvaffak olamadı, kollarını Nihat Efendinin omuzlarına attı ve yaralı halinde hâlâ muallimi muhafaza etmek istiyormuş gibi o altta, kendisi üstte yere yuvarlandı.

Bu esnada arkadaki polisler de kalabalığı yararak vaka yerine gelmişlerdi. Komiserin yaralanması biraz evvelki pervasız gazabı şiddetli bir korku ve telâşa tebdil etti. Vaka, hükümete karşı bir hareket şeklini almıştı. Bu dakikada kim ele geçerse kalabalığın hesabını vermeye mecbur tutulurdu. Ahali, birbirini ezerek kaçmaya başladı.

Şahin Efendi, hâlâ sandelyesinin üstünde, kendini tutamıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Kâzım Efendi, ona bir anda bütün ümidini ve nikbinliğini iade etmişti.

Bu cesareti ve bir hak meselesi için dökmekten çekinmediği beş, on damla kanıyla bütün bir halka karşı duran, telafisi imkânsız bir felâketin önünü alan adam, kendi müttefiklerinden, kendi emel arkadaşlarındandı. Bu cahil, fakat zeki halk adamım kendi yetiştirmişti.

Demek ki ne istediğini bilen açık fikirli bir tek adamın bazen karışık düşünceli bütün bir kütleye karşı durabdeceği-ne inanmakta haklıydı.

Şahin Efendi, biraz evvel kızdığı ve nefret ettiği halde şimdi halkı acıyarak seviyor:

"Onlar, bir nevi büyük çocuklar... Bütün kabahat onları bu hale getirenlerde" diye mazur görüyordu.

Memleketi yalnız "Yeni Mektebin" kurtaracağına olan emniyeti on kat daha kuvvetlenmişti.

XX

Üç gün geçmişti. Muallim Nihat Efendiyi ailesinden, akrabasından kimse arayıp sormaya cesaret edemiyordu.

Adamcağız; cüzam, veba nev'inden korkunç bir hastalığa tutulanlar gibi tevkifhanenin bir odasında âdeta tecrit edilmişti.

Bu hal, Şahin Efendinin yüreğine dokundu. Bütün insan cemiyetlerinin şirazesi demek olan medeni cesaret, bu memlekette iflas mı etmişti? Emir Dede başmuallimi uzun uzun düşündü, neticede bu adama bütün kuvvetiyle yardım etmeye karar verdi. Bu Nihat Efendi; meşrebini, ahlâkını beğenmediği, meslek için belki hatta zararlı gördüğü bir adamdı. Fakat uğradığı büyük gadir ve zulüm, nazarında onu bir şehit payesine yükseltmişti. Bütün bir kasabanın haksız kin ve nefreti karşısında eli, kolu bağlı, yapayalnız, karanlık akıbetini bekleyen bu adama yardım; bir insanlık vazifesiydi. Kendisi, icap ederse tek başına bu vazifeyi yapmadığı halde nefsinden utanacağını, bu affedümez medeni cinayete ortaklık etmiş gibi ölünceye kadar vicdan azabı çekeceğini anlıyordu.

Arkadaşları onun bu fikrini çok tehlikeli buldular:

- Göz göre göre kendini ateşe atacaksın? Ona yardım ettiğini görünce mutlaka seni de lekelerler. Belki hatta doğrudan doğruya seni müşterek fail veya müşevvik olmakla itham ederler. Teşebbüsün kendini de onunla beraber ateşte yakmaktan başka bir netice vermez. Halbuki sen, bu kasabaya çok lazım bir adamsın, diyorlardı.

Şahin Efendi ise, hiçbir şeyin değiştiremeyeceği bir karar vermiş insanlara mahsus halim ve mahzun bir sükûnetle:

- Susarsam beni kendi içimdeki ateş yakacak. Benden beklediğiniz hizmetlere gelince, ben bu ahlâksızlığın karşısında kollarımı bağlayıp durursam kendimi cifeleşmiş telâkki ederim. Kuvvet-i maneviyem kırdır. Böyle düşmüş bir adamdan hizmet beklemek abes olmaz mı? diye mukabele ediyordu.

Mühendis Necip, bu inat karşısında ümitsizlikle kollarını kaldırdı:

- Yahu, bana deli diyorlar amma sen benden daha zır delisin, dedi.

Şahin Efendi, keyifli keyifli gülerek sadece:

- Şunu hileydin? demekle iktifa etti.

Gülerken hafifçe yumulduğu vakit parlaklığı daha da ar-

tıyor gibi görünen gözleriyle derin derin arkadaşına bakıyor: ”Bir hayale esir olan insanlar delilerin en büyükleridir” demek istiyordu.

Necip, çatlan bir çehre ile:

- Pekâlâ... Pekâlâ Doğan Bey, dedi. Tasavvur ettiğin muazzam ve muhteşem haltı yemekten seni menetmeyeceğim. Bakayım ben de bir istihareye yatayun... Belki sana yardım ederim, dedi.

Şahin Efendi, ertesi gün mendiline biraz yiyecek, birkaç paket tütün koyarak hapishanenin yolunu tuttu.

Muallimin o gece yediği dayaktan kalma yaraları hâlâ iyi olmamıştı. Sağ gözünün altında mor bir şiş, çenesinde, kulağında iki bere vardı. Yüzüstü yere kapandığı zaman dudağı yarılmış, ön dişlerinden ikisi kırdmıştı. Fazla olarak adamcağız, hapishanede şiddetli bir bronşite de tutulmuştu. Sesi kısıktı, dolu dolu öksürüyor, başındaki sersemliği gidermek ister gibi elindeki kalın sigara ağızlığıyla hafif hafif alnına, kaşlarının ortasına vuruyordu.

Şahin Efendi, onu kırk yıllık bir ahbap gibi kucakladı, sırtını okşadı, hediyelerini verdi.

- Yakın arkadaşınız olmadığını zaten bilirdim. Ancak, ne de olsa bugünlerde hatırınızı sormaya gelecek bir, iki dostunuz vardır sanıyordum. İnsan olanın başına her şey gelir... İnşallah bu fırtınayı atlatırsınız... Beni bu kara günümüzde hiçbir yardımdan, hatta fedakârlıktan çekinmeyecek bir kardeş telâkki edin.

Nihat Efendi, hayretle ona bakıyor, bu sözlere inanmakta tereddüt eder gibi şüphe ile gülümseyerek:

- Hayırdır inşallah, diyordu, arkadaş, siz hangi yıldızdan geldiniz, hangi devir müstehaselerindensiniz. Dardma-yın ama insaniyetin bu derecesi bana şüpheli görünüyor.

Şahin Efendinin hediyeleri içinde en ziyade tütünlerden hoşlanmıştı:

- Hasta olduğum için pek başka bir şey aramadım. Lâkin sigaram bitti. Hatta bir aralık: ”Şu minderden biraz ot çıkarıp gazete kâğıdına sarayım, içeyim” diye düşündüm. Ce-nab-ı Hak, Kelâmı Baba ve Eyüp Hoca, senden razı olsunlar... Zira bu kasabada yalnız birinin rızası para etmiyor.

Nihat Efendi, bronşite rağmen Şahin Efendinin sigaralarını mütemadiyen içiyor, içtikçe biraz açdıp canlanıyordu.

' Emir Dede başmuallimi bu zavallıyı kurtarmak için yapılacak şeyi kararlaştırmakta sabırsızlanıyordu:

- Nihat Efendi, bana bu meseleye dair ne biliyorsan söyle... Benim de duyduklarım, bildiklerim var. Malûmatımızı karşılaştıralım. Belki bir çaresini buluruz, dedi.

Nihat Efendi, karşısındaki saçlı, sakallı adamı fazla saf ve çocuk bulur gibi küçümseyerek dudak büktü, acı bir gülüşle:

- Yapdacak ne var ki? dedi. Türbeyi ateşledik. Cezası ne ise çekeceğiz.

Garibi şu idi ki, birbirini yeni tanıdıkları halde bir çok meseleler üzerinde uzun uzun konuşup anlaşmış gibiydiler. Nihat Efendi: ”Kelâmi Baba türbesini yakan ben değilim” demeye, Şahin Efendi: "Senin için söylenen şeylere inanmadım” diye teminat vermeye lüzum görmüyordu.

Odada ot minderin üstüne karşı karşıya uzanarak konuşmaya başladılar.

- Sarıova'ya ne vakit geldin Nihat Efendi?

- Sekiz, on sene oluyor.

- Görülüyor ki, ne bu kasabayı, ne ahalisini sevmiyorsun... Neden başka bir yere gitmek istemedin?

- Bilmem... Birkaç defa teşebbüs ettim ama olmadı... Çamura saplanır gibi saplandık kaldık... "Sıçan giremediği deliğe bir de kuyruğuna kabak bağlar” derler... Burada bir de evlenmek eşekliğini yaptık... Çoluğa, çocuğa karıştık, bununla beraber doğrusunu istersen buradan kaçmak için pek de o kadar fazla uğraşmadım. Ben, çok felâket görmüş bedbin bir adamım... Başka yerlerin ve başka insanların Sarıova ahalisinden daha şikâr matahlar olduğuna kâni değilim. Malûm ya eşek düğüne büe gitse ya su çeker, ya odun... Hâsılı, Sarıova ile başka yerler arasındaki fark, yol masrafına ve zahmetine değmezdi.

- Sanovahlar neden seni sevmediler?

- Bu hususta onların kabahatleri yoktur... Ben, onları sevmedim ki mukabele bekleyeyim... Bununla beraber Sarı-ovaldara pek bir zararım da dokunmadı... Hatta evimde bile daima kendi kendime

yaşadım. Garip bir şey söyleyeyim mi? Ben, kimseyi, hatta şu, yeri geldikçe evlat dediğimiz talebeyi bile sevmem... Bunu tabii görmeli. Zaten hakiki çocuklarıma da pek öyle muhabbetim yoktur. Fakat mesleği severim. Onun için ders verirken mesut yaşarım. Akşamları da yüz dirhem rakımı cebime sokar, kırlara çıkarım. ”Neden böyle yapıyorsun?” diye sorarsan cevap veririm: ”Sen ayyaş zevkinden pek anlamazsın. Böyle ham ervahların teneffüs ettiği hava içinde rakı içmekte zevk yoktur.”

Nihat Efendi, biraz sustuktan sonra tekrar mektep çocukları bahsine atladı:

- Talebelerimi sevmem dedim ama, bana yaptıkları çok gücüme gitti. Onların sözleri sokakta atılan taşlardan ziyade canımı yaktı... Bence bu adamların en affedilmez şenaatleri talebeyi hocasına karşı kışkırtmalarıdır... Fakat onlar bununla da kalmazlar, öz evlatları babalarına karşı ayaklandırırlar... Bilir misiniz, benim çoluğum çocuğumla aramın açılmasına onların tezvirleri sebep oldu.- Türlü dedikodularla karımı, çocuklarımı bana düşman ettiler... Hoş, ben de öyle hürmete, muhabbete lâyık efendiden bir adam değilim ama bir derecesi var...

Nihat Efendi, başı şimdi daha ziyade ağrıyormuş gibi, parmaklarıyla şakaklarını sıkarak öksüre öksüre devam etti:

- O gece şerefime tertiplenen fener alayında kimi gördüm bilir misiniz? Altı yaşındaki oğlum Cemil'i... Mahalleli, onu babasının başında boynuzlu tacıyla, sokaklarda yaptığı geçit resmini seyre getirmiş... Oğlumun başkalarıyla kalabalık içinde keyifli keyifli el çırptığını, 'Türbe yakanın hali budur, he hey!” diye bağırdığını gördüm.

Şahin Efendi, müstantiğin ona neler sorduğunu öğrenmek istedi. Muallim cevap verdi:

- Evvela yangın gecesi nerede olduğumu sordu... Kırda

kendi kendime içtiğimi, sonra geç vakit eve döndüğümü söyledim. İkinci defasında: ” Akşam ezanına doğru sizi kolunuzun altında bir paketle mezarlık yolundan geçerken görenler var... Sonra, yangından yarım saat evvel türbedarın oğlu size türbe civarında tesadüf etmiş...” dedi. Akşam ezanı zamanı kasabadan en aşağı bir saat uzakta ”Bayram Çavuş” çeşmesi başında oturuyordum. Hatta yüzünün bir tarafı

yanmış bir ihtiyar çoban yanımda abdest aldı, namaz kıldı... Adamcağızla kavga bile ettik... Ben, şarkı söylüyordum. O: ”Yahu, ayıptır, günahtır. İki dakika sabret. Şu namazı bitireyim.” dedi. O saatte hem Bayram Çeşmesi başında şarkı söylemek, hem mezarlık yolunda görülmek için ya kuş, yahut da Kelâmi Baba Hazretleri gibi evrah-ı tayyibeden olmalıyım, dedim.

Türbedarzade ile teşerrüfüme gelince, herhalde birbirimize rüyada tesadüf etmiş olacağız. Bununla beraber ben, kat'iyen böyle bir şey hatırlamıyorum. Yangın başladığı zaman ben, çoktan sızmıştım. Karı: ”Tak... tak!” kapıya vurdu. ”Yahu, kalk... Mezarlık mahallesinde yangın var!” dedi. ”Git işine! Yangının mezarlık mahallesinden buraya gelmesi için sekiz, on saat lazım” dedim; kapıyı açmadım. Ben, daima kapıyı kilitler de öyle yatarım. Çünkü karıya itimadım yok. Ben uyurken bazen kesemi tırtıkladığı olur... Müstantik, galiba ehl-i ırz bir adam... Verdiğim malûmata memnun olduğunu anladım. Çobanı, türbedarın oğlunu ve benim karıyı çağırtıp tahkikat yapacağım söyledi. Çoban, besbelli yüzündeki yanık sebebiyle, derhal bulundu. Yüzleştik. İfademi tastık etti. Buna rağmen o akşam beni tevkif ettiler.

Şahin Efendi, karnesini çıkarmış, dikkatle not alıyordu:

- Muhakeme yakında başlayacak, dedi, avukat tayin ettin mi?

Nihat Efendi: ”Amma saf adamsın” demek ister gibi oldu.

Emir Dede Başmuallimi:

- Muhakkak iyi bir avukat bulmalıyız, dedi, sen merak etme. Ben işle meşgul olurum.

- Para lazım.

- Söyledim ya... Bu işle ben meşgul olacağım. Avukat parasını temin etmek kolay. Benim ihtiyat beş, on lira param var, onu veririm. Sonra kurtulunca yavaş yavaş bana ödersin.

- Sen, benim kurtulacağıma inanıyor musun? Ben sırf merhamet saikasiyle, beni teselli etmek istediğini sanıyorum.

- Hayır... Hak, mutlaka muzaffer olur.

- Öteki dünyada derdim- amma orada da Kelâmi Babanın çok fazla nüfuz sahibi olduğu anlaşılıyor... Benim mesele muhakeme edilirken, beni haklı da görse, elbet kendi partisini iltizam eder.

- Bu kadar bedbin olma Nihat Efendi!

- Çocuksun Şahin Efendi... Demek, sen sahiden bu ka

**sabada benim hakkımı yemekten çekinecek insanlar bulunduğuna inanıyor musun? **

- Ben, iyüiğin, hakperestliğin insanlarda asd olduğuna kaniim. Bu itikadımı kaybetsem bir dakika yaşayamam emin ol Nihat Efendi...

Bu konuşma esnasında bedbin, acı ve alaycı tavrını bırakmayan Nihat Efendi, hafifçe sarsddı, dayaktan katlanmış hasta gözlerinde yaşa benzeyen buğu ile:

- Öyle olsun, dedi, kanaatimi az çok sarstığını gizlemeyeceğin... Aralarında senin gibiler de bulunabilen insanları pek kökünden budamak doğru olmayacak...

XXI

Şahin Efendi, o akşam arkadaşı Rasim'le beraber Deli Necip'e misafir gitti. Meseleyi uzun uzun konuştular. Mühendis, çok bedbindi:

- Ben, neticeyi fena görüyorum, diyordu. Muallim Nihat, Kelâmi Baba türbesi gibi gözümün önünde cayır cayır yanacak. Onu kurtarmak için hiçbir şey yapamayacağız. Muhakeme yakında başlıyor. Heyeti hakime görünüşte Eyüp Hoca, Müderris Zühtü Efendi, Cabir Bey vesaire vesaire-den müteşekkildir. Nihat Efendinin leh ve aleyhindeki delill-ler ne olursa olsun son hükmü bunlar verecek. Onun için

muallim efendiyi şimdiden küreğe mahkum olmuş farz edebiliriz. Meğer ki mucize eseri olarak bu şahıslar arasında bir ihtilaf çıksın. Benim kanaatim bu.

Şahin Efendi, Necip'in korkusunu fazla mübalağalı buldu. Bununla beraber bu sözler pek de yabana atdır şeyler değddi.

Emir Dede başmuallimini bir düşüncedir aldı:

- Efkârı umumiye mütemadiyen körükleniyor, diyordu. Sarıova gazetesi ateş püskürüyor. Mektep talebeleri teşvik edildi... Hele o geceki nümayiş... O ne çıldırtıcı şeydi Ya-rabbim... Bütün bunlar fena

alâmetler... Müstantik, temiz ve ciddi bir adama benziyor... Nihat Efendiyi tevkif etmek için ne kadar tereddüt etti. Fakat neticede etrafın tazyikine dayanamadı... Heyeti hakimiyeyi de aynı şekilde tazyik edecekleri muhakkak görünüyor... Acaba o, ne dereceye kadar mukavemet edebilecek?

Mühendis Necip, istihfafla güldü, omuzlarını silkti. Öteki itiraz etti:

- Yok, ben, bu heyeti hakime meselesinde senin kadar bedbin değdim... Zabıta raporuna göre yangının bir suikast eseri olduğu muhakkak... Fakat ortada Nihat Efendiyi itham edecek hemen hemen hiçbir delil yok. Bir mahkeme: "Gel bakalım muallim efendi, sen sarhoşken ötede, beride türbeleri yakmak lüzumundan bahsetmişsin... Binaenaleyh bu Kelâmi Baba türbesini yakan sensin... Bahusus efkârı umumiye de seni mücrim zannediyor!" diyebilir mi? Haydi böyle karakuşî bir hüküm şeriat mahkemeleri ağzına bir dereceye kadar yakışık alır farz edelim... Fakat adliye mahkemelerinden böyle bir şey nasıl beklenebilir? Hem olsa büe bunun istinafı var, temyizi var.

Deli Necip, Şahin Efendiyi dinlemiyor, ağzıyla mızıka çalıyor, önündeki masaya yumruğuyla hafif hafif vurarak da-

vul sesleri çıkarıyordu.

Şahin Efendi, kendi kendiyle konuşuyormuş gibi ağır ve müteredditdevam etti.

- Evet, ortada onu itham edecek hiçbir delü yok... Gerçi bir mütekait memur ona akşam ezanında mezarlık yolunda tesadüf ettiğini söylemiş. Fakat Nihat Efendi, bu saatte kasabadan bir, mezarlıktan ise en aşağı bir buçuk saatlik bir mesafede bir çeşme başında yanık yüzlü bir çobanla konuşuyormuş... Çobanın şahadeti memurun iddiasını kökünden çürütüyor...

Rasim:

- Ya Nihat Efendiyi yangından yarım saat evvel Kelâ-mi Baba civarında gören türbedarzâdenin iddiası? dedi.

Şahin Efendi, kaşlarını çattı^

- Evet, bu iddia da benim midemi bulandırıyor. Fakat Nihat Efendi, o saatte evinde yattığını ispata muvaffak olur.

Necip, mızıkasına bir fasda verdi:

- Ben, kendi hesabıma öyle memul ederim ki o zamana kadar mahkeme için daha kuvvetli deliller pişirip kotarılır, dedi.

Emir Dede başmuallimi, Necip'le kavga eder gibi hiddetle:

- Peki ama bu adama neden bu kadar çullanıyorlar, dedi, onu yok yere mahkûm etmekle ellerine ne geçecek?

Mühendis, ona acır gibi gülümseyerek cevap verdi:

- Doğan Bey... Sonda daima söylerim ya. Hemen bütün idealistler gibi senin de fazla saf ve ahmak bir tarafın vardır. İdealistler, bazı insanların hasbeten'lillah fitnelik etmek, başkalarını zarar sokmaktan duydukları zevki bir türlü akıllarına aldırmazlar... Canım, çocukların kedi kuyruğu çekmek, sinek kanadı koparmaktan duydukları zevke şaşıyor musun? Bu da o cinsten bir keyif... Bununla beraber onların Nihat Efendiyi mahkûm ettirmek istemeleri pek hasbi bir şey de değildir... Onlar bu mahkûmiyetten birkaç nevi fayda bekliyorlar. İstersen aklıma gelen birkaçını sana sayayım:

Evvela halkın zaman zaman uyuşur, söner gibi olan

gayreti diniyesini tahrik etmek pek lazım bir şeydir! Bunun için din ve şeriatı tehlikede göstermekten daha müessir usul var mıdır? "Dinsizler, Kelâmi Baba türbesini yakmış!" demek, senin Yeşil Ordu gönüllüleri dediğin cahil mutaassıplara "Ya eyyühennas... Tehlike var... Silah başına!" demekten farksızdır. Asker ordusuna nasıl mesleğini unutturmamak için zaman zaman manevralar yaptırdıyorsa onlara da böyle manevralar yaptırılır... Saniyen: Bu mahkûmiyet hocaların dinsizlik, farmasonluk falan gibi şeylerle itham ettikleri yeni adımları lekelemese bile herhalde cahil ahaliye karşı müşkül bir mevkide bırakacaktır. Mesela, sen, yeni mektebini müdafaa ederken karşındaki içinden: "Ne olduğunu bilmez miyim? Nasd Kelâmi Baba türbesini yakar mısın?" diyecektir. Salisen: Nihat Efendi Sarıova İdadisi Riyaziye ve Fransızca muallimidir. Anlıyor musun Doğan Bey... Riyaziye ve Fransızca... Medreselere hiçbir zaman giremeyecek iki ders... İdadi mektebi Fransızca ve Riyaziye mualliminin kundakçı diye mahkûm edilmesi, tasavvur et, medreseler için ne parlak bir zaferdir... "Medresemize, ümimize köhne diyorsunuz... Yeni mektep, yeni üim haltı yiyorsunuz, öyle mi?.. Alın size yeni ilmi okutan hocayı... Muallim, Kelâmi Baba türbesine kundak soktu... Yetiştireceği talebe memleketi, şeriatı ateşe verecek." Gel bu hutbedeki belâğate karşı bir cevap bul da söyle Doğan Bey... Nihat Efendinin Kelâmi Baba türbesini yaktığında şüpheliyim; fakat medresecüerin İdadiye bir bomba koymak istedikleri muhakkak... Görüyorsunuz, yarın, öbür gün bir kokusu çıkar... Söyledi dersiniz.

Deli Necip'e daha şimdi, söz söylerken gelen bu fikir, onun beynini bir yangın alevi gibi birdenbire .salıvermişti:

- Evet, bu muhakkak İdadiye karşı bir suikast... Fakat bunu Maarif Müdürüne, hele **Galatasaray'da** biraz Fransızca öğrenmiş, karmakarışık biraz fen dersi görmüş olmasına rağmen yobazların en bayağısı, en "embesi"i olan İdadi Müdürüne nasd anlatırsın?.. Doğan Bey, ben, eski fikrimden dönüyorum... Ben de seninle beraber kendimi ortaya atacağım. Bu Nihat Efendi için çalışacağım.

Şahin Efendi, telâşlı telâşlı ellerini sallayarak:

- Aman, sakın bunu yapma, dedi, bana gizli yardım et; fakat ortaya çıkmaktan çekin... Bir parti şeklinde gözükürsek halimiz yamandır... Bizi bir kaşık suda boğarlar... Sonra, sen, heyecanlı adamsın...

O gece aralarında verdikleri karar şu oldu: Şahin Efendi ile Necip, vakit geçirmeden iyi bir avukat bulacaklardı. Fakat bundan daha evvel Emir Dede başmuallimi fırka kâ-tib-i mesuliyle görüşmeye gidecekti. Mahkemeyi etrafın tesir ve tazyikinden mümkün mertebe korumak için Cabir Beyi kazanmaktan iyi çare olamazdı.

XXII

O tarihte Kâtib-i Mesul ile Şahin Efendinin arası, pek iyiydi. Cabir Bey, arasıra Emir Dede mektebine uğrayarak bir kahve içiyor, çocuklara milli marşlar söyletiyor, terbiye-i bedeniye hareketleri yaptırarak seyrediyordu.

Şahin Efendi, buna pek memnundu; çünkü kâtib-i Mesulün Emir Dede'yi sevdiğini gören softalar, mektebe dil uzatmaktan çekmiyorlardı. Sonra, bu himaye, Emir De-de'ye bazı maddi menfaatler de temin ediyordu.

Cabir Bey, o gün Şahin Efendiyi çatkın bir çehre de kabul etti:

- Sana dargınım hocam, dedi, ötede, beride fırkanın aleyhinde bulunduğunu söylüyorlar.

Şahin Efendi, hiç fütursuz cevap verdi:

- Bunu söyleyenler herhalde âciz şahsıma ve mektebime verdiğiniz ehemmiyeti çekemeyen hasutlardır... Beni gözünüzden düşürmek için öyle söylemiş olacaklar. Herhalde inanmadığınıza eminim.

Cabir Bey, gülümseyerek başını salladı:

- Tabii... Ancak fırkanın pek hareketli taraftarlarından da görünmüyorsunuz. İntihabat yaklaştı. Muhaliflerin gizli gizli faaliyette bulunduklarını haber alıyorum. Dostlar bu sı-

ki günümüzde bizi bırakırlarsa olur mu?

Şahin Efendi derhal cevap verdi.

- Bu siteminiz de latife olsa gerek... Sanova'da himmetinizle iyi bir mektep vücuda getirmeye, bu suretle fırka hükümetinin yüzünü ağartmaya çalışıyorum. Bu, fırkamıza az bir hizmet midir?

Şahin Efendi, Cabir Beyi biraz pohpohladıktan sonra muallim Nihat Efendi meselesini açtı, korkularını birer birer söyledi.

Kâtibi Mesul, asabi bir tavırla kaşını, gözünü oynatarak dinliyordu. O bitirdiği vakit soğuk bir sesle cevap verdi:

- Nihat Efendinin mücrim olduğunu ben de pek zannetmiyorum. Ancak, onu da söyleyeyim ki ben, bu adamdan hiç hoşlanmam dedim. Sizin için latife ettim. Fakat onun, bizim en azdı muhaliflerimizden olduğu muhakkak.

- O, yaraddış itibarıyla bir şeye, herkese muhalif, bedbin ve hasta bir adamdır. Bu adam, bir politikacı olsaydı...

Cabir Bey, tavuk altından civciv kapan bir yırtıcı kuş huşunetiyle Şahin Efendinin ağzından lakırdısını kaptı:

- Yani muzır bir adam oyle mi Şahin Efendi? Bunu kendi ağzınızla söylediğinize memnun oldum. Eski İspartalı-lar, memlekete bir hizmeti dokunmayacak sakat, çürük çocukları bir kayanın tepesinden atıp öldürürlermiş... Ben de elimde olsa, çürük kafalı vatandaşlara aynı muameleyi yapardım.

- Herhalde Nihat Efendinin sırf hasta, bedbin bir adam olduğu için haksızlığa uğramasını istemezsiniz.

Cabir Beyin kaıdı yüzü büsbütün kızardı.

- Amma tuhaf lakırdı söylersin be biraderim... Esasen Nihat Efendi meselesinin benimle ne alâkası var? Ben, hakim miyim?

- Maksadımı anlatamadım. Herkes bu adamın aleyhinde söylüyor. Mahkemenin tesir altında kalmasından korkuyorum.

- Umar mısınız bizim mahkememizden böyle bir şey?

Şahin Efendi, birkaç kere yutkundu, ellerini oğuşturma-ya başladı. Ne "evet" diyebdiyorciu, ne "hayır"...

Cabir Bey, âmirane bir tavırla:

- Bırakalım bu Nihat Efendi meselesini, dedi, mahkeme ne isterse yapsın. Bizim düşünülecek daha mühim şeylerimiz var... İntihabat yaklaşıyor. Yeni hocaların fırkaya mer-butiyetinden eminim. Ancak eski hocalar için fena haberler geliyor... İtdâfçdar onları elde etmeye çalışırlarmış vs. vs....

Şahin Efendi, Cabir Beyden ayrddıktan sonra çarşı kahvelerinden birinde kendini bekleyen mühendis Necip'in yanma gitti, meyus bir tavırla:

- Cabir Beyden hayır yok, dedi. Nihat Efendiyi Kâtib-i Mesule azılı bir muhalif olarak tanıtmışlar. Sonra, eski hocaların İtüâfçdarla birleşmek üzere olduğunu söyleyerek adamcağızı telâşa düşürmüşler. Benim anladığıma göre Ca-bir Bey, bu meselede muallim Nihat'ı tutmakla hem eski hocaları büsbütün kızdıracağını, hem de müderris Zühtü partisini elden kaçıracağım zannediyor. İntihabatın yaklaşması bu meselede çok aleyhimize bir şey oldu.

k k k

Hasan Talât Bey, Sarıova'nın en meşhur avukatıydı. Birçok seneler Mekteb-i Hukukda Mecelle hocalığı etmiş. Hürriyetin ük senesinde üç ay kadar da Adliye Müsteşarlığında bulunmuştu. Belli başlı hukuk âlimlerinden olduğu söylenirdi.

Şahin Efendi, muallim Nihat'ın davasını evvela ona vermeyi düşündü. Arkadaşları itiraz ettüer:

- Hasan Talât, mükemmel avukattır. Tuttuğunu koparır... En haksız davaları büe kazanır... Ancak, işi başından aşkındır. Fazla para gözlüdür. Her zamanki müşterüeri zengin adamlardır. Müracaatın beyhude olacak...

Şahin Efendi, onları dinlemedi:

- Umarım ki reddetmez... İlmi olan insandan korkmam. Bizim ona vereceğimiz dava umarım ki paradan ziyade makbule geçer. Düşünün hacısı, hocası, memuru Sarı-ova'nın böyle feci bir haksızlıkla kirlenmesine lakayt kalamaz. Göreceksiniz, Hasan Talât Bey, bu mesele ile çok alâkadar olacak...

Şahin Efendi, bunları avukata da söyleyecekti. Fakat Hasan Talât Bey, bu fakir kıyafetli iptidai muallimini çok soğuk kabul etti, onu bir sandalyeye oturtmaya mecbur olmamak için ayağa kalktı, Nihat ismini işitince yüzünü buruşturdu:

- Şu türbeyi yaktığı söylenen muallim mi? dedi. Maalesef çok meşgulüm. Ehemmiyetli davalarım var. Bir başka avukata müracaat buyurun.

Şahin Efendi; Hasan Talât Beye davayı kabul ettiremediği takdirde ona hiç olmazsa akıl danışmaya karar vermişti. Fakat bu adamın muamelesi öyle soğuk ve ezici idi ki bir kelime söylemeye cesaret edemeden dışarı çıktı. "Kabahat bende. Çanak tuttum." diye söylenerek bir başka avukatın, Rüsuhi Bey isminde sabık bir istinaf reisinin yazıhanesine doğru yollandı.

Rüsuhi Beyin hür fikirli bir adam olduğu söylenirdi. Sa-rıova'da pek bir iş yapmamasının büyük sebeplerinden biri de bu şöhretiydi.

Şahin Efendiyi çok iyi kabul etti. Vakayı biliyordu. Bilmediği kısımları alâka ve heyecan ile dinledi, muallim Nihat Efendiye acıdı. Sarıovalıların "çocuklarının hocasına karşı" yaptıkları nümayişi - sözde beynimizde kaydıyla - ayıpladı.

Şahin Efendi, işe olmuş bitmiş nazarıyla bakıyordu. Fakat Rüsuhi Bey sözünü, yukarıda söylediklerinden tamamıyla zıt bir netice ile bağladı:

- Bu davayı maalesef deruhte edemem, dedi. Çünkü Nihat Efendinin aleyhine olur. Hür fikirli bir adam oidu-ğum için Sarıova'da beni sevmezler. Mahkeme heyetleri sırf benim ağzımdan çıktı diye en açık hakikatlerden şüphe ederler. Benim müdaafa vekili olarak ortaya çıkmam efkâr-ı umumiyeyi ve heyeti hakimiyeyi fena halde kızdıracaktır. Hele böyle bir türbe kundakçılığı davasında.. Onun için sizinle bir başka avukat düşünelim... Kim var. acaba kim var?

Rüsuhi Bey; başını, burnunu kaşıyarak derin derin düşünüyordu.

- Aklıma Hasip Kemal geliyor... Bir kere ona müracaat etseniz. Fakat işittiğime göre bu defaki intihap için namzetliğini koyuyormuş. Herhalde softa partilerini kızdırmaktan korkar, tahmin ederim.

Şahin Efendi:

- Mehmet Vehbi Bey için ne dersiniz? dedi.

Rüsuhi Bey, gülmeye başladı:

- Ne söylüyorsunuz? Vehbi Beyin Meşrutiyet senesi Ahrar fırkasında bulunduğunu, sonra bir zaman da Itüâfçı-îarla çalıştığını bilmiyor musunuz? Bu intihap, Cabir Beyi fena halde pirelendirir. Zavallı Nihat

Efendiye bir de Itilâfçı-lık lekesi sürerseniz mahvolduğunun resmidir. Kimi bulalım Yarabbi, kimi bulalım Yarabbi, kimi bulalım?

- Sekip Bey nasıldır?

- Jandarma kumandanının bacanağı, Kadiri Şeyhinin damadı Sekip Bey mi? Tam adamını buldunuz. Benim aklıma Hayrettin Haydar geliyor ama o da galiba Hacı Emin'in kızma talipmiş... Böyle bir şey varsa tabii bu davayı kabul edemez...

Şahin Efendi, Sarıova'daki belli başlı avukatların ismini ihtiyaten defterine kaydetmişti. Şimdi artık şahıslarını, ehemmiyetlerini düşünmeden sıra ile okuyordu:

- Ali Fadd Bey...

- Kabul etmez; çünkü Evkafın avukatıdır.

- Kerim Bey?..

- Gölgesinden korkan bir adamdır, böyle kazalı işlere girmez.

- Cemal Bey...

- Oo... Maalesef menfaat hususunda pek korkaktır. Ekseri eşraftan ve hocalardan olan müşterüerini kaçırmaktan çekinir.

Şahin Efendi, dehşet içindeydi:

- Demek koca Sarıova'da bir mazlumu müdafaa için dört çift söz söyleyecek bir avukat bulamayacağız.

Rüsuhî Bey:

- Maalesef onun gibi bir şey, dedi. Gerçi Sarıova'da daha başka avukatlar da vardır... Fakat kısm-ı âzarnı softadır. Onlar bu davayı kabul etseler büe biz emniyet edemeyiz.

- Müvekkillerine hiyanet mi ederler?

- Her şey memuldur.

- Beyefendi, bu Nihat Efendi benim ne akrabam, ne dostum, ne de hatta tanıdığım bir adam... Bu işten istifade beklemek şöyle dursun, belki zarar bile göreceğim. Sırf bir biçare adamın hayat ve namusunu tehlikede gördüğüm için bu meseleye, karıştım. Bana bir akd öğretiniz. Şaşırdım kaldım.

Rüsuhi Bey, dikkatle gülümseyerek Şahin Efendiye baktı ve:

- Elbet bir şey düşüneceğiz, dedi, fakat çok ihtiyatlı hareket etmeye mecburuz. Görünüşte Sarıova'da avukattan bol bir şey yoktur. Çarşı başındaki büyük hanın altında sıra kahveler vardır ya, onlar baro gibidir. Her birinde lâakai iki, üç dava vekiline tesadüf edilir. Civar

kasabalar ve köylerden gelen yabancıar ekseriya bu hana inerler. Bunlardan yüzde seksenini şer'iye veya adliye mahkemelerinde davası, işi vardır. Örümcek, ağa düşen sineğe nasd atılırsa bu avukatlar da köylülere öyle atılırlar... Onların müşteri avlamak için yaptıkları maskaralıklar, şarlatanlıklar yanında sokaktaki mezat malcıların gürültüleri hiç hükmünde kalır... En olmayacak şeyler için adamcağızları ümide düşürürler... "Evvela çocuğun adını koyalım... mukaddemesiyle başladıkları pazarlıkları işitseniz yalnız meslekten değil, insanlığınızdan iğrenirsiniz. Hâsılı, haklarını aramaya gelen zavallı köylüleri soyup soğana çeviririer. Avukatımızı tabii bunlar arasından da intihap edemeyeceğiz Yalnız bir çare kalıyor... Sarı-ova'ya yeni gelmiş Ihsan isminde bir genç avukat tanıyorum. Henüz tecrübesi yok. Fakat zeki, müstait ve namuslu bir çocuk. Davayı ona verirsiniz. Memnuniyetle kabul edeceğini zannederim. Çünkü henüz Sarıova'da müşterisi falan yoktur. Bu türbe davası onun için muvaffakiyetli bir başlan-

gıç olabilir. Davayı kendi başına da idare edebüeceğini zannetmem, fakat tamamıyla gizli kalmak şartıyla ben, kendisine yardım ederim.

Şahin Efendi, o kadar sevindi ki utanmasa Rüsuhi Beyin yüzünü, gözünü öpecekti.

Avukat, yazıhanesinin kapısında, Emir Dede başmualli-mini teşyi ederken onun sırtını okşadı:

- Siz ne kadar garip ve vicdanlı bir insansınız, dedi. Doğrusunu söyleyeyim, konuşmaya başladığınız zaman bu mesele, beni pek o kadar alâkadar etmiyordu. Fakat heyecanınız âdeta bana da sirayet etti. Bu Nihat Efendi işini hemen hemen benimsedim. Belki inşallah muvaffak oluruz.

XXIII

Avukat Ihsan, Şahin Efendiyi dikkatle dinledikten sonra:

- Bu davayı memnuniyetle alırım, dedi. Sarıova ile teşerrüfümüze vesile olur. Umumun inadına karşı davayı kazanırsam benim için ne âlâ... Aksi halde tası, tarağı toplar, Sanova'dan çeker giderim; bu da beni müteessir etmez.

Ihsan, yirmi sekiz yaşlarında iri yarı bir gençti. Şahin Efendi, bu adamın kendi üzerinde bıraktığı tesiri arkadaşlarına şöyle anlattı:

- Havai sohbetler arasında süt irisi bir mektep çocuğu gibi hafif, saf, müiâhazasız ve kaygusuz... fakat iş üzerine konuşurken kırkını geçmiş bir adam gibi olgun, pişkin, derûniş görünüyor... Hâsılı, daima hakiki yaşından ya çok fazla, ya çok eksik gösteren bir adam... Herhalde bizim için fedakârca çarpışacağı muhakkak...

Muhakeme günü yaklaşmıştı. Muallim Nihat Efendiyi hapishanede sık sık ziyaret eden avukat Ihsan, müdafaasını hazırlıyor, arasıra da gizlice avukat Rıusuhi Beyle müşavereye gidiyordu.

Genç avukat da Şahin Efendi gibi nikbindi:

- Nihat Efendinin "Türbeleri yakmak lazım" demiş olması sadece zevzekliktir. Bu hususlaki şahadetler, bir delil kıymetini haiz olmazlar.

Mütekait memur üe türbedarzadenin iddialarına gelince, yanık yüzlü çoban de muallimin karısının ifadeleri Nihat Efendinin akşam ezanında kasaba haricinde, yangından yarım saat evvel de evinde olduğunu gösteriyor, mahkeme Nihat Efendiyi mahkûm etmek için neye istinat edecek. Maa-hâzâ bir nokta zihnimi gıcıklıyor. Kelâmi Baba türbesine kundak sokulduğu muhakkak... Bunu kim, ne için yapmış olabilir. Ah, buna dair ip ucu elde edebilmiş olsaydık...

» * *

Muhakemeden bir gün evvel "Sarıova" gazetesinde çıkan bir havadis Şahin Efendi üe arkadaşlarını yıldırımla vurulmuşa döndürdü:

v "Muharrirlerinden biri yanık yüzlü çoban üe görüşmüş. Ismail Ağa ismindeki bu ihtiyar ilk ifadesini değiştiriyor: "Ben gerçi bu adamı çeşme başında gördüm ama salı akşamı değil, pazartesi akşamı, yani yangından bir gün evvel gördüm, ihtiyarlık hali, müstantik beye günü yanlış söyledim... Ben müslüman adamım. İki elim yanıma gelecek. Vebal altında kalmaktan korkarım. Mahkemeye bunu böylece anlatacağım." diyormuş. Diğer taraftan Nihat Efendinin karısı da o gece rahatsızlığı sebebiyle erken yattığını, kocasının hangi saatte eve

geldiğini bümediğini, zaten kendisi yangının sonuna doğru uykudan uyandığını söylüyormuş..."

Avukat Ihsan:

- Bu, hesapta yoktu, müdafaamız kökünden yıkddı, diye meyus oluyordu.

Şahin Efendi, her zamanki itidal ve sükûnetini kaybetmişti. Yumruklarını sıkarak bağırıp çağırıyordu:

- Mel'unlar, çobanı kandırddar. Bize fena bir oyun oynadılar... Bu gün meselesini onlar icad ettüer. Kadının ağız değiştirmesine gelince, hiç şüphesiz bu da aynı fabrikanın

mahsulüdür. Zavallı Nihat Efendi! "Çoluğumu, çocuğumu aleyhime kışkırtıdan Bizi birbirimize düşürdüler" diye bağır-tanlar niçin karıyı kocası aleyhine şahadette bulunmaya teşvik etmesinler? Kimbilir kadını korkuttular mı? Yoksa "Sana daha iyi bir koca mı bulacağız!" diye kandırddar. Bilinmez ki... Bin çeşit marifetleri vardır iblislerin.

Deli Necip:

- Doğan Bey, sopasını kaybetmiş kör gibi bağırıp çırpınmadan fayda yok. Bir şey düşünelim, dedi.

Ihsan, birdenbire azimkar bir tavırla ayağa kalktı:

- Ben, Rüsuhi Beyle görüşmeye gidiyorum. Müdafaa sistemini değiştireceğim. Cüretkâr bir şey yapacağım. Kafkasyalıların bir darb-ı meseli vardır. "Ya eşek semeri, ye semer eşşeği!'' derler. İkisinden biri olacak. Müdafaamda bütün kuvvetimle çobana ve Nihat Efendinin karısına yükleneceğim. Onları yalan şahitlikle itham edeceğim. "Onlar teşvik ve tazyik neticesi olarak ilk ifadelerinden dönmüşlerdir. Basit insanlardır. Mahkeme mahir bir istintak neticesinde onlara hakikati söyletebilir." diyeceğim. Hem yalnız bu kadarla da iktifa etmeyeceğim. "Mahkeme bu ihtiyar çobanla saf kadını tazyik eden kimseleri meydana çıkarırsa yalnız Nihat Efendiyi haksız bir mahkûmiyetten korumuş olmaz, hakiki mücrimlerin yakasını da yakalamış olur. Çünkü yangının bir kasıt eseri olduğu tahakkuk etmiş olmasına göre bunun mutlaka bir ya da birkaç faili vardır. Bu fail veya failleri şahitleri elde etmek suretiyle tahkikatı yanlış bir yola sevketmeye, kendi yerlerine bir masumu mahkûm ettirmeye çalışan kimselerin olduğu yüzde yüz muhakkaktır. Evet "Çobanla kadını isticvap ediniz. "Sarıova" gazetesine, onları ifade değiştirdikleri hakkındaki

havadislerinin bir güne düşmesindeki tesadüfü izah ettiriniz. Bilhassa vaka gecesi Nihat Efendiyi gördüklerini inatla söyleyen türbedarzade ile mütekait memuru sıkı bir tetkikten geçiriniz!" diye bağıracağım.

Deli Necip:

- Bravo ihsan, güzel, çok güzel, diye el çırptı.

Şahin Efendi, telâşla ayağa kalktı:

- Dur gürültü etme... Bu müdafaayı, daha doğrusu bu mukabil hücumu ben de güzel buluyorum amma bu meselede kendi fikirlerime itimad edemiyorum... Kanunun inceliklerine bizim aklımız ermez... Hatta hatırı kalmasın ama bu noktada Ihsan'a da pek fazla itimad edemem. O, ne de olsa taşkın ve tecrübesiz bir gençtir. Hemen Rüsuhi Beye gidelim. Geçtim, heyecanla yanlış bir iş görürüz, adamcağızın işini büsbütün karıştırırız.

XXIV

Kanun sarihti. 163'üncü madde amden yangın çıkaran kimsenin -bu yüzden insan ölmediği takdirde- müebbet küreğe mahkûm edilmesini istiyordu.

Otuz kadar şahit Sarıova cinayet mahkemesinde elini kitaba koydu, imtihana giren çalışkan mektep çocukları gibi hemen aynı şeyi söyledi: Nihat Efendiyi dinsiz, ahlâksız bir adam olarak tanıtıyorlardı. "Bu türbeleri baştan başa ateşe vermeli!" diye propaganda yaptığını kulaklarıyla işitmişler-di. Fakat nedense muallimin türbeye kundak soktuğunu gözüyle gören çıkmıyordu. Yalnız, mütekait memur ile türbe-darzade, vaka gecesi, akşam ezanı zamanında ve yangından yarım saat evvel Kelâmı Baba civarında gördüklerini mahkemede de teyid etmişlerdi. Sıra Nihat Efendinin karısı ile yanık yüzlü çobana gelmişti. Kadın, çok perişan bir vaziyetteydi, bol siyah çarşafının içinde kıvrandığı görülüyordu.

Tıpkı "Sanova" gazetesinin yazdığı gibi "o gece rahatsız olduğundan erken yattığını, kocasının ne vakit geldiğini bilmediğini" söyledi.

Çobana gelince, onda bilâkis temiz ve saf insanlara mahsus bir sükûnet vardı. Hiç tereddüt etmeden elini kitaba bastı, yemin etti. Sonra, parmağıyla Nihat Efendiyi göstererek: "Bu adamı çeşme başında gördüm. Lâkin şimdi iyi hatırlıyorum ki yangın günü değil, ondan bir gün evvel. İhtiyarlık hali, evvelce günü yanlış söyledim." dedi.

Şahin Efendi, ihtiyar çobanın tavırlarındaki saffete kanmadı. Bilâkis, onda sinsi, menfaatperest bir adam ruhu sezer gibi oldu.

Mahkeme, Nihat Efendinin âmirlerini ve arkadaşlarından bir kısmını dinlemek istemişti. Maarif Müdürü, İdadi Müdürü ve İdadi muallimlerinden birkaçı sıra de şahit kürsüsüne geldiler.

Maarif Müdürü mahzun ve biraz mahcup görünüyordu.

"Nihat Efendi, oldukça vazifeperver bir muallimdir. Hususi hayatı hakkında maalesef iyi şeyler işitmedim. Maama-fih ben, onda atdgan bir ihtilâlci ruhu görmedim. Durup dururken Kelâmi Baba türbesini yakmış olması bana mülayim gelmiyor" dedi.

İdadi Müdürü muayeneye gider gibi resmi elbiselerini giymişti. Ukalâ bir hatip tavrıyla söze başladı:

- Meşahîrden biri "Sokrat-ı severim. Fakat hakikati daha ziyade" demiş. Âcizlerin, min gayri haddin onu taklid üe diyeceğim ki Nihat Efendi, bunca zamanlık arkadaşımdır, kendisini severim, ancak hak ve hakikati daha ziyade severim.

Bu mukaddemeden sonra Nihat Efendiyi fena halde batırdı, onda tutulacak bir nokta bırakmadı. Hatta üstü örtülü bir surette Maarif Müdürüne de çattı:

- Bir memurun muntazam vazife başında bulunması takdir edüecek bir şeydir. Fakat vazifeperver kelimesini fikr-i âcizanemde bu kadar dar bir mânada kullanmak doğru olamaz. Memurun gördüğü işin cins ve keyfiyetini de had-de-i tetkikten geçirmek lazımdır." dedi. Nihat Efendinin derslerini uzun uzun tenkit etti. Sonra, müstehzi bir tavırla tenkidini neticelendirdi:

"Riyaziye ve Fransızca muallimi Nihat Efendi, bir saat dersini kaçırmamıştır. Hasta hasta iken bile mektebe devam etmiştir. Fakat

buna rağmen talebe maalesef Riyaziye ve Fransızca cihetinden acınacak haldedir."

Bütün muhakemeyi, sami sıralarında birbirini ezerek takip eden kalabalıktan daha az telâş ve alâka ile dinleyen Nihat Efendi, ilk defa reisten söz istedi. Fakat kendine değil, sadece dersine edilen hücuma fütursuz ve alaycı bir tavırla cevap verdi:

- Bütün dersler hep bir halli turhallıdır. Yani aynı mertebededir. Ancak Fransızca ve Riyaziyeyi bilmeyen Fransızca konuşamaz, hesap meselesi halledemez. Binaenaleyh cahilliğini derhal açığa vurur. Halbuki mesela tarih ve kimya bilmeyen bir talebeye ezberinden olan parça isabet ederse bütün tarih ve kimyayı biliyor sandır. Binaenaleyh bu işin günahı bana değil, okuttuğum derslere aittir."

Ahali, gülmeye, gürültü etmeye başladı. Mahkeme reisi, burasının bir ilim ve terbiye dersanesi olmadığını söyledi. İdadi Müdürüyle Nihat Efendiyi sadede davet etti.

Müdür, mahkemece huzurunda her büdiğini söylemek insan için en yüksek bir hak, hakikat, dinayet, milliyet vazifesi olduğuna dair bir küçücük konferans verdikten sonra daha ağır şeyler söylemeye başladı. Talebelerine hiçbir faydalı şey öğretmeyen Nihat Efendi büâkis onlara kışkırtıcı telkinlerde bulunurmuş. Kendisi bu adamı öteden beri zararlı bir unsur telakki ettiği ve onu değiştirmek için bazı teşebbüslerde bulunduğu halde maalesef muvaffak olamamış.

Bu, Maarif Müdürüne açık bir hücumdu. Adamcağızın bütün kanı başına çıkıyormuş gibi boynunun damarları şişiyor, gırtlağını büsbütün sıkan dar yakasını parmağıyla gevşetmeye uğraşıyordu.

Şahin Efendi, birkaç gün evvel hocaların Maarif Müdürünü attırmak istedikleri, yerini İdadi Müdürüne vaad ettikleri hakkında kulağına çalınan bazı sözlere o vakit inandı. Yanmda oturan Deli Necip, onun zihninden geçen şeyleri keşfetmiş gibi yavaşça:

- Vay hinoğlu hin vay, dedi. Maarif Müdürlüğünü yakalayacak galiba...

Şahin Efendi, kendi kendisiyle konuşur gibi mırıldandı:

- Bu ne iş, bu ne mantık, Yarabbim?.. Bir memur mahkemede âmirini ve dolayısıyla Maarif Nezaretini tenkit ediyor. Kolundan tutup atmalarından korkmuyor.

Deli Necip:

- Hey zavallı çocuğum, dedi, sen koyduğum yerde ödüyorsun... Buradaki maarif memurlarını Nezaret değil, Sarı-ova türbecileri azü ve nasbeder, İstanbul'da, Sultan Mahmut Türbesindeki Maarif Nezareti, bir vasıtadan başka bir şey değildir.

Mahkemeye çağrılan muallimlerin hemen hepsi lakırdıyı ağızlarında geveleddiler, renksiz, korkusuz şeyler söylediler.

* * *

Müddeiumuminin söyledikleri şöyle hulâsa edilebilirdi:

"Muallim Nihat Efendi alkoliktir. Ruhen hastadır. Alkol, onda insanlık namına ne varsa hepsini öldürmüştür. Çoluk çocuğuna karşı kalbinde zerre kadar muhabbet bırakmamıştır.

Kezalik ondaki meslek, memleket ve diyanet hisleri de tamamıyla sönmüştür. Gezdiği, yürüdüğü yerde Enbiya ve evliya-yı izâm aleyhinde tefevvühatta bulunan, önüne gelene türbeleri ateşe vermekten bahseden bu adamda türbeleri yakmak fikri bir "fikr-i sabit" haline gelmiştir. Bu küul hastasının, bir gece bu fikr-i sabiti mevki-i fiile koymuş, Kelâmi Baba türbesini yakmış olması neden müsteb'at görülsün? Gerçi onun türbeyi yaktığını gören yoktur. Fakat onun gündüzleri bile ayağını atmadığı bizzat söylediği mezarlık mahallesinde vaka gecesi iki defa, akşam ezanından gece yarısından bir saat evvel sinsi sinsi dolaşırken görülmüş olması kâfi derecede kanaatbahş bir delil değil midir?

Nihat Efendi, 163'üncü madde mucibince tecziye edilmelidir. Ancak içki suiistimali neticesi olarak yarı deli bir adam olması ve ağleb-i ihtimal, o gece ne yaptığını bilmeyecek derecede sarhoş bulunması hafifletici sebeplerden adde-dderek daha hafif bir ceza ile iktifa edilmesi adalete muvafık olur."

Söz sırası nihayet müdafaa vekili İhsan'a gelmişti. O ev-

velce arkadaşlarına bahsettiği esas dahdinde kuvvetli bir müdafaaname hazırlamıştı. Heyet-i hâkime ve ahali bu çocuk tavırlı yabancı gençten pek fazla bir şey beklemiyordu. Bu sebepten onu lâkayat bir istihfaf de dinlemeye başlamışlardı.

Fakat çok geçmeden salonda bir fırtına havası esiyor-muş gibi bir hareket oldu. Hakimler, gömüldükleri koltuklarda doğruluyor, işittiklerine inanamıyor gibi hareketler yaparak birbirlerine bakıyorlardı. Dinleyicder tarafındaki ahali, deri atılmak ister gibi

sessiz bir mücadele içinde birbirini eziyor, başların uzandığı, işitilen şey çok uzakta, çok hafif bir sesle söyleniyormuş gibi ellerin kulak arkalarına siper edddiği görülüyordu. Halbuki İhsan, en geniş kubbeleri çınlatacak bir sesle söz söylüyordu:

- Bu kızıl yangının kara eli, karanlık emeli kundakçıları bu zavallı adamı mahkûm ettirmek suretiyle yakalarını adaletin pençesinden kurtaracaklarını, bu zavallı adamla beraber hak ve hakikati de ifna edeceklerini umuyorlar diye bağırıyordu.

O günkü celse büyük bir kargaşalık içinde nihayete erdi.

Akşam ezanı okundu. Evli evine, köylü köyüne dağddı. Karanlık sokaklarda in cin kalmadı. Biraz sonra evlerin kalın perdeleri ardındaki hafif ışıklar da söndü. Sarıova uyudu.

Fakat ertesi sabah kasabanın her köşesinde, her ağızdan şöyle bir rivayet işitüdi:

- Kelâmi Baba yangını yalnız Nihat Efendinin eseri değildir. O, kasabadaki dinsizler ve Farmasonların el birliği de meydana çıkardıkları bir faciadır. Daha fenası bu, bir başlangıçtır. Failler ele geçirilerek en şiddetli cezalara çarptırıl-mazsa daha başka türbeler yakılacak, arkasından sıra camilere ve medreselere gelecektir. Hâsılı, dinsizler ve Farmasonlardan mürekkep bir komite, kasabadaki bütün dini mü-esseseleri yakıp yıkmaya karar vermiştir. Bu şeriat dahilinde ehl-i İslâmın canı ve malı dahi emniyette değildir.

Komite âzasından bir kısmının isimleri aynen söyleniyordu.

Bunların arasında Şahin Efendi, mühendis Necip, hatta Maarif Müdürü de vardı.

Bu dedikodu, avukat İhsan'ın bir gün evvelki hücumuna karşı tertiplenmiş bir mukabil hücumdu. Softa partüeri, şüphelilere karşı alenen taarruza geçiyorlardı.

Deli Necip, Şahin Efendiye:

- Doğan Bey, yangın birdenbire saçağı sardı. Galiba artık Sarıova'da içecek suyumuz kalmadı. Bize hicret yollan gözüküyor gibi, diyordu.

Emir Dede başmuallimi ise nice zamanlardan beri beklenilen bir büyük güne erişmiş gibi tatlı bir heyecanla:

- Bana bakma... Ben, kendimi Sanova'ya nezrettim. Ya gazi, ya şehit, diye gülüyordu.

Avukat İhsan'a gelince, sevincinden içi içine sığmıyor:

- Karanlığa rastgele bir taş savurduk. Her taraftan sesler, feryatlar geldi, diyordu. Demek bu tek taşla birçok kimseleri vurduk. Aksülâmelin şiddeti bana şunu ispat etti ki boş atıp dolu tutmuşuz. Dünkü ithamım sırf bir harb hüesin-den ibaretti. Söylediğime kendim de pek fazla inanamıyor-dum. Fakat bugün onlar arasında aramak ve behemahal meydana çıkarmak lazımdır. Bu yalnız Nihat Efendiyi kurtarmak için değil; sizi, beni, kasabanın bütün yeni fikirlderi-ni ve şahıslarımızdan çok daha mühim olarak idealimizi ve teceddüd davamızı kurtarmak için katiyyen valcib olmuştur. Kundakçıyı softalar arasından bulup çıkaracak olursak onları bir dereceye kadar halkın gözünden de düşürmüş oluruz.

Şahin Efendi kendini bu hayale kaptırmaktan korkuyor gibi:

- Bu, bana güzel, fakat fazla şairane bir hülya gibi görünüyor İhsan Bey, diyordu, itiraf ederim ki mücrimin onlardan biri olması fikri bana da sirayet etmeye başladı. Fakat muhakkak degil. Sonra, muhakkak da olsa, bunu meydana çıkarmak için elimizde ne kuvvet var?

*

*

»

Kasabadaki dedikodu, günden güne artıyor, hatır ve hayale gelmeyecek şekiller alıyordu.

Mesela, "Sarıova" gazetesi, İdadi Müdürünün mahkemede söylediği sözler münasebetiyle "İntak-ı hak" serlevhalı imzasız bir bent neşretmişti. Meçhul muharrir "fadd ve hakperest müdür"ün bu sözlerini "faziletkârane bir itiraf addediyor, "bir kısmının mahiyeti sefilânesi" mahkeme huzurunda meydana çıkmış adamların elinde ziyan olan zavallı İdadi gençlerine acıyor, birtakım sözüm ona yeni fikirli türedüe-rin mütemadiyen aleyhinde bulundukları medreselerin bütün nekaisine rağmen "bu İdadi yanında yedi kat zemzemle yıkanmış gibi pak ve mutahhar olduğunu" pervasızca söylüyordu. Bu bent, bir zamandan beri söner gibi olan ezeli med-rese-mektep kavgasını yeniden alevlendirmiş, türbe kundakçılığı davasmı ikinci plana atar gibi olmuştu.

Medreseciler yeni mektepçüere, onlar mahkemedeki düşüncesiz sözleriyle bu hücumlara sebebiyet veren müdür ve avanesine çatıyorlar,

yalnız maarifçiler değil, başka memurlar da birbirlerine giriyorlardı.

Öte taraftan müderris Zühtü Efendinin kendine haber verilmeden neşredilen bu bendi mütecavizane bularak küplere bindiği, Hacı Eyüp partisiyle arasının açddığı söyleniyordu.

Fırka Kâtib-i Mesulü Cabir Beye gelince, onun intihabat hazırlıklarından başını kaşımaya vakti yoktu. Bu nazik günlerde münasebetsiz bir şey yaparak partileri kızdırmaktan korktuğu için günün dedikodularına karışmaktan çekiniyor, anut ve haşin tabiatına rağmen herkese ayrı ayrı kavuk sallıyordu. Arada ne olduysa zavallı mutasarrıfa olmuştu. Bir kere adamcağızın rahatı kaçmıştı. Sonra, hudanekerde, vaziyetteki vehamet artar, iş merkeze aksederse - kasabanın bu dedikodulara en az karışmış, en masum adamı olmasına rağmen- bu karışıldığın mesuliyetini ona yüklerler, işleri düzeltmek için onu kimbilir hangi sancakta yani felâkete uğramış bir başka mutasarrıfla değiştirirler, yahut da sadece azlederlerdi.

Bunun için mutasarrıfın artık tadı kaçan bu Sanova'da durmak istemediği, ab ve havası güzel başka yere tayinini merkezden istirham ettiği rivayet olunuyordu.

XXV

Bir akşam üstü komiser Kâzım Efendi, Emir Dede baş-muallimini çarşıda kolundan yakaladı heyecanla:

- Aman ne âlâ tesadüf dedi, ben de sizi aramak için mektebe gidiyorum. Çok mühim haberler var. Tenha bir yere gidelim.

Komiserle başmuallim çarşı caddesinden çıkan viraneler arasında tenha bir yola saptılar.

Kâzım Efendi, anlatmaya başladı:

- Dün gece bizim çocuklar çarşı içinde bir hırsız yakalamışlar. Sırtında torbasıyla karakola getirdiler. İfadesini aldım. Mardikyan isminde bir kuyumcunun dükkânına girmiş. Ne bulduysa torbasına

doldurmuş. Çalınmış eşya arasında bir gümüş şamdan, nazar-ı dikkatimi celbetti. Kelâmi Babanın sandukası etrafında bu biçimde beş, altı şamdan vardı ki vaktiyle Sultan Aziz tarafından gönderildiğini söylerlerdi. Sabahleyin kuyumcuyu karakola çağırttım. Herif eşyasını bulduğu için çok sevindi. Şamdan hakkında izahat istedim. "Bunlar beş tane idi. Antikacı Alber Efendiden aldım. Dört tanesini eritip gümüş tepsi yaptım. Bunu da eritecektim" dedi. Kuyumcuyu savdıktan sonra Polis Müdüriyetine gittim. Kelâmi Baba yangını hakkındaki zaptın suretini arayıp buldum. Bu zapta nazaran enkaz arasında yapılan taharriyatta belli başlı bir şeye tesadüf edilmemişti. Halbuki bu şamdanların ve buna benzer madeni eşyanın hiç olmazsa külçe halinde bulunması lazım gelirdi. Bilmem neden bu cihet kimsenin nazar-ı dikkatini celbetmemiş? Antikacı tarafından kuyumcuya satdan şamdanların Kelâmi Baba türbesindeki şamdanlar olduğu bence muhakkak. Bunlar Alber Efendinin eline nasıl geçti? Herhalde yangın gecesi türbeden ça-

lınmiş olacak. Bunda da iki cihet var. Hırsızlık yangından evvel mi oldu, yoksa sonra mı? Yangından sonra ihtimali bence zayıftır. Çünkü türbe tutuşur tutuşmaz zabıta, mahall-i vakaya yetişmiş, binayı sıkı bir kordon altına alarak çapulcuların işlemesine vakit bırakmamıştır. Şamdanların yangından evvel çalındığını kabul edersek hırsızların daha kıymetli olan başka eşyayı da çalmış ve sırf bu hırsızlığı gizlemek için türbeyi ateşe vermiş olmaları ihtimali akla gelmez mi? Çok mükemmel bir iz üzerindeyiz. Şahin Efendiciğim.

Şahin Efendinin renksiz yüzü dalga dalga kızarıyor, heyecanından göz kapakları titriyordu:

- Şamdan elinde mi? O şamdanlardan olduğu muhakkak mı? diye sordu.

- Muhakkak, Şahin Efendi. Hafızama itimad edemedim. Şeyh Raşit Efendiye gösterdim. Üstündeki ayeti ve damgayı uzun uzadıya tetkik etti. "Kelâmi Babadaki şamdandır." dedi.

Gelelim Antikacı Alber Efendiye... Bu adam, esasen pek sağlam ayakkabı değildir. Bugün öğleden sonra onun hakkında gizliden gizliye bazı tahkikat yaptım. Bir ay evvel İstanbul'a gitmiş. On gün evvel dönmüş... Son zamanlarda sık sık görüştüğü kimseleri tesbit ettim.

Mesele çok nazik olduğu için kendi başıma bir teşebbüste bulunmaya cesaret edemedim. Şahin Efendiciğim...

Emir Dede başmuallimi onu tasdik etti:

- İyi ettiniz... Bu gece arkadaşlar bir araya toplanalım da şu işi etraflıca bir görüşelim...

O gece, Şahin Efendi, Deli Necip'le komiser Kâzım Efendiyi alarak avukat İhsan'm evine gitti, sabaha yakın bir zamana kadar konuştular. Avukat, Müddeiumumiye ve Mutasarrıfa bir mektup yazarak vakayı bildirdi.

Tahkikatın uzun süreceğini ve birçok engellerle karşda-şacağını zannediyorlardı. Fakat bir haftadan az bir zaman içinde hakikat bütün teferruatıyla meydana çıktı.

Antikacı Alber Efendi, Türkiye cami, medrese, kütüphane ve türbelerdeki bazı kıymetli âsar-ı atîkayı çaldırarak

Avrupa'ya satan bir grup namına ihtiyar türbedarın büyük oğlu Üe anlaşmıştı. Türbedarın oğlu, Muallim Nihat Efendiyi yangın akşamı mezarlık yolunda gördüğünü söyleyen mütekait memurla Kelâmi Baha'nın sandukası üstündeki kıymetli örtüyü, murassa Kur'anları, sedefli antika rahleleri ve daha başka kıymetli eşyayı toplatıp antikacıya teslim ettikten sonra türbeyi yakmıştı.

Alber Efendi, çalınan eşyanın yükte hafif kısmını kendisi İstanbul'a götürmüş, fakat esasen fazla bir ehemmiyeti olmayan gümüş şamdanları nakle cesaret edemeyerek Sarı-ova'da erittirmek istemişti.

Muallim Nihat Efendi kurtuldu. Karısını boşadı, çocuklara bakması şartıyla ona aylığının bir kısmını terketti ve başka bir memlekette muallimlik alarak Sarıova'dan çıktı.

Şahin Efendi üe arkadaşları onun bir gece, başında boynuzlu kırmızı külah **üe tahkir edüerek, yüzüne tükürülerek geçirüdiği sokaklardan bir kere daha geçirdiler, kasaba haricinde çeşme başına kadar selâmetledüer. Kafileye İdadi mektebinden birçok çocuk karışmıştı. Onlar, hocalarının elini öperek helâllık dilediler. Nihat Efendi, "Hay yumurcaklar hay" diye gülmeye başladı. Fakat gülerken birdenbire gözlerinden yaşlar boşandı.**

Nihat Efendinin zaferi Şahin Efendi ve müttefikleri için de bir zafer demekti. Son rezalet softa partilerini hayli sarsmıştı.

Şahin Efendi aleyhindeki dedikodu durdu. Bu, şüphesiz, muvakkatti. Bir zaman sonra başka bir vesüe üe tekrar başlayacaktı. Fakat ondan evvel umumi harb başladı. Softalar kendi dertlerine düştüler.

Yeşil ordu gönüllüleri askere gitmemek için ağın içindeki balıklar gibi haftalarca çırpınıp durdular. Pek azı kendini kurtarabildi. Geri kalanı sırtlarında beş günlük yiyecekleri Kafkas, Çanakkale yollarını tuttular.

Müderris Zühtü Efendi ile Kâtib-i Mesul Cabir Beyin de el ele tutuşup ateşli hitabeler vererek bekledikleri büyük gün gelmişti. Biri: ana rahminden kılıçlarla çıkardarak şişe dizden saçları bitmemiş Balkan sübyanlarının intikamı alındığını, öteki; halifenin bir işareti üzerine bütün âlem-i Islâ-mın ayaklanarak Avrupa'da salibi kahr ve tedmir ettiğini görecekti. Bu mücahitler yine o ateşli hitabeler esnasında - ordunun ilk safında el ele yürüyeceklerine dair- verdikleri vaade sadık kalddar. Cabir Bey, tepeden tırnağa kadar silahlanarak canlı bir arama şeklini aldı. Zühtü Efendi, şalvarının uçkur yerine bir fişeklik bağladı. Sarıova gönüllülerinin başında dualar, nutuklar, ilâhilerle yola çıktılar. Bir buçuk ay sonra Zühtü Efendinin hastalanarak Sarıova'ya döndüğü ve memleket hastanesinde basur memesinden ameliyat olduğu işitddi. Cabir Bey de onu takipte gecikmedi. İlk hız geçtikten sonra Kâtibi Mesul, cephe arkasında daha âli vazifeleri olduğunu hatırlamıştı. Hain muhaliflerin meydanı boş bularak bir fesat çevirmelerine mâm olmak, kasabanın iaşesine nezaret etmek, yiyecek, içecek, girecek, çıkacak, kalacak için vesika teşkilâtı yapmak lazımdı.

Şahin Efendiye gelince, o, muharebenin neticesi hakkında pek nikbin değildi. Ancak, milletini, ordusunu tanıyordu. Tarih kaç defa bu ordunun talihsizlikler, aksi tesadüfler, dahili hiyanetler ve idaresizlikler sebebiyle bozulup dağddığını görmüştü. Fakat onda öyle anlaşılmaz bir hassa vardı ki en büyük bozgunlardan sonra - göz yumup açacak kadar bir zaman içinde- tekrar toplanıyor, eskisinden daha kuvvetli oluyordu. Fakat onun Emir Dede'de bütün felâketlerin başı olan cahilliğe ve Yeşil Geceye karşı yapmaya çalıştığı zayıf istihkâm bir kere yıkılırsa bir daha yerine gelmezdi.

Şahin Efendinin harb esnasındaki vaziyeti eskisinden farklıydı. Herkes, kendi derdine düştüğü için dedikodu azalmıştı. Sonra, günden

güne büyüyen harici tehlike karşısında

en azdı düşmanlarda bile birbirine karşı muhabbete benzer bir şey, bir sokulma hissi uyanıyordu. Nihayet, softaların azgın arılar gibi mütemadiyen vızddayıp uğuldayarak etrafında döndüğü, içine girip çıktığı medreselerin bir kısmı kapanmış, metruk kovanlara benzemişti. Kapanmayan bir ikisinde de askere yaramamış üç, beş kırık, zebun softanın sessiz, sedasız dolaştığı görülüyordu. Kasabadaki kuvvetlerde hemen hemen bir tevazün hâsd olmuştu. Şahin Efendi, artık Sarıova'nın hatırı saydan belli başlı şahsiyetlerindendi. Eyüp Hoca, onunla oyuncak gibi oynayamazdı.

Kendisini bir dereceye kadar tecavüzden masun gören Emir Dede başmuallimi bir kat daha tatldaştı. Bin zahmetle yaptırıp meydana çıkardığı yeni binasının kapısını harice kapadı. Beş seneden fazla bir zaman mektebiyle ve yalnız çocuklarıyla meşgul oldu.

İKİNCİ KISIM

I

Bir mayıs sabahı Sanova, uzak top sesleriyle uyandı: Yunan geliyor, ovanın nihayetindeki dağ boğazında son bir ümitsiz çarpışma oluyordu.

İzmir'in işgali gerçi ahaliyi telâşa düşürmüştü. Fakat Yunan askerinin bu kadar süratle Anadolu içlerine yaydaca-ğı kimsenin aklına gelmemişti.

Sanova bir mahşer, bir ana-baba günü halini aldı; sokaklar, baştan başa kadın, çocuk vaveylâlanyla doldu.

Başlarına peşkirler, hamam havluları atmış çarşafsız kadınlar, yataklarından yeni kalkmış çıplak ayaklı çocuklar; evlerinden dışan uğruyordu.

Ahalinin bir kısmı akın halinde hükümet caddesine koşuyor, bir kısmı ise, düşman şimdiden yalın kılıçla kasaba sokaklarını taramaya

başlamış gibi, ocağını söndürmeye, kapısını kapamaya lüzum görmeden dağlara kaçmak için mezarlık caddesine dökülüyordu.

Hükümet konağında birkaç hademeyle şaşırmış üç beş memurdan başka kimse yoktu. Buna mukabil postanenin etrafı kum gibi kalabalıktı. Bütün ahali birbirine bakarak oraya koşuyordu.

Mutasarrıf Müfit Bey ile Belediye Reisi telgraf başındaydı.

(Müfit Bey, hâlâ Sanova'da mutasarrıftı. Fırka inkdâbı-na rağmen o, yine memuriyetinde tutunmaya muvaffak ol-

muştu).

Şişmanlığı bir hastalık derecesini bulmuş olan Müfit Bey, akşamdan beri telgraf başında mütemadiyen sigara ve ayran içiyor, ter döküyordu. İki vazifesi vardı: Birincisi öğrendiklerini merciine arz ederek gelecek talimat mucibince tedbirler ittihaz etmek, ikincisi de "tahdiş-i izhanı" mucip olmamak için tehlikeyi mümkün olduğu kadar ahaliden saklamak.

Müfit Bey, iki günden beri aldığı haberleri saklamak suretiyle ikinci vazifesini muvaffakiyetle başarmıştı. Fakat birinciyi yapmasına imkân yoktu. Çünkü vilayet merkezi düşman eline geçmişti. Ne yapmak lazım geldiğini anlamak için kiminle muhabere edecekti? Hatta telgraf hatlarından bir kısmı da kesdmişti. Fakat buna rağmen telefon başından, vazife başından ayrdmıyordu.

Büyük memurlar ve eşraftan bir kısmı bin zahmetle kalabalığı yararak telgrafhaneye girdiler. İçeride gürültülü bir müzakere başladı. Bununla beraber ahali, telgrafhane içti-maından ehemmiyetli bir netice beklemiyor, herkes kendi başının çaresine bakıyordu.

Jandarma, tutuşmuş bir evden kaçar gibi el elde, baş başta dağ yoluna dökülen ahaliyi geri çevirmişti. Mahallelerde hummalı bir muhaceret hazırlığı görülüyordu.

Hal ve vakti yerinde olanlar atlara, eşeklere denkler, kilimler, yiyecek sepetleri yüklüyorlar, daha fakirler sırtlarında bohçalar, heybeler, henüz yürüyemeyen çocuklarla yola düşüyorlardı.

Kadınlar, kapılarını kilitledikten sonra dönüp dönüp pencerelere bakarak ağlaşıyorlar; bir kısmı evlerini Allaha, Peygambere, evliyalara, bir kısmı kasabada kalan komşulara emanet ediyorlardı.

Kalanların çoğu hastalar, yahut yola çıkarılamayacak kadar ağır hastaları olanlar, ihtiyarlar, "Ölüm nerede olsa ölümdür!" diyen bezgin fakirlerdi.

Muhacir kafilesi hafif hafif yağan bir yağmur altında mezarlık yolunu tuttu. Yamaçtaki bağlar arasında gittikçe

daralan ve dikleşen dağ yolunu tırmanmaya başladı.

Dağın şimal-i şarkisinde, beş altı saatlik bir mesafede "Alaçam" isminde bir köy vardı.

Sarıovalılar, ilk önce bu köyde barınmayı ümid ediyorlardı. Fakat yol çok zorlu idi. Bu gidişle geceye kadar köyü tutacakları şüpheliydi.

Evvela, bir asker taburu gibi toplu bir halde giden kafile, yavaş yavaş seyrekleşmeye, uzamaya başladı Bir ucunda eşraf aileleri ve eşyasını taşıyan yük arabaları küçüle küçüle siyah benekler halini aldığı halde öbür ucu el'an bağlar arasında sürünüyordu. Çocuklu aileler, ihtiyarlar yolun daha başında takatten kesilmişlerdi. Bir kısmı kan ter içinde, solu-ya soluya yokuşu çıkıyorlar, bir kısmı şimdiden ağaçlar altında, yol kenarındaki çalılar, taş yığınları üstünde mola veriyorlardı.

Sonra, yol meşakkat ve sefaletlerine tahammül edemeyeceklerini anlayan bir kısmının da geri döndüğü görülüyordu.

Şahin Efendi, omuzunda heybesi, ayağında tozlukları ile, kafileye karışmıştı.

Kasabanın istilâsı, mektebinin kapanması üzerine, burada yapacak iş kalmadığını düşünmüş, bir iki kitap ile bir kat çamaşır alarak Sarıova'yı terk etmişti. Bu yolculuk onu korkutmuyordu.

Böyle hedefi, sonu bilinmeyen gurbet maceralarına cer hocalığı zamanından kalma bir ahşkanlığı vardı. Hatta, kafileden biraz açıkça dalgın dalgın yürürken senelerden sonra yine hayata dönmüş gibi bir şey hissediyordu. Yoldan bir araba geçiyordu. Başını çevirdi. Mutasarrıf Müfit Beyle Müderris Zühtü Efendiyi ve İdadi Müdürünü gördü. Selâmlaştılar.

Zühtü Efendi, eliyle kendilerini ve arabayı gösterdi, avucunu açarak, boynunu bükerek bir teesüf işareti yaptı.

Şahin Efendi, onun: "Seni de almak isterdik amma çok şişmansın. Araba, bizi zor alıyor." demek istediğini anladı, teşekkür etti.

Bu arada, onda bir merak uyandı. Acaba geride, kasabada ne olup bitiyordu? Haydi İdadi Müdürü de kendisi gibi kasabadaki vazifesini bitmiş görerek yola çıkmış olsun. Haydi memleketin belli başlı ulemasından, bu tehlike zamanında sürüsünün başında bulunması

lazım bir çoban vaziyetinde olmasına rağmen Zühtü Efendi de bir dereceye kadar mazur görülsün, fakat Mutasarrıf, nasd vazifesini bu akıp kaçabilirdi.

Şahin Efendi, mutlaka bir havadis almak ihtiyacıyla durdu, geriden gelenleri bekledi.

Üç, beş dakika sonra üstüne yatak bağından bir tente gerilmiş, içi kadın ve çocuk dolu bir bağ arabasının arkasında iki atlı gördü. Bunlardan biri sabık fırka Kâtib-i Mesulü Cabir Beydi.

Mütarekede hükümet değişince Cabir Bey de politika hayatından çekilmiş, harb esnasında büyüye büyüye geniş bir çiftlik halini alan topraklarında bağcılık yapmaya başlamıştı.

Üzerinden kâtib-i mesullük de beraber o eski azamet ve ceberutu da atmış, nazik, halim, mütevazı bir adam olmuştu. Arasıra işleri için kasabaya indikçe eskiden selâmını almaya lüzum görmediği kimselerle kardeş gibi konuşuyor, artık siyasetle meşgul olmadığını, Allah ne verdiyse yiyerek yeni hükümetin muvaffakiyetine dua ettiğini herkese ayrı ayrı tekrar ediyordu.

Fakat bu son vaka, ondaki fırkacılık gayretini yeniden uyandırmıştı. Şahin Efendiyi görünce, atını durdurdu: "Beğendin mi namussuz hükümetin yaptığını dedi. Utanmadan kabahati bize yüklerlerdi. Biz çeküdik işbaşından... gördün memleketi ne hale getirdiler... soktular düşmanı Anadolu içine, ta cangâhımıza kadar. Allah gösterdi bize bir ikinci defa muhacirlik felâketini... Bıraktık yerimizi, yurdumuzu ikince defa... Düştük böyle hâip ve hasır yollara... Görüyor musun o alçak Mutasarrıfı, kaçar böyle tabanı yanık it gibi, hâşâ sözüm ona."

Cabir Bey, eliyle mutasarrıfın arabasını gösteriyor, sonra "Alacağın olsun... bunu senin yanına bırakmayız" demek ister gibi yumruğunu sallıyordu.

Eski Kâtib-i Mesul, Şahin Efendiye birçok havadisler verdi: Belediye Reisiyle Mutasarrıf arasmda kavga çıkmış... Müfit Bey, işgal edilen yerlerde valinin vesair memurların başlarına gelenlerden korkarak kaçmaya karar vermiş... Belediye Reisi güya kasabayı tahripten, ahaliyi katliâmdan kurtarmak için çiçek demetleri yaptırmış, yanında ayan ve eşraftan mürekkep bir heyetle düşmanı istikbale çıkacakmış...

Şahin Efendi, Cabir Beyden sabahleyin kasabadaki kar-gaşdık esnasında kaybettiği yakın arkadaşlarına dair de tafsilâtı aldı.

Kendi halinde, sessiz, sedasız bir adam olan muallim Rasim'e bir delilîk gelmiş. Postane etrafında toplanan kalabalığa nutuk vermeye: "Bu saatte bizim için yapdacak bir tek iş vardır. Silahı olanımız silahıyla, olmayanımız sopayla, taşla düşmana karşı gitmek." diye bağırmaya başlamış. Ca-bir Bey gözlerini açarak:

- Düşün be biraderim... Ben, bu memleketi ondan yüz kat fazla severim, diyordu, ümit olsa hepimiz kanımızı dökelim ve lâkin yazıktır, vatan evlatlarını göz göre göre kendilerini ateşte yakması... Topal ayağına bakmaz da başından büyük haltlar yer bu senin arkadaş... Hiç karşı durulur mu sopayla, taşla teçhizatlı mükemmel bir orduya, İngiltere vermiştir Yunana milyonlarca lira, yüz binlerce tüfek, binlerce top, hesapsız cephane...

Şahin Efendi, gözleri kararmış, bütün vücudu titreyerek:

- Sonra, diyordu, sonra...

Öteki devam etti:

- Akü başında kimseler tabiatıyla kulak asmadı bu mantıksız sözlere... Ve lâkin beş, on baldırı çıplak heyecana kapddı. Başladılar "silah isteriz".diye bağırmaya, gürültü yapmaya. Bu defa serkomiser Kâzım Efendi de olmasın mı onlarla beraber. Herif alır yanına maiyetindeki delikanlı polislerden beş, altısını karakolları dolaşır... Polise, jandarmaya

ait ne kadar sdah bulursa dağıtır ahaliye... Bunlara sekiz, on da reji kolcusu iltihak eder... Sözüm ona yaparlar alelacele bir çete... Kasabadan çıkarlar... Bu Rasim'i aklı başında bir adam sanırdım. Kendini de, günahsız birtakım zavallıları da yaktı kara kara...

Cabir Bey, bunları söyledikten sonra Şahin Efendinin kendini ayıplamasından korktu:

- Ama ben boş mu duracağım? dedi. Ben de yapacağım bir şeyler... Lakin daha evvel şu çoluğu çocuğu bir selâmet yere göndereyim... Görüşürüz yine inşallah...

Eski Katib-i Mesul, yavaş yavaş uzaklaşan dokuma tenteli arabaya yetişmek için atını mahmuzladı.

Şahin Efendi, artık deriye gidemiyordu, yol kenarında heybesinin üstüne oturdu, başını ellerinin arasına alıp düşünmeye başladı:

Vah biçare Rasim vah... Vaktiyle yine böyle birdenbire verilmiş bir karar onu gönüllü olarak Balkan muharebesine göndermiş,

ayaklarından birinin sakat kalmasına sebep olmuştu. Bu defa hiç geri gelmeyecekti. Zavallının böyle zaman zaman tutarağı tutardı. Cihan Harbi esnasmda da iptidai muallimliği ve sakatlık gibi iki sebepten dolayı askere istenmediği halde birkaç defa "Gönüllü gideceğim, duramıyorum" diye tutturmuştu. Şahin Efendi, mektepteki vazifesinin de huduttaki vazifesi kadar ehemmiyetli olduğunu ona her defasında ayn delillerle göstermiş, fikrinden döndürtün-ceye kadar akla karayı seçmişti.

Bu sabah beraber olsalardı acaba yine onu teskin edebilir miydi? Zannetmiyordu. Rasim'de garip bir hassa vardı. Sulh vaktinde bir kısım vatandaşlarına karşı giriştiği fikir mücadelelerinde daima tatlılıkla ikna, sükûn ve uzlaşma taraftarıydı. Fakat yabancı deyince - bu yabana dindaş da olsa - bütün şeytanları başına üşüşüyor, etrafı kıpkızıl görmeye başlıyordu.

Evet, bugün tesadüfen beraber de bulunsalardı bu netice hasıl olmayacak mıydı?

Bununla beraber Şahin Efendinin bu kadar temiz bir

ateşle yanan bir insanı yolundan çevirmek için bir şey söylemeye zaten dili varacak mıydı? Bu da ayrı bir meseleydi.

O, başı elleri içinde dalgın ve mahzun düşünürken muhacir kafilesi akın akın yoldan geçmekte devam ediyordu. Omuzlarındaki ağır yükün altından dingin yük hayvanları gibi soluyan erkekler, Yörükler gibi çocuklarını sırtlarına bağlamış kadınlar, küçük el arabaları içinde eşya taşıyan çocuklar...

Dokuz, on yaşlarmda biri kız, biri erkek iki kardeş gördü ki tek tekerlekli minimini arabalarından birinde bir battaniyeye sarınmış hasta ve zayıf bir kadın taşıyorlardı. Kız, çok yorulmuştu. Arasıra durup acıyan bileklerini oğuşturma-ya başladıkça erkek kızıyor, yaşlı insanlara mahsus sözlerle ona gayret vermeye uğraşıyordu.

Şahin Efendinin kendi talebelerinden on üç yaşlarında bir çocuk, üçer yaşındaki ikiz kardeşlerini bir heybenin iki gözüne koymuş, omuzuna almıştı. Küçükler, ağabeylerinin omuzu üstünde, el ele, yüz yüze oynaşıyorlardı.

Mütemadiyen ağlayan bir kadının elinde bir çocuk ikide birde arkasına dönüyor, "Babam... Babam!" diye bağırıyordu.

Yine bir çocuk, sesi kısılmış, yüzü gözü toprak, çamur içinde, kendi kendine konuşuyor, "Ağabey... ağabey" diye kaybolan kardeşini arıyordu.

Bu, can cana, baş başa, bin zahmetle yürüyen kafileyi arasıra zorlu atların çektiği binek ve yük arabaları yarıp geçiyordu.

Şahin Efendi, bunların içinde meşhur Hacı Emin'i, damadı Ubeyt Beyle beraber Kadiri Şeyhini ve Sarıova eşraf ve zenginlerinden birçoğunu tanıdı.

Bir türlü heybesini omuzlamaya, tekrar yola düşmeye kuvvet bulamıyordu.

Sabahleyin sele kapdan bir tahta parçası gibi kalabalığın arasına katılmış "Mektebim kapandı. Artık Sarıova'da işim kalmadı" diye yola düşmüştü. Fakat şimdi ona bir şüphe musallat olmuştu. Acaba kasabadaki vazifesi hakikaten

bitmiş miydi?

Bu memlekette büyük mevkiler ve büyük servetler kazanmış belli başlı insanlar, can kaygusuna düşmüş, kaçıyorlar, arkadalkileri düşünmüyorlardı. Halbuki hastalık, ihtiyarlık, yoksulluk gibi sebeplerle geride kalan biçareler her zamandan ziyade şimdi aklı başında hâmilere muhtaç değil miydiler? Bir ihtiyatsızlık, lüzumsuz bir heyecan ve telâş, kasabayı bir katliâma uğratabilirdi. Hangi memleketlerde ne nevi sefaletler içinde ne kadar zaman devam edeceği belli olmayan bu yolculuğun daha başında soluyarak yol kenarına dökülenlerin, sırtlarında yükleri ve çocuklarıyla geriye dönenlerin sayısı arttıkça artıyordu.

Şahin Efendi, biraz evvel "Ağabey... ağabey" diye ağlayarak yokuşu çıkan küçük çocuğun yine ağlayarak geri döndüğünü gördü. Kardeşini bulmaktan ümidini kesmiş olmalıydı ki artık "Ağabey" diye bağırmıyordu.

Yine o dönenler arasında kendi mektebinin en küçük, en fakir talebelerinden birini gördü. Ayağını sıkan kunduralarından birini çıkarıp eline almıştı. Yorgundu. Fakat yüzünde sevince benzer bir şey vardı. Kasabada acele bir iş varmış gibi adeta koşuyordu.

Şahin Efendi, onu yanına çağırdı; neden geri döndüğünü sordu. Çocuk, hiç çekinmeden cevap verdi:

- Biz, dört kardeşiz... Babamla annem bizi gönderiyorlar... Büyük annemi evde yalnız bıraktılar. O biçare yatalaktır. Ayakları tutmaz. Ben, kardeşlerimin en büyüğüyüm... "Beni olsun bırakın, ona bakayım..." diye o kadar ağladım, dinlemedder... Ben de onlardan kaçtım... Geri gidiyorum.

Şahin Efendi:

- Babanla annen seni merak edip üzülmezler mi?., diye sordu.

Çocuk, omuzlarını sükti:

- Ne yapayım?.. Yazık değd mi benim ihtiyar nineme? Ben, ona bakarım, ne yapar yapar bir lokma ekmek bulurum... Beni görünce sevinecek fakir hatuncuk.

Yere oturmuş, kundurasız ayağına batan dikenleri çıka-

rarak gülüyor, seviniyordu. Alil bir ihtiyar ninenin elini tutmak, onu sevindirmek ümidi ona düşman korkusunu ve anasının, babasının, kardeşlerinin ayrılığı acısını tamamıyla unutturuyordu.

Şahin Efendi, gözlerini kapadı, bu fedakâr çocuğu hayalinde gayriihtiyari arkadaşı Rasim'le karşdaştırdı. Kendini onların yanında küçük ve hakir gördü, nefsinden utandı. Sa-nova'da yapdacak işleri olduğunda hâlâ mı tereddüt ediyordu? Saçlı, sakallı adam, talebem dediği, adam etmek vazifesini üstüne aldığı bu parmak kadar çocuktan mı ders alıyordu?

Şahin Efendi, gözlerini açtığı zaman zihnindeki şüpheler gitmiş, yüzü hiçbir şeyin, hatta kendi kendisinin bile artık değiştiremeyeceği büyük kararlarını verdiği zamanlara mahsus tatlı sükûnetini almıştı.

Ağır ağır yerinden kalktı, heybesini tekrar omuzladı, çocuğu elinden tutarak Sarıova'ya inen kafileye karıştı.

Vaktiyle, ”Ben, kendimi Sarıova'ya nezrettim... Ya gazi, ya şehit” diye verdiği söze sonuna kadar sadık kalacaktı. Kısmette ne varsa kaşığında o çıkardı.

II

Yunan ordusu o gece Sanova kapılarına kadar geldi. Fakat içeri girmedi, sabahı bekledi.

Zaten bütün gecelerini büyük bir mezarlık hüzün ve karanlığı içinde geçiren bu eski müslüman kasabası bir kat daha korkunç ve zifiri karanlıktı. Fenerciler, belki kaçtıkları, belki de korktukları için sokak fenerlerini yakmamışlardı. Hatta türbeler bile simsiyahtı.

Gerek Müslüman ve gerek Hıristiyan ahali evlerde ışık yakmaya korkuyordu. Sanova, bu gece hükümetsizdi. Kim ne istese yapabilirdi.

Karanlık basarken mektebe giren Şahin Efendi, biraz ekmek, peynir yedikten sonra sırtındaki elbise ile yatağına

uzanmıştı. Zihninde muntazam bir şey düşünmeye kudret kalmamıştı. Sade gözlerinin önünde uzun bir rüya geçiyordu. Sarıova'dan Alaçam'a giden yol, karanlık içinde inleyip ağlayan bir mahşer gibi görünüyordu.

Şahin Efendi, zihnini kaçanlardan alamıyor, bu karanlık, sessiz gecenin beklediği meçhul sabahı bir türlü düşüne-miyordu.

Bir aralık uyku de uyanıklık arasında bir garip dalgınlığa düştü. Kalabalık, gözünün önünden gitmişti. Şimdi yalnız "Ağabey, ağabey" diye ağlayan çocuğun uzun bir yolda kendi kendine koştuğunu görüyor sesini işitiyordu.

Fakat bunun bir düşünce mi, yoksa bir rüya mı olduğunu bir türlü tefrik edemedi. Ne kadar zaman devam ettiğini bir türlü anlayamadığı bu dalgınlıktan uzak silah sesleriyle uyandı. Pencereye koştu. Henüz geceydi. Ovada mutlaka bir vaka vardı. Silah sesleri gittikçe çoğalıyor, geniş bir sahaya yayılıyor, buna arasıra, top gürültüleri de karışıyordu.

"Yeni mektep" yüksekçe bir yerdeydi. Şahin Efendi, üst kattaki odasından ovayı gayet iyi görürdü. Bağlar arasındaki küçük tepelerde karanlığın içinde yer yer şimşekler parlayıp sönüyor, havadan kandil kandil tenvir tabancası ateşleri iniyordu. Bağların arasındaki küçük tepeler uzakta şenlik yapan bir şehre benziyordu.

Şahin Efendi, pencerenin önünde kendi kendine çırpınıp dövünüyor: "Rasim ölüyor, Kâzım ölüyor... Ah kardeşlerim, ah evlatlarım" diye hıçkırıyordu.

Bu çarpışma, bir saat kadar devam ettikten sonra durdu. Ovaya geniş bir mezar karanlığı ve sükûtu çöktü.

Şahin Efendi, bir mum yaktı. Rasim'in yatağı sabahleyin bıraktığı halde darmadağınık duruyor, pencereden giren rüzgâr, dün gece uyumadan evvel okuduğu kitabın açık sayfalarını çeviriyordu.

O, şimdi delik deşik olmuş vücuduyla kimbilir nerede yatıyordu? Şahin Efendinin içinde Rasim'in mutlaka öldüğüne dair bir kanaat vardı.

«

*** ***

Uzakta silah sesleri kesilmişti. Fakat Şahin Efendiye daha yakınlarda birtakım gürültüler, bağırma sesleri işitiyor gibi geldi. Artık kulaklarına inanamıyordu. Duyduklarının bir vehim olmadığına inanmak için tekrar pencereye gitti.

Kasabanm alt başındaki Hıristiyan mahallesi tarafında garip aydınlıklar gördü. Biraz sonra mektepten üç, dört yüz metre uzaktaki bir sokaktaki ayak gürültüleri işitti. Ne oluyordu? Ovadaki çarpışma acaba kasabaya mı sirayet etmişti? Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında bir vaka mı çıkmak üzereydi? Böyle bir şey olursa felâketti. Yunanhlar, Sa-rıova'da taş üstünde taş bırakmazlar, kasabada kalan Müslümanları baştan başa kılıçtan geçirirlerdi. Sesler bir türlü kesümiyor, ışıkların oradan oraya dolaştığı görülüyordu. Hatta bir, iki el revolver de atddı.

Şahin Efendinin merakı büyüdükçe büyüdü, dayanılmaz bir hal aldı. Fesini aradı, bulamadı, kapının arkasmda gözüne ilişen kalın bir baston yakalayarak başı açık sokağa çıktı. Uzaklara gitmek niyetinde değildi. Civarda birisine tesadüf ederek havadis almayı ümid ediyordu. Fakat bir kör gibi bastonuyla yoklaya yoklaya yürüdüğü karanlık sokaklarda tek bir insan bulamadı. Yolu bir hayli gittikten sonra dik bir yokuş basma geldi. Aşağıda Rahmetullah Paşa camii civarında bir aydınlık görünüyordu. Şahin Efendi, biraz evvel mektepte semtini tayin edemediği gürültünün o taraftan geldiğini anladı. Bozuk kaldırımlarda yuvarlanmamak için bin ihtiyatla ağır ağır bu yokuşu indi.

Camiin avlusunda ve önündeki üç, beş dükkândan ibaret küçük çarşıda bir kalabalık kaynaşıyordu.

Sokağın karardığını yalnız bazı kimselerin elindeki muşamba fenerler aydınlatıyordu. Grup grup toplanmış birtakım insanların

kavga eder gibi bağrıştıkları, ellerindeki sopaları, kazmaları salladıkları görülüyordu.

Şahin Efendi, bu gruplardan birine yanaştı, vakayı sordu.

Bir saat evvel Rumlar, Yenimahalle'de Müslüman bil sütçü ile oğlunu öldürmüşler; araya girmek isteyen bir bekçi

yi de sopa ile başından yaralamışlar... Adamcağız nasılsa ellerinden kurtulmuş, kanı aka aka buralara kadar gelmiş... Kapılan çalarak Rumların silahlanmakta olduklarını, sabaha doğru Müslüman mahallelerine hücum edeceklerini haber vermiş... Ahaliden bir kısmı mezarlık tarafındaki yukarı mahallelere kaçmaya başlamış, bir kısmı sopa, balta, eline ne geçerse yakalayıp buraya koşmuş. Şimdi ne yapacaklarını kararlaştıramayarak böyle birbirlerine giriyorlarmış.

Şahin Efendi, bu izahatı aldıktan sonra grupların arasında dolaşmaya başladı. Hakim olan his, korku ve şaşkınlıktı. Ekseriyet bir arada bulunmak, Rumlar evlerini yakmaya, çoluk çocuklarını öldürmeye gelirlerse burada karşdamak fikrindeydi. Fakat kalabalığın içinde sekiz, on coşkun vardı ki, "Biz daha evvel Yenimahalle'ye hücum edelim. Toplanmalarına vakit bırakmayalım. Müslüman katillerinin ettiklerini yanlarına bırakmayalım" diye bağırışıyorlardı.

Şahin Efendi, "Yenimahalle'deki Rumların bu gece Müslüman mahallelerine hücum fikrinde olmalarına katiy-yen ihtimal veremedi. Bir kere çok- azlıktılar. Ne de olsa Müslüman ahalinin kendilerini bir kaşık suda boğacağını bilirlerdi.

Sütçü de oğlunun katili herhalde münferit bir vaka değildi.

Vaziyet çok tehlikeli görünüyordu. Korku ve şaşkınlık bu zavallı insanları telâfi edilmez bir deliliğe sevk edebilirdi. Hele dakikalar geçtikçe taarruz taraftarı coşkunlardaki heyecanın öteki tabakalarda da sirayete başladığı anlaşılıyordu.

Camiin karşısındaki sıra dükkânlardan biri Hıristaki isminde ihtiyar bir Rum eczacınındı. Zararsız bir adamdı. Hele Müslümanlarla iş gördüğü için Türk dostu geçinirdi. Yine belki de bu sebepten kasabadaki başka Hıristiyan dükkâncılar gibi Yenimahallede oturmaz, ihtiyar karısı, dul bir kızı ve on beş yaşındaki bir oğlu ile beraber eczanenin üstündeki evde yaşardı.

Kavga devam ederken eczanenin kapalı kepenklerin-

den birine bir taş indi. Arkasından bir ikinci taş, evin bir camını kırdı, içeride bir vaveyla koptu, perdelerin arkasında yanan hafif bir ışık söndü.

Kalabalığın içinde yırtıcı bir ses, "Kahrolsun düşmanlarımız" diye haykırdı.

Felâket başlıyordu. Şimdi camlar, çerçeveler inecek, feryatlar kopacak, şaşkınlık ve heyecanın son mertebesine gelen bu kalabalığı zaptetmek mümkün olamayacaktı.

Şahin Efendi, bir an içinde halkın, önüne geçilmez bir dalga gibi Yenimahalle'ye doğru aktığını tasavvur etti. Aklı başından gitti. Durulacak zaman değildi.

Yanında duran bildik bir softanın kavuğu de fenerini yakaladı, camiin önündeki musalla taşma çıkarak:

"Ya eyyühennas!" diye bağırmaya başladı.

Kalabalığın içinde bir dalgalanma oldu. Bütün başlar elinde sallanan bir fenerle musalla taşının üstünde bağıran sarıklıya döndü. Halk, gayriihtiyari ona yaklaşıyor, taşın etrafında birbirini ezerek sıkışıyor, onun söylediklerini duyabilmek için sükût ediyordu.

Şahin Efendi, söze başladığı zaman ne söyleyeceğini bilmiyor, sade bu taşmak istidadını gösteren seli mutlaka zaptetmek lazım geldiğini düşünüyordu.

ilk evvel kalabalıklar üzerindeki tesirini daha cer hocalığı zamanında tecrübe ettiği heybetli kof kelimelerle birbirini tutmaz sözlerle bağırmaya başladı.

Bir zaman böyle ne demek istediğini, hangi taraftan olduğunu anlatmıyarak bağırdıktan sonra fikirleri yavaş yavaş nizama girdi. Bu perişan halkın mutlaka tutunacak bir nokta bulmak, bir kuvvet etrafında toplanmak ihtiyacında olduğunu anlıyordu.

Müessir ve tatlı bir lisanla halka anlattı ki Sarıova'da Allah'tan gayri hiçbir hâmileri kalmamıştı... Hükümet dağıl**mıştır... Sanova'nın etrafını çeviren düşman bir, iki saate kadar kasabaya girecektir.**

Zenginler ve kuvvetliler kaçmış, kasabada ancak zebun ihtiyarlar, hastalar, kadınlar, çocuklar kalmıştır.

Bu gece, kasabanın Müslüman ve Hıristiyan ahalisi arasında bir çarpışma olursa yarın .sabah düşman, Allah esirgesin, bu kimsesiz kadınları, ihtiyarları hastalan, çocukları kılıçtan geçirecektir.

Kuvvet karşısında kazaya rıza göstermekten gayri yapılacak şey kalmamıştır. Müslüman ahali, Hıristiyanlarla bir vaka çıkarmaktan kafiyen tevakki etmelidir. Hele ki Rumların Müslümanlara tecavüz edeceği hakkındaki rivayet de doğru olamaz. Müslüman mahallelerine hücum edeceği söylenen Rumların bu saatte korkudan titredikleri, kol demirleriyle desteklere kapanmış kapdarı ardında sabahı bekledikleri muhakkaktı.

Ufukta, daha sabahtan eser olmamasına rağmen Şahin Efendi, eliyle karşı dağlan göstererek:

"Din kardeşlerim! Bizim için artık ölümden daha acı olan esaret günü başlıyor. Çoluğumuzun, çocuğumuzun, hastalarımızın, ihtiyarlarrmızın selâmeti için bakırlarımıza taş basalım. Madem ki kasabada kaldık, her türlü hareketten içtinap edelim. Gelenler de büsbütün vahşi canavarlar değil ya. Kendi halinde insanlara ilişmezler." dediği zaman kalabalıktaki galeyan tamamıyla sönmüş, yerini müvekkil bir hüzün ve yeise bırakmıştı.

Ahaliden bir kısmı her ihtimale karşı cami önünde nöbet beklemek istedi. Fakat ekseriyet ağlaya sızlaya evlerine dağdddar.

Şahin Efendi, eczacının evine atılan taşların bir mesele çıkarmasından korkuyordu. Yanında bir mahalle muhtarıyla beraber dükkânın kapışma gidip çaldı. Biraz sonra pencerede ihtiyar Rumun başı göründü.

Şahin Efendi, bütün kalabalık namına tarziye verdi, kırılan camlan kendi kesesinden tamir ettireceğini söyledi. Artık bir tehlike kalmadığını, esasen Müslüman ahalinin kendisinden memnun olduğunu temin etti.

Mektebe döndüğü zaman başı ateş içinde yanıyor, gözleri karanyordu. Yukandaki odasına çıkmaya kuvvet bulamadı, muallim odasındaki kanapelerden birisine düşerek kendini kaybetti, sayıklamaya başladı.

III

Vakit, herhalde ikindiye yakındı. Sokaklarda inandmaz bir sükûnet ve sessizlik vardı. Düşman işgali altına giren bir kasaba böyle mi olurdu? Şahin Efendi, bir gün evvelki vakaları hastalık ateşleri içinde görülmüş bir rüya gibi hatırlıyordu.

Pencerede sokaklara, karşıki meydana baktı, in cin yok... Kapdar, pencereler baştan başa kapalı... Memlekette yaşayan bir insan kalmamış gibi...

Vakit geçtikçe bu sükûnet ve bu fazla aydınlık Şahin Efendiyi geceki vakalardan daha ziyade ürkütmeye başlıyordu.

Nihayet, karşı sokaktan iki tüfekli Yunan askeriyle bir polisimizin ağır ağır geçtiğini gördü. Biraz sonra da karşı ka-pdardan biri açddı. Elinde bir su testisi Ue abalı bir ihtiyar çıktı. Çıplak ayaklarındaki takunyaları kaldırımlarda sürükleyerek ağır ağır köşe başındaki çeşmeye gidiyordu. Bu, bir bildikti. Şahin Efendi, hemen sokağa fırladı, ihtiyar, testisini bırakarak hayretle sordu:

- Hayrola... Sen neredeydin?

- Hiç... Mektepte...

- İki üç saat evvel seni araddar, belki beş dakika kapıyı çalddar, açdmadı...

- Kim?

- Bizim polislerden biri...

- Uyuyordum, işitmedim. Niçin acaba?

- Seni Namazgah karakolundan istiyorlarmış.

Şahin Efendi, evvela biraz heyecanlanır gibi oldu. Fakat kendisini karakola çağırmaya gelen adamın "Bizimkiler"den biri olması ona emniyet verdi.

Başmuallim, ihtiyar komşusundan kasabanın işgaline dair bazı malûmat aldı. Fakat o da pek bir şey bilmiyordu.

Kasabada hiçbir gürültü olmamış... Sabahleyin erkenden Belediye Reisi Yunan kumandanıyla görüşmeye gitmiş. Biraz sonra hükümet konağı, belediye ve polis karakolları işgal edilmiş. Çarşı, hemen baştan başa kapalıymış... Sokaklarda iki Yunan askeriyle bir Türk polisinden mürekkep devriye-ler geziyormuş... Sokaklara beyannameler asılmış. Kasabanın işgal edildiği, kendi işi, gücü ve ibadetiyle meşgul olacak ve yeni hükümetin emirlerine tamamıyla itaat edecek Müslümanların

canına, hürriyetine zarar gelmeyeceği ve hele ulemaya ve rüsayı ruhaniyeye hürmet edileceği temin ediliyormuş.

Fakat, buna rağmen, Müslüman ahali, sokağa çıkmaya cesaret edemiyormuş. Sarıklılar bir dereceye kadar daha serbest dolaşıyorlarmış.

Şahin Efendi, bu tafsilâtı aldıktan sonra mektebin kapısını kilitledi. Namazgah karakolunun yoluntl tuttu.

ihtiyarın söylediği gibi sokaklarda hakikaten pek az kimse vardı. Şahin Efendi, karakola inen caddeye saparken bir araba gördü ve hayretinden olduğu yerde dona kaldı.

Arabada büyük rütbeli, kır bıyıklı, iri yarı bir düşman zabitinin yanında Eyüp Hoca oturuyordu. Hem de vaktiyle Sarıova büyüklerinin, Kâtib-i Mesulün ve Mutasarrıfın yanında nasd emin ve hakim bir tavırla otururşa yine öyle.

Şahin Efendi, Yunanlıların politikasını derhal tahmin etti: Müslüman ahaliyi din hisleri vasıtasıyla tutmak, kendine bağlamak. Yalnız Eyüp Hoca'nın nasıl olup da bu kadar az zaman içinde Yunanlılara hulul ettiğine akd erdiremedi. Fakat bunu Müslümanlar hesabına bir kâr addettiği için memnun oldu.

Karakolda Şahin Efendiyi hiç ummadığı bir adam, İdadi mektebinin kontratçısı Istirati Efendi karşdadı. Hemen fevkalâde memnun ve mültefit bir çehre ile onu elinden tutarak kısa boylu, tıknaz, esmer bir Yunan zabitinin yanına götürdü. Rumca bir şeyler söyledi. Zabit, onu baştan aşağı süzdükten sonra gülümsedi, elini sıktı.

Şahin Efendi, bu hale bir türlü mânâ veremeyerek hay-

retle bakıyordu. Istirati Efendi, nihayet izahat verdi:

- Şahin Efendi... Dün gece Müslümanlarla Hıristiyan-lar arasında bir vaka çıkıyormuş. Siz, önüne geçmişsiniz. Çok iyi ettiniz... Netice fena olacaktı. Rumlarla Müslüman-lar şimdiye kadar ne fenalık görmüşlerdir birbirlerinden... kardeş gibi yaşamışlardır.

İş, güç sahibi insanlarla, Hıristiyan olsun, Müslüman olsun, birbirleriyle uğraşmak, yakışık alır mı rica ederim? Ne yapalım politika bu... Bugün böyle olur, yarın böyle... Onu demek istiyorum ki Yunan kumandanlığına bir rapor verü-di. Onda sizin için çok büyük. Zabit Efendi, size teşekkür ediyor "Bravo" diyor.

Bu esnada Yunan zabiti, Istirati Efendi Ue yine Rumca bir şeyler konuştu: Kontrata:

- Zabit Efendi, sizi sarıklı hoca büiyordu, dedi. Şimdi fesli görünce hayret etti. Akşam başınızda sarık varmış... dedi.

- Evet, sokağa başı açık çıkmıştım. Ahaliye söz söylemek lazım gelince bir arkadaşın sarıklı fesini aldım.

- Doğru... Ahali, sarıklıyı daha çok dinliyor... Gelelim şimdi asd meseleye...

Istirati Efendi, Şahin Efendiyi bir iskemleye oturttu, ellerini elleri içine alıp anlattı: Yunan kumandanlığı Müslüman tebaanın fenalığım asla düşünmüyor muş... Herkes işiyle, gücüyle, ibadetiyle, ticaretiyle meşgul olabilirmiş. Fakat gerek orduya, gerek Hıristiyan ahaliye karşı küçük bir yolsuzluk olursa iş fena imiş... Halk üzerinde nüfuzu olan münevver Müslümanlar, bunu böylece anlatmalı imişler... Medeni Yunan devleti, Müslüman tebaası çok olan bütün Avrupa devletleri gibi halka nihayetsiz bir din hürriyeti veriyormuş. Sade din meseleleri ile meşgul olacak ulema daima hürmet ve riayet görecekmiş... Şahin Efendiye, halk üzerinde büyük bir nüfuz ve tesiri olduğunu ve Hıristiyanlara karşı bir düşmanlık ve tecavüz hissi beslemediğini bir akşam evvel parlak bir misal üe ispat etmiş bir zat olduğu için mühim bir vazife veriliyormuş. Büyük camide ahaliye vaaz ve nasi-

hat edecek. Yunan devletinin Müslümanlar hakkında fena bir niyeti olmadığına ahaliyi inandırmak suretiyle onlarda yeni hükümete hürmet, muhabbet ve emniyet uyandırmaya çalışacakmış...

İstirati Efendi, Sarıova'nın muhtelif camilerinde aynı vazifeyi ifa edecek vaizlerin listesini uzatıverdi. Şahin Efendi, bu listeye şöyle bir göz gezdirdi. Baş taraflarda, hiç sevmediği birtakım softaların arasında, kendi ismini gördü.

Bu listede Eyüp Hoca'nrn parmağı olduğu muhakkaktı. Fakat onun nasd olup da kendi isminin bu listeye girmesine mâni olamadığını bir türlü anlayamıyordu. İhtimal, akşamki vakanın Yunanlılar üstünde bıraktığı iyi tesirden çekinmişti. Yahut da onun bu kafüeye karıştırmakta daha ince bir hesabı vardı.

Şahin Efendinin Büyük Camide vaaz etmeye mezun bulunduğuna dair bir de resmi kâğıt hazırlanmıştı.

Başmuallim evvela onu almak istemedi:

- Bdiyorsunuz ki ben mektep hocasıyım, diye itiraz etti.

Fakat İstirati Efendi, oldukça yüksek ve ehemmiyetli görünen bugünkü mevkiine rağmen eski laubali ve biraz yı-lışkın tavrıyla onun ellerini bırakmıyor:

- Şahin Efendi... Ben, seni severim... İyi adamsın... Al bu vazifeyi diyorum sana... Hakkında hayırlı olur, diye ısrar ediyordu.

Şahin Efendi, düşünmeye başladı. Teklif edilen şey ona bir tiksinme veriyordu. Fakat masanm üstünde duran bu damgalı kâğıt ihmal eddemeyecek bir kuvvetti. Hiç değüse onun kasaba içinde serbest dolaşmasına istediği yere girip çıkmasına yarardı. Sonra, vakaların ne cereyan alacağı biliniyor muydu? İçinde bir kuru hasırı bulunmayan Sarıova'da kalmaktan maksadı düşman elinde kalan vatandaşlarma yardım etmek değü miydi? Elindeki bu kâğıt vasıtasıyla onlara bir faydası dokunmayacağı ne malûmdu?

Şahin Efendi, bu düşüncelerden sonra kendi kendine:

- Vesikayı alırım, dedi. Zaten ben bütün mücadeleler-

de daima aşağıdan güreşmeyi, temiz bir maksada erişmek için kirli yollara gitmekten tiksinmemeyi meslek edinmiş bir adam değil miydim? Kâğıdı alırım. Uzun uzadıya düşündükten sonra hazmedemezsem geri vermek yine kendi elimde.

Deli Necip acaba ne haldeydi?

Şahin Efendi, dünkü hengâme esnasında onu ne görmüştü, ne de kimseden ona dair bir haber almıştı.

Karakoldan çıkar çıkmaz ilk işi onun evine koşmak oldu. Necip'in ihtiyar bir anne de dul bir kız kardeşinden ibaret olan ailesinin kasabadan çıkıp gitmiş olacağını tahmin ediyordu. Fakat, belki komşulardan onun için bir havadis almak mümkün olurdu.

Şahin Efendi, daha kapının tokmağına elini uzatırken yandaki küçük pencere sürüldü, Necip, büyük bir sevinçle:

- Vay Doğan Bey, sen misin? diye bağırdı.

İki arkadaş, senelerden beri birbirlerini görmemişler gibi taşlıkta sarmaş dolaş oldular. Necip, memnun olduğu zamanlarda yaptığı gibi üstüste birkaç defa Şahin Efendinin sakalım öptü.

- Sen burada mısın Necip?

- Tabii değil mi ya?.. Sarıova için bir kütüphane ve müze projesine çalışıyorum. Türbelerde, medreselerde, camilerde duran perakende

kitaplarla âsar-ı atikayı bir gün mutlaka bir yere toplamak lazım gelecek. Projem, enfes bir şey, azizim, enfes... Gel, bak... Hayret edeceksin?

Şahin Efendi, onu evvela şaka yapıyor zannetmişti. Fakat Necip'in küçük iş odasındaki masayı haritalar, planlar, hendese aletleriyle dolu görünce şaşırdı.

- Sen büsbütün çddırdın Necip? Memleket elden gitmiş... Sen böyle günde proje mi düşünüyorsun?

Mühendis güldü:

- Budala olma Doğan Bey, dedi, Sarıova'yı kurtarmak için benim yapacağım bir iş varsa göster... Namussuzum yapmazsam... Asker değilim... Kasaba içinde ihtilâl çıkarmak ham fikir... Senin Rasim gibi mecnuncasına silahını kavrayıp teşkdâtlı bir orduya karşı çıkmak, o da boş... İyisi mi

evimde çalışırım.

- Antlaşılmaz adamsın... O halde neden kaçmadın?

Necip ciddüeşti:

- Ha, bak onu söyleyeyim... Bu işgalin başka karakteri var azizim... Herif, bu kasabayı askeri ehemmiyeti, yahut da derde sulh konferansında isteyeceği şeylere karşı bir rehin olsun diye almadı. O, doğrudan doğruya bu toprakları kendine mal etmek, buralarda yerleşip kökleşmek istiyor. Demek ki muharebe iki ordunun muharebesi değd, iki milletin muharebesi... İş böyle olunca Yunanldar ergeç bir gün buradan tası, tarağı toplayacaklar...

Son iki günün mütemadi yorgunlukları ve heyecanları sebebiyle mağlubiyet acısını daha yeni yeni duymaya başlayan Şahin Efendi, nevmidane:

- Nasd, dedi, ne vasıtası de? Hangi ordu ile, hangi para de?

Necip, onu omuzlarından tutup sarsmaya başladı:

- Sen, adamakıllı sersemlemişsin be Doğan Beyciğim... Sana iki ordu, iki teşkilât değd. iki millet çarpışacak diyorum... Bunda zaman meselesi de mevzubahis değd... Bu vaziyete göre hangisi daha büyük milletse bir gün mutlaka ötekini tepeleyecek... Bana: "Hangi vasıta ile" diye soruyorsun... Büyük millet odur ki içinde bilinmez gizli kuvvet depoları vardır. Sıkıya geldikçe onları açıp kullanır... Benim kanaatim bu, azizim Doğan Bey...

Şahin Efendi, bu defa cevap vermedi, başını önüne eğdi.

Necip, devam etti:

- Yine bana göre bu tarz mücadelelerde iki cephe, iki nevi vazife vardır: Ya dışarıda olup istila edümiş kasabayı kuvvetle, hücumla geri almaya uğraşmak, ya içeride kalıp, hengâmenin devamı müddetince, mület kardeşlerimizi, mü-esseselerimizi, dilimizi, hatta kendi varlığımızı korumaya çalışmak. Ben, işte bu hesap üzerine içeride kalmayı tercih ettim. Şimdilik sırf kendi mesleğime ait işlerle meşgul olacağım.

Şahin Efendi, dalgın dalgın gülümsedi:

- Sözlerinden bir kısmı bana da mülayim gelmiyor değil Necip, dedi, ancak senin gibi muvazenesi pek sağlam olmayan bir adamın fikriyle fiilini daima telif edebümesinde şüphem var... Bu kasabada ne olacağımızı, neler göreceğimizi biliyor muyuz? Akla gelmeyen bir vaka, acaba bütün bu hesaplarını altüst etmeyecek mi? Sen, taşkın bir adamsın... Heyecanlarına, ihtiraslarına hakim olamamandan korkarım. Bak, bizim o kuzu gibi Rasim büe ne hale geldi? Ah, Necip, keşke sen kaçanlar arasında olsaydın...

Mühendis, onun sırtını yumruklayarak gülüyordu:

- Yahu Doğan Bey... Sen, beni hiç anlamamışsın... Hoş kendim de ne mal olduğumu pek bilmem ya...

Deli Necip, Eyüp Hoca'nın Yunanlılarla nasd anlaştığına dair malumat verdi.

Hoca, sabahleyin erkenden, softalardan mürekkep bir heyetin riyasetinde Yunan kumandanına bir demet çiçek göndermiş, eski hükümetin çevir ve tazyiklerinden esasen gayrimemnun olan ulema namına arz-ı hürmet ve ubudiyet etmiş. Kumandan da bilmukabele Yunan hükümetinin yeni tebaasına ve bilhassa ulemaya adl ü şefkatle muamele edeceğini, din ve ahrete taallûk eden işlerde İslâm ahaliye nihayet bir hürriyet verileceğini söylemiş.

Necip, bunları söylerken gülüyordu.

Şahin Efendi, mahzun ve korkak:

- Sana bir şey söyleyeceğim Necip, dedi. Ben de Eyüp Hoca'dan daha az aşağılık bir adam değilim. Al, bak... Yarın sarık sarıyorum, Büyük Cami'de vaaza başlıyorum.

Kâğıdı, masa üstündeki planlar arasına bıraktı. Necip'le göz göze gelmekten çekiniyormuş gibi başını sokağa çevirerek vakayı kısaca anlattı.

Necip, onu dinledikten sonra:

- Ey Doğan Bey... Sen, sahiden utanıyorsun. Bu, benim prensibime gayet uygun bir şey... Sana ahaliden bir kısmının manevi kumandanlığını veriyorlar. Daha ne istersin? Ama sakın bir çocukluk edeyim deme. İşgal altında olmamıza rağmen Eyüp Hoca'nın yine yakamızı bırakmaması ihtimali var. Bu, bizi ona karşı da bir dereceye kadar korur. Hem canım, zaten düşüncene muhalif bir şey söyleyecek değilsin ya... Kasabada kalan dört buçuk alil, aciz insana sükûnet ve intizam tavsiye etmekten daha doğru şey olur mu? Aman, yarın inşallah camide seni dinlemeye geleyim... Fakat seni başında sarıkla görür de kahkahayı salarsam...

Necip, arkadaşının sarıklı halini gözönüne getirdikçe gülmeden katılıyordu.

Ortalık kararmaya başlamıştı. Şahin Efendi, ne olur ne olmaz, geç vakit sokaklarda dolaşmayı doğru bulmadığından hemen arkadaşından ayrıldı.

Şahin Efendi, mutekit bir adam olsaydı, bu vaizlik vesikasının kendisine doğrudan doğruya tarafı ilâhiden gönderildiğine inanırdı.

O gece geç vakit silahlı Yunan askerleri "Emir Dede" mektebini bastılar, kuyudan tavan araşma kadar her köşesini araddar; bilhassa Rasim'in odasındaki bütün evrakı aldılar. Sonra, Şahin Efendiyi karakola davet ettiler.

Şahin Efendi, yatmadan evvel kâh ağlayacak gibi olarak, kâh gayriihtiyari gülerek, hazırladığı sarığı basma sardı. Mühürlü kâğıdı cebine koyarak sokağa çıktı.

Karakolda Şahin Efendiyi uzun uzadıya istintak ettiler. Arkadaşı Rasim'in hususi hallerine, onun Sarıova'da kimlerle görüştüğüne dair sualler sordular.

Şahin Efendi, bu zavallının ne olduğunu öğrenmek için meraktan yandığı halde sükûnetini muhafaza ediyor, fevkalâde ihtiyat de söz söylüyordu. Hatta onun daha ilk çarpışmada arkadaşlarından bir çoğuyla beraber öldüğünü haber verdikleri vakit feryat etmedi, lakayt omuzlarını sdkerek: "Ne yapalım? Cezasıdır!" demek kuvvetini buldu.

Bir asinin âmiri ve arkadaşı olduğu için kimbilir onu ne kadar sıkıştıracaklardı. Fakat başındaki sarık ve bilhassa elindeki vesika sayesinde sabaha doğru kendini karakoldan kurtarmaya muvaffak oldu. Sokaklarda inliye inliye mektebe döndü.

Rasim'in ölümü Şahin Efendinin hayatta tanıdığı ük büyük ölüm acısıydı.

Bununla beraber az zaman içinde bu matemi daha başka acılar da takip etti. Rasim'in teşvikiyle vücuda gelen otuz kişüik çete o gece Yunanlılara bir baskın yapmak istemiş, fakat ük hücumda darmadağın olmuştu. Rasim, başta olmak üzere bu bir avuç insanın bir kısmı şehit düşmüş, bir kısmı bundan kötü olarak diri diri ele geçmişti. Karanlıktan istifade de kendilerini kurtarabilenlerin nihayet beş, altı kişi olduğu söyleniyordu. Ölenler arasında Şahin Efendinin tanıdıklarından birçok kimseler vardı. Fakat o, en ziyade Komiser Kâzım Efendiye yandı. Hem o biçarenin ölümü Rasim'inkin-den feci olmuştu.

Kâzım Efendi, omuzundan ve ayağından yaralı olduğu halde esir edilmişti. Adamcağız, sabaha kadar bir Yunan çadırında -yarasına rağmen, eli ayağı bağlı- feci bir surette can çekişmişti.

Üstündeki polis elbisesi sebebiyle Kâzım Efendiyi bütün arkadaşlarından daha kabahatli gören Yunanlılar, onun kendiliğinden ölmesinden korkmuşlar, gün ağarırken kurşuna dizmişlerdi.

Bu çete, Yunanlıları kuşkulandırmıştı. Ölenlerin ve hele kaçanların ailelerini, bildiklerini durmadan sıkıştırmışlar, silâh aramak için evleri basıyorlar, en zararsız kimseleri, en ehemmiyetsiz sebepler üzerine çeviriyorlardı. Tezvirler, iftiralar üzerine tevkif edilenlerin sayısı günden güne artıyordu.

Şahin Efendi, öğle namazlarından sonra Büyük Ca-mi'de va'za başlamıştı. Ahaliye durmadan sükûnet ve tevekkül tavsiye ediyordu. Kumandanlıktan alınan emirler üzerine ara sıra Yunan hükümetinin adalet ve şefkatini de methe mecbur kalıyordu.

Bu vaazlar esnasında bazen kendi kendisinden o kadar iğreniyordu ki kürsüsünde birdenbire isyan ve feryat etmek, etrafındaki halkı çıldırtmak, cami kapısı önünde kendini Yunan polislerine kuduz bir köpek gibi tepelettirmek ihtiyaciy-

le yanıyordu. Fakat ondan bir imdat umar, bir teselli bekler gibi etrafma toplanan mazlum, dilsiz halka bakınca sükûnet buluyor, açık kelimelerle söyliyemediği şeyleri hal diliyle, ses ve tavırlarındaki nihayetsiz şefkatle anlatmaya çalışıyordu.

Arasıra arkadaşı Necip'i gördükçe ona hesap vermeye mecburmuş gibi boynunu büküyor:

-Gerçi çok iğrenç bir iş görüyorum ama ne yapayım? Kendim için değil ya... Bazı kimseler esir kardeşler için servetlerini, bazdan canlarını feda ederler, ben de insanlığımı, namusumu feda ediyorum... Emin ol Necip, bu da bir fedakârlık... diye kendini müdafaa ediyordu.

Mühendis:

- İşine bak Doğan Bey... Senin, Sarıova'da kalanlara hakikaten faydan dokunuyor. Üzme yüreğini, diye teselli ediyordu.

Bu, doğru idi, Şahin Efendi, Yunanldarla hoş geçinmek sayesinde üç masum aüe babasını tevkifhaneden kurtarmıştı. Arasıra fazla şımaran Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında vaka çıktıkça müdahale ediyor, Yunan polislerine dert anlatmaya muvaffak oluyordu. Fakat, onun asd hizmeti ilk çete hücumunda şehit düşen biçarelerin ailelerine oluyordu. Hele Komiser Kâzım Efendinin evi bir koleralı evine dönmüştü. Konu komşu onların kapısını çalmak şöyle dursun, evlerinin sokağmdan geçmeye, pencerelerine bakmaya çekiniyorlardı. Mahallenin bakkalı, Kâzım Efendinin on iki yaşındaki oğluna parasiyle ekmek vermiyordu.

Bununla beraber öteki aileler de aşağı yukarı aynı halde idüer.

Şahin Efendi, hiç çekinmeden bu evlere girip çıkıyor, açlara ekmek, hastalara ilâç, muztariplere teselli götürüyordu. Bu işte ne kadar pervasız hareket ederse vicdanı o kadar hafifliyor, neşesi o kadar yerine geliyordu.

Komiser Kâzım Efendi, otuz beş yaşlarında Rumelili bir kadın de dört çocuk bırakmıştı. Ellerinde üç, beş parça ev eşyasiyle kadının kalay gibi bir, iki kıymetsiz küpe ve yüzüğünden başka bir şeyleri yoktu.

Kadın, gayretli bir mahlûktu. Kocasını unutmuş, çocuklarının derdine düşmüştü.

- Bu masumlara bir lokma ekmek bulmak için çamaşıra, tahtaya gitmeye razıyım. Kimse bana iş vermiyor, diye ağlıyordu.

Şahin Efendi, bu aüeyi ilk ziyaretini daima hatırlıyacak-tı.

Kadın, deli gibiydi. Parmaklariyle boğazını sıkarak:

- Tıkanıyorum, diyordu, bir kere bağirabüsem, kana kana ağlasam açdacağım ama bu yumurcaklardan rahat yok. Ben ağzımı açınca onlar hep bir arada bağırmaya başlıyor... Sokaktan duyacaklar, "babalarına ağlıyorlar" diye hepsini öldürecekler...

Şahin Efendi, gün aşırı bu eve uğruyor, eline ne geçerse onlara getiriyordu. Başka gelip gidenleri olmadığı için kapı çalınınca içerde bir gürültü kopuyor, çocuklar "amca geldi" diye bağırışıyorlardı.

IV

Deli Necip, münzevi keşişlere dönmüştü. Sarıovada hayat hemen hemen tabiî cereyanını aldığı halde o, hiç evinden çıkmıyor, sırtında bir patiska entari, ayağında şıp şıp terlik, sabahtan akşama kadar evin içinde dolaşıyor, kitap okuyor, uyuyor, çalışıyordu.

Kendisine iş ismi altında bir eğlence icadetmişti. "San-ova" için müstakbel bir imar plânı hazırlıyordu. Hükümet konaklan, Belediye daireleri, Adliye sarayları, bankalar, hastahaneler, mektepler, hattâ sinema ve tiyatro binalan.

Şahin Efendi, arasıra ona uğradıkça Necip, uzun uzun izahat veriyordu:

- Şurası park... parkın sağında sinema... Fakat plândan bir şey anlamıyacaksın... Dur, sana sinemanın cephesini gösteren resmi bulayım...

- İyi amma, sinema, zannıma kalırsa, Kadiri tekkesinin bulunduğu yere tesadüf ediyor...

- Öyle ya...

- Peki, tekkeyi ne yapıyorsun? Hem sade bu değil... Sa-rıova'yı bütün türbeleriyle medreseleriyle yok farzediyor, yerine yeni bir memleket kuruyorsun? Kadiri tekkesinin yerinde bir sinema... Sonra Kelâmi

Baba türbesi yerinde bir mektep... "Sipahizade" Medresesinin üstünde bir tiyatro.

Şahin Efendi, bunları söylerken gülüyordu. Fakat Necip, gayet ciddî ve ağır cevap veriyordu:

- Bu sel, öyle bir sel ki tekke, medrese, türbe, önüne ne geçerse sürüp götürecek... bir kere Yunanldar, buradan çıkarken sanırım ki taş üstünde taş bırakmıyacaklar, akıllarınca bizi zarara sokuyoruz diye, bilmeden bize müthiş bir hizmette bulunacaklar... Çünkü ne binaları binaya, ne sokakları sokağa benzeyen kurun-i vustâ yadigârı yerine tertemiz, şipşirin bir kasaba yapacağız...

- Güzel hayal... Fakat medresenin yerine yine medrese, tekke yerine yine tekke yapmak isteyenlere nasd karşı duracağız? Ben, çocukça nikbinliğime rağmen bunu havsalama sığdıramıyorum Necip...

Necip, hafif bir merhamet ve istihza ile Şahin Efendinin sakalını okşuyordu:

- Doğan Beyciğim... Sana "bu hal-i efesiştimale sebep asırlardan beri devam eden zulüm ve zulmetin vesaire..." diye uzun uzun edebiyat yapmıyacağım. Sadece "bizi bu hale koyanlar, başka tâbirle Yunan'ı Anadolu'nun göbeğine getirenler padişahlarla softalardır" diyeceğim. Bu millet, Yu-nan'ı buradan defetmeye kaadir midin? Şu halde bu hakikati idrake de kaadirdir. Bu hakikati anlamaya muktedir değü midir? O takdirde Yunan'ı da sittin sene buradan atamayız. Hani sizin medrese mantığında "Kıyas-ı mukassim" midir nedir bir zırdtı vardır... Meseleye hangi yönden bakarsan aynı neticeyi görürsün... Ben de işte aşağı yukarı o tarzda bir muhakeme yapıyorum... Evet, bu millet, yedi düvelin gayret ve entrikasına rağmen Yunan'ı buradan atmaya kaadir olursa,

emin ol, padişahların, softaların da pabuçlarını ellerine verir...

Şahin Efendi, Necip'e niçin sokağa çıkmadığını sordukça o, biraz düşünceli ve mahzun, cevap veriyordu:

- Yunanlıların Sarıova'da ellerini, kollarını sallıyarak dolaşmalarını, hattâ biraz edepsizlik etmelerini tabiî buluyorum. Hattâ "bugün için kılıçlarının hakkıdır. Elbet, bizim de kılıçlarımızın hakkına dayanarak bazı iddialara kalkışacağımız bir gün gelir" diyorum Fakat suratlarını görmeye tahammül edemiyorum. En doğrusu senin dediğin gibi ben

muvazenesi bozuk bir adamım... fikrimle fiilim her zaman at başı gitmiyor... bırak, ben evimde oturayım. Bu, daha iyi.

*** * »**

Birkaç gün sonra bir vaka, bu zavallının kendinden şüphe etmekte ne kadar haklı olduğunu fecî bir surette ispat etti.

Bir cuma günüydü. Bir iş için çarşıya çıkan Necip arkadaşlarının ısrarı üzerine cami karşısındaki meydan kahvelerinden birine oturmuştu. O günlerde Bursa taraflarında yeni bir zafer kazanan Yunanlıların keyifleri pek yerindeydi. Sokaktan arasıra laternalar geçiyordu. Yanlarındaki masada ihtiyar bir evkaf kâtibi bir akşam Yunanlıların yine silâh aramak bahanesiyle komşu evlerden birini bastıklarını, bir zabitin genç bir kıza sarkıntılık ettiğini anlatıyordu. Necip çok sinirliydi. Yüzü sararmış, şakaklarındaki damarlar ok gibi kabarmıştı. İlk defa gitmek için ayağa kalktı. Arkadaşları zorla oturttular. Artık, onları dinlemiyerek basıp gitmek ka-

rariyle üçüncü defa yerinden kalkıyordu. Kahvenin önünde birdenbire Yunan jandarmaları peyda oldu.

Necip'in arkadaşlarından biri:

- Eyvah, dedi, yine silâh arıyorlar.

Yunanldar, Sarıovalılara bir türlü emniyet edemiyorlar, ikide bir, sokak başlarını tutarak gelen geçenin, kahvelerde, dükkânlarda oturanların üstünü yokluyorlardı.

Ahali, bu merasime alışmıştı. Askerler yarılarına geldiği vakit mazlum bir tavırla ayağa kalkıyorlar, kollarını kaldırıyorlardı.

Bu vaziyet Necip'e birdenbire en büyük işkencelerden daha- acı göründü. Aşağı masalarda ak sakallı bir hocayı, sonra mahkeme âzasından ihtiyar bir zatı aradılar. Büyük muharebede yaralanarak tekaüd olmuş bir miralayı ayağa kaldırdıkları vakit, Deli Necip, kısdmış dişlerinin arasından ağır bir küfür savurdu. Arkadaşları onun dizlerine sarılarak:

"Aman ne yapıyorsun?" diye yalvardılar. O, artık bir şey işitmiyor, büyüyen gözleriyle ayakta sakat kolunu güçlükle kaldıran ihtiyar zabite bakıyordu.

Mühendis, yaralanmış gibi kıvranarak:

- Bu, çok fecî... Bu zillete dayanılmaz, diye inledi.

Sıra onların masasına gelince, arkadaşları ayağa kalktılar. Çarpık çeneli, çü yüzlü bir nefer onların yan ve arka ceplerini yokladı. Sonra, Türkçe olarak Necip'e:

- Haydi kalksana... Ne oturuyorsun? dedi.

Mühendis, cevap vermedi.

Tabiatını bilen arkadaşlarından biri heyecandan tıkanarak onu kolundan tuttu:

- Aman Necip, dedi.

Necip sert bir hareketle silkindi. Çarpık çeneli asker kızmıştı:

- Hey sana söylüyorum... Türkçe anlamaz mısın? dedi.

Necip, boşanmış bir zemberek gibi yerinden fırladı, saniyesinde neferin yüzünde müthiş bir tokat sakladı. Yunanlılar, mühendisin üstüne atılmak istediler. Fakat o, bu defa yandaki masanın üstünde duran bir nargileyi boğazından yakalayarak bir başka askerin başına indirdi, nargile parçalandı, nefer yıldırımla vurulmuş gibi iskemlelerin arasına yıkıldı.

Bir anda kahveler, çarşı birbirine girmişti. Ahali, birbirini ezerek, masaları, sandalyeleri devirerek kaçıyor, demir dükkân kepenkleri şangırtılarla iniyordu.

Necip, bu defa bir başka nargile yakalamıştı. Yunanlı-

kanlar içinde can çekişen arkadaşlarını bırakarak açılddar. Mühendis, belki bu kargaşalıktan istifade ederek kaçmak ümidiyle, belki de şaşkınlıktan cami avlusuna doğru koştu. Fakat kapıdan içeri girerken ayağı bir taşa takdarak elinde nargilesiye yüzüstü gitti ve bir daha kalkamadı. İlk şaşkınlıktan sonra kendilerini toplayan jandarmalar hep bir arada arkasından koştular, tekmeler, süngü ve dipçik darbeleri altında bir anda öldürdüler.

V

Şahin Efendi, adeta deli oldu. Günlerce yemedi, içmedi.

Kendi kendine durmadan "dünyadaki bütün sevdiklerim gitti... Ben de ölmeliyim" diye söyleniyordu.

Gece, sabaha kadar uykusunda Necip'in sesi hakikatte olduğu kadar kuvvetli "Doğan Bey, Doğan Bey" diye bağırıyor, kızıyor, gülüyordu.

Şahin Efendi, hepsinden zorlu gelen bu darbeden belki iflah olmayacaktı. Fakat Necip'in ölümü ona yeni bir vazife yüklüyordu: Onun kimsesiz kalan ihtiyar annesiyle dul kız-kardeşine yardım etmek.

Şahin Efendi: "Bu, ne tecellidir Yarabbim... Yeryüzünde kimi, kimsesi olmayan bir adamdım... Bu, benim en büyük kuvvetimdi. Halbuki şimdi bir sürü insana baba oldum. Elim, ayağım bağlandı. Bir köşede ayaklarımı uzatıp rahat rahat ölmeye hakkım yok... Çünkü kimi ekmeksiz, kimi tesellisiz bir yığın biçare, akşamdan akşama kapılarını çalmamı bekliyor," diye söyleniyordu.

Şahin Efendi, zamanla, bu hazmedilmez zannettiği acıya da alışmaya başladı. Zaten bin heyecan ve tehlike içinde çalışmaktan zihni ve vücudu o kadar yorgun düşüyordu ki kendi kendine dinlemeye vakit bulamıyordu. Sonra, her gün etrafında yeni felâketler, yeni ıstıraplar görüyordu. Hatıra ve hayalden doğan azaplar bunların yanında tabii ve çok silik ve sönük kalıyor, Necip, dimağının bir köşesinde yavaş yavaş uzaklaşan ve silinen çehrelere karışıyordu. Hele İç Anadolu'dan gelen haberler Şahin Efendiyi iyiden iyiye sarmaya başlamıştı. Bazen Yunanlıların hırsızlıkları, ahaliye karşı şiddetleri artıyor, işgalden beri her gece bir donanma ışığı içinde pırıl pırıl yanan "Yenimahalle" de laterna sesleri kesiliyordu. Dışarıdan, doğru bir haber almak imkânsızlığı karşısında Şahin Efendi, bunu hayırlı bir alâmet addediyor:

- Yenimahalle bu gece neşesiz... Demek ki bizimkiler bir adım daha ilerlediler, diye seviniyordu.

Sarıova'da sessiz, sedasız yaptığı işlerin dairesi günden güne genişliyordu.

Bir gün, bildiklerinden genç bir yüzbaşı ile konuşuyordu. Bu çocuk, Sarıova'nın işgali günü tifodan ağır hasta yattığı için kaçamamıştı:

- Çetelerimiz Yunanlıları durmadan hırpalıyorlar... İç taraflarda da muntazam bir ordunun teşekküle başladığı haber alınıyor. Ben, buraya kapanıp kaldım.. İçim içime sığmıyor... Birkaç defa rastgele yola çıkmayı düşündüm... Fakat muhakkak ele geçeceğim... şunlarla doya

doya boğuşmadan öleceğim... Halbuki memleket bugün birtek adamını bile boşu boşuna feda etmemek mecburiyetinde... diye şikâyet ediyordu.

Şahin Efendi:

- Hakkın var... Sen, değerli ve cesur bir zabitsin. Bugün senin için burada yapacak iş yoktur. Orduya, yahut hiç olmazsa çetelere iltihak etmelisin. Ben, seni kaçırmanın bir kolayına bakayım, dedi.

Genç zabit, evvela inanamadı. Fakat Şahin Efendi, yapacağı şeyi derhal kararlaştırmıştı.

O gün Yunan kumandanlığına müracaat etti:

- Civardaki köylülerimiz cahddir. Menfaatlerini takdir edemiyorlar... Kuvveti bagiye eşkıyasının ifsadatına kapılıyorlar. Yunan hükümetine itaatten ayrılıyorlar ve neticede zarar görüyorlar... bazı emniyetli vaizlerimizi civar kasabalara göndersek de ahaliye nasihat etseler... dedi.

Kumandanlık, bu fikri doğru buldu, gönderilecek vaizleri seçmeye memur komisyonda Şahin Efendiye de bir vazife verdi.

Sarıova'dan kaçmak isteyen genç yüzbaşı, birkaç gün sonra sutında bir cüppe, başında bir yeşil sarık, omuzunda bir heybe ile yola çıkıyordu. Elinde "Sanova kumandanlığının" mührünü taşıyan sahte bir vaizlik ruhsatnamesi vardı ki onu selâmetle istediği yere kadar götürecekti.

Şahin Efendi, kurşuna dizilmek tehlikesini göze almak suretiyle kazandığı bu dk muvaffakiyetle iktifa etmedi. Boş vakitlerinde başında sarığı, sırtında cüppesiyle sinsi sinsi kasabada dolaşıyor, elindeki sahte vaiz ruhsatnamelerine müşteri arıyordu.

İşgal zamanında nasılsa Sarıova'dan çıkmamış yedi, sekiz zabit ve küçük zabit birer birer hududu geçtiler.

NETİCE

Araba onu Sanova'dan yarım saat uzaktaki derenin kenarına bıraktı.

Yunanlılar, kaçarlarken eski tahta köprüyü yakmışlardı. Onun yerine yapılmakta olan yeni beton köprü de henüz bitmediği için bu yoldan araba geçemiyordu.

Şahin Efendi, bir ince çamaşır bohçası de bir toprak testiden ibaret yükünü yere koydu, dere kenarındaki cdız söğütlerden birinin altında

oturdu.

Yâd illerde senelerden beri hasretini çektiği Sarıova'sı-na nihayet kavuşmuştu. Sade düşmandan değil, Yeşil Gecenin karanlığından da kurtulan sevgüi Sanova'sına.

Uzun ayrdıklardan sonra kavuşanlar nasıl birbirini kucaklamadan evvel -geçen zamanın getirdiği değişiklikleri anlamak ister gibi- bir müddet karşıdan birbirlerine bakarlarsa o da kasabaya girmeden evvel onu uzaktan doya doya görmek istiyordu.

Düşman, Sarıova'nın birçok yerlerini yakmıştı. Fakat

buna mukabil yarı yapılmış beyaz taş binaların bu parlak yaz güneşi altında, gençlik ve ümit gibi parıldadığı görülüyordu.

Yunanistan'dan hareket ettiği saatten beri Şahin Efendi durmadan sırıtıyordu.

Yol çok meşakkatli olmuştu. Küçük bir İtalyan vapurunun güvertesinde, pis bir köşede, günlerce kâh yağmur ve deniz dalgalarıyla ıslanmış, kâh kızgın bir güneş altında yanmıştı. Fakat yüzü daima böyle gülümsemişti. Vapur ahalisi bu konuşmayan, sade, mesut ve pürhayat çocuklar gibi durmadan sırıtan fakir kıyafetli adamı bir budala, bir meczup sanmışlardı.

Fakat bu gülümseme hiçbir zaman şimdiki - karşı sırtın güneşi altında uzun bir hastalığın nekahetini geçiriyor gibi görünen Sarıova'sını seyrettiği dakikalardaki- kadar derin ve geniş olmamıştı.

Ne senelerden beri çektiği ıstıraplar, ne de hatta burada feci surette öldürülen arkadaşlarının hatırası onun yüzündeki bu sevinç; tebessümünü silemiyordu.

Şahin Efendi, işgalden sonra Sarıova'daki gizli ve sinsi mücadelesine on dört ay devam etmişti. Kendinden ziyade Sarıova'daki kimsesiz Türkleri düşündüğü için o kadar ihtiyat ve kurnazlıkla hareket etmişti ki Yunanlılar, onun oyununu bir türlü anlayamamışlardı.

Fakat, on dördüncü ayın sonunda Anadolu'ya sevk edd-mek üzere İstanbul'dan getirilmiş bir Kuva-yı İnzibatiye taburu efradına propaganda yaparken yakayı ele vermişti. Bununla beraber yine onu itham edecek kat'i bir delil yoktu.

Şahin Efendi, askerlere söylediği sözleri Divanıharb huzurunda ustalıkla tevil etmişti. Yunanlılar, uzun zaman kendi hizmetlerinde bulunan bu hocanın suçlu olmasına pek az ihtimal verdikleri için onu

kurşuna dizmem işlerdi. Fakat bu şüpheden sonra onu kasabada alıkoymayı da doğru bulmadıklarından Yunan adalarından birine sürgün göndermişlerdi.

Gittiği yerde bir hayli Müslüman vardı. Başlarına sarık

sarmış birçok serserinin efsunculuk, üfürükçülük, remillik gibi zanaatlarle geçindikleri görülüyordu. Şahin Efendi de onlar gibi yapabilirdi. Fakat o, başındaki sarığı tekrar atarak bir lokantacı yanına çırak girmeyi tercih etmişti. Şimdi, elinde mektep hocalığından başka bir de altın bileziği vardı. Mükemmel bir aşçıydı.

Şahin Efendi, zaferden sonra hemen memleketine döne-memişti. Ortalık çok karışıktı, sonra esir ve siyasi mahkûm vaziyet indeydi. Fazla olarak da ağır bir hastalık geçirmiş, beş buçuk ay hastanede kalmıştı.

O, bu pürüzleri temizleyip yola çıkıncaya kadar hilâfet kaldırdmış, medreseler, tekkeler kapanmış, Sarıova'daki türbe kandilleriyle beraber Yeşil Gece de müebbeden sönmüştü.

Biraz evvel arabayla ovadan geçerken tarlalarda geniş hasır şapkalı erkeklerin çalıştığını görmüştü. Halbuki on küsur sene evvel Sarıova'ya ilk gelişinde aynı yerlerde abani, yahut yemeni sarıklı adamlar güneş altında ter döküyordu.

Hâsılı, onun istediği ve düşündüğü şeyler tasavvurundan çok daha az bir zaman içinde hakikat haline gelmişti. Eyüp hocalar, Zühtü hocalar, Sarıova sokaklarında azgın arılar gibi uğuldayarak dolaşan softa tabalları; başlarındaki fese, dillerindeki yendik iddiasına rağmen onlardan daha softa olan büyük memurlar, Hacı Emin gibi altmışından sonra tövbekar olmuş eski eşkiyalar ve derebeyleri müebbeden mağlup olmuştu.

Vaktiyle Emir Dede mektebinin soğuk ve karanlık odasında bugünü konuşan ve bekleyen dört müttefikinden yalnız kendisi sağ kalmıştı. Fakat şahısların ölmesinden ne çıkardı? Fikirler yaşıyordu ya. Şahin Efendinin kendi eliyle yaptırdığı mektep yanmamıştı. Mühendis Necip'in yaptığı hileli plandan itibaren bu mektebin bütün tarihini, onu etrafın insafsız hücumlarına karşı müdafaa için zavallı Rasim'le beraber senelerce nasıl uğraştıklarını, ne sefaletlere katlandıklarını, kaç defa din ve padişah düşmanı diye öldürülmelerine bıçak sırtı kaldığını müessir bir ibret hikâyesi olarak an-

latacaktı.

Hâsılı, beklediği büyük inkılâp olmuştu. Yollar açık ve temizdi. Ömrünün kalan kısmını çok çevrini çektiği, fakat evvelce bedbahtlığı, şimdi de saadeti için ölürcesine sevdiği Sarıova'ya hasredecekti. Kendi eseri olan "Emir Dede" mektebinde memleketin yeni nesillerini daima daha iyiye ve daha doğruya götürmeye çalışan bir mütevazi ilk mektep muallimi olmaktan başka hiçbir şey istemeyecekti.

Şahin Efendi, yerinden kalktı, bohçasını ve testisini eline aldı, yeni yapılan kasabanın tozları arasında bir fatih azametiyle derlemeye başladı.

*** * ***

Sarıova sokakları o gün çok kalabalıktı. Fakat Şahin Efendi nedense hiçbir bildik çehreye tesadüf edemedi. On sene evvel buraya geldiği zaman yaptığı gibi doğru Maarif Müdürlüğü'ne gitti.

- Git oğlum, müdür beye haber ver: "Emir Dede baş-muallimi gelmiş." de, dedi.

Hademe, hayretle onun yüzüne baktı:

- Şu, "Yeni mektep"in başmuallimi mi? Ne söylüyorsun efendi?.. O mektebin kaç başmuallimi var? diye sordu.

Şahin Efendi, Emir Dede'yi o kadar kendine ait biliyordu ki seneler esnasında yerini başka bir muallime vermiş olmalarını hiç aklından geçirmemişti. Halbuki bu, tabu, hatta zaruri bir şeydi. Gafletin bu derecesine hayret etmekle beraber kalbi ilk defa bir kıskançlık azabiyle burkuldu: Seferden döndüğü vakit karısını bir başkasıyla evlenmiş bulan bir askerin azabı. Bununla beraber derhal kendini topladı. "Emir Dede" mektebinin şimdiki başmuallimi ancak kendi yokluğunda muvakkaten çalışmış bir vekil olabilirdi. Hademeye:

- O halde "eski başmuallim" dersin oğlum, dedi.

Şimdiki Maarif Müdürü yirmi beş, yirmi altı yaşlarında

yabana bir gençti. Başını önündeki kâğıtlardan kaldırarak Şahin Efendiye ne istediğini sordu.

O, derdini nasıl anlatacağını, söze nereden başlayacağını bilemeyerek kasketini elinde çeviriyordu. Tam bu esnada kapı tekrar açıldı. İçeriye melon şapkalı, mini mini bir adam girdi.

Şahin Efendi, onun çehresini görünce bir adım geri fırladı: Bu adam, Eyüp Hoca idi. Eski köse sakalım tıraş etmiş olmasına rağmen onu

derhal tanımıştı. O da eski Emir Dede başmuallimini bir bakışta tanıdı:

- Siz burada? Nereden çıktınız, dedi.

Şahin Efendi, verecek cevap bulamayarak hayretle onun yüzüne bakıyordu. Eyüp Efendi, onunla konuşmaya mecbur olmamak için telâşlı bir tavır aldı: Maarif Müdürüne parmağıyla işaret ederek:

- Bir dakika vaktiniz var mı? İçtimaa gitmeden evvel size ehemmiyetli bir şey söyleyeceğim, dedi.

Her zaman, her yerdeki serbest tavrıyla yandaki müfettişler odasının kapısını açtı: Maarif Müdürünü içeri çekti.

Onlar kapının arkasından konuşurlarken Şahin Efendi, şaşkın şaşkın düşünüyordu. Bu, ne haldi? Yeşil Gecenin kâbusundan kurtulan Sarıova'da bu yarasanın ne işi vardı? Şapkasını çıkarmaya lüzum görmeden odaya girmesine, Maarif Müdürünü bu kadar hakim ve laubali bir tavırla müfettişler odasına çağırmasına göre onun Sarıova'da yalnız işi değil, nüfuz ve ehemmiyeti de vardı. Bu nasıl mümkün olmuştu Yarabbi?

Şahin Efendinin ilk hayreti büyük bir korkuya tebeddül etmeye başladı. Bu adamın Sarıova'da el'an bir nüfusu varsa kendi hali ne olurdu. Eyüp Hoca, şimdi Maarif Müdürüne ihtimal, ihtimal değil, muhakkak, kendisinden bahsediyordu. Bu merakı uzun sürmeyecekti. Neredeyse bu fiskosun kokusu çıkardı.

Tekrar müdürlük odasına döndükleri vakit Eyüp Hoca yüksek sesle:

- Arz ettiğim gibi bu arsa meselesinin halli artık dirayetinize kalmıştır. Allahaısmarladık, dedi.

Şahin Efendiye başıyla soğuk bir selâm vererek dışarı

çıktı.

İçeride kendinden bahsedildiğinde Şahin Efendinin binde bir şüphesi varsa derhal uydurulduğu belli olan bu arsa meselesi, onu da izale etti.

Maarif Müdürü, çatlan bir çehre, sert bir sesle bir kere daha:

- Kimsiniz? diye sordu.

- Vaktiyle "Emir Dede" denen "Yeni Mektep"in eski başmuallimiyim...

Şahin Efendi, derdini sura üe anlatmaya başlayacaktı.

Genç Maarif Müdür keskin bir tahakküm ve asabiyetle sözünü kesti:

- Herhalde şu işgal zamanında sarık sararak Yunan hizmetine giren Şahin Hoca olamayacaksınız. Çünkü bu müfsit softa, ne kadar yüzsüz

ve gabi olsa Sarıova'ya ayak basmaya cesaret edemez sanırım.

Şahin Efendi, çıldırır gibi oldu. En tehlikeli zamanlarda bile muhafaza ettiği hilim ve sükûnetini kaybederek bağıra bağıra kendini müdafaa etmek istedi. Fakat Maarif Müdürü, onu dinlemeye lüzum görmedi. Eliyle kapıyı göstererek:

- Haydi baba, dedi, gürültü etme... Biraz insaf ve iz'a-nın varsa sana memleketin bu mübarek topraklarında serbestçe gezip dolaşmak hakkını veren büyük müsamahasına ve kanununa dua et... Fakat muallimliği aklından çıkar... Bu meslek, bundan sonra ancak temiz vicdanlı ve yeni fikirli insanlar içindir.

Şahin Efendi, bu ilk darbenin tesirinden kendini pek çabuk kurtardı. Yeis ne olduğunu bilmiyen nikbin gayretiyle uğraşmaya başladı. Fakat eski muarızları onun çok aleyhinde bulundular. Bir zamandan beri "Sarıova" gazetesinde "Medresenin içyüzü" diye uzun tefrika yazmakta olan Zühtü Efendi, Şahin Efendi gibi köhne medreselilerin temiz bir mazileri bile olsa bugünün fikirlerini kavramaktan aciz ol-

dukları, binaenaleyh mekteplerde hocalık edemiyecekleri kanaatinde bulunduğunu söyledi.

Sanova havalisindeki yol ve köprüleri yapan bir şirketin mümessili olan Cabir Bey, vatanın sıkıntılı zamanında hizmetten kaçan bu adamın Sarıova'ya ayak basabileceğine hayret etti.

İhtiyar Hacı Emin'e gelince Şahin Efendiye sokakta rast gelirse kendini tutamayacağını, istemediği halde bir vaka çıkaracağını gezdiği, yürüdüğü yerlerde söylemeye başladı. Şahin Efendi, nihayet derdini anlatmaktan ümidini kesti.

Bir akşam, ortalık karardıktan sonra bir eline bohçasıyla birkaç kitabını, bir eline toprak testisini aldı, mezarlık yolunu tuttu.

Bağlar arasında bir saatten ziyade yürüdükten sonra bir dörtyol ağzına vardı. Bu yol devam ettiği müddetçe mütemadiyen ağlamış, gözlüğünün camları yaşla dolmuştu. Yükünü yere bırakarak mendilini çıkardı. Gözlerini ve gözlüğünü sd-di. Arkasından kaybolmaya başlayan Sarıova'nın hafif ışıklarına son bir defa baktı. ”Çok doğru söylemişler... İnkılâp de-nüen şey bir günde olmuyor.” dedi.

Yol, burada dörde ayrdıyordu. Sarıova'dan çıkarken nereye gideceğini kararlaştırmamıştı. Karanlıktan bir ilham bekler gibi uzun uzun deriye baktı. Nihayet: ”Şu ortadakini tutarsam beni zaferin ve

inkılâbın doğduğu yere götürür. Orada derdimi nasıl olsa anlatırım.” dedi. Bu ümit, ona bütün neşesini ve bedbinliğini iade etti. Bohçasını, kitaplarını, testisini tekrar eline aldı. Şimalden esmeye başlayan serin rüzgâra karşı pardesüsünün yakasını kaldırarak yola düştü.

BİTTİ

1. - !!!???
2. "Cennet bahçesinde üç dere akar,
    1. IV
    2. VI
    3. IX
    4. XIII
    5. XVI
    6. XX
        1. le yanıyordu. Fakat ondan bir imdat umar, bir tese